

українська асоціація марксистсько-ленінських науково-дослідних Інститутів (УАМІН)

під
Марксистсько-
ленінським
прапором

р. б.

~~БІБЛІОТЕКА
Всеукраїнської Асоціації
№
Марксо-Ленінських
Н. Д. Інституцій~~

ФОНД ЧИТАЛЬНІ

портвидео в УК кп (б) У 1935

2 (6)

Умови прийому

до заочного відділу Інституту Червоної Професури
на 1935/1936 учбовий рік.

1. До заочного відділу Інституту Червоної Професури приймаються члени КП(б)У, переважно робітники (не менш як 75% всього складу) з теоретичною та загальноосвітньою підготовкою в обсязі столичного КомВІШ'у або соціально-економічного ВІШ'у, що мають достатній досвід керівної партійної, радянської, професійної та господарської роботи.

2. Заочний відділ ІЧП має такі сектори:

економічний,
філософський,
історичний,
літературний,
радянського будівництва та права.

3. Вступаючі до заочного відділу ІЧП повинні подати письмову роботу за спеціальністю та скласти усні іспити з теоретичної економії, філософії, діамату і істмату, історії ВКП(б), КП(б)У та лєнінізму.

4. Партійний стаж для вступаючих до заочного відділу ІЧП встановлюється: для робітників не менш, як 6 років, для колгоспників — 7 років, для службовців — 8 років та досвід керівної роботи не менш, як 3 роки. При наявності керівної комсомольської роботи, партстаж може бути знижений на один рік.

5. До складу слухачів заочного відділу ІЧП приймаються члени партії, віком не старше за 35 років.

6. При наявності достатніх знань, слухачі останнього курсу заочного відділу ІЧП будуть переводитись на основні відділи ІЧП.

7. Т.т., що вступають до ІЧП, повинні надіслати на адресу: Київ, вул. Жертв Революції, № 12 такі документи:

- а) заяву про вступ,
- б) командировку Обкому,
- в) автобіографію,
- г) засвідчену довідку про партстаж та соцстаж,
- д) докладну партхарактеристику первинної парторганізації, затверджену Обкомом КП(б)У,
- е) копію військового документа,
- ж) висновок медичної комісії про стан здоров'я,
- з) документ про освіту.

8. Прийом заяв з усіма документами провадиться до 15 липня 1935 року. Всі заяви з документами розглядає Дирекція Інституту Червоної Професури і надсилає до Мандатної Комісії ЦК КП(б)У.

9. Затверджені кандидатури не пізніш як 1-го вересня надсилають письмову роботу; т.т., що їхню роботу визнано за задовільну, допускаються до усних іспитів. Усні іспити провадитимуться від 1 до 15 жовтня.

Зав. відділу пропаганди
марксизму-лєнінізму при
ЦК КП(б)У. (Ашрафян).

Директор Інституту
Червоної професури (Гиттель).

ПРОЛЕТАРИ ВСІХ КРАЇН, ЄДИНАЙТЕСЬ!
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИХ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ІНСТИТУТІВ (УАМЛІН)

ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ П РА П О Р О М

ТЕОРЕТИЧНИЙ ДВОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

2

П А Р Т В Е Р С Я Д С Я К А Ц К Я К П (б) У • 1 9 3 5
Бесукраїнської асоціації

ЗМІСТ

	Стор.
<i>Сталін Й.</i> — Промова на випуску академіків Червоної армії 4. V 1935 р. у Кремлівському палаці	3
<i>Постишев П.</i> — Шляхи української радянської літератури (промова на пленумі правління спілки радянських письменників України)	7
<i>Гіттель Л.</i> — Пролетарська і буржуазна демократія	21
<i>Лейбман Я.</i> — Про шляхи і перспективи підвищення продуктивного викори- стання трудових ресурсів колгоспів (закінчення)	42
<i>Сараджев А.</i> — Про деякі питання теорії пізнання	82
<i>Колесник П.</i> — Проблеми вивчення історії української літератури	96
<i>Сізонов К.</i> — Про шкідливість контрреволюційного блоку троцькістів і націона- лістів на теоретичному фронті радянського будівництва і права	105
Про підготовку курсу історії України. — Постанова ЦК КП(б)У	123
Про підготовку курсу історії української літератури. — Постанова ЦК КП(б)У	124
Критика і бібліографія.	
<i>Пасічник П.</i> — Рецензія на статистичну роботу „Соціальний склад, організація праці і наслідки господарювання колгоспів у 1930 р. Під редакцією Боднара І. М. і Сліпанського А. М. Вид. „Держсільгоспвидав“	125
<i>Брієко І.</i> — Рецензія на книгу „Баланс праці в сільському господарстві УСРР на 1931 р.“, під редакцією Боднара І. М.	134
<i>Сінько Г., Костенко А.</i> — Про академічне видання творів Т. Г. Шевченка, під редакцією тов. Затонського, Хвилі, Шабльовського	140
Наукова хроніка.	
На сесії Української Академії Наук, березень 1935 року (Соціально-економічна комісія)	144
Виступи	
На доповідь академіка <i>Палієнка М. І.</i> — „Політичний устрій капіталістичних країн на шляху до фашизму“: тов. <i>Дзеніс О. П.</i>	144
тов. <i>Фрейман П. А.</i>	148
тов. <i>Поль К. А.</i>	149
На доповідь академіка <i>Солицьова С. І.</i> — „Ф. Енгельс і вчення про суспільні класи“: тов. <i>Сараджев А. Х.</i>	149
тов. <i>Шокопляс М. Б.</i>	151
тов. <i>Юшманов Н. З.</i>	152
На доповідь академіка <i>Яснопольського Л. М.</i> — „Методи і енергетичні ресурси СРСР в міжнародному розрізі“: тов. <i>Смолючий В. М.</i>	153
<i>Абрамов А.</i> — Про курс історії України	158

Промова товариша -Сталіна

у кремлівському паладі на випуску академіків
Червоної Армії 4 травня — 1935 р.

Товариші! Не можна заперечувати, що за останній час ми мали великі успіхи як у галузі будівництва, так і в галузі керування. У зв'язку з цим надто багато говорять у нас про заслуги керівників, про заслуги вождів, їм приписують усе, майже всі наші досягнення. Це, звісно, певірно й неправильно. Справа не тільки у вождях. Але це про це я хотів би говорити сьогодні. Я хотів би сказати кілька слів про кадри, про наші кадри взагалі і зокрема про кадри нашої Червоної армії.

Ви знаєте, що ми одержали в спадщину від старого часу відсталу технічно й напівзлиденну, зруйновану країну. Зруйнована чотирма роками імперіалістичної війни, повторно зруйнована трьома роками громадянської війни, країна з напівписьменною людністю, з низькою технікою, з окремими базами промисловості, що потопали серед моря найдрібніших селянських господарств — ось яку країну одержали ми в спадщину від минулого. Завдання полягало в тому, щоб цю країну перевести з рейок середньовіччя і темряви на рейки сучасної індустрії і машинізованого сільського господарства. Завдання, як бачите, серйозне і трудне. Питання стояло так: або ми це завдання розв'яжемо в найкоротший строк і зміцнимо в націй країні соціалізм, або ми його не розв'яжемо і тоді наша країна — слабка технічно і темна в культурному відношенні — розгубить свою незалежність і перетвориться на об'єкт гри імперіалістичних держав.

Наша країна переживала тоді період найжорстокішого голоду в галузі техніки. Не вистачало машин для індустрії. Не було машин для сільського господарства. Не було машин для транспорту, не було тієї елементарної технічної бази, без чого не мислиме індустріальне перетворення країни. Були тільки окремі передумови для створення такої бази. Треба було створити першокласну індустрію. Треба було спрямувати цю індустрію на те, щоб вона була здатна реорганізувати технічно не тільки промисловість, а й сільське господарство, а й наш залізничний транспорт. А для цього треба було піти на жертви й навести в усьому найжорстокішу економію, треба було економити і на харчуванні, і на школах, і на мануфактурі, щоб пагромадити необхідні кошти — для створення індустрії. Іншого шляху для виживання голоду в галузі техніки не було. Так учив нас Ленін і ми йшли у цій справі по стопах Леніна.

Зрозуміло, що в такій великій і тяжкій справі не можна було чекати суцільних і швидких успіхів. У такій справі успіхи можуть позначатися лише кілька років згодом. Необхідно було тому озброїтися міцними нервами, більшовицькою витримкою і впертим терпін-

ням, щоб перебороти перші невдачі й неухильно йти вперед до великої мети, не допускаючи вагань і невпевненості в своїх рядах.

Ви знаєте, що ми провадили цю справу таким саме способом. Але не в усіх наших товаришів вистачило нервів, терпіння і витримки. Серед наших товаришів знайшлися люди, які після перших таки труднощів почали кликати до відступу. Кажуть, що „кто старое помянет, тому глаз вон“. Це, звісно, вірно. Але у людини є пам'ять, і мимоволі згадуєш про минуле, підбиваючи підсумки нашої роботи (*веселе поживалення в залі*). Так ось, були в нас товариші, які злякалися труднощів і почали кликати партію до відступу. Вони говорили: „Що нам вапа індустріалізація і колективізація, машини, чорна металургія, трактори, комбайни, автомобілі? Дали б краще побільше мануфактури, купили б краще побільше сировини для виробництва ширвжитку і побільше б давали населенню всіх тих дрібниць, чим красний побут людей. Створення індустрії при нашій відсталості, та ще першокласної індустрії — небезпечна мрія“.

Звісно, ми могли б три мільярди крб. валюти, здобутих шляхом найжорстокішої економії і витрачених на створення нашої індустрії — ми могли б їх повернути на імпорт сировини і посилення виробництва речей широкого вжитку. Це теж свого роду „план“. Але при такому „плані“ ми не мали б ні металургії, ні машинобудування, ні тракторів і автомобілів, ні авіації і танків.

Ми опинилися б беззбройними перед зовнішніми ворогами. Ми підірвали б основи соціалізму в нашій країні. Ми опинилися б в полоні буржуазії, внутрішньої і зовнішньої.

Очевидно, треба було вибирати між двома планами: між планом відступу, який вів і не міг не вести до поразки соціалізму, і планом наступу, який вів і, як знаєте, вже привів до перемоги соціалізму в нашій країні.

Ми вибрали план наступу і пішли вперед ленінським шляхом, відтиснувши назад цих товаришів, як людей, які бачили якнебудь тільки в себе під носом, але затуляли очі на найближче майбутнє нашої країни, на майбутнє соціалізму в нашій країні.

Але ці товариші не завжди обмежувалися критикою і пасивним опором. Вони загрожували нам підняттям повстання в партії проти Центрального Комітету. Більше за те: вони загрожували декому з нас пулями. Видимо, вони сподівалися залякати нас і примусити нас збочити з ленінського шляху. Ці люди, очевидно, забули, що ми, більшовики — люди особливого покрю. Вони забули, що більшовиків не залякаєш ні труднощами, ні погрозами. Вони забули, що нас кував великий Ленін, наш вождь, наш учитель, наш батько, який не знав і не признавав страху в боротьбі. Вони забули, що чим сильніше біснуються вороги і чим більше впадають в істеріку противники всередині партії, тим більше накаляються більшовики для нової боротьби і тим стремительніше рухаються вони вперед.

Зрозуміло, що ми й не думали звертати з ленінського шляху. Більш того, зміцнившись на цьому шляху, ми ще стремительніше пішли вперед, змітаючи з дороги всі й усякі перешкоди. Правда, нам довелось при цьому по дорозі пом'яти боки декому з цих товаришів. Але з цим вже нічого не поробиш. Повинен признатися, що я теж приклав руку до цієї справи. (*Бурхливі оплески, вигуки „ура“*).

Так, товариші, ми пішли впевнено й швидко по шляху індустріалізації й колективізації нашої країни. І тепер цей шлях можна вважати вже пройденим.

Тепер уже всі визнають, що ми добились на цьому шляху величезних успіхів. Тепер всі визнають, що ми маємо вже потужну й першокласну промисловість, потужне й механізоване сільське господарство, транспорт, що розгортається і йде вгору, організовану й прекрасно оснащену Червону армію.

Це значить, що ми вижили вже в основному період голоду в галузі техніки.

Але виживши період голоду в галузі техніки, ми вступили в новий період, у період, я б сказав, голоду в галузі людей, в галузі кадрів, в галузі працівників, які вміють осідлати техніку і дивинути її вперед. Справа в тім, що в нас є фабрики, заводи, колгоспи, радгоспи, армія, є техніка для всієї цієї справи, але не вистачає людей, які мають достатній досвід, необхідний для того, щоб вижати з техніки максимум того, що можна з неї вижати. Раніше ми говорили, що „техніка вирішує все“. Цей лозунг допоміг нам у тому відношенні, що ми зліквідували голод у галузі техніки і створили широчезну технічну базу в усіх галузях діяльності для озброєння наших людей першокласною технікою. Це дуже добре. Але цього далеко й далеко недосить. Щоб привести техніку в рух і використати її до дна, потрібні люди, які опанували техніку, потрібні кадри, здатні овоїти й використати цю техніку по всіх правилах майстерності. Техніка без людей, які опанували техніку, — мертва. Техніка на чолі з людьми, які опанували техніку, може й повинна дати чудеса. Якби на наших першокласних заводах і фабриках, в наших радгоспах і колгоспах, у нашій Червоній армії була достатня кількість кадрів, здатних осідлати цю техніку, країна наша одержала б ефекту втриє і вчетверо більше, ніж вона має тепер. Ось чому упор має бути зроблений тепер на людях, на кадрах, на працівниках, які опанували техніку. Ось чому старий лозунг — „техніка вирішує все“, що є відбитком уже пройденого періоду, коли у нас був голод в галузі техніки, — повинен бути тепер замінений новим лозунгом, лозунгом про те, що „кадри вирішують все“. У цьому тепер головне.

Чи можна сказати, що наші люди зрозуміли й усвідомили цілком велике значення цього нового лозунга? Я б цього не сказав. У протилежному разі ми б не мали того, неподобного ставлення до людей, до кадрів, до працівників, яке спостерігаємо нерідко в нашій практиці. Лозунг „кадри вирішують все“ — вимагає, щоб наші керівники виявляли найдбайливіше ставлення до наших працівників, до „малих“ і „великих“, в якій би галузі вони не працювали, вирощували їх дбайливо, допомагали їм, коли вони потребують підтримки, заохочували б їх, коли вони показують перші успіхи, висували їх уперед і т. ін. А між тим на ділі ми маємо в цілому ряді випадків факти бездушно-бюрократичного і прямо неподобного ставлення до працівників. Цим, власне, і пояснюється, що замість того, щоб вивчати людей і тільки після вивчення ставити їх на пости, нерідко швиряються людьми, як пішаками. Цінити машини і рапортувати про те, скільки в нас є техніки на заводах і фабриках — навчилися, але я не знаю жодного випадку, де б з такою самою охотою рапортували про те, скільки людей ми виростили за такий от період і як ми допомагали людям у тому, щоб вони росли і гартувалися в роботі. Чим це пояснюється? Пояснюється це тим, що в нас не навчилися ще цінити людей, цінити працівників, цінити кадри.

Я згадую випадок в Сибіру, де я був один час на засланні. Справа була на весні, під час поводі. Чоловік тридцять пішло на

річку ловити ліс, занесений величезною річкою, що розбушувалася. Над вечір повернулись вони в село, але без одного товариша. На запитання про те, де ж тридцятий, вони байдуже відповіли, що тридцятий „лишився там“. На моє запитання: „як же так, лишився“— вони з тією ж байдужістю відповіли: „чого ж там ще питати, потонув, виходить“. І тут таки один з них став поспішати кудись, заявивши, що „треба б піти кобилу напоїти“. На мій докір, що вони скотину шкодують більше, ніж людей, один з них відповів при загальному схваленні решти: „що ж нам шкодувати їх, людей то? Людей ми завсіди зробити можемо. А ось кобилу... спробуй но зробити кобилу“ (*загальне позсаявлення у залі*). Ось вам п'ятрих, можливо мало значний, але дуже характерний. Мені здається, що байдуже ставлення деяких наших керівників до людей, до кадрів і невміння цінити людей є пережиток того дивного ставлення людей до людей, яке позначилось в щойно розказаному епізоді в далекому Сибіру.

Так ось, товариші, якщо ми хочемо вижити з успіхом голод у галузі людей і домогтися того, щоб наша країна мала достатню кількість кадрів, здатних рухати вперед техніку і пустити її в дію,— ми повинні насамперед навчитися цінити людей, цінити кадри, цінити кожного працівника, здатного принести користь нашій спільній справі. Треба, нарешті, зрозуміти, що з усіх цінних капіталів, які є в світі, найціннішим і найвирішальнішим капіталом є люди, кадри. Треба зрозуміти, що при наших нинішніх умовах „кадри вирішують усе“. Будуть у нас добрі й численні кадри в промисловості, в сільському господарстві, на транспорті, в армії,— наша країна буде непереможна. Не буде в нас таких кадрів — шкутильгатимемо на обидві ноги.

Закінчуючи промову, дозвольте проголосити тост за здоров'я і преуспівання наших академіків-випускників по Червоній армії!

Бажаю їм успіху в справі організації й керівництва обороною нашої країни!

Товариші! Ви закінчили вищу школу й дістали там перше загартування. Але школа—це тільки підготовчий ступінь. Справжнє загартування кадрів дістається на живій роботі, поза школою, на боротьбі з труднощами, на переборенні труднощів. Пам'ятайте, товариші, що тільки ті кадри добрі, які не бояться труднощів, які не ховаються від труднощів, а навпаки—йдуть на зустріч труднощам для того, щоб перебороти й ліквідувати їх. Тільки в боротьбі з труднощами куються справжні кадри. А якщо наша армія матиме в достатній кількості справжні загартовані кадри, вона буде непереможна.

За ваше здоров'я, товариші!

(Бурхливі оплески всієї зали. Всі встали. Гучними вигуками „ура“ вітають товариша Сталіна).

П. П. ПОСТИШЕВ

Шляхи української радянської літератури

Промова на пленумі правління спілки
радянських письменників України

Товариші! З'їзд письменників України і всесоюзний з'їзд письменників намітили програму плідотворної творчої роботи на ряд років. Тому я бачу своє завдання не в тому, щоб ставити зараз перед вами будьякі нові творчі питання. Мені хотілося б поговорити про ту політичну обстановку, в умовах якої працюють тепер і найближчим часом доведеться працювати радянським письменникам України. Знання цієї обстановки має виключне значення для створення правильних взаємовідносин всередині вашої спілки та розгортання високо-ідейної і справді художньої творчості.

Не можна, проте, зрозуміти цю політичну обстановку, не можна правильно намітити наші завдання в галузі художньої літератури, не кинувши хоча б побіжного погляду на той шлях, який пройшла в своєму розвитку радянська українська література. Радянська українська література оформилася і розвивалася в умовах гострої класової боротьби і сама була однією з найгостріших ділянок цієї боротьби на Україні.

Візьміть до уваги, товариші, насамперед, що йдеться про художню літературу України, де громадянська війна протікала особливо гостро, де класовий ворог провадив свою боротьбу проти будівництва соціалізму під націоналістичним прапором. На Україні зосередились численні уламки розгромлених пролетарською диктатурою контрреволюційних організацій і партій. Дуже часто класові вороги організовували і організують різні штаби інтервентів, що намагаються відірвати Україну від Радянського Союзу і знову закабалити її під владою поміщиків і капіталістів. Ясно, що ця своєрідність класової боротьби на Україні не могла не позначитися на розвитку української літератури.

Не важко зрозуміти, чому класовий ворог дуже цупко держався за свої позиції у художній літературі.

Вороги всіляко намагалися закріпити свої позиції на цій ділянці ідеологічного фронту, бо вони розуміли всю могутню силу впливу художньої літератури на свідомість мас. У свій час художня література давала ворогам можливість маскувати свої справжні політичні прагнення, скеровані проти радянської влади, проти соціалістичного будівництва. Те, що ворогам не вдавалося підсунути в порядку прямої контрреволюційної пропаганди, їм не рідко вдавалося у формі художніх образів. Візьміть, приміром, такі усім вам відомі твори, як „Народний Малахій“ Куліша, „Усмішки“ Остапа Вишні або „Нас було троє“ Досвітнього. Ці твори протягом кількох років розповсю-

джувалися в бібліотеках, школах. Ясно, що ця націоналістична пропаганда могла роками гуляти безкарно в значній мірі саме тому, що контрреволюційні ідеї цих творів були тонко заховані в художні образи. Це пояснює нам, чому ворог зосередив особливу увагу на художній літературі, чому саме тут були зосереджені значні його кадри.

Усі, або майже всі, ідеологи українського куркуля, всі ці Єфремови, Ніковські, Чехівські та інші представники української націоналістичної інтелігенції подвизалися в галузі художньої літератури, як письменники, літературознавці, історики літератури, критики. Уже в 1919—1922—1923 роках ці зубри націоналістичної контрреволюції мали свої організаційно-оформлені осередки, як „АСПИС“ (асоціація письменників), „Ланка“ і ряд інших організацій, а пізніше літературну групу контрреволюційної спілки „визволення України“ (СВУ).

Якщо ворожі нам націоналістичні елементи мали вже в перші роки розвитку пореволюційної української літератури значні досвідчені організовані кадри, то інший стан ми мали в ті роки з нашими радянськими кадрами української літератури. Насамперед цих кадрів взагалі було мало. Ці кадри в силу свідомого гальмування їхнього зростання буржуазними націоналістами, що окопалися в літературі, росли кількісно і визрівали як художники повільно.

Ясно, що таке співвідношення сил радянського і ворожого нам табору в українській літературі на перших кроках її розвитку утруднювало вплив пролетаріату і партії на літературний процес, гальмувало подолання націоналістичних пережитків в середовищі українських письменників, що вагалися, і надто болюче відбивалось на вирощуванні радянських українських письменників, на всьому дальшому розвитку української літератури.

Корінні питання літературної політики

Якби спробувати поділити розвиток радянської української літератури на окремі етапи, мені здається, можна було б нарахувати три такі основні етапи.

Перший етап охоплює, приблизно, час від моменту переходу до непу і майже до кінця відбудовного періоду. Що характерно для загальнополітичної обстановки на Україні в той період? Закінчивши громадянську війну, що особливо гостро проходила на Україні, партія приступає до відбудовування народного господарства. Іде процес збирання на фабрики, заводи, шахти розпоршеного під час імперіалістичної та громадянської війни пролетаріату. Відбудовується сільське господарство. Розгортаються в усіх галузях будівництва творчі сили робітників і трудящих селян України. Партія щільно підходить до питань керівництва культурним процесом на Україні.

Перехід до непу, зростання в той період капіталістичних елементів на селі і в місті знову окрилив надіями українську націоналістичну контрреволюцію. Виникає надія на переродження радянської влади, на те, що, коли не вдалося повалити радянську владу в одвертому бою,—то може вдасться розкласти її зсередини. Починається смуга „зміновіховства“. Відомий український націоналіст-емігрант Юліан Бачинський пише в цей період:

„Нова економічна політика більшовиків дає можливість зростання на Україні новому, дійсно українському капіталізму і його культурі. Треба засукати рукава і взятися до роботи“.

І дійсно, ідеологи українського націоналізму почали засукувати рукава, приступили до „роботи“. Повертається з еміграції Ніковський і ряд інших ідеологів українського націоналізму і, під маскою радянської лояльності, починають розгортати націоналістичну роботу, намагаючись скерувати проводжувану партією українізацію в русло націоналізму.

Усі ці процеси знайшли своє відображення і в українській літературі. Радянська українська література робила тоді лише свої перші кроки. Кадри пролетарської літератури і справді радянських письменників в той період були ще надто нечисленні. В антирадянському таборі української літератури ми бачимо таких зубрів націоналізму, як Єфремов, Ніковський, Старицька-Черняхівська, Чехівський, Івченко, які оформилися пізніше в літературну групу СВУ, а також групу так званих неокласиків — Зерова, Могилянського і ін. — Найхарактернішим для цього етапу було те, що боротьба йшла не стільки навколо тих чи інших художніх творів, або художніх образів, а, головню, навколо питань про те, якою повинна бути радянська українська література, які її завдання, які шляхи її розвитку. Інакше кажучи, *боротьба в цей період іде не стільки навколо питань безпосередньо-художньої творчості, а, головню, навколо питань, якщо можна так висловитись, літературної політики.*

Боротьба розгортається навколо таких корінних питань, як відношення радянської української літератури до літератур інших народів СРСР і особливо до російської літератури; відношення радянської української літератури до літератури буржуазного Заходу і до української літературної спадщини; взаємини між літературною творчістю і політикою; який має бути радянський письменник і яким, зокрема, має бути його ставлення до громадської думки і т. д.

На всі ці корінні питання художньої літератури націоналістичні елементи і їх шумськістьсько-хвильовистська агентура в КП(б)У давали свої відповіді. Як же вони відповідали на всі ці питання? А ось як: геть від Москви і зокрема від російської літератури, нам нічого в неї вчитись; рівняйся на буржуазний Захід; справжній художник не повинен зважати на громадську думку, він стоїть понад натовпом, який до нього ще не доріс; художня творчість повинна бути вільною від політики. Треба обстоювати „чисте“ мистецтво, вільне від партійності і тенденційності і т. ін.

Нема особливої потреби у 1935 р. пояснювати вам, що всі ці сими „чистого“, „емоціонального“ мистецтва, які обстоювалися єфремовими і їх шумськістьсько-хвильовистською агентурою в партії, були лише маскою для прикриття справжніх прагнень націоналістів вирвати керівництво літературним процесом з рук партії, придушити в зародку пролетарський загін радянської української літератури, закрити доступ у літературу новим кадрам з середовища робітників, трудящих селян, трудової інтелігенції, захопити гегемонію на літературному і всьому культурному фронті, готувати передумови для відриву України від Радянського Союзу і реставрації в ній капіталізму.

Комуністична партія більшовиків України викрила справжній політичний зміст цих „художніх“ настанов націоналістів і їх хвильовистсько-шумськістьської агентури в партії, зміцнила своє керівництво літературним процесом, ще більш посилила боротьбу за справді радянський широкий літературний рух на Україні. У цій боротьбі зростали і політично загартовувалися наші радянські письменники.

менники, переборювали свої сумніви і хитання елементи, що вагалися, стаючи в ряди радянських українських письменників. Такий був в найосновніших рисах перший етап розвитку післяреволюційної української літератури.

У боротьбі з націоналізмом гартувалася українські письменники

Радянська українська література вступила в *другий етап* свого розвитку, який тривав приблизно від кінця відновного періоду і до 1932—1933 рр. У цей період партія приступила до розгорнутого здійснення індустріалізації країни і викорчовування найглибших коріннів капіталізму—ліквідації куркульства як класу на базі суцільної колективізації. Це не могло не викликати найжорстокішого, найгострішого опору класового ворога. Ви всі знаєте, з яким опором з боку ворогів зустрілася партія і трудящі маси нашої країни при вирішенні цих корінних завдань будівництва соціалізму.

На Україні в цей період широко розгорнулося індустриально-колгоспне будівництво, будівництво радянської української культури на всіх її ділянках. Значні кадри української літературної інтелігенції, що раніше вагалися, під впливом успіхів будівництва соціалізму, розквіту радянської української культури, почали під керівництвом партії сміливіше і впевненіше переходити на позиції справді радянської художньої літератури. Дніпрогес, будівництво в Донбасі, харківський тракторний завод, усі наші успіхи в індустриальному і колгоспному будівництві були досить переконливими фактами для цих, що раніше вагалися, українських письменників.

Але загострення класової боротьби в країні, у зв'язку з розгортанням наступу соціалізму по всьому фронту не могло не знайти відбитку в літературі. Треба до того ж взяти до уваги, що в цей період націоналістичні елементи в літературі дістають велику підтримку в особі Скрипника та його націоналістичної „школки“.

Скрипник, а за ним всі ці Гірчак, Овчаров, Річицькі, Сухіно-Хоменки висувують знову ті ж націоналістичні настанови в питаннях радянської української літератури, які на попередньому етапі відстоювали Єфремови, Ніковські, Зерови, а в середині КП(б)У Шумський і Хвильовий. Скрипник та його „школка“ знову намагається протипоставити українську літературу літературі російській, емансипувати літературний рух від керівництва партії, консолідувати всі націоналістичні елементи художньої літератури та одночасно з цим цькувати й гудити пролетарський загін радянської української літератури, всіма способами дискредитувати всіх чесних, справді радянських письменників. Ясно, що ця діяльність Скрипника та його „школки“, як загальне притуплення пильності КП(б)У в період 1931—32 рр., в свою чергу сприяли активізації антирадянських, націоналістичних елементів у художній літературі.

Якщо на першому етапі розвитку радянської української літератури боротьба зосередилась головню навколо основних питань літературної політики, то на другому етапі ця боротьба розгортається переважно в самій художній творчості.

Я хочу на деяких творах показати, як по-різному зображали радянські письменники з одного боку і контрреволюціонери, націоналісти—з другого процес соціалістичної реконструкції і зв'язані з ним явища.

Одне з центральних, корінних питань нашої революції є, як вам відомо, питання про взаємини міста й села, питання про керівну роль пролетарського міста щодо трудящих села.

Як же зображають наше радянське, соціалістичне місто анти-радянські націоналістичні елементи в своїх творах? Візьміть, приміром, такий твір, як „Місто“ Підмогильного. Соціалістичне місто в його зображенні — це вогнище експлуатації селянства, провідник розкладаючого впливу на село, роз'їдаючий національний дух українського народу. Степан Радченко з „Міста“ Підмогильного, приїхавши до міста, бачить там тільки морок, мерзенність, проституцію, бюрократизм. Ні пролетаріату, ні взагалі будь-яких здорових сил ви в цьому місті, зображеному Підмогильним, не побачите. Так зображав ворог у художній літературі соціалістичне місто, намагаючись подати справу так, що соціалістичне місто чуже і вороже українському народові, що сили українського народу — на селі, розумій — в куркулеві.

Я не скажу, що наші радянські письменники вже показали соціалістичне місто таким, яким воно має бути показане. Але зіставте „Місто“ Підмогильного з твором безпартійного радянського письменника Копиленка „Народжується місто“. Копиленко показує тут творчу роль соціалістичного міста, його зростання, його значення в соціалістичній реконструкції села, в переробленні людей.

На цих двох творах, що показують соціалістичне місто ви можете бачити чіткий класовий поділ між радянським і антирадянським табором української літератури.

Візьміть село. Сільська тематика особливо вабила українських націоналістів. Село показували у своїх творах і Хвильовий і Остап Вишня і Косинка і Яковенко і ін.

Село в їх творах живе своїм віковичним, замкнено хуторським життям. Радянська влада на селі зображається ними, як наносне, чуже селу явище. Представники радянської влади на селі в їх творах не мають ніяких соціальних зв'язків та коріння і звичайно зображаються ними як дегенерати, замухришки, недотепи. Зате куркуль зображений незламною силою об яку, як намагається показати, наприклад, Яковенко в своєму романі „Боротьба продовжується“, невпинно розбіється колективізація села. Так відгукався ворог на процес соціалістичної реконструкції села.

Якщо, говорячи про показ міста, я змушений був оговоритись з приводу того, що радянські письменники ще не показали справжньому соціалістичне місто, то в більшій мірі і з більшою підставою, це можна сказати про показ нашими радянськими письменниками колгоспного села України.

Але візьміть все ж, наприклад, такий твір, як „Бур'ян“ Головка або пізніший твір „Аванпости“ Кириленка і зіставте ці твори з зображенням села в творах Хвильового, Яковенка, Косинки та ін. Тут, як і в ряді інших творів чесних радянських письменників, ви бачите показ найтіснішого зв'язку трудящих мас села з робітничим класом, роль партії в соціалістичній перебудові села розквіт села на колгоспній основі, процес перевиховання вчорашнього дрібного хазяїна на колективіста, на соціалістичного трудівника.

Або візьміть тип комуніста — члена керівної партії нашої радянської держави. Вороги-націоналісти зображали комуністів у своїх творах вузьколюбими, нецільними людьми, що вічно плутаються в різних суперечностях. В цьому нема нічого дивного. На те ж вони й вороги.

Величезна керівна творча робота партії — ця величезна тема поки ще дуже скупо, вкрай недостатньо відбита нашими радянськими письменниками. Проте, вже, тепер в художніх творах показані непогані типи комуністів як, наприклад, Оксана з „Загибелі ескадри“ Корнійчука, Дудар з „Диктатури“ Микитенка, Ваграм з „Вагрової ночі“ Первомайського та ін. Ми маємо такий цінний поетичний твір, що показує роль комуністичної партії, як „Партія веде“ Тичини. Ми маємо такий твір, як „Совячний конвеєр“ Фефера і ін. У цих творах комуніст показаний відповідно до його справжньої ролі в соціалістичній перебудові країни. Він показаний, як вожак, як керівник мас, що мужньо і самовіддано виконує свій партійний обов'язок у передових шеренгах борців, що веде маси до перемог.

Я тут спинився на показі радянським та антирадянським табором української літератури соціалістичного міста і села, комуніста. Цим, звичайно, не обмежується коло проблем і галерея образів, навколо яких точилася класова боротьба в художній літературі України. Але з наведених прикладів досить ясно стає вся різноманітність методів боротьби ворога за своє слово і діло в літературі, вся складність обставин і боротьби, в яких викристалізовувалась радянська українська література. У цій боротьбі загартувувались наші письменники, перемагали свої суперечності й пережитки елементи, що вагалися, народжувались наші книжки, міцніла фаланга справді радянських художників слова.

Росте і міцніє українська радянська література

Щоб закінчити цей побіжний історичний огляд, я хочу спинитися на третьому етапі розвитку радянської української літератури. Він стосується приблизно від кінця 1932 року і до недавнього часу. Ви знаєте, яка специфічна, особливо складна обстановка була в цей час на Україні. Ви знаєте, що 1932 рік і весна 1933 року були нелегким періодом на Україні. 1931—1932 р. р. були роками глибокого прориву в сільському господарстві України.

Загальним напором трудящих мас за проводом партії ми цей найтяжчий прорив ліквідували. Ми побили націоналістів, які засіли на багатьох ділянках соціалістичного будівництва на Україні і особливо на ділянці будівництва радянської української культури. Ми розгромили націоналістичний ухил у середині КП(б)У в особі Скрипника і його прибічників.

Це дало можливість широко розгорнути будівництво радянської української культури і основна маса письменників, що вагалися, вагання яких посилювалося було у ці тяжкі роки, стала рішуче переходити на позиції радянської літератури. Радянська українська література, радянські письменники вступають в цей період у смугу дальшого розгортання художньої творчості. Тут, звичайно, виключну роль відіграла ухвала ЦК ВКП(б) від 23 квітня, прийнята за ініціативою товарища Сталіна. У цей третій період значно виросла як українська художня література, так і література російська, єврейська, література всіх народів України.

Але, не зважаючи на все це, серед українських письменників і в цей період була ще деяка кількість явно контрреволюційних, націоналістичних елементів, які, втративши всяку надію на перемогу їх контрреволюційної справи, відчуваючи свою цілковиту ізольованість, стають на шлях самих крайніх, гострих, бандитських методів.

боротьби. Цілком безплідні в галузі художньої творчості, Досвітні, Хвильові і інші стали на шлях терору. Від боротьби проти соціалістичного будівництва художніми образами вони перейшли до боротьби образами, наганом.

Що це безумовно так, видно з їх власних зізнань. Ось, приміром, уривок із зізнань одного з найзапекліших контрреволюціонерів, націоналістів — Влизька:

„З кінця 1929 р. я входив до складу фашистської української націоналістичної організації, куди я був залучений письменником Гео Шкурупієм. Я цілком поділяв усі терористичні настанови і фашистську платформу нашої націоналістичної організації.“

А ось, що показав Куліш:

„У квітні 1933 р. Лавний повідомив нам думку центру організації про те, що підготовку до повстання треба не припиняти і запитав, яке буде наше ставлення до індивідуального терору. Я був активним прибічником проведення індивідуального терору. Мої терористичні настрої особливо посилюлися у період самогубства Скрипника“.

Я міг би навести вам ще ряд зізнань цих ворогів українського народу. Але, з того, що я навів, ви бачите, що являли собою ці люди. Ви бачите ворога, з якого була зірвана маска, дійшовшого в останній період до вищої точки люті, до крайніх, бандитських методів боротьби проти радянської влади, проти соціалістичного будівництва.

Цими днями досить відомий вам Епик, засуджений у справі терористичної організації, надіслав лист на моє ім'я і ім'я товариша Коціора. У цьому листі він, між іншим, пише:

„Підготовляючи терористичні акти, ми з безневпним виглядом заповняли партію у своїй відданості і чесності протягом багатьох років, грали такі ролі, у порівнянні з якими дії розбійника з великого шляху є зразком чесності і гуманності. Я розумів, що наймлостивіший вирок пролетарського суду — зробити зо мною так, як роблять з оскраженім собакою, знищити як сального коня, вийняти з тіла суспільства. Комуністична партія великодушно повірила моему кляттю. Партія подарувала мені життя, давши мені цим найбільшу з усіх можливих нагород на землі — право на життя, на радість праці“.

З ними не вчинили, як з собакою, що сказався, або з саним конем. Нехай живуть, може колинебудь ще виправляться.

Така була діяльність націоналістів, контрреволюціонерів з середовища письменників у цей третій період розвитку радянської української літератури.

Залишки українських письменників, що вагалися, рішуче відсахнулись від цих ворогів українського народу, ворогів цілого СРСР. Бо вони побачили, що націоналісти, контрреволюціонери ведуть їх до цілковитого конфлікту і розриву з нашою соціалістичною, радянською дійсністю. Бо вони, ці залишки елементів, які вагалися, побачили, що єднання з Досвітніми, Кулішами, Курбасами та до них подібними прирікає їх на цілковиту творчу безплідність.

Цієї нової обстанови не зрозуміли, треба прямо їй відверто сказати, комуністи, що працюють у галузі художньої літератури. І якби це не було їм неприємно, треба це комуністам — письменникам прямо їй виразно сказати: не зрозуміли ви цієї нової обстанови їй не зробили для себе необхідних висновків з неї.

Що повинні були зробити комуністи — письменники?

Треба було, *поперше*, показати елементам, які вагалися, що порвали з націоналістами, що ми робимо різницю між ними і ворожи-

ми елементами, під впливом яких вони перебували. Ціві різниці наші письменники — комуністи не зробили, і це дуже погано.

Треба було, *подруге*, інформувати всіх безпартійних письменників про те, що являли собою всі ці Куліші, Епіки і інші, за що їх покарали. Роз'яснити треба було, а то інші, не наші люди по-своєму роз'ясняли. Не зробили цього, і в цьому була велика помилка.

Треба було, *потрете*, не допустити, щоб ті письменники, які раніше водилися з націоналістами, але які внутрішньо не ворожі нашій справі, щоб вони почували себе в тому стані ізоляції, в якому вони себе до останнього часу почували. Цей факт був, і від нього нікуди не підеш. Наші комуністи-письменники не повні були допускати такого стану бо він завдав радянській художній творчості дуже великої шкоди.

Треба було, *почетверте*, ще ширше розгорнути творчу роботу, втягуючи до неї всі радянські елементи української літератури. Але коли попереднього не зробили, то й це зробити було дуже важко, — майже неможливо.

Усього цього зроблено не було. Дехто хотів би зробити тепер єдиним козлом відпущення Кулика. Невірно це. У Кулика, як і в деяких інших письменників, помилки великі, і, звичайно, Кулик, як голова спілки, повинен був насамперед усвідомити цю нову обстанова і зробити з неї необхідні висновки, з нього можна і треба більше спитати. Але не можна на нього все валити, зробити його козлом відпущення. Це не вийде. Це деякі комуністи-письменники хочуть легко відмахнутися хочуть зняти з себе провину за помилку, яку допустив весь загін комуністів-письменників України.

Це знову таки не значить, що тільки комуністи-письменники винні. І Наркомос України і культпроп ЦК КП (б) У винен та і ми дещо винні, що затягли з розв'язанням цього питання. Тепер ми цю помилку повинні виправити і виправляємо.

Ми знаємо, що деякі радянські українські письменники мали в минулому націоналістичні помилки, вагання. Помилки треба виправляти, вагання треба переборювати і виживати і не деклараціями, а, головню, наполегливою творчою роботою. Я не хотів би, щоб ви мене зрозуміли так, як говориться в одному дуже дотепному українському прислів'ї, що „І Гнат не винуват, і Килина не винна, тільки хата винувата, що пустила на ніч Гната“. Ні, справа, зрозуміло, стояла трохи не так. Зрозуміло, і Гнат винуват, але і Килина трошки винна.. Але не в цьому тепер справа.

Ми, партія, що управляє державою. І ми повинні підходити до цих питань з погляду інтересів будівництва соціалізму.

Наша велика країна росте по-гігантському. Їй потрібне велике мистецтво. *І ми говорили українським письменникам, що мали на миттєвих етапах деякі вагання та помилки: беріться до роботи, беріться сміливо, впевнено до роботи, включайтесь у творчість великої радянської художньої літератури України. (Бурхливі оплески).* А ми будемо вам допомагати, кріпко всіма способами будемо вам допомагати.

Обстанова у нас в Союзі і в Радянській Україні для творчості тепер винятково сприятлива. Країна наша велетенсько зростає. Міцніє день-у-день все більше соціалістична індустрія. Все повніше розкриваються й реалізуються величезні можливості, закладені в колгоспній системі. Успішно розгортається процес знищення багатовікового роз-

риву між містом і селом. Звичайно, є у нас ще і в місті й на селі окремі хиби, труднощі, але ж ці труднощі мізерні, порівняно до тих величезної висоти, перевалів, які ми взяли.

На ваших очах народилось, розвивається і де-далі більше наливається силою, здоров'ям, культурою, красою життя нове соціалістичне суспільство. Хіба все це не створює умови для творчості наших дійсно передових, справді радянських письменників.

Україна, яка віками була під подвійним ґнітом „своїх“ поміщиків і капіталістів та дворянсько-буржуазної Росії, вийшла тепер на широку дорогу розквіту: Прорив 1931—32 років у сільському господарстві ми успішно і швидко ліквідували. 1934 сільськогосподарський рік, який був, як ви знаєте, малосприятливим з метеорологічного погляду, ми пережили без труднощів. 1935 сільськогосподарський рік обіцяє бути роком великого урожаю, піднесення тваринництва, дальшого значного зміцнення всіх наших колгоспів.

Українська промисловість, зокрема вугільна і металургія, іде від перемоги до перемоги. Це не важко бачити по щоденно-публікованих зведеннях вуглевидобутку, витопу чавуну, сталі і прокату. Успішно розгортається боротьба за високі якісні показники нашої промисловості, за її високу рентабельність.

У будівництві радянської української культури, ми за останній час маємо величезні досягнення, як у створенні матеріальної бази культурного будівництва, так і в самій творчості культури. Нові школи, клуби, театри, 50 нових кінотеатрів на селі, виставки робіт українських художників, ряд нових творів художньої літератури— все це є виразом зростання радянської української культури. За останні два роки після розгрому націоналістів, ми створили ряд нових величезних цінностей радянської української культури.

Хіба це не блещучий матеріал для справжнього художника, справжнього майстра художнього слова, хіба це все не просить на величчі, яскраві, полотна художньої літератури..

Працюйте, товариші, творіть, творіть твори, дійсно гідні нашої великої епохи. Обстанову, відповідну атмосферу для творчої роботи всіх українських письменників партія створює і створить. І один з важливіших заходів для оздоровлення атмосфери серед радянських письменників України я вважаю те, що ми усунули з вашого середовища ворогів українського народу.

Зустрічка тепер тільки за вами, за вашою роботою над підвищенням рівня своєї художньої майстерності, над дальшим розвитком справді радянської української культури.

У мене нема ніякого сумніву в тому, що з допомогою і при сприянні партії ті завдання, які стоять перед радянською українською літературою ви з великими творчими успіхами розв'яжете.

Потяг до творчості і творчої роботи

Товариш Сталін назвав письменників „інженерами людських душ“. Це дуже почесне і разом з цим дуже відповідальне звання. Це значить, що партія, країна ждуть від вас таких творів, які справді виховували б, формували б нову людину— справжнього громадянина соціалістичного безкласового суспільства. Ваш обов'язок— обов'язок усього загону радянських письменників України— ці сподівання й надії цілком виправдати.

Я хотів би нагадати, що ще Гейне говорив:

„Гений платит чистоганом...
Шпільер, Гете, Лессинг, Вклянд
Не любил житъ в кредит,
Не искал в долг ованцій,
Не морочил народ,
Чтобы он венком лавровым
Их увенчивал вперед“.

(Бурхливі оплески).

Увінчувати наперед лавровим вінком звичайно не слід, але і втрачати надії на те, що ви можете бути увінчані таким вінком, також не слід.

Інженери людських душ! Це, товариші, звучить гордо. Це підносить вас на дуже велику висоту. Але це, повторюю, покладає на вас дуже велику відповідальність, дуже серйозні обов'язки.

Ми наближаємось до 20-річчя з часу Жовтневої революції. Чи мало змін вже сталося за ці роки в „душі“ радянської людини? Колосальні зміни. Чи мало вже тепер нового, справді соціалістичного в „душі“ нашої радянської людини. Хіба мало нових прекрасних почуттів і рис свідомості, народжених нашою великою епохою, які час уже вам показати в художніх образах. Дуже багато вже зараз цього нового.

Візьміть, приміром, таку нову рису „душі“ радянської людини, як прагнення до творчості, до творчої роботи. На всіх, хто приїздить до нашої країни, навіть з табору ворогів, справляє приголомшуюче враження це поривання багатомільйонної армії трудящих нашої вітчизни до творчості, до творення, до боротьби за нове світле життя.

Адже уперше в історії людства мільйонні трудящі маси звільнилися від гніту, від експлуатації, від підневільної праці, праці на інших, на капіталістів, на поміщиків і почали працювати на себе, на своє соціалістичне суспільство. Уперше в історії людства мільйонні трудящі маси одержали найширший доступ до науки, культури. Уперше в історії людства мільйонні трудящі маси відчули, що праця в соціалістичному колективі — це не важкий тягар, а найбільша насолода творчості, творенням.

Візьміть соціалістичне змагання — хіба це не потужний вияв масової творчості? Хіба це маси, керовані партією Левіна — Сталіна, змінили обличчя нашої країни, перетворивши колишню російську імперію на найпередовішу країну світу. А наша комсомолія, піонерія, дітвора — цей бризкаючий радістю квітник творчої активності й енергії!

Послухайте пісні, створені народами Союзу за роки революції, побувайте на виставках масового образотворчого мистецтва, на олімпіадах самодіяльної творчості, на наших стадіонах — скрізь побачите ви могутній розмах масової творчості. Так живуть, так будують, так співвають, так творять визволені народи нашої великої радянської країни. (Бурхливі оплески).

Потяг до творчості — це нова риса „душі“ радянської людини. Чи показана вже вона, ця риса „душі“ в нашій художній літературі? Ні, не показана. Ви — інженери людської душі, ви повинні, ви зобов'язані показати її, цю нову рису „душі“ громадянина соціалістичної країни в усій її красі й силі.

Візьміть, далі, таку рису „душі“ радянської людини, таку особливість її самовідчуття, як почуття власної гідності, зростання

поваги до себе і до своїх співгромадян, що творять спільну соціалістичну справу. Селянин, який віками гнув спину, годинами стояв з оголеною головою, ждучи проїзду пана, над спиною якого свистів бич поміщика, якого гнув у дугу куркуль-мироїд, — цей селянин тепер учасник колективної праці. Він — хазяїн, він робить загальну справу величезної сім'ї трудящих, він зростає культурно, він пишається з своєї праці, він прямує все вперед і вперед до культури, до знань.

Тепер колгоспник вважає за ганьбу для себе, якщо його колгосп не попереду, якщо він не зумів виконати своїх зобов'язань перед робітничо-селянською державою, якщо в його колгоспі врожай нижчий, ніж у сусідів. Він гордий, він повний свідомості власної гідності повноцінного громадянина нашого суспільства, він нетерпимий до спроб принизити, утиснути цю його гідність.

Минуле, і особливо минуле робітничих селищ і міст, я знаю непогано. Ось вам невелика картинка, образ цього минулого. Іваново-Вознесенськ. Сім'я, п'ятеро дітей. Батька-бунтаря загнали на каторгу, а мати з п'ятьма дітьми, ткаля, звивається в нужді, по паличці відмірює хліб, щоб усім дітям вистачило. Тільки по неділях діти бачать білий хліб. Хліб мати частіше купує у жебракуючих, у яких він коштував дешевше. Хлопчик 7 років якось важко захворів. Мати затрималася ранком через це. Вона бачить, що спізнюється на роботу, а це значить бути викинутою з заводу. Це значить гинути з сім'єю. А разом з тим вона бачить, що хлопчик умирає. Чути перший попереджувальний гудок, другий гудок, лишилось десять хвилин. Вона дивиться на ліжку дитини, що вмирає, на лахміття, де копирсаються решта четверо, але ось останній гудок, фабрика запрацювала. Вона будить старшу 9-річну дівчинку. Залишає її біля хворого і каже: ось хліб, ось вода, оберігай братика. А сама поспішає у фабричний корпус, може ще встигне. Приходить, а на її верстаті вже працює запасна, яка тільки тим і живе, що хтонебудь запізниться. Стикнулись обидві біля верстата, обидві в злиднях, у важкій нужді. Мати іде до табельника, той посилає її до управителя, управитель дав розрахунок і викинув з фабрики. Одержала 1 крб. 70 коп. і йде додому. Нерішуче відчиняє двері — дівчинка заснула на грудях у братика, а братик уже мертвий.

Ось вам минуле робітничої сім'ї. А згадайте гіркі пісні Шевченка, Некрасова, пісні — стогони, про задушеного, затурканого мужика, якого на кожному кроці принижували, ображали станові, урядники, сабатчики, лихварі, майстри батога, нагая, зуботичини. Згадайте хоча б „Кавказ“ Шевченка:

„Нам тільки плакати, плакати, плакати
І хліб пасушний замісити
Кривавим потом і сльозам...
А сліз, а крові! Напоїть
Всіх імператорів би стало
З дітьми і вуками втопить“.

Ось вам минуле села, села поневоленої України, порівняйте з нашим селом, селом Соціалістичної Радянської України. Багато ще залишилося труднощів і хиб від того часу, коли хотілося тільки плакати і плакати, але, зрозуміло, не плакати треба було, а битися, битися. (*Бурхливі оплески*).

Нема мужика! Соціалістичний трудівник. БІБЛІОТЕКА ДЖРІТІ
всі шляхи до знань, до культури, до керування державою. Це дивно,
Бібліотека Державної Асоціації

що ця людина сповнена почуття власної гідності, свідомості своєї ролі та значення в боротьбі за новий лад, поваги до себе і до своїх співгромадян.

Чи показали вже наші письменники як слід цю нову рису в свідомості нашої нової людини?

Ні, не показали.

Візьміть далі таку нову рису „душі“ радянської людини, як *радянський патріотизм, почуття соціалістичної батьківщини*. Громадянин Радянського Союзу почуває себе хазяїном однієї шостої частини світу. Він бачить перетворене лице своєї батьківщини, він бачить міста й заводи, створені його руками, він оглядає безмежні простори колгоспних полів і каже:

Все це — наше, в мене є, що любити й захищати. Я ненавидів царську Москву тому, що стара Москва одягла на мене кайдани, тому що стара Москва — це Москва катів мільйонів трудящих. Я ненавидів з цієї ж причини і старий Київ. Але тепер я люблю і те і друге, бо це наше. (*Бурхливі оплески*).

З ім'ям батьківщини на вустах перемагають наші інженери, техніки, робітники на заводах і шахтах Союзу, наші артисти на світових конкурсах, наші шахісти на міжнародних турнірах, наші спортсмени на стадіонах капіталістичних міст. З ім'ям батьківщини на вустах, під розгорнутими прапорами партії Леніна — Сталіна, народи Радянського Союзу, якщо потрібно буде, підуть у бій і покажуть першому-літшому зарозумілому ворогові — на що здатні мільйони свідомих, героїчних, безмежно відданих своїй батьківщині радянських патріотів. (*Бурхливі оплески*).

Хіба не ясно, що тема радянського патріотизму повинна бути відбита кращими художниками слова в усій її силі й красі. Хіба не ясно, що створення книг про радянський патріотизм — справа честі письменницького колективу України.

Я ні в якій мірі не претендую на те, щоб розгорнути тут перед вами всі нові риси „душі“ радянської людини. Я тільки побіжно спинився на трьох нових, безперечно нових, прекрасних почуттях — почутті творчості, почутті гідності, почутті соціалістичної батьківщини. Чи треба вам говорити про те, що „душа“ нашої радянської людини вже тепер значно багатша, яскравіша, повноцінніша і не вичерпується тільки цими трьома рисами. Почуття високої відповідальності перед соціалістичним колективом, почуття інтернаціоналізму, нове ставлення до жінки, нові взаємини між поколіннями — усе це чекає свого відображення в художній літературі.

— І не тільки і не просто відображення, але і формування. У нас це багато пережитків капіталізму в свідомості людей. Ці пережитки успішно переборюються, але вони ще є. Художня література, інженери людських душ повинні бути в передових шеренгах борців за цілковите переборення усіх цих пережитків, за формування нової, прекрасної в усіх відношеннях „душі“ громадянина соціалістичного суспільства.

Соціалістична правда, принципіальність і щирість

— У зв'язку з цим я хотів би ще спинитися на типі письменника, за який ми всі з вами спільно повинні битися, на тих вимогах, які ми зараз повинні поставити до письменника і його творчості. Щоб відобразити величезне зростання нової людини, його ідеали і праг-

нення, пафос його творчості, щоб показати сучасній людині його велике завтра, потрібний справді „інженер душі“. Самому письменникові повинні бути властиві кращі почуття і поривання передових людей нашої епохи.

Які ж вимоги повинні ми зараз поставити до письменника і його творчості?

Перше і вирішальне — це висока ідейність і принципиальність у творчості. Нам не потрібні тепер загальні декларації і виступи з різних урочистих приводів. Нам не потрібно, щоб ви обов'язково відгукувалися скороспілками на кожну чергову кампанію, кожну передову в газеті. Нам потрібні великі художні полотна, велика ідейно-насичена, художня література.

А цього не створиш, якщо сам письменник не стоїть на високому рівні ідейності і принципиальності, не має відповідного політичного кругозору. Без цього письменник не зможе зрозуміти ні зовнішніх, ні внутрішніх збудників поведінки сучасної людини. Без цього письменник не зможе проникнутися почуттями і творчим пафосом нової людини. Без цього він, письменник, в кращому разі опише факти з діяльності героя свого твору, але не зможе виявити і показати характер цього героя, його психіку, його свідомість.

Нам потрібна, подруге, соціалістична правда, щирість як у самих творах, так і в моральному обличчі письменника. Соціалістична правда — це наша правда. Рішуча боротьба проти пристосовництва в літературі — важливіше наше завдання. Ми не можемо зараз миритися з творами, які фабрикуються за українським прислів'ям „на чиему возі сидиш, того й пісню співай“. Нам потрібна соціалістична правда, щирість у творчості.

Хіба не буває, сидиш у театрі і дивишся якусь п'єсу. Нібито все на місці: і п'ятирічка, і Дніпрогес, і Донбас, і завком є, і шкідник або куркуль показаний, і фінал нібито на користь соціалізму. І мова нібито не погана. А п'єса всеж не хвилює, фальшиво звучить, щирості не відчуваєш. Все як слід розставлено, пропорцій додержано, а не хвилює. Не щирість відчуваєш тут у автора, а розрахунок, а часом і... госпрозрахунок. *(Сміх у залі).*

Виходить друга вимога, яку ми повинні поставити до письменника — це соціалістична правда, щирість у творчості.

Робота над собою, робота над підвищенням рівня своєї загальної культури, рівня художньої майстерності — така третя вимога, яку ми повинні поставити до письменника. Жодному з письменників нема чого тепер розраховувати хоча б на найменшу зпжку в питанні про якість вашої продукції.

Наш письменник не повинен бути ремісником. Не треба задовольнятися, захоплюватися легким і скороминувим успіхом. Наш письменник повинен бути справжнім художником, що прагне створювати пам'ятники нашої великої епохи для цілих поколінь.

Вам, товариші, є з кого брати приклад, є кому щодо цього наслідувати. Я маю на увазі Олексія Максимовича Горького. Ви не гірше за мене знаєте, що Олексій Максимович почав формуватися, як письменник, далеко не в таких умовах, які створені для письменника у нас. Горбом своїм він висунувся на світову арену, в перший ряд світової літератури. Все багатство людської культури увібрав він у себе, переварив і критично освоїв. Широке коло інтересів. Широкий круговид. Систематична наполеглива робота над підвищенням своєї художньої майстерності. Таким і повинен бути

справжній творець, справжній інженер людських душ. (*Бурхливі оплески*).

І нарешті, четверте, на що я вважаю за потрібне звернути вашу увагу, — це на створення справді товариських взаємин, справжнього колективізму у вашому середовищі. Я в даному разі говорю про колективізм не в розумінні бригадного методу роботи, я говорю про колективізм у взаєминах, у ставленні одного до одного, особливо до молодих ростучих кадрів.

Ви покликані формувати нову соціалістичну „душу“ нашої радянської людини. А хіба мало у ваших власних душах, у ваших взаєминах пережитків старого? Хіба не буває так: нашпав письменник добру п'єсу чи повість, здавалося б радіти вам усім, адже це спільний успіх усього письменницького колективу. Так ні ж, насуплюється дехто.

Зрозуміло, ці почуття є пережиток індивідуалізму та егоїзму, мілкотравчатого самолюбства, заздрості, що ніяк не личать інженерові людських соціалістичних душ.

Справжній колективізм, справжні товариські відносини у вашому середовищі — ось та четверта вимога, що її ми і ви самі повинні тепер поставити, що за неї ми всі разом повинні рішуче битися.

Коротше кажучи, письменник повинен бути справжнім борцем за здійснення найперевішних ідеалів людства, носієм яких є наша партія, на чолі з великим Сталіним. (Бурхливі оплески).

Обстановка для вашої творчості тепер винятково сприятлива. Міцним кроком, єдиним інтернаціональним фронтом літератур усіх народів України і всього Радянського Союзу боріться за справжню творчість великої радянської художньої літератури України. (*Бурхливі оплески, овація, крики „Ура“*).

Пролетарська і буржуазна демократія

Ухвалене VII з'їздом рад на основі постанов пленуму ЦК ВКП(б) вирішення про внесення деяких змін у нашу конституцію має величезне історичне значення. Ці зміни нашої конституції в бік ще більшої демократизації нашої держави впливають із досягнутих нами успіхів у справі побудови безкласового соціалістичного суспільства. Заміна не цілком рівних і багатоступневих виборів рівними і прямими і тасмне голосування, що запроваджується в нашій країні, є кращим свідченням торжества ленінської теорії можливості побудови соціалізму в одній, окремо взятій країні.

Зміна нашої конституції в бік ще більшої демократизації нашої держави підтверджує торжество теорії Маркса—Енгельса—Леніна—Сталіна про диктатуру пролетаріату, як перехідний період від капіталізму до комунізму. Зміни, що вносяться в нашу конституцію, показують пролетаріатові і трудящим усього світу, що в СРСР, в країні будованого соціалізму іде процес небаченого поширення демократії, в той час як цілковито підтверджується прогноз товариша Сталіна про фашизацію капіталістичних країн, де реакція все більше й більше підсилюється.

I

Буржуазія здійснює свою диктатуру на протязі довгого відрізка часу через демократичну республіку.

Буржуазна демократія це одна з тих форм держави буржуазії, яка в певний історичний період найкраще забезпечує і визначає диктатуру капіталу. Держава пролетаріату є диктатура пролетаріату. Диктатура пролетаріату є влада пролетаріату, не обмежена ніякими законами. Диктатура пролетаріату забезпечує одночасно найширшу демократію. Ця демократія — демократія пролетарська — різко і принципіально відрізняється від демократії буржуазної.

Буржуазна демократія є показна, формальна демократія, демократія меншості, форма пригнічення більшості меншістю. Пролетарська демократія є дійсною демократією, при якій більшість не живиться тільки ілюзією участі в керуванні країною, як при буржуазній демократії, а дійсно активно бере участь в переробленні суспільства, в перетворенні його в безкласове суспільство. Демократія завжди буває тільки класовою демократією. Критикуючи теорію Каутського про чисту демократію, Ленін пише:

„...локи існують різні класи... можна говорити тільки про класову демократію“¹.

¹ Ленін, твори, т. XXIII, стор. 345.

Лозунги буржуазної демократії були одним з основних знарядь, з допомогою якого капіталісти в свій час підкоряли своєму впливові широкі маси в боротьбі з феодализмом. Будучи економічно зрілим, будучи історично прогресивним, промисловий капіталізм кінця XVIII й початку XIX віку не міг скинути гальмо розвитку виробничих сил — феодалізм — без того, щоб не підняти широкі маси на бій з феодализмом. Виступаючи на цьому етапі, як виразник інтересів всього суспільства, буржуазія прикривалася демократією, обіцяючи залучити до керування країною всі шари суспільства. Але, перемигши, буржуазія в усіх країнах перетворювала демократію із знаряддя боротьби проти феодалів на знаряддя експлуатації широких мас.

„Буржуазна демократія, — пише Ленін, — будучи великим історичним прогресом у порівнянні з середньовіччям, завжди залишається — і при капіталізмі не може не залишатися — вузькою, урізаною, фальшивою, лицемірною, раєм для багатих, пасткою і обманом для експлуатованих, для бідних“¹.

Буржуазна демократія утворює лише видимість участі мас у керуванні державою. Насправді вона забезпечує цілковите панування буржуазії, як класу. Буржуазна демократія є однією з найбільш зручних форм прикриття експлуатації пролетаріату і грабування широких трудящих мас. Буржуазна демократія є демократією експлуататорів.

„...Цей (буржуазний — Л. Г.) демократизм, — пише Ленін, — завжди стиснений тисними рамками капіталістичної експлуатації і завжди залишається через це, по суті, демократизмом для меншості, тільки для владущих класів, тільки для багатих“².

Але і цей вузький, „куций“ демократизм — демократизм буржуазний використовується капіталізмом тільки до певних меж. Буржуазний демократизм у вигляді парламентаризму і формальних „свобод“ використовується остільки, оскільки він забезпечує панування капіталу і волю експлуатації пролетаріату і всіх трудящих мас. Як тільки останні пробують використати окремі сторони буржуазної демократії в своїх інтересах, капіталісти відкидають буржуазну демократію, як форму панування, і вдаються до відкритого, нічим не завуальованого насильства над експлуатованими.

У міру розвитку класової боротьби буржуазія скидає покривала, що заважають їй, у вигляді різних демократичних свобод. Епоха імперіалізму, що є і епохою пролетарських революцій, характерна тим, що капіталізм від демократичної форми панування все більше переходить до реакції і в смугу загальної кризи капіталізму до фашизму, який є найгострішим і найвідкритішим видом реакції.

Загальне виборче право є одним із найважливіших атрибутів буржуазної демократії. Прямими, рівними й таємними виборами вихваляються майже всі конституції капіталістичних країн. І саме на цьому викривається вся брехливість і класовий характер буржуазної демократії.

Розбираючи суть буржуазної демократії і зокрема виборчого права, Ленін пише:

„...Коли придивитися ближче до механізму капіталістичної демократії, то ми побачимо скрізь і всюди, і в „дрібних“, і в „дрібних“, і в „дрібних“, і в „дрібних“ виборчого права (дез-осілості, виключення жінок і т. д.), і в техніці репрезентативних

¹ Ленін, твори, т. XXIII, стор. 346.

² Ленін, твори, т. XXI, стор. 429.

установ, і в фактичних перешкодах праву зборів (громадські будинки не для „старців“), і в чисто капіталістичній організації щоденної преси і так далі, і так далі, ми побачимо обмеження та обмеження демократизму. Ці обмеження, вилучення, виключення, перешкоди для бідних здаються дрібними, особливо на око того, хто сам ніколи нестатків не бачив і з пригніченими класами в їхньому масовому житті близький не був (а таке дев'ять десятих, коли не дев'яносто дев'ять сотих буржуазних публіцистів і політиків),— але в сумі взяті ці обмеження виключають, виштовхують бідноту з політики, з активної участі в демократії“¹.

Досить хоч би побіжно глянути на виборче право будьякої капіталістичної країни, щоб стало ясно, що загальне, пряме, рівне і таємне виборче право в буржуазних країнах є по суті обман.

При загальному виборчому праві в усіх країнах є низка обмежень, в результаті яких колосальний процент трудящих не користується ні активним, ні пасивним виборчим правом. В ряді країн, наприклад, в Бельгії, Болгарії, Греції, Італії, Румунії, Португалії, Франції, Швейцарії, Югославії, країнах Південної Америки й інш. жінки зовсім позбавлені виборчих прав. В деяких країнах (Угорщина) жінки можуть вибирати з 30-літнього віку і то при умові, коли вони успішно закінчують п'ять класів народної школи. Але навіть там, де жінкам надано виборче право, процент жінок депутаток нікчемний. Так, жінок депутаток в англійському парламенті— 15, тобто 2,4⁰%, в голландському парламенті— 5, тобто 5⁰%, в США— 6, тобто 1,4⁰%.

Частина трудящих у капіталістичних країнах позбавляється можливості вибирати до парламенту через встановлення там високого вікового цензу. В Англії, Франції, Бельгії, Греції, Румунії, Польщі, Чехословаччині, Югославії, США для виборців до парламенту встановлено віковий ценз 21 рік, у Швеції— 23 р., в Угорщині— 24 роки, в Голландії і Данії— 25 років.

Віковий ценз для тих, кого вибирають до парламенту, ще вищий, ніж для виборців. У Франції, Бельгії, Данії, Греції, Румунії, Польщі і США вибраними до парламенту можуть бути особи не молодші як 25 років; в Голландії, Угорщині, Чехословаччині і Югославії— не молодші ніж 30 років.

У ряді країн обмеження у виборчому праві щодо трудящих проводиться через ценз осілості. У Франції, Бельгії, Чехословаччині від виборця потребується проживання в певній місцевості не менше, як шість місяців до виборів, в Англії— 3 місяці з обов'язковим найманням житла, в США— від 6 місяців до 2 років, в Угорщині— 2 роки і т. д. і т. п. Ця вимога постійної осілості по суті позбавляє виборчих прав величезні маси трудящих.

У ряді країн частина трудящих позбавлена виборчих прав по лінії расових і національних обмежень. Так, в США в ряді штатів негри фактично позбавлені виборчих прав. В Литві, в Польщі, в Румунії, в Югославії національні меншості надзвичайно утиснені в своєму праві вибирати. Так, наприклад, в Польщі у виборчих округах з переважно польським населенням один депутат вибирається від 48.000 виборців, а в округах з українським і білоруським населенням один депутат вибирається від 96.000 виборців, тобто від вдвоє більшої кількості виборців.

Буржуазія не тільки обмежує взагалі можливість трудящих вибирати до парламенту, але й позбавляє їх можливості послати

¹ Ленін, твори, т. XXI, стор. 430.

до парламенту своїх справжніх представників. Майже в усіх країнах перед виборами кандидати комуністичних партій арештовуються. Комуністичні партії позбавлені можливості вести агітацію й популяризацію їхньої програми. У багатьох країнах, наприклад, в Угорщині, Югославії, Естонії, Румунії і інш. взагалі заборонено висувати кандидатури комуністів. В Англії, де формально висування кандидатів комуністів не заборонено, треба внести залог у 150 фунтів-стерлінгів (1500 золотих карбованців) за кожен кандидатів, які при невибранні висунутого кандидата депутатом (або недержанні ним $\frac{1}{8}$ поданих голосів) ідуть на прибуток казни; ця вимога по суті приводить до того, що революційні робітничі організації дуже утиснені, а в деяких випадках просто не можуть висувати своїх депутатів.

Методи розбивання на виборчі округи і підрахування голосів у буржуазних державах забезпечують цілковиту гарантію обрання потрібних для буржуазії депутатів. Політично відсталі райони (переважно аграрні) одержують більше місць у порівнянні з міськими робітничими районами. У Франції 10 робітничих округ з населенням 1.200.000 вибирають таку ж кількість депутатів, як 10 аграрних округ з населенням у 300.000. Аналогічне становище і в США, Польщі і ряді інших країн.

Основний принцип виборів у країнах буржуазної демократії заснований на формальному принципі більшості. Вибирається в депутати парламенту той кандидат, за якого подано більшу кількість голосів.

За допомогою цієї системи до парламенту проходять представники буржуазних партій, за які голосувала менша кількість виборців. Так, у Франції при мажоритарній системі, під час виборчої кампанії 1928 року, за вибраних депутатів було подано 4 млн. 830 тис. голосів, а за невибраних — 6 млн. 565 тис. голосів. При виборах до парламенту 1932 року за вибраних депутатів було подано 5 млн. 245 тис. голосів, а за невибраних — 6 млн. 315 тис. голосів.

Аналогічну картину ми бачимо і в ряді інших країн. В Англії при виборах до парламенту 1922 року консерватори одержали 6.900 тис. голосів і 344 місця в парламенті, опозиція одержала 9.340 тис. голосів, тобто на 36% більше, ніж консерватори, а місць у парламенті вона одержала тільки 271, тобто на 21 — 22% менше ніж консерватори. Під час виборів до парламенту в Англії 1924 року консерватори одержали 8.545 тис. голосів і 412 місць у парламенті. Опозиція ж одержала 9.172 тис. голосів, тобто на 12% більше ніж консерватори, а місць у парламенті вона одержала тільки 203, тобто на 52% менше ніж консерватори.

В результаті всіх цих обмежних цензів, методів підрахування голосів і т. д. буржуазія виключає з участі у виборах широкі шари трудящих мас і підбирає такий склад парламенту, який цілковито відбиває інтереси капіталізму на даний відрізок часу. Англійський парламент 1932 року складався із 328 банкірів, рантьє, промисловців і торгівців (53,3% складу всіх депутатів), 57 поміщиків (9,3% складу), 137 адвокатів (22,3% складу), 61 чиновників, бухгалтерів, журналістів і лікарів (9,9% складу) і 32 профспілкових чиновників (5,2% складу). Французький парламент 1932 року складався з 100 банкірів, рантьє, фабрикантів і купців (26,7% всього складу депутатів), 40 поміщиків (6,5%), 148 адвокатів (23,4%), 248 журналістів, чиновників і інш. (39,8%) і лише 22 робітників (3,6%).

Крім вказаних вище обмежень, є ще ціла низка інших, які додатково виключають велику кількість трудящих у виборах до парламенту. Позбавлені виборчих прав особи, що перебувають на дійсній службі, в окремих країнах позбавлені виборчих прав особи, що користуються і користувалися раніше допомогою добродійних установ, що живуть в „домах для бідних“, старці, боржники, які не можуть заплатити свій борг. В Угорщині і Фінляндії позбавлені виборчих прав особи, засуджені на підставі законів проти комунізму і за зраду державі; у Франції — засуджені до тюремного ув'язнення на строк більше як місяць за участь у повстанні, за образу словом або вчинком представників влади. Взагалі — усуваються від участі у виборах найреволюційніші елементи. У деяких країнах позбавлені виборчих прав особи, що не мають початкової освіти (Угорщина, деякі штати Північної Америки і інш.). Всі вищенаведені конституційні обмеження загального виборчого права і методи підрядування голосів є найкращим доказом всієї брехливості буржуазної демократії і соціал-фашистської теорії про „загальну демократію“, „чисту демократію“ і т. д. У капіталістичних країнах, де в урядах у свій час сиділи соціал-демократи, „загальна демократія“ і „чиста демократія“ залишались тм же знаряддям обману і пригнічення трудящих мас і формою диктатури буржуазії, як і при уряді будьякої буржуазної партії.

Терор, залякування і тиснення на виборця з боку поліції і спеціальних банд, відповідна обробка виборців буржуазною пресою і церквою, підкуп і крадіжки виборчих бюлетенів із урн, — є додатковим засобом до конституційних обмежень, що забезпечують „перемогу“ представникам буржуазії. Ось як Ленін малює суть буржуазного виборчого права:

„...раз в кілька років дозволяють вирішати, який саме із представників пригнічуючого класу буде в парламенті репрезентувати й придумувати їх“¹.

Ленін неодноразово підкреслював, що загальне виборче право при капіталізмі нічого пролетаріатові дати не може (у розумінні участі в керуванні державою), бо воно при всіх положеннях повинно забезпечити панування буржуазії.

„Демократична республіка, — пише Ленін, — є найкраща можлива політична оболонка капіталізму, і тому капітал, оволодівши (через Пальчинських, Чернових, Церетелі і К⁹) цією найкращою оболонкою, обгрунтовує свою владу настільки надійно, настільки вірно, що *ні* яка зміна ні осіб, ні установ, ні партій буржуазної демократичної республіки не хитає цієї влади“².

Зростання реакції в країнах капіталу веде до знищення останніх рештків буржуазної демократії майже в усіх країнах світу. Пануючий клас — буржуазія — в капіталістичних країнах так боїться трудящих мас і революційного руху, що виганяє майже всі рештки демократизму із своєї системи керування. В країнах, де, пробуючи закріпити свою диктатуру, буржуазія заміняє демократичну форму своєї диктатури фашистською, рештки буржуазного демократизму майже цілком знищені або ж, формально існуючи, по суті знищені. Так, формально існуючі парламенти Італії і Німеччини по суті перетворені в зібрання чиновників по призначенню. Формально існуюче в Німеччині загальне виборче право по суті зведене до того, що ви-

¹ Ленін, твори, т. XXI, стор. 430.

² Ленін, твори, т. XXI, стор. 377—378.

борці зобов'язані в своїх виборчих бюлетенях відповісти на одне з питань — „так або ні“ — з приводу призначеного складу депутатів парламенту, причому кожного виборця часто навіть попереджується, що в разі небажаної владущим колам відповіді його буде оголошено ворогом держави з усіма наслідками, що випливають звідси.

II

Зовсім інша є пролетарська демократія.

„Пролетарська демократія, — пише Ленін, — в мільйон разів демократичніша за всяку буржуазну демократію; Радянська влада в мільйони разів демократичніша від найдемократичнішої буржуазної республіки“¹.

Пролетарська демократія різко відрізняється від демократії буржуазної як своїм змістом, так і формою. Вказуючи в „Тезах і доповіді про буржуазну демократію і диктатуру пролетаріату“, що різниця між диктатурою пролетаріату і диктатурою інших класів полягає в тому, що диктатура інших класів (буржуазії і великих землевласників) насильно придушує опір більшості населення, а диктатура пролетаріату придушує опір меншості населення (експлуататорів), Ленін пише:

„Звідси, в свою чергу, випливає, що диктатура пролетаріату неминуче повинна принести з собою не тільки зміни форм і установ демократії, говорячи взагалі, але саме таку їхню зміну, яка дає небачене ще в світі розширення фактичного використання демократизму з боку пригнічених капіталізмом, з боку трудящих класів“².

Ленін вказує не тільки на різницю змісту демократії буржуазної і демократії пролетарської, але також і на те, що пролетарська революція утворює нові форми демократії і нові умови їхнього запровадження.

Форма буржуазної демократії полягає в формальній рівності всіх перед законом і в загальному виборчому праві, причому обидва ці положення служать зброєю для зміцнення панування абсолютної меншості над більшістю. Форма пролетарської демократії зовсім не зводиться до формальної рівності всіх перед законом і формальної участі мас в керуванні державою. Радянська влада є тільки одна з форм пролетарської демократії.

Соціалістичне змагання, ударництво, активна підписка на позики, участь в добровільних товариствах — нові форми демократизму, властиві тільки диктатурі пролетаріату.

Колосальну різницю між пролетарською і буржуазною демократією видно і в таких основних питаннях, як взаємовідносини виконавчої і законодавчої влади і право відклику депутатів. Відриваючи законодавчу владу від виконавчої, позбавляючи виборців права відклику депутатів, конституції буржуазних держав усувають всяку можливість впливу виборців на дії державної машини і законодавство буржуазної держави. Конституція буржуазних держав не тільки забезпечує обрання вигідних капіталістам депутатів, але, роблячи їх незалежними від виборців і залежними від великого капіталу, позбавляє виборців можливості будь-якої участі в керуванні державою.

¹ Ленін, твори, т. XXIII, стор. 350.

² Ленін, твори, т. XXIV, стор. 13.

Пролетарська демократія, крім вказаних уже вище корінних відмін від демократії буржуазної, різко відрізняється і в питаннях об'єднання виконавчої і законодавчої влади та відклику депутатів. Законодавча і виконавча влада в пролетарській державі не відірвані одна від одної, а становлять собою єдність. Об'єднання законодавчої і виконавчої влади наближає у нас апарат керування до трудящих мас. Наші ради — не говорильні, якими є парламенти, а працюючі установи. Депутати рад одночасно видають закони, виконують ці закони і перевіряють запровадження цих законів у життя. Право відклику депутатів за нашою конституцією дає також можливість трудящим активно впливати на наше законодавство і активно брати участь у керуванні державою. Депутат, що не виправдав себе, що не висловлює волі трудящих, може бути в будь-який час відкликаний трудящими, які послали його до ради.

Аналізуючи висновок Маркса, що „Комуна повинна бути не парламентською установою, а працюючою, в один і той же час законодавчою і виконуючою закони“, Ленін пише:

„Продажний і прогнилий парламентаризм буржуазного суспільства Комуна замінює установами, в яких воля думання і обговорення не впроджується в обман, бо парламентарії повинні самі працювати, самі виконувати свої закони, самі перевіряти те, що одержується в житті, самі відповідати безпосередньо перед своїми виборцями“¹.

Диктатура пролетаріату, будучи історично більш високою формою демократії, ніж найширша буржуазна демократія, не є демократією для всіх.

Диктатура пролетаріату забезпечує демократію тільки для широких трудящих мас.

Каутський, як і всі меншовики, в тому числі й троцькісти, твердив і твердить, що диктатура є знищення демократії. Троцький по суті цілковито виходив із цього положення Каутського у всій політиці в період 1921-1922 років. Відстоювання главків, вимога одержавлення профспілок в період профспілкової дискусії і т. п. по суті справи впливало з меншовицької тези Каутського, що коли існує диктатура пролетаріату, то не може бути демократії.

Це антимарксистське, антиленінське положення про несумісність диктатури й демократії проводилося і Каменєвим та Зінов'євим, що скотилися до табору контрреволюції. Розширення демократії на селі, згідно з рішенням XIV партконференції, вони (Зінов'єв і Каменєв) розцінювали як „затоплення нижчих поверхів радянської влади селянством“. Політика „пожвавлення рад“, розширення демократії на селі, що проводилася партією, не була для них необхідним етапом у розвитку пролетарського демократизму, необхідним етапом у справі зміцнення диктатури пролетаріату і побудови безкласового суспільства. Зінов'єв і Каменєв ставили питання так само, як Каутський і Троцький: коли існує диктатура пролетаріату, то не може бути демократії для трудящих. Існуючу демократію для широких трудящих мас і забезпечення партією дальшого розвитку пролетарської демократії, на основі конкретного розвитку диктатури пролетаріату, Зінов'єв і Каменєв розцінювали, як відхід від диктатури пролетаріату і прийшли до соціал-фашистського контрреволюційного висновку, що у нас немає диктатури пролетаріату, а є диктатура двох класів. Чи дійсно диктатура обов'язково визначає знищення демократії? Зви-

¹ Ленін, твори, т. XXI, стор. 402.

чайно ні. Показуючи всю ворожість протиставлення Каутським диктатури і демократії, Ленін пише:

„...диктатура не обов'язково означає знищення демократії для того класу, який здійснює цю диктатуру над іншими класами, але вона обов'язково означає знищення (або найістотніше обмеження, що теж є один із видів знищення) демократії для того класу, над яким або проти якого здійснюється диктатура“¹.

Коли контрреволюціонери Троцький, Зінов'єв і Каменєв виходили у питанні про пролетарську демократію із соціал-фашистської тези про несумісність диктатури і демократії, а „ліві“ опортуністи також заперечували пролетарський демократизм, підмінюючи його збільшенням адміністрування, то праві опортуністи у питанні про демократію виходили з другої соціал-фашистської тези — з тези про „загальну“ демократію. Виходячи з своєї теорії мирного вистання куркуля в соціалізм, праві опортуністи вимагали поширення пролетарської демократії і на експлуататорів. Відхід правих опортуністів від ленінського вчення про державу є результат відходу правих від марксистсько-ленінської теорії класової боротьби.

Теорія правих про затухання класової боротьби і вистання капіталістів у соціалізм є заперечення того, що період диктатури пролетаріату є період запеклої класової боротьби, заперечення потреби придушення опору експлуататорів; через це ця теорія пробує обгрунтувати потребу поширення пролетарської демократії і на експлуататорів.

Борючись з ворогами диктатури пролетаріату, Ленін і Сталін показували всю згубність для диктатури пролетаріату троцькістських „лівоопортуністичних“ і „правоопортуністичних“ теорій відсутності демократії і „загальної“ демократії при диктатурі пролетаріату. Ленін і Сталін учать нас, що диктатура пролетаріату є найдемократичнішою державою, але демократія є не „загальною“, не демократією для всіх, а демократією для трудящих, демократією для абсолютної більшості населення. У своїх замітках про державу Ленін дав таку схему розвитку демократії:

I. В капіталістичному суспільстві держава у власному розумінні. I. Демократія лише як виняток, ніколи не повна... II. Перехід (диктатура пролетаріату) держава перехідного типу (не держава у власному розумінні). II. Демократія майже цілковита, обмежена тільки придушенням опору буржуазії. III. Комуністичне суспільство: відмирання держав. III. Демократія дійсно повна, що входить у звичку, і тому відмираюча... Повна демократія дорівнюється ніякій демократії. Це не парадокс, а істина!¹	I. Демократія тільки для багатих і для маленького прошарку пролетаріату (бідним не до цієї). II. Демократія для бідних, для 9/10 населення, придушення силою опору багатих. III. Демократія цілковита, що входить у звичку і тому відмираюча, яка поступається місцем принципів: „кожний по здібностях, кожному по потребах“¹.

¹ Ленін, твори, т. XXIII, стор. 340.

² Ленінський збірник XIV, стор. 267.

Як видно із наведеної вище схеми, держава перехідного періоду за Леніним — „демократія майже цілковита, обмежена тільки придушенням опору буржуазії“. Практичний і конкретний розвиток революції цілком і повністю підтвердило вчення Леніна. Ми перебуваємо на другій стадії розвитку, згідно з цією схемою. Демократія у нас тепер майже цілковита. 97% населення беруть участь у виборах до рад. Рішення ЦК ВКП(б) про внесення змін в конституцію відкриває шпроку дорогу до демократії дійсно повної, у визначенні Леніна — що входить у звичку.

Треба врахувати вказівки Леніна, що такого широкого демократизму ми досягли завдяки тому, що демократизм у нас розвивався не окремо, не був „взятий окремо“, а впливав із усього розвитку класової боротьби. Розвиток радянського демократизму ішов під впливом загального розвитку до соціалізму і в свою чергу сам впливав на цей розвиток.

III

Виборче право є однією з основних форм участі широких мас в керуванні державою. Цілком природно, що одним з перших заходів диктатури пролетаріату було забезпечення через виборче право керівної ролі пролетаріату в керуванні державою і позбавленні виборчих прав колишніх і теперішніх експлуататорів.

Позбавлення виборчих прав експлуататорів не є необхідною ознакою диктатури пролетаріату при всіх умовах. Ленін неодноразово вказував, що загальною і обов'язковою умовою диктатури пролетаріату є „насильне придушення експлуататорів“ (Ленін).

Критикуючи Каутського, який намагався теоретично довести, на основі позбавлення нами виборчих прав експлуататорів, несумісність диктатури пролетаріату з демократією, Ленін пише:

„Ми знаємо приклад Комуні, ми знаємо всі міркування основоположників марксизму у зв'язку з нею і з приводу неї. На основі цього матеріалу, я розбирав, наприклад, питання про демократію і диктатуру в своїй брошурі „Держава і революція“, написаній до Жовтневого перевороту. Про обмеження виборчого права я не говорив ні слова. І тепер треба сказати, що питання про обмеження виборчого права є національно-окреме, а не загальне питання диктатури. До питання про обмеження виборчого права треба підходити, вивчаючи особливі умови російської революції, особливий шлях її розвитку... Але було б помилкою наперед ручатися, що майбутні пролетарські революції в Європі неодмінно дадуть, всі або більшість, обмеження виборчого права для буржуазії. Це може бути так. Після війни і після досвіду руської революції це, мабуть, буде так, але це не обов'язково для здійснення диктатури, це не становить необхідної ознаки логічного поняття диктатури, це не входить необхідною умовою в історичне і класове поняття диктатури.

Необхідною ознакою, обов'язковою умовою диктатури є насильне придушення експлуататорів, як класу, і, отже, порушення „чистої демократії“, тобто рівності і волі, у відношенні до цього класу“¹.

Ленін розглядав проблему обмеження виборчих прав для експлуататорів, як обов'язковий елемент для здійснення диктатури пролетаріату, хоч, як він говорить, після досвіду російської революції, мабуть, у всіх країнах, особливо на перших етапах пролетарської революції, доведеться вдаватися до обмеження виборчих прав для буржуазії.

Необхідність обмеження виборчих прав експлуататорів викликалася тим, що:

¹ Ленін, твори, т. XXIII, стор. 356.

- 1) експлуататорів не можна зразу знищити;
- 2) на початку революції ще не можна зразу експропріювати всіх капіталістів і поміщиків;
- 3) у експлуататорів на довгий час зберігся ряд величезних практичних переваг;
- 4) у експлуататорів „залишаються зв'язки, звички організації і керування, знання всіх „таємниць“ керування“ (Ленін);
- 5) у експлуататорів „залишається більш висока освіта, близькість до технічно-вищого персоналу“ (Ленін);
- 6) у експлуататорів „залишається незмірно більша звичка у військовій справі“ (Ленін);
- 7) у експлуататорів залишаються величезні міжнародні зв'язки;
- 8) „частина експлуатованих або найменш розвинених середньо-селянських, ремісницьких і т. п. мас іде і здатна іти за експлуаторамв“ (Ленін) і
- 9) буржуазія веде громадянську війну і організовує інтервенцію проти пролетарської держави.

Тому, природно, що в придрушенні опору експлуататорів пролетаріатові треба було використати всі важелі і в тому числі виборче право.

Наше виборче право було характерне також і тим, що вибори були не цілком рівні для пролетаріату, трудящих селян і міської дрібної буржуазії. Тоді, як в сільських місцевостях пролетарі посиляли одного депутата до сільради від 20 виборців, а на районний з'їзд рад — 1 делегата від 100 виборців, трудяще селянство посилало до сільради 1 депутата від 100 чоловік населення, а на районний з'їзд рад — 1 делегата від 500 чолов. На республіканські з'їзди рад пролетаріат посилав 1 депутата від 25.000 виборців, а трудяще селянство — 1 депутата від 125 тис. населення.

У містах також існували не цілком рівні вибори. При виборах до міськради службовці, кустарі і неорганізоване населення посилали 1 депутата до ради від кількості вдвоє більшої, ніж пролетаріат. Коли в невеликих містах пролетаріат посилав до міської ради 1 депутата від 100 виборців, то службовці, кустарі і неорганізоване населення посилали 1 депутата від 200 виборців. У великих містах пролетаріат посилав 1 депутата від 400 виборців, а службовці, кустарі і неорганізоване населення посилали 1 депутата від 800 виборців. Наявність не цілком рівних виборів в основному можна пояснити такими трьома моментами: 1) необхідністю забезпечення керівної ролі пролетаріату; 2) наявністю колосальної верстви дрібних власників, які в силу своєї класової природи здатні були іти при певних умовах за експлуаторами і 3) наявністю певної верстви службовців (і частини інтелігенції), що не хотіли відмовитися від тих привілеїв, які у них були при капіталізмі, і були зв'язані з традиціями минулого з експлуаторами.

Маркс, Енгельс, Ленін і Сталін неодноразово вказували, що знищити цілковито всі види та форми рабства і всяку експлуатацію людини людиною і побудувати безкласове суспільство може тільки пролетаріат, який є революційним до кінця класом. Пролетаріат — єдиний клас, який може переробити суспільство тому, що при капіталізмі він був „класом пригніченим, позбавленим всякої власності на засоби виробництва, класом, який один тільки був безпосередньо і цілком протиставлений (протилежний) буржуазії і тому один тільки здатний бути революційним до кінця“ (Ленін). Будучи єдиною

рушійною силою, „гегемоном у пролетарській революції“, пролетаріат при встановленні своєї диктатури зобов'язаний був забезпечити свою керівну роль і через виборче право. Це особливо диктувалося тим, що диктатура пролетаріату була вперше встановлена в країні з чисельним переважанням дрібнобуржуазних шарів населення.

Ленін підкреслював у роботі „Економіка і політика в епоху диктатури пролетаріату“, що основні сили й форми суспільного господарства у нас в Росії на початку Жовтневої революції були ті ж, що і в будьякій капіталістичній країні, вказував також і на окремі особливості Росії. Диктатура пролетаріату у нас повинна була мати деякі особливості:

„В Росії,— пише Ленін,— диктатура пролетаріату немінуче повинна відрізнятися деякими особливостями у порівнянні з передовими країнами через дуже велику відсталість і дрібнобуржуазність нашої країни“¹.

Пролетарське населення Росії складало 1913 року 23,3 мільйона при наявності населення 139,3 мільйона, з яких трудяще селянство складало 90,7 мільйона². Природно, що в таких умовах забезпечення керівної ролі пролетаріату набуло особливого значення. Треба було керівництво пролетаріату закріпити так, щоб, не зважаючи на те, що він є меншістю в країні, його воля, його мета, його завдання панували б над усіма.

Це було важливо не тільки тому, що дрібна буржуазія становила більшість в нашій країні, але також і, головним чином, тому, що на перших кроках революції дрібна буржуазія хитається і вагається і

„...частина експлуатованих або найменш розвинених середньо-селянських, ремісничьких і т. п. мас іде і здатна йти за експлуататорами“³.

Через це до того часу, поки не було утворено такі умови, при яких усі експлуатовані перетворені на робітників соціалістичного суспільства, у виборчій системі повинна була зберегтися перевага за промисловим пролетаріатом, порівнюючи з більш розпорощеними дрібнобуржуазними масами міста й села. Переваги пролетаріату, передбачені конституцією, мають тимчасовий характер. Про це говорить програма нашої партії.

Треба урахувати також вказівки Леніна, що не тільки при капіталізмі, але й при переході від капіталізму до комунізму існує економічна й політична нерівність міста й села, яка буде цілковито ліквідована тільки на певній стадії розвитку соціалістичного суспільства.

Завдяки правильній політиці нашої партії, перемозі її (партії) генеральної лінії, ми добилися не тільки того становища, що село йде за пролетарським містом і буде разом з ним соціалістичне суспільство, але й того, що „зникає протилежність між містом і селом“ (Сталін).

Тепер, коли труднощі соціалістичної організації села в основному уже є позаду, бо колгоспний устрій переміг остаточно й безповоротно і куркульство в основному ліквідовано, як клас, на основі суцільної колективізації і країна стоїть напередодні цілковитого знищення класів, стала історично можливою і практично необхідною заміна не цілком рівних виборів рівними.

¹ Ленін, творч., т. XXIV, стор. 508.

² Молотов В. М., звітна доповідь уряду VII з'їздові Рад СРСР.

³ Ленін, творч., т. XXIII, стор. 354.

IV

Як було уже вказано вище, не зважаючи на всю широту пролетарської демократії за нашою конституцією, пролетаріат має деякі переваги у порівнянні з рештою трудящих мас. Це було викликане тим конкретним співвідношенням класових сил у нашій країні, яке їй одержало відбиття в нашій конституції.

У своїй доповіді про партійну програму на VIII з'їзді партії Володимир Ільїч спеціально зупиняв увагу партії на тимчасовому характері переваг у виборчому праві і на дальшому завданні партії забезпечити перехід від цих переваг до поступового їхнього зрівняння:

„... заходи такого роду, — говорив товариш Ленін, — як нерівність робітників з селянами, конституцією зовсім не передбачаються. Конституція їх записала після того, як їх було запроваджено до життя. Навіть не більшовики виробили конституцію рад, її виробили до більшовицької революції меншовики і есери проти себе. Вони виробили її так, як виробило життя. Організація пролетаріату йшла далеко швидше, ніж організація селянства, що робило робітників опорою революції й давало їм фактично перевагу. Далі стоїть завдання: від цих переваг переходити поступово до їх зрівняння“¹.

Ленін і Сталін неодноразово говорили, що в міру зміцнення нашого внутрішнього і міжнародного становища ми не тільки замінимо не цілком рівні вибори рівними, а виборче право за нашою конституцією буде поширюватися на все населення. Більше того, товариш Сталін 1925 року, коли партія вступила на шлях індустріалізації нашої країни, провістив швидкий наступ цього часу. Деяке розширення демократії на селі XIV партконференцією товариш Сталін розглядав, як один із кроків диктатури пролетаріату в цьому напрямку.

Роз'яснюючи студентам Свердловського Комуністичного Університету в 1925 році, в чому суть лозунга партії „Пом'явлення рад“ і неминучість розширення у нас демократії у міру зростання нашого народного господарства, зміцнення господарчої і політичної моці пролетаріату, розвитку революційного руху на заході і сході, підсилення міжнародних позицій радянської держави, товариш Сталін вказував:

„Ленін говорив 1918 року про необхідність „поширення радянської конституції, у міру припинення опору експлуататорів, на все населення“ (див. т. XV, стор. 161). Мова йде тут, як бачите, про поширення конституції на *все* населення, в тому числі й на буржуазію. Це було сказано в березні 1918 року. З того часу до смерті Леніна минуло більше, як 5 років. Однак, Ленін ні разу не заікнувся за цей період про своєчасність запровадження в життя цього положення. Чому? Тому, що не прийшов ще час для такого розширення. Але що він прийде колись, коли внутрішні і міжнародні позиції радянської держави зміцняться остаточно, в цьому не може бути сумніву“².

Минуле десятиліття внесло з часу цієї вказівки товариша Сталіна (з 1925 до 1935 р.) найглибші зміни в нашій країні. СРСР із країни, що прямувала до соціалізму і що будувала фундамент соціалізму, став країною соціалізму.

Протягом усього періоду розвитку пролетарської революції в нашій країні ми виходимо з непохитної переконливості у можливості побудування соціалізму в одній країні в умовах імперіалізму. Ця ленінська теорія практично переможно запанувала і втілилася в живу дійсність.

¹ Ленін, твори, т. XXIV, стор. 146.

² *И. Сталин*, „Питання ленінізму“, вид. 4, стор. 302.

СРСР за цей час вступив у соціалізм. Продуктивні сили нашої країни значно виростили за це десятиліття. Не тільки місто, але й село стало соціалістичними. Громадська власність стала основою нового устрою. Основні виробничі фонди соціалістичного сектору з 48,8% в 1925 році досягли 95,81% в 1934 році; виробничі фонди капіталістичного сектору з 6,5% зменшилися до 0,09%, а виробничі фонди дрібнотоварного господарства з 44,7% знизилися до 4,1%. Соціалізм переміг безповоротно як у місті, так і на селі. Під керівництвом нашої партії і вождя пролетаріату і трудящих всього світу — товариша Сталіна — ми збудували фундамент соціалістичного суспільства і тепер зводимо саму будівлю. Із 5 укладів, які існували в СРСР на початку революції, тепер неподільно пануючим є один уклад — соціалістичний і поряд з ним існує ще тільки дрібнотоварне виробництво, відтиснене на далеко другорядні позиції. Останні три уклади вже знищені.

В результаті нашого загального розвитку ми маємо:

„Остаточну перемогу... соціалістичної системи господарства над системою капіталістичною як у промисловості, так і в сільському господарстві, перетворення соціалістичної системи в єдину систему всього народного господарства, витіснення капіталістичних елементів з усіх сфер народного господарства“¹.

За період 1925—1935 рр. сталися колосальні зрушення в класах і класових відносинах. В основному ліквідовано, на основі суцільної колективізації, куркульство, як клас.

„Ліквідація паразитичних класів призвела до зникнення експлуатації людини людиною“ (Сталін). Визволившись від куркульської кабали, село визволилось від злиднів. Більшість одноосібників селян остаточно відійшла від дрібнотоварного одноосібницького господарства і об'єдналася в колективні господарства, на базі колективної праці і колективної власності на засоби виробництва. В 1925 році кількість колективізованих селянських господарств була мізерна. В 1927 р. було колективізовано 0,8% загальної кількості селянських господарств. На початок 1935 р. ми мали вже 74,0% колективізованих селянських господарств, що охоплювали 90% всіх засівних площ. Процес перетворення трудящого селянства просунувся вельми швидко вперед. Селянство своєю переважною масою стало колгоспним селянством.

У результаті колективізації перероджується дрібний виробник, інтереси колгоспу і держави в його свідомості виступили на перший план. Запроваджуються нові форми праці і ставлення до колективної власності. „Трудове селянство, наше радянське селянство остаточно й безповоротно стало під червоною прапором соціалізму“ (Сталін). Наше трудове селянство з класу дрібних власників перетворюється на робітників соціалістичного суспільства.

Селянське господарство до суцільної колективізації породжувало щогодини, щохвилини капіталізм, воно було базою для можливого зростання капіталізму. До суцільної колективізації селянство було дрібними власниками, володільцями знарядь і засобів, мінімально потрібних для оброблення свого наділу землі (коні, плуги, борони і т. д. і т. д.). А роль їхня в громадській організації праці виявлялася в тому, що тоді, коли місто йшло соціалістичним шляхом і план був ведучим початком, дрібнотоварне господарство не

¹ *І. Сталін*, „Питання ленінізму“, вид. X, стор. 570.

зважало на потреби соціалістичного міста й розвивалося самопливом, в основному з погляду кожного дрібного хазяйчика зокрема.

Іншими є основні маси трудового селянства тепер. З дрібних власників вони перетворилися на членів організації соціалістичного типу, що йдуть у ногу з соціалістичним містом. З індивідуальних власників вони стали власниками колективних господарств; їхньою базою є вже не індивідуальна власність, а власність громадська, власність соціалістична. З розрізаних одиниць, що працюють на свій погляд, на базі відсталої техніки, вони перетворилися, завдяки колективізації, в осередки соціалістичного планового виробництва.

Все це зовсім не значить, що теперішнє селянство перетворилося на новий клас. Диктатура пролетаріату не утворює нових класів. В перехідний від капіталізму до комунізму період іде процес знищення й перероблення старих класів,—іде процес перетворення трудящих на робітників соціалістичного суспільства. Трудове радянське селянство під керівництвом пролетаріату і нашої партії твердо стало на шлях перетворення, на шлях перетворення з класу в не-клас — на робітників соціалістичного суспільства.

Процес перетворення пролетаріату на робітників соціалістичного суспільства перебуває на вищому ступені, ніж цей же процес перетворення радянського трудового селянства на робітників соціалістичного суспільства. Перетворившись, в результаті революції, з класу пригнобленого на клас пануючий, пролетаріат, переробляючи економіку нашої країни, переробляючи селянство, одночасно переробляє самого себе. Нове ставлення до праці, нове ставлення до соціалістичної власності, особлива любов до своєї соціалістичної батьківщини, виконання покладеного на нього гігантського завдання побудови комуністичного суспільства привели пролетаріат до тієї грані, коли він стоїть напередодні перетворення себе на робітників соціалістичного суспільства.

Це не значить, що пролетаріат, стаючи робітником соціалістичного суспільства, втрачає свою керівну роль. Ні, більше того, його керівна роль у соціалістичному суспільстві ще більше зростає, бо тільки та частина суспільства, яка вийшла із пролетаріату, здатна:

„...подолати опір (часто пасивний, який особливо уперто й особливо трудно піддається подоланню) члених рештків дрібного виробництва, треба подолати величезну силу звички й інертності, зв'язаної з цими рештками“¹.

Ленін і Сталін неодноразово це підкреслювали, з цього виходить товариш Сталін і наша партія, коли вказують на підсилення і зміцнення диктатури пролетаріату на даному етапі.

Зміни в нашій економіці і класові зрушення визначили рішення XVII партійної конференції і XVII партійного з'їзду, які вказали, що:

„...основним політичним завданням другої п'ятилітки є остаточна ліквідація капіталістичних елементів і класів взагалі, цілковите знищення причин, що породжують класові різниці і експлуатацію і подолання пережитків капіталізму в економіці та свідомості людей, перетворення всього трудящого населення країни на свідомих і активних будівників безкласового соціалістичного суспільства“².

В умовах гігантського зростання соціалізму і ліквідації на основі суцільної колективізації найчисленніших рештків експлуататорів —

¹ Ленін, твори, т. XXIV, стор. 337.

² XVII партконференція ВКП(б), Партвідав, 1935 р., стор. 278.

куркульства, як класу, і перетворення всіх трудящих на робітників соціалістичного суспільства стають зайвими і деякі переваги пролетаріату, відбиті в нашій конституції. Не цілком рівні вибори відбивали наявність в нашій економіці більшої долі дрібнотоварного господарства, господарчий вплив куркульства на окремі шари селянства, що ще зберігся, і наявність двох основних класів у нашому перехідному суспільстві. Суцільна колективізація, остаточна ліквідація політичного і господарчого впливу куркульства на середняцькі шари селянства, успішне перетворення трудячого селянства привело до потреби ліквідації не цілком рівних виборів і заміни їх виборами рівними.

Вперше в історії людства починає встановлюватися справжня рівність. Ленін і Сталін вказували, що не може бути рівності поза знищенням класів:

„Під рівністю марксизм розуміє не зрівнялівку в ділянці особистих потреб і побуту, а знищення класів“¹.

Тепер з ліквідацією класів у нас починає встановлюватися справжня рівність, а не формальна. Внесення до конституції змін, згідно з рішенням лютневого пленуму ЦК ВКП(б), є найбільшим кроком у встановленні справжньої рівності між трудящими соціалістичного суспільства.

Чим буде забезпечено в безкласовому суспільстві керівництво пролетаріату, тобто тієї частини суспільства, яка була організована, згуртована, загартована в боротьбі з капіталізмом? Керівництво пролетаріату і раніше базувалося не тільки на тих перевагах, які було надано йому конституцією. Воно базувалося, головним чином, на тому колосальному авторитеті, який пролетаріат мав у трудящих мас, як організатор і керівник у боротьбі проти капіталістів і поміщиків і як будівник нового суспільства. Тепер авторитет пролетаріату, як вождя, який довів, що він може не тільки боротися за нове життя, за нове суспільство, але й збудувати це нове життя, це нове суспільство, незмірно виріс і тому дальша демократизація виборчої системи не тільки не зменшує керівної ролі пролетаріату, але підносить її (керівну роль) на ще вищий ступінь.

Зміни, які вносяться до конституції, впливають не тільки з усього ходу розвитку нашої економіки і співвідносин класових сил в середині нашої країни. Ці зміни конституції в бік дальшої демократизації нашої виборчої системи впливають і із зміцнення нашого міжнародного становища. Зростання нашої господарчої і політичної моці, зростання обороноспроможності нашої країни, розв'язання питання „хто кого“ як у промисловості, так і в сільському господарстві, криза капіталізму, що все поглиблюється, і зростання революційного руху настільки зміцнили наше міжнародне становище, що СРСР є тепер одним із самих основних факторів світової політики.

Як видно із усього наведеного вище, внутрішні і зовнішні позиції радянської держави настільки зміцнилися, що стає можливим і необхідним „дальша демократизація виборчої системи у розумінні заміни не цілком рівних виборів рівними, багатоступневих — прямими, відкритих — закритими“ (з постанови лютневого пленуму ЦК ВКП(б)).

¹ Сталін, „Питання левінізму“, вид. X, стор. 583.

V

Побудова комуністичного суспільства, в якому держава уже не буде потрібна, не може йти самопливом. Це суспільство треба завоювати в упертій боротьбі з рештками класових ворогів, у боротьбі з основним ворогом комунізму — міжнародним капіталізмом. Комуністичне суспільство треба завоювати і збудувати, а це можна буде зробити тільки шляхом підсилення органів диктатури пролетаріату. Правоопортуністичні теорії послаблення класової боротьби в період вступу до безкласового суспільства, послаблення диктатури пролетаріату і відмирання держави в теоріях ворогів диктатури пролетаріату, ці теорії призначені для демобілізації і роззброєння авангарду пролетаріату і всіх трудящих і ведуть до загибелі диктатури пролетаріату. Побудова комуністичного суспільства іде не через відмирання державної влади, а через вищий розвиток державної влади, через підсилення державної влади.

Розвиток безкласового суспільства на своїй власній основі буде проходити в умовах загостреної класової боротьби. Капіталізм, будучи у нас знищений і викинутий з арени історії економічно й політично, не маючи всередині нашої країни опори, все ж не відмовився і не відмовляється від боротьби проти соціалістичного суспільства. Рештки класових ворогів, відживлювані і підтримувані капіталістичним оточенням, ведуть і будуть вести боротьбу проти соціалістичної держави. Ці рештки ворогів, безсилі уже впливати на хід нашого розвитку, в звірячій злості будуть намагатися нам шкодити і метитися і далі. Рішуча й нещадна боротьба з цими рештками класових ворогів і їхньої агентури є і буде складовою частиною нашого дальшого розвитку.

У дальшому розвитку нашого суспільства центр ваги класової боротьби буде перенесено на міжнародну арену. Коли до запровадження в життя першої п'ятилітки можна було припустити можливість реставрації капіталізму в нашій країні шляхом інтервенції, то тепер можливість такої реставрації виключена. Ліквідація куркульства, як класу, на основі суцільної колективізації, суцільна колективізація, що охопила 75% всього селянства, остаточна перемога колгоспного устрою, лєнінсько-сталінське керівництво нашої партії, всім розвитком СРСР, неухильне запровадження в життя генеральної лінії нашої партії, розвиток міжнародного революційного руху зробили соціалізм непереможним. Цілковито знищена база, що породжувала в нас щогодини капіталізм. Ніяка інтервенція не може змінити тепер наш суспільний лад. Зміна суспільного ладу у нас могла б мислитися тільки при майже цілковитому знищенні населення.

Викриваючи і розкриваючи антиленінську автипартійну суть Зінов'єва, що виступив 1925 року із запереченням можливості побудови соціалізму в одній країні, відповідаючи на питання, що таке можливість перемоги соціалізму в одній країні, товариш Сталін писав так:

„Де є можливість розв'язання суперечностей між пролетаріатом і селянством внутрішніми силами нашої країни, можливість взяття влади пролетаріатом і використання цієї влади для побудови повного соціалістичного суспільства в нашій країні, при співчуванні і підтримці пролетарів інших країн, але без попередньої перемоги пролетарської революції в інших країнах“¹

¹ Сталін, „Питання лєнінізму“, вид. X, стор. 134.

Минуло 10 років і ця теоретична постановка перетворилася на плоть і кров дійсності. Ми успішно розв'язуємо внутрішніми силами суперечності між пролетаріатом і селянством. Пролетаріат використав свою владу для побудови фундаменту соціалістичного суспільства і тепер зводить надбудову. Ми вже вступили в соціалізм і знаходимось напередодні вступу до безкласового суспільства.

Ще тоді в 1925 році товариш Сталін довів, що в нас „просте відновлення капіталізму неможливе“. У тих умовах могла реставрувати капіталізм у нашій країні тільки інтервенція. Тепер у результаті наших перемог за минулі 10 років і ця можливість реставрації капіталізму усунена. Соціалізм переміг остаточно і безповоротно.

Міжнародний капіталізм хоче нав'язати нам війну, посилено підготовляючись до неї тепер, щоб спробувати окупувати нашу територію. Але й війна не допоможе загниваючому капіталізму. СРСР тепер непереможний.

„Навряд чи можна сумніватися, що ця війна буде найнебезпечнішою для буржуазії війною“ (Сталін). Вона буде, як вказав товариш Сталін в своєму звіті XVII з'їздові партії, самою небезпечною для буржуазії війною тому, що капіталістам доведеться воювати не тільки на фронті з нами, але і в себе в тилу і „народи СРСР будуть битися на смерть за завоювання революції“ (Сталін).

В результаті перемог соціалізму в нашій країні, суперечностей між капіталістичними державами, що зростають і поглиблюються, і розвитку міжнародного революційного руху не тільки усунена можливість реставрації капіталізму в СРСР, але також забезпечена цілковита поразка нападаючих на нас.

„Навряд чи можна сумніватися, — говорив товариш Сталін на XVII з'їзді партії, — що друга війна (інтервенція 17—20 рр. була першою війною проти нас — Л. Г.) проти СРСР приведе до повної поразки нападаючих, до революції в ряді країн Європи і Азії і розгрому буржуазно-поміщицьких урядів цих країн“¹.

Капіталізм гарячково готує війну проти СРСР. Перемога СРСР у цій війні буде забезпечена не самопливом, цю перемогу треба організувати. Щоб забезпечити остаточне знищення опору рештків класових ворогів і його агентури у нас, щоб зуміти вести боротьбу з міжнародним капіталізмом і перемогти у війні, що насувається проти СРСР, пролетаріат повинен мати міцну сильну державу. Розквіт радянського демократизму є однією з найкращих умов для дальшого зміцнення нашої держави.

Пролетарська держава є могутня зброя в руках пролетаріату не тільки для придушення опору експлуататорів і організації відпору проти міжнародного капіталізму. Пролетарська держава є могутня зброя пролетаріату у справі побудови нового суспільства. Ленін і Сталін підкреслювали колосальне значення пролетарської держави, як економічного фактору.

Товариш Сталін вчить нас, що однією з невід'ємних сторін диктатури пролетаріату є

„... використання влади пролетаріату для організації соціалізму, для знищення класів, для переходу в суспільство без класів, в суспільство без держави“².

¹ *Й. Сталін*, „Питання ленінізму“, вид. X, стор. 547.

² *Й. Сталін*, „Питання ленінізму“, вид. X, стор. 113.

Пролетарська держава при вступі до безкласового суспільства і після вступу до нього має виключне значення як економічний фактор. Перед соціалістичною державою стоїть завдання організації і розвитку цілковито всіх галузей народного господарства. Уже тепер план охоплює майже все народне господарство. Після вступу до безкласового суспільства планом буде охоплено і ті з небагатьох частин нашого народного господарства, які на сьогодні ще не охоплено. Питання розвитку продуктивних сил, напрямок цього розвитку і т. д. і т. п. стануть ще на більш високий ступінь і роль держави в цих питаннях буде ще більше зростати.

Ленін і Сталін неодноразово підкресливали, що поки комунізм буде об'єктом боротьби, держава пролетаріату повинна буде підсилюватися і через це підсилення буде підготовляти цілковиту перемогу комунізму і своє відмирання. Дальша демократизація виборчої системи є одним із заходів підсилення пролетарської держави. Дальша демократизація виборчої системи ще більше збільшить активність, організованість і свідомість трудящих мас, ще більше притягне ці маси до керування державою і буде служити могутньою зброєю в боротьбі з рештками бюрократизму.

VI

Керівна роль нашої партії, що має вирішне значення, на протязі всього періоду диктатури пролетаріату зростає все більше й більше в період вступу в соціалізм і особливо в період цілковитої ліквідації класів. У процесі і в результаті виконання основного політичного завдання другої п'ятилітки керівна роль партії підноситься ще на більшу височину. Ліквідація класів, запровадження таємного голосування, рівних і прямих виборів вимагає від партії такого посилення впливу на широкі трудящі маси, щоб усі, навіть найвідсталіші шари трудящих, розуміли завдання, що стоять перед усім суспільством і всю свою волю і енергію скерували в бік виконання цих завдань.

У процесі виконання першої п'ятилітки ми вступили в соціалістичне суспільство, в результаті виконання другої п'ятилітки ми вступаємо в безкласове суспільство. Це суспільство лише тільки почало розвиватися „на своїй власній основі“, а тому і після ліквідації класів неминуче будуть окремі члени цього суспільства, які в силу звичок і традицій минулого, не доросли ще до розуміння завдань і інтересів всього суспільства в цілому. Коло цих людей треба буде особливо уперто попрацювати, щоб дотягти їх до здатності розуміти інтереси всього суспільства в цілому і ставити їх вище від своїх вузьких особистих інтересів. При відкритому голосуванні ці люди, що „не мислять і мислити не здатні“, під впливом колективу, що голосує і який оточує їх, подавали свій голос за кандидата, який борювався і бореться за інтереси всіх трудящих і будівництво нового суспільства. При закритому голосуванні ці люди, що „не мислять і мислити не здатні“, під загальним впливом колективу, все ж до певної міри будуть залишені самим собі і будуть потребувати особливої уваги, тому вплив нашої партії на кожную таку людину буде мати виключне значення.

Заміна багатоступневих виборів прямими покладає на нашу партію великі зобов'язання. Перед парторганізаціями будуть стояти не тільки завдання керівництва підбиранням трудящими відповід-

них кандидатур у депутати, але і відповідної популяризації кандидатур, які висуваються. Перед парторганізаціями будуть стояти завдання навчити кожного члена соціалістичного суспільства висувати кращих кандидатів й підходити до депутата, який висувається, з погляду корисності цього депутата для соціалістичного суспільства в цілому. Правильного використання усіма виборцями своїх прав парторганізації зможуть добитися тільки тривалою, упертою, різноманітною і всебічною роботою над кожним виборцем зокрема.

Заміна не цілком рівних виборів рівними також покладає на нашу партію великі зобов'язання. Коли раніше керівництво пролетаріату селянством забезпечувалося через його загальний вплив і через окремі переваги, надавані пролетаріатові по лінії виборчого права, то тепер, коли ми переходимо від цих переваг до зрівняння у виборчому праві, керівництво пролетаріату буде базуватися тільки на його впливові. У безкласовому суспільстві керівництво буде належати тій частині суспільства, в якій є вищий рівень суспільної свідомості та суспільної організованості. Ця частина суспільства, вимуштрована в боротьбі з капіталізмом, яка пройшла школу на наших фабриках і заводах, довела всім трудящим, що тільки під керівництвом пролетаріату трудящі маси прийшли до безкласового суспільства, до заможного радісного і щасливого життя. Тому авторитет пролетаріату, який в безкласовому суспільстві буде тією частиною суспільства, в якій є вищий рівень суспільної свідомості і громадської організованості, настільки великий, що буде достатній для керівництва всіма робітниками соціалістичного суспільства. Наша партія — мозок і серце безкласового суспільства — повинна буде своєю роботою ще більше зміцнювати вплив цієї провідної частини суспільства.

У своєму звіті XVII партійному з'їздові товариш Сталін з великою прозорливістю вождя, що бачив і скерував шлях розвитку нашої країни, вказав нам, які завдання стоять перед нашою партією у зв'язку з загальним розвитком нашої держави. Ці завдання такі:

- 1) підвищення ідейно-теоретичного рівня членів нашої партії;
- 2) максимальне розгортання масової роботи і особлива увага їй;
- 3) гнучкість наших організаційних форм і підвищення організаційної роботи до рівня політичних завдань, що стоять перед нами і
- 4) максимальна ініціатива і відповідальність кожного члена партії зокрема.

VII

Найбільш розвинена буржуазна демократія завжди приводила до ще більшого пригнічення трудящого, як особп. Навіть право таємного голосування в капіталістичному суспільстві, яке повинно звільнити кожного індивідуума від тиснення на нього з боку владу маючих, служить кваліфікованою формою підроблення волі трудящого, знаряддям обману його.

Звільнити людину, як особу, може тільки соціалізм. Комуністичне суспільство, будучи великим творчим колективом, буде одночасно й суспільством всебічного розвитку особи, розвитку індивідуальності. Досить глянути на розвиток людини в нашій соціалістичній державі, на безмежні можливості й перспективи в його розвитку, як зразу розкривається та колосальна височінь, на яку підноситься людина при соціалізм-комунізмі.

Соціалізм утворює умови для справжньої рівності людей. На

XVII партійному з'їзді товариш *Сталін* так визначав розуміння рівності:

„Під рівністю марксизм розуміє не зрівнялівку в галузі особистих потреб і побуту, а знищення класів, тобто а) рівне вивольнення всіх трудящих від експлуатації після того, як капіталісти скинуті й експропріовані, б) рівне скасування для всіх приватної власності на засоби виробництва після того, як вони передані у власність всього суспільства, в) рівний обов'язок всіх працювати по своїх здібностях і рівне право всіх трудящих одержувати за це по їх праці (соціалістичне суспільство), г) рівний обов'язок всіх працювати по своїх здібностях і рівне право всіх трудящих одержувати за це по їх потребах (комуністичне суспільство). При цьому марксизм виходить із того, що смаки і потреби людей не бувають і не можуть бути однаковими і рівними щодо якості або щодо кількості ні в період соціалізму, ні в період комунізму“¹.

Ця вища і єдино можлива рівність утворює виключні умови для повного і всебічного розвитку індивідуальності. Взявши владу до своїх рук, пролетаріат під керівництвом нашої партії приступив до побудови соціалістичного суспільства й утворення умов для досягнення цієї рівності людей. Уже з перших кроків пролетарської революції були в корені змінені умови для проявлення і розвитку особи трудящого. Особливі умови для цього були створені запровадженням у життя першої і виконанням другої п'ятилітки. Розвинувши гігантські продуктивні сили, успішно знищивши капіталістичні класи і ліквідувавши класи взагалі, диктатура пролетаріату підійшла щільно до питання про утворення найшвидших і наймаксимальніших умов для всебічного розвитку людини для піднесення його на небувалій рівень.

Наше соціалістичне суспільство приділяє виключну увагу розвиткові людини. Промова товариша *Сталіна* на випуску академіків 4.V 1935 року знаменує собою подію, що відкриває цілу епоху в розвитку людства. Лозунг товариша *Сталіна* про те, що „кадри вирішують все“, що головне тепер в людях, показує, якого колосального значення набуває людина при соціалізмі. У виступі на нараді металургів (29.XII 1924 р.), в цій історичній промові вождя нашої партії і всього людства, товариша *Сталіна*, в усіх заходах партії і уряду говориться про одне, що тепер, завдяки тим досягненням, які має соціалістичне суспільство, прийшов час, коли не тільки утворено умови для вирощування людини, але коли наша партія й держава, коли все суспільство повинно значно вище піднести справу активного вирощування людини, коли суспільство повинно приділити максимум уваги розвиткові трудящої людини.

Розширення радянської демократії є однією з ланок в цьому великому ланцюгу. Запроваджуючи рівне, пряме й таємне голосування, диктатура пролетаріату підносить цим громадянина і людину на небувалу височінь. Рівне, пряме й таємне голосування із знаряддя придушення особи, яким воно є при капіталізмі, перетворюється при соціалізмі в один із наймогутніших важелів встановлення справжньої рівності і цілковитої волі особи.

Наша партія — комуністична партія — за короткий історичний відрізок часу показала, якою неосяжною силою володіє пролетаріат. За цей історичний період пролетаріат зумів під керівництвом комуністичної партії перетворити одну з найвідсталіших в Європі країн — в країну найпередовішу в усіх відношеннях. Наша партія показала

¹ XVII з'їзд ВКП(б); стенограф. звіт, стор. 30.

фактично, наочно, що мрія кращих мислителів людства про побудову соціалістичного суспільства перетворена в життя.

Наша партія показала, що тільки диктатура пролетаріату здатна розвинути справжню демократію — демократію для найширших мас і забезпечити розвиток повної демократії. В „Державі і революції“ Ленін пише:

„Комунізм один тільки в змозі дати демократію дійсно повну, і чим вона повніша, тим швидше вона стане непотрібною, відіме сама собою“¹.

Заходи по лінії розширення пролетарської демократії ведуть в цьому напрямку. Розквіт радянського демократизму є однією з форм зміцнення соціалістичної держави і одночасно однією з форм підготування умов для майбутнього відмирання держави і демократії. Це стало можливим тому, що вперше в історії людства в нашому суспільстві інтерес людини збігається з інтересом всього суспільства.

Кероване випробуваною в боях партією Леніна і Сталіна, кероване генієм людства товаришем *Сталіним* наше суспільство швидко посувається вперед по лінії розквіту радянського демократизму, одної з умов цілковитої перемоги комунізму в нашій країні.

Про шляхи і перспективи підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів¹

Перейдемо тепер до питання про можливість і перспективи росту трудових ресурсів колгоспів, дальшого підвищення їх продуктивного використання як всередині, так і поза господарством колгоспів на кінець другої п'ятирічки. Але раніш нагадаємо основні висновки, які випливають з аналізу росту трудовикористання в період 1933—1934 років, що його ми дали в попередній частині статті.

Ці висновки зводяться в основному ось до чого:

1) Трудомісткість господарства колгоспів за 1933 і 1934 роки значно зросла, при чому ріст трудових затрат у колгоспах супроводжувався ростом продуктивності колгоспної праці. Це говорить про те, що ріст трудових затрат всередині господарства колгоспів був ростом *продуктивним*.

2) Основна маса додаткових затрат праці в ці роки поглиналася рільництвом, при чому додаткові затрати праці в рільництво значно перевищували звільнення (економію) праці в наслідок росту охоплення механізацією сільськогосподарських робіт. Всередині самого рільництва основна маса додаткових затрат праці була, як правило, зв'язана не з розширенням площ, або зміною структури посівів, а з боротьбою за ріст рівня агротехніки, за підвищення культурп землеробства. У трудовикористанні багатьох колгоспів почало відбиватися піднесення тваринництва. По окремих колгоспах помічався ріст затрат праці в підсобні галузі сільськогосподарського і несільськогосподарського напрямку. Проте, розміщення трудових ресурсів колгоспів по окремих галузях їх господарства показувало покищо в цей період вузькість господарства багатьох колгоспів, яке зводиться часто майже цілком до рільництва і порівняно невеликого тваринництва.

3) Ріст трудомісткості господарства колгоспів підвищив рівень використання робочої сили колгоспів, значно підвищив середньорічну кількість днів роботи на одного працездатного, хоч рівень річного навантаження на працездатного покищо далекий від можливого і належного рівня.

4) Ріст трудомісткості господарства колгоспів, ріст охоплення механізацією сільськогосподарських робіт, підвищення продуктивності праці колгоспників, зміни в структурі господарства колгоспів—

¹ Продовження, початок див. в журналі „Під марксо-ленінським прапором“ № 1, за 1935 р.

все це разом взяте дало певне пом'якшення нерівномірності в трудовикористанні протягом періоду польових робіт і трохи підвищило трудовикористання в зимовий період.

5) Ріст трудомісткості господарства колгоспів, зменшення потреби державного сектору народного господарства в додатковій робочій силі з сільськогосподарського населення в другій п'ятирічці, порівнюючи з першою п'ятирічкою, зміна структури попиту державного сектору на робочу силу — все це обумовило загальне зменшення відходництва, зменшення у відходництві питомої ваги сезонного відходу і живило тенденцію до перетворення відходу на вихід і закріплення відходників у радгоспах і промисловості.

6) Підвищена протягом 1933—1934 рр. потреба колгоспів у трудових ресурсах покривалася за рахунок збільшення використання робочої сили колгоспів, підвищення продуктивності колгоспної праці, зростання охоплення механізацією сільськогосподарських робіт і в деякій, невеликій мірі, за рахунок приросту запасів робочої сили в колгоспах. Економія праці завдяки ростові охоплення механізацією сільськогосподарських робіт була в ці роки відносно певною, бо ріст механізації ішов, головним чином, по лінії енергомістких, а не трудомістких робіт. Звільнення (економія) праці від механізації не покривала в цей період додаткової потреби рільництва в праці. Приріст трудових ресурсів колгоспів у наслідок підвищення річної кількості днів роботи на одного працездатного і росту продуктивності праці колгоспників, будучи сам по собі високим в 1933—1934 рр. разом з тим виявляє величезні невикористані ще можливості в цій галузі.

Ось ті основні, безперечно, позитивні зміни, які сталися у використанні трудових ресурсів колгоспів протягом 1933—34 рр.

Проте, поруч з цим, аналіз трудовикористання в рільництві вказаних нами колгоспів показує, що рільництво фактично поглинуло в 1934 р. більшу кількість праці, ніж дійсно потрібна була йому при даному (для 1934 р.) обсязі робіт в ньому, даному співвідношенні культур, даному рівні агротехніки і, зокрема, при даних строках проведення сільськогосподарських робіт. Якщо навіть взяти найвищу, саму верхню лінію (фактичну) потреби рільництва цих колгоспів у робочій силі в найбільш напружену декаду періоду польових робіт і припустити (умовно), що на всьому протязі періоду польових робіт потреба рільництва в робочій силі була рівною цій верхній лінії (що цілком неймовірно, бо таке припущення ігнорує відрізки сезонного затишся всередині періоду польових робіт), то і в цьому випадку в рільництві „зав'язано“ більше робочої сили, ніж йому дійсно було потрібно.

Цей, по окремих колгоспах значний, розрив між фактично „зав'язаною“ в рільництві робочою силою і його (рільництва) справжньою потребою в праці паззвичайно негативно впливав на трудовикористання в колгоспах. Уже не кажучи про те, що це явище відбивалося на самій організації виробництва і на темпах росту продуктивності праці колгоспників, воно, це явище тиснуло на річну кількість днів роботи, що припадала на одного працездатного.

Це говорить про те, що ріст трудових ресурсів колгоспів, зокрема в наслідок росту охоплення механізацією сільськогосподарських робіт і підвищення продуктивності колгоспної праці в рільництві, не супроводився ще в 1934 р., в належній мірі, своєчасним і у відповідному обсязі пересуванням трудових ресурсів колгоспів

з рільництва в інші галузі їх господарства і в нові сфери застосування колгоспної праці, як всередині господарств самих колгоспів, так і поза ними, в державному секторі народного господарства.

Якщо в 1934 р. негативний вплив цього відставання пересування трудових ресурсів з рільництва від їх звільнення не виявлявся ще досить рельєфно, то це пояснюється в значній мірі тим, що 1934 рік був на Україні роком ліквідації наслідків прориву в її сільському господарстві.

Цілком очевидно, що перспективи росту охоплення механізацією сільськогосподарських робіт, і особливо трудомістких виробничих процесів рільництва, а також перспективи росту продуктивності праці колгоспників, роблять особливо актуальним завдання своєчасного пересування звільнюваних трудових ресурсів з рільництва.

Цілком очевидно, що в міру дальшого нашого просування вперед у колгоспному будівництві, ми все гостріше будемо відчувати цю необхідність своєчасного і у відповідному обсязі пересування трудових ресурсів колгоспів з рільництва в інші галузі господарства колгоспів і в нові сфери застосування колгоспної праці як всередині, так і поза господарством колгоспів.

Від цього все більше буде залежати питання про дальший розвиток і розширення господарства колгоспів, про більш багатосторонній (але не універсально-споживчий) тип їх господарства — питання про подолання сезонної нерівномірності трудовикористання в колгоспах, питання про дальше наближення робочої сили колгоспів до типу *безпосередньо-діючої сили* суспільного виробничого процесу.

Ось такі основні висновки, що впливають з аналізу трудовикористання в колгоспах в 1933 і 1934 рр., що їх ми дали в попередній частині статті.

* * *

Перейдемо тепер до перспектив росту і використання трудових ресурсів колгоспів в роки другої п'ятирічки, що залишаються. Дальший виклад являє собою аналіз перспектив і можливостей трудовикористання по 10 колгоспах різних районів і сільськогосподарських зон України.

Ріст трудових ресурсів колгоспів і в період 1934—1937 рр. відбуватиметься за рахунок тих чотирьох джерел, про які ми вже говорили в першій частині статті, а саме за рахунок: а) звільнення (економії) певних мас праці в наслідок дальшого росту механізації сільськогосподарських робіт; б) кращого використання робочої сили колгоспів — росту річного навантаження на одного працездатного; в) росту запасів робочої сили колгоспів у наслідок прийому нових членів і природного приросту працездатного населення; г) підвищення норм виробітку та росту їх виконання колгоспниками.

Приріст трудових ресурсів аналізованих нами колгоспів у 1937 році уявляється в такому розмірі і вигляді: (див. табл. 1).

Вважаємо, насамперед, за необхідне звернути увагу на те, що в цій таблиці, не показана перспектива приросту трудових ресурсів колгоспів у наслідок впливу четвертого фактора, — підвищення норм виробітку і зросту їх виконання колгоспниками. Справа, звичайно, не в тому, що ми вважаємо це джерело приросту трудових ресурсів колгоспів малозначним для років другої п'ятирічки, що залишаються.

Табл. 1

Колгосп	МТС	Район	Область	Ріст труд. ресурсів			Разом	Ріст трудових ресурсів у % до всіх витрат чолон. днів за 1934 р.
				В наслідок росту механізації	В наслідок збільшення запасів роб. сил	В наслідок більш повного використання зап. робочих		
1. Вперед . .	Скринінська	Вілопільський	Харківська	11.278	1.032	36.372	48.682	26,4
2. Ім. Чубаря	Попільнянська	Попільнянський	Київська	6.540	—	36.279	42.819	44,3
3. Ім. Петровського . .	Войтовецька	Волочиський	Вінницька	7.985	4.550	13.834	26.369	28,6
4. Ім. Будьонного . . .	Охтирська	Охтирський	Харківська	6.739	3.382	17.087	27.208	31,1
5. Ім. Петровського . .	Каменська	Каменський	Київська	9.550	850	93.283	103.683	55,7
6. „Червоний ударник“	Менська	Менський	Чернігівська	1.350	2.940	43.147	47.437	122,2
7. Ім. Шевченка . .	Кролівецька	Кролівецький	Чернігівська	6.931	—	68.953	75.894	50,6
8. „Зірка“ .	Красно-Гриненська	Постішевський	Донецька	3.635	—	22.861	26.496	50,9
9. Ім. Леніна	Софіївська	Запорізький	Дніпропетровська	6.614	5.146	14.718	26.508	42,0
10. „Червоні маяки“ . .	Слав'янська	Слав'янський	Донецька	15.332	8.523	33.208	57.078	34,6

Навпаки, значення його велике вже тепер і тим більшим буде воно до 1937 року. І ми вплив цього фактора надалі враховуємо, при аналізі затрат праці в рілництво в 1937 р. Проте, в балансі трудовикористання в 1937 р. ми не виводимо числового виразу впливу цього фактора, бо надто різноманітні роботи і надто різний ступінь підвищення норм виробітку по них. Оперувати ж середніми цифрами підвищення норм виробітку ми не вважаємо за можливе.

Повернемося до наведеної таблиці. Аналіз перспектив росту трудових ресурсів колгоспів, в наслідок впливу кожного з наведених факторів, приводить до таких головних висновків:

1) По всіх аналізованих нами колгоспах в 1937 р. намічається значний ріст охоплення механізацією, особливо порівнюючи з вихідним роком другої п'ятирічки. Якщо ще в 1934 р. переважне місце в загальній кількості охоплених механізацією робіт посідали оранка і молотба, то в 1937 р. питома вага цих робіт в загальному обсязі тракторних робіт зменшиться (при абсолютному їх рості), зате значно зросте питома вага таких тракторних робіт, як збирання, обробіток буряків, посів і культивация. Це означає, що значно зросте питома вага особливо трудомістких робіт. Значно зросте збирання комбайнами, при чому не тільки в колгоспах Степу, але і в колгоспах Лісостепу і навіть в одному з двох наведених нами колгоспів Полісся. Винятковий ріст відбудеться по засіву буряків і культивация тракторами, що має надзвичайно велике значення для боротьби за впровадження агротехніки на бурякові поля, за високий урожай буряків.

Перспективи росту механізації сільськогосподарських робіт в 1937 році проти 1934 р. дають, як ми бачимо в таблиці, можливість значного приросту (економії) трудових ресурсів, що пояснюється, як перспективою росту охоплення механізацією, так і особливостями структури тракторних робіт в 1937 році. Якщо приріст трудових ресурсів в наслідок росту механізації становив в 1934 році по відношенню до витрат праці за польовий період 3—5%, то в 1937 р. він становитиме 9,11%, а в окремих з наведених нами колгоспів навіть 19—21%. Такі можливості і перспективи росту трудових ресурсів колгоспів, в наслідок охоплення механізацією і зміни структури тракторних робіт.

2) Запас робочої сили по більшості наведених нами колгоспів у 1937 році зросте не набагато, порівнюючи з 1934 роком, а по 4-х колгоспах навіть трохи зменшиться. Це відбиває в масштабі окремих колгоспів процес перерозподілу населення між селом і містом, який в другому п'ятирічному плані виявляється в тому, що в той час, як загальний ріст населення за друге п'ятиріччя становитиме 9,1% ріст міського населення становитиме 16,1%, а сільського тільки 6,8% (дивись „Другий п'ятирічний план розвитку народного господарства СРСР“, т. I, стор. 503). В тому невеликому прирості запасів робочої сили, який становиться між 1934 і 1937 рр., головну роль по більшості колгоспів становитиме природний приріст. По 4 згаданих нами колгоспах не передбачається зовсім прийому нових членів, по 3 колгоспах прийом дуже незначний і лише по 3 колгоспах (2—поліських) зростання запасу робочої сили, в наслідок прийому нових членів, буде більш або менш значне. Все це пояснює нам, чому незначні перспективи впливу цього фактора в прирості трудових ресурсів колгоспів у 1937 році проти 1934 року.

3) Як видно з наведеної таблиці, перспективи і можливості приросту трудових ресурсів колгоспів, у наслідок підвищення використання робочої сили колгоспів, надзвичайно великі. Уже в 1934 р. в розглядуваних нами колгоспах річне навантаження на працездатного (кількість днів роботи за рік) було досить значне, досягаючи в окремих колгоспах навіть 178 днів роботи за рік. Проте, навіть і в цих колгоспах можливості зростання навантаження на працездатного до 1937 р. досить значні, що пояснюється загальним ростом і розширенням господарства цих колгоспів. Особливо велике зростання навантаження на працездатного передбачається в Поліссі і Степу. З цих даних також видно, яке значне зростання ресурсів колгоспів за рахунок цього фактора і які дійсно гігантські можливості закладені тут для дальшого піднесення і розвитку колгоспів.

Ось такі можливості і перспективи збільшення трудових ресурсів колгоспів у 1937 році проти 1934 року, ось такі джерела цього росту.

Які ж можливості і перспективи розміщення цього приросту трудових ресурсів, як всередині, так і поза господарством колгоспів.

Які насамперед перспективи використання трудових ресурсів цих колгоспів поза їх господарством? Тут треба зважити на вказівку другого п'ятирічного плану про те, що:

„Покриття потреба в додатковій робочій силі піде з таких джерел: 1) випуск шкіл ФЗУ будівничу, радгоспучу дасть 2,8 млн. робітників (25,7% всієї потреби); 2) випуск технікумів, вишів, вишів, академій, коміншів і радпартшкіл дасть коло 1,5 млн. спеціалістів середньої і вищої кваліфікації (14,1% всієї потреби); 3) залучення дорослих жінок — членів родин робітників і службовців

дасть 1,3 млн. чол. (12,4% всієї потреби); 4) використання контингентів службовців, звільнюваних при скороченні адміністративно-управлінського апарату, дасть коло 0,6 млн. чол. (5,6%); 5) залучення молоді міста з числа тих, що закінчують середню і неповну середню школи, та інші міські джерела — 1,2 млн. чол. (11,9%); 6) *нарешті, коло 3,2 млн. чол. робітників (30,9% всієї потреби) буде залучено в порядку організованого набору робочої сили на селі (в колгоспах)*¹.

Тимчасом, як у першій п'ятирічці (1928—1932 рр.) з залучених знову в різні галузі праці 12,5 млн. робітників і службовців

„...коло 4 млн. чол. припадає на залучених у виробництво городян: (1,7 млн. молоді з підростаючого покоління міста, коло 0,5 млн. тих, що закінчили виші і технікуми, коло 1,4 млн. дорослих жінок з міського населення, які не працювали раніш на виробництві, коло 0,4 млн. інших — кустарі і інш.), решта 8,5 млн. припадає на селян—бідняків середняків і колгоспників“².

Зваживши на ці особливості другої п'ятирічки, порівнюючи з першою п'ятирічкою, по відношенню до росту робочої сили державного сектору народного господарства за рахунок сільськогосподарського населення, не важко зрозуміти наведені нами нижче перспективи постійного і сезонного відходу на 1937 р. з аналізованих нами колгоспів:

Табл. 2

Колгоспи	Постійний відхід (фіз. осіб)			Сезонний відхід (чоловікоднів)	
	За 1934	За три роки 1935-37		1934	1937
		Абсол. в	% до запасу		
1. „Вперед“	—	65	7	477	500
2. Ім. Чубаря	28	46	7	4480	2500
3. Ім. Петровського	75	—	—	3244	2000
4. Ім. Будьонного	27	36	8	704	500
5. Ім. Петровського	176	184	12	—	—
6. „Червоний ударник“	85	96	18	45	300
7. Ім. Шевченка	23	210	15	1112	500
8. „Зірка“	10	78	15	1313	600
9. Ім. Леніна	37	—	—	1006	600
10. „Червоні маяки“	24	78	8	—	—

Ось такі перспективи поглинання ростучих трудових ресурсів колгоспів поза їх господарством.

Звідси цілком очевидно, що *центр ваги проблеми розміщення приросту трудових ресурсів колгоспів не у відходництві, яке для років п'ятирічки, що залишаються, в потрібних розмірах і без будь-якого напруження цілком може бути забезпечене колгоспами, а в правильному, високотроductiveному розміщенні приросту трудових ресурсів колгоспів всередині їх господарства.*

Переходячи ж до перспектив розміщення приросту трудових ресурсів колгоспів всередині їх господарства, слід виходити з того, що:

¹ „Второй пятилетний план развития народного хозяйства СССР“, т. I, стор. 338—339. (Курсив наш — Я. Л.).

² „Итоги выполнения первого пятилетнего плана развития народного хозяйства Союза ССР“, стор. 174.

а) роки другої п'ятирічки, що залишаються, будуть роками „швидкого піднесення і могутнього розбігу“ (*Сталін*) сільського господарства, значного посилення темпів розширеного відтворення в колгоспах.

б) „За першу п'ятирічку приріст посівів становив 21,4 млн. га, за другу п'ятирічку намічено розширити посіви на 5,3 млн. га... Розширення зернових посівів піде, головним чином, за рахунок збільшення посівів пшениці, площа якої (озимої і ярової) зросте... на 18,4%“¹.

в) „Питання підвищення врожайності стало одним з основних питань піднесення сільського господарства“ (*Сталін*). 1935—37 роки будуть роками дальшої напруженої боротьби за піднесення культури колгоспного землеробства, за впровадження агротехніки, за підвищення якості рільництва, за високі стійкі врожаї.

г) „Найважливіше місце серед сировинних культур харчової індустрії посідають цукрові буряки, валовий збір яких проєктується збільшити з 65,6 млн. ц. в 1932 р., до 276 млн. ц. в 1937 р. Збільшення валового збору цукрових буряків в 4 з лишком рази повинно стати, в основному, результатом збільшення врожайності на 66% проти середньої багаторічної“².

д) „Проблема тваринництва є тепер такою ж першочерговою проблемою, якою була вчора вже розв'язана з успіхом проблема зернова“ (*Сталін*).

е) Одночасно з ростом і поліпшенням рільництва та значним розвитком тваринництва колгоспів, дальше розширення господарства колгоспів відбуватиметься також за рахунок розвитку підсобних галузей сільськогосподарського і несільськогосподарського напрямку, за рахунок організації ряду нових сфер застосування колгоспної праці.

ж) Підвищення врожайності, ріст товарного виходу тваринництва і всього господарства колгоспів, підвищення продуктивності праці колгоспників, ріст на основі всього цього нагромадження в колгоспах створює необхідні передумови для значного посилення темпів господарського обзаведення колгоспів (обростання колгоспів господарськими і громадськими будівлями, культурно-побутовими установами і т. д.).

з) Боротьба колгоспів за заможне життя є боротьба не тільки за сите, але й за культурне життя. Найближчі роки будуть роками значного розширення обслуговування колгоспами культурно-побутових потреб своїх колгоспників (ясла, хати-родильні, лазні, будинки культури і т. п.).

Ось такі основні вихідні положення, з яких треба виходити, говорячи про перспективи росту використання трудових ресурсів всередині господарства самих колгоспів.

Ми надалі кочемо на прикладі уже згаданих нами десяти колгоспів де були вивчені можливості і перспективи дальшого розширення рільництва, тваринництва, організації нових сфер застосування колгоспної праці, показати основні напрямки можливого поглиблення рстучих трудових ресурсів колгоспів у роки другої п'ятирічки, що залишаються. Нема потреби багато говорити про те, що наведені нижче викладки і дані мають цілком ілюстративне значення і ні

¹ „Второй пятилетний план“, т. I, стор. 219.

² Там же стор. 229.

в якому разі не можуть претендувати на встановлення якихнебудь загальних співвідношень, пропорцій, нормативів.

Які ж перспективи розміщення приросту трудових ресурсів у 1937 р. проти 1934 р. в розглянутих нами 10 колгоспах.

* *
* *
* *

Почнемо з основних галузей господарства колгоспів—їх рільництва і тваринництва.

Ось у якому вигляді уявляються насамперед розмір і структура посівних площ у цих колгоспах на 1937 рік проти 1932 і 1934 років (див. табл. 3).

З цих даних, насамперед, видно, що загальна посівна площа в чотирьох, з розглянутих нами десяти колгоспів, залишиться на 1937 р. проти 1934 р. по суті стабільною, в п'яти колгоспах вона зросте і в одному колгоспі зменшиться. Стабільний рівень розміру посівних площ на 1937 рік в чотирьох розглянутих нами колгоспах пояснюється тим, що ці колгоспи старі, з значним землекористанням; перспектив росту посівних площ за рахунок вступу нових членів у них нема, тому, що охоплення колективізацією в цих селах дорівнює 100%; перспектив розробки і пристосування під оранку непродуктивної землі в цих колгоспах також нема.

У колгоспах, де намічається приріст посівних площ, цей приріст відбудеться, головним чином, за рахунок приривання покинутих земель і втягнення нових членів, особливо в Поліссі. Щодо колгоспів, у яких станеться зменшення, дуже незначне (3—5%) посівних площ, це зменшення пояснюється виключно через збільшення площі чистих парів.

Потрібно також відзначити, що у співвідношенні культур розглянутих нами колгоспів відбудуться деякі зміни. Збільшиться площа і питома вага озимих і особливо озимої пшениці, в тому числі в районах Полісся. Площа цукрових буряків, порівнюючи з 1934 р., у всіх бурякосійних колгоспах в незначних розмірах зросте і, лише в одному випадку, залишиться по суті стабільною. Значний ріст дає група інших технічних та просяних культур. Зростуть також в усіх колгоспах посіви трав і посіви на силос, а також питома вага цих культур в загальній посівній площі. Перспектива росту озимих посівів і особливо озимої пшениці відбиває собою боротьбу за високоцінні і стійкі зернові культури, а перспектива зростання посівів трав відбиває собою боротьбу за розширення кормової бази тваринництва. Ось такі можливості і перспективи росту посівних площ у цих колгоспах на 1937 рік.

Розглянемо тепер перспективи росту валової продукції в цих колгоспах. Ось дані в цьому питанні (див. табл. 4).

В цих даних звертає на себе увагу значний ріст валової продукції в 1937 р. по всіх культурах, особливо по пшениці і цукрових буряках, порівнюючи з усіма попередніми роками. Цей ріст валової продукції відбувається при майже стабільних загальних посівних площах по більшості розглянутих нами колгоспах. Це говорить про те, що приріст валової продукції відбуватиметься, головним чином, за рахунок підвищення врожайності.

Як реальні передбачення про можливість підвищення врожайності по цих колгоспах? Урожайність озимої пшениці, наприклад,

Табл. 3

Колгоспи	Рок	Структура засівних площ рілляництва								
		Гектарів								
		О з и м і		Ярові не просапні	Просапні і технічні культури		Трави і засіви на силос	Всього засівів	Пар частий	Разом
		Разом	В т. ч. пшениці		Разом	В т. ч. пук- ров. буряку				
„Вперед“	1932	372	87	509	503	450	125	1569	74	1583
	1934	796	279	632	472	400	151	2051	136	2187
	1937	760	350	637	530	430	200	2127	200	2327
Ім. Чубаря	1932	565	497	537	246	94	48	1396	30	1426
	1934	587	364	642	343	190	29	1601	159	1760
	1937	602	500	447	319	240	180	1548	209	1757
Ім. Петровського (Волочпеськ)	1932	345	294	508	264	247	22	1189	—	1189
	1934	369	270	504	223	201	153	1245	11	1256
	1937	416	360	410	243	214	153	1222	22	1244
Ім. Будьонного	1932	242	57	392	153	115	10	797	—	797
	1934	359	119	347	195	190	23	927	62	989
	1937	350	150	283	297	230	50	980	100	1080
Ім. Петровського	1932	1096	759	749	642	540	163	2650	229	2889
	1934	1131	800	974	501	430	159	2765	309	3074
	1937	1150	850	818	555	420	311	2334	250	3034
„Черволий ударник“	1932	113	—	147	70	—	—	330	65	395
	1934	175	32	185	124	—	44	528	—	528
	1937	210	110	155	180	—	100	645	—	645
Ім. Шевченка	1932	333	5	823	153	—	37	1496	15	1411
	1934	584	71	796	280	—	54	1714	—	1714
	1937	595	120	877	340	—	83	1895	—	1895
„Зірка“	1932	353	209	647	209	—	50	1259	132	1391
	1934	454	217	422	256	—	79	1211	313	1524
	1937	500	400	397	290	—	166	1353	215	1568
Ім. Леніна	1932	690	540	510	306	—	261	1767	260	2027
	1934	609	504	773	211	—	172	1765	262	2027
	1937	740	650	464	300	—	200	1704	300	2004
„Червоні маяки“	1932	532	254	921	741	—	—	2194	245	2339
	1934	1125	295	1064	713	—	6	2902	130	3032
	1937	994	500	1000	551	—	158	2702	300	3004

Табл. 4

Ріст валової продукції рільництва (в центнерах)

Колгоспи	Всіх зернових та олійних культур				В т о м у ч и с л і							
					П ш е н и ц і				Цукрових буряків			
	1932	1933	1934	1937	1932	1933	1934	1937	1932	1933	1934	1937
1. „Вперед“ . .	10143	14577	19315	26788	1418	4349	7061	9970	46591	43398	52029	86000
2. ім. Чубаря . .	4914	8879	9730	23270	1851	4570	4805	10250	43024	48080	20330	60000
3. ім. Петровського	7748	9543	7324	13237	2201	2084	2999	5100	32260	28428	24752	53500
4. ім. Будьонного	3766	6334	6659	8096	500	2926	1827	3050	6726	8654	22014	41400
5. ім. Петровського	7589	22401	23452	44605	11080	11129	12053	21250	11727	48313	81250	126000
6. „Червон. ударник“ . .	1469	2492	3058	4820	60	13	436	750	—	—	—	—
7. ім. Шевченка	5495	7373	12895	19255	276	771	792	2280	—	—	—	—
8. „Зірка“	6516	9156	4429	12574	1569	4184	1861	8124	—	—	—	—
9. ім. Леніна . .	8959	18450	8799	29390	3077	6632	3425	17550	—	—	—	—
10. „Червоні маяк“ . .	11954	21059	14999	45993	2519	8152	7397	22000	—	—	—	—

передбачена в 1937 році по цих колгоспах в розмірі від 14 до 20 ц з га. Цифри нібито досить високі, що значно навіть перевищують середні розміри врожайності озимої пшениці, передбачені другим п'ятирічним планом розвитку народного господарства СРСР.

Але звернемося до фактичної врожайності озимої пшениці в цих колгоспах. Ось, наприклад, колгосп „Вперед“. Він уже в 1934 р. добився середньої врожайності озимої пшениці в 17,5 ц з га (з площі в 350 га), проти 12,9 ц в 1933 р. і 5,5 ц в 1932 р. Або ось колгосп ім. Петровського, Каменського району. В 1934 р. середня врожайність озимої пшениці в цьому колгоспі (350 га) становила 15,1 ц з га проти 15 ц 1933 р. і 3,1 ц в 1932 р. Урожайність ячменю передбачена в розмірі від 12 ц з га до 21 ц в 1934. Це теж дуже значні показники врожайності. Проте такий рівень урожайності по цих колгоспах безперечно реальний, бо на протязі кількох попередніх років більшість цих колгоспів в значній мірі вже наблизилися до цього рівня врожайності ячменю. Так, наприклад, колгосп ім. Шевченка одержав 12,7 ц з га, а колгосп „Вперед“ добився в 1934 році врожаю ячменю навіть 18,7 ц з га.

Хоч урожайність, яка лежить в основі нарахування перспектив росту валової продукції по цих колгоспах в 1937 р., досить висока, проте вона має під собою підставу в фактичній урожайності останніх років. Ось такі основні показники можливостей і перспектив розвитку рільництва в цих колгоспах на 1937 рік.

Перейдемо до перспектив росту тваринництва в цих колгоспах. Ось дані, що характеризують можливості і перспективи росту поголів'я в них (див. табл. 5).

Треба мати на увазі, що більшість наведених нами колгоспів мали досить розвинене тваринництво вже на початку 1935 р. Проте ми бачимо, що навіть при цих умовах загальне поголів'я має можливість різко зрости на 1937 р. (особливо поголів'я великої рогатої худоби). Більш повільний приріст, намічений щодо корів, стадо яких має триваліший період відтворення. Поголів'я свиноматок зростає в ряді колгоспів порівнюючи не набагато і це пояснюється головним

Табл. 5

КОЛГОСПИ	На 31/XII - 37 р.				На 31/XII - 34 р.				На 31/XII - 32 р.				
	Вел. рог. худоба		Свині		Вел. рог. худоба		Свині		Вел. рог. худоба		Свині		
	Все поголів'я	В т. ч. корів	Все поголів'я	В т. ч. свинчат.	Все поголів'я	В т. ч. корів	Все поголів'я	В т. ч. свинчат.	Все поголів'я	В т. ч. корів	Все поголів'я	В т. ч. свинчат.	
1	„Вперед“	164	2	200	60	294	21	195	34	539	76	582	62
2	Ім. Чубаря	101	10	47	15	122	19	71	25	363	75	242	41
3	Ім. Петровського	88	42	228	46	127	36	209	60	232	52	400	94
4	Ім. Будьонного	71	29	44	26	83	33	52	15	165	43	189	24
5	Ім. Петровського	86	34	180	28	142	33	208	38	237	100	750	100
6	„Червоний ударник“	2	—	7	7	48	1	15	11	112	14	88	36
7	Ім. Шевченка	59	—	31	28	142	25	124	62	329	66	380	100
8	„Зірка“	92	21	71	45	122	35	83	33	197	59	150	50
9	Ім. Леніна	235	78	94	16	271	69	90	72	480	133	414	110
10	„Червоні маяки“	753	177	396	40	460	69	194	35	678	104	404	91

чином тим, що свиноферми в цих колгоспах були в значній мірі укомплектовані поголів'ям маток на 1935 рік.

Ось такі перспективи росту поголів'я тваринництва в цих колгоспах. Такі перспективи розвитку двох основних галузей господарства цих колгоспів.

Перейдемо тепер до перспектив „зав'язування“ додаткових трудових ресурсів у рільництво цих колгоспів.

Порівняймо насамперед затрати праці в рільництві в 1937 р. з 1934 і 1932 рр. Картина матиме такий вигляд.

Табл. 6

КОЛГОСПИ	Витрати чоловікоднів на рільництво				
	1932	1933	1934	1937	
1	„Вперед“	95121	117102	122451	117090
2	Ім. Чубаря	67214	66417	71509	69169
3	Ім. Петровського	52401	62599	55235	48748
4	Ім. Будьонного	36162	51894	58378	53203
5	Ім. Петровського	80170	125343	137566	129458
6	„Червоний ударник“	15723	19719	33627	39264
7	Ім. Шевченка	73759	75899	110205	111643
8	„Зірка“	28384	38064	31328	30291
9	Ім. Леніна	28702	41747	41991	38656
10	„Червоні маяки“	92713	102048	109786	100204

Які висновки можемо зробити з цієї таблиці?

Перше. 1934 рік дає порівнюючи з 1933 роком деяке зменшення затрат праці в рільництві по колгоспах Степу. Це пояснюється специфічними особливостями 1934 року, дуже несприятливого щодо метеорологічних умов, а також невисоким урожаєм у Степу.

Друге. 1937 рік дасть по восьми з десяти розглядуваних нами колгоспів зменшення трудових затрат у рільництві як проти 1933 року, так і проти 1934 року. В двох колгоспах: ім. Шевченка і „Червоний ударник“ затрати праці в рільництві в 1937 р. зростуть як проти 1934 р., так і проти 1933 р. Проте, ці два останні колгоспи для да-

ного випадку не характерні, оскільки перспектива росту трудових затрат у рільництво в них пояснюється перспективою значного росту посівних площ, а також тим, що навіть в 1934 році рільництво цих колгоспів стояло ще на низькому рівні агротехніки. Щодо всієї решти колгоспів, то в них ми бачимо зменшення затрат праці в рільництво в 1937 році проти 1934 і 1933 років у межах 8—5—6⁰/₁₀. Це цілком зрозуміло, бо треба мати на увазі, поперше, що в них за ці роки відбудеться значний ріст механізації виробничих процесів рільництва, який знизить його потребу в праці, а також треба зважити на те, що за ці роки відбудеться значне підвищення норм виробітку і ріст їх виконання, що в свою чергу знизить потребу в затратах праці в рільництво.

Проте, зазначене нами перспективне зменшення затрат праці в рільництво в 1937 році порівнюючи з 1934 роком значно нижче від економії праці в 1937 р. порівнюючи з 1934 р., яку одержать колгоспи в наслідок росту охоплення механізацією.

Це видно з таких даних.

Табл. 7

КОЛГОСПИ	Зменшення в наслідок механізації в 1937 р. порівняно з 1934 р.	Витрати чоловікоднів на рільництво		Зменшення витрат порівняно з 1934 р.	
		1934 р.	Чоловікоднів	1937 р.	У % до витрат за 1934 р.
1. „Вперед“	11278	122451	117090	5361	4,4
2. Ім. Чубаря	6540	71509	69169	2340	3,3
3. Ім. Петровського	7985	55235	48748	6487	11,7
4. Ім. Будьонного	5939	58378	53203	5175	8,9
5. Ім. Петровського	9550	137566	129458	8108	5,9
6. „Червоний ударник“	1350	33627	39264	—	—
7. Ім. Шевченка	6931	110205	111643	—	—
8. „Зірка“	3635	31328	30291	1037	3,4
9. Ім. Леніна	6644	41991	36656	5335	12,7
10. „Червоні малки“	15332	109786	100224	9582	8,7

Якщо виходити навіть тільки з економії від росту механізації (не враховуючи економії від підвищення норм виробітку і росту їх виконання), то зменшення затрат у рільництво в 1937 р. порівнюючи з 1934 р. повинно було б бути значно більше. Це й було б у тому випадку, коли б рільництво в 1937 р. залишалося незмінним порівнюючи з 1934 р. Але ж за ці роки відбуватиметься ріст валового збору, отже й ріст затрат праці на збирання та обмолот. Але за ці роки відбуватиметься дальший ріст агротехніки, що вимагатиме додаткових витрат праці. За ці роки відбуватиметься в деяких колгоспах збільшення посівних площ і зміна співвідношення культур в сторону підвищення питомої ваги трудомістких культур, що в свою чергу вимагатиме додаткових затрат праці. Оскільки рільництво цих колгоспів у період між 1934 і 1937 роком буде рости і якісно підвищуватися, воно вимагатиме додаткових вкладень праці¹.

¹ Враховуючи показані нами вище перспективи росту валової продукції рільництва, розширення посівних площ, а також маючи на увазі перспективи росту агротехніки, можуть здатися применшеними проєктовані цифри додаткових вкладень праці в рільництво 1937 року. Однак, треба зважити, що за ці роки відбуватиметься підвищення норм виробітку та ріст їх виконання, що в свою чергу зменшуватиме по-

І саме тому зменшення затрат праці в рільництво в 1937 році порівнюючи з 1934 р. буде кількісно нижче від тієї маси праці, яка буде заощаджена в 1937 р., порівнюючи з 1934 р., в наслідок росту механізації.

Тут ми вважаємо за необхідне звернути увагу на таке явище. В першій частині роботи ми бачили, що вся економія праці від росту механізації, яка була в 1934 р. порівнюючи з 1932 р. була цілком поглинута рільництвом, а в окремих колгоспах рільництво в 1934 р. не тільки поглинуло додатково всю економію праці від росту механізації в 1934 р. проти 1932 р., але навіть відтягло певні ресурси праці з інших галузей господарства колгоспів. В 1937 році ми будемо мати інший стан: рільництво, хоч і вимагатиме додаткових затрат праці, проте воно не поглине всю економію праці від росту охоплення механізацією в 1937 р. порівнюючи з 1934 р. Це говорить про те, що в 1937 році ми вже будемо мати абсолютне звільнення певних мас праці з рільництва. Інакше кажучи, та тенденція, яку ми констатували в методологічній частині статті і яка затушковувалася особливостями розвитку рільництва в період між 1932 і 1934 рр. на 1937 р. виявлятиметься цілком виразно. Рільництво дасть абсолютне звільнення праці. Гостріше стане питання про пересування цих звільнених трудових ресурсів в інші галузі господарства колгоспів і в нові сфери застосування колгоспної праці.

Перейдемо тепер до перспектив і можливостей росту трудових затрат у тваринництво. Ми вище показали (див. стор. 11) можливості і перспективи приросту поголів'я в розглядуваних нами колгоспах на 1937 рік. Як відіб'ється цей ріст на кількості праці, що поглине продуктивне тваринництво?

Ось дані:

Табл. 8

КОЛГОСПИ	Витрати чоловікоднів на прод. тваринництво				Ріст в % до 1932 р.		
	1932	1933	1934	1937	1933	1934	1937
1. „Вперед“	3868	8608	12993	22544	223	336	583
2. Ім. Чубаря	12231	9652	8380	19860	79	69	163
3. Ім. Петровського	10428	11369	15592	24678	109	150	236
4. Ім. Будьонного	9303	6877	8608	9720	74	93	104
5. Ім. Петровського	19232	6728	8382	37080	35	44	193
6. „Червоний ударник“	624	860	464	3108	137	74	498
7. Ім. Шевченка	2883	5305	8093	24060	184	281	830
8. „Зірка“	4932	5486	7264	10413	111	147	211
9. Ім. Леніна	14084	8097	7568	17539	58	54	125
10. „Червоні маяки“	18150	14796	15151	23281	82	84	127

требу рільництва в праці. Про ступінь цього знижувального впливу можна судити з таких даних підвищення норм виробітку в 1937 р., проти 1934 р., передбачених по окремих колгоспах.

	Посів	Боронування	Косовиця лобогрійкам	Ручне пропалювання	В'язання снопів
Ім. Петровського	30%	33%	30%	33%	25%
„Червоний ударник“	15%	10%	15%	12%	15%
Ім. Шевченка	15%	15%	—	17%	15%
„Зірка“	33%	13%	10%	8%	—
Ім. Леніна	12%	—	13%	25%	22%

З цих даних видно, що вже 1934 рік по відношенню до 1932 року по ряду колгоспів дав досить значний приріст трудових затрат у тваринництві. Ці цифри відбивають собою піднесення тваринництва цих колгоспів, яке почалося в 1934 році. Поруч з зростанням трудових затрат у тваринництво, ми бачимо по кількох з наведених колгоспів зменшення в 1934 р. затрат праці в тваринництво проти 1932 р., що пояснюється, головним чином, тим, що 1934 рік не був ще для цих окремих колгоспів роком повного припинення зменшення тваринництва в них. На 1937 рік ми бачимо перспективу значного зростання затрат праці в тваринництво, що зв'язано з його піднесенням у колгоспах. Якщо в 1934 році ми, як видно з наведених даних, мали ще по деяких колгоспах навіть певне зменшення трудових затрат у тваринництво, то 1937 рік дасть по всіх колгоспах значний приріст проти 1934 року затрат праці в цю галузь їх господарства.

Подивимось тепер, як зросте питома вага затрат праці в тваринництво в загальній сумі трудових ресурсів колгоспів. Картина буде така:

Табл. 9

КОЛГОСПИ	Витрати чоловікоднів прод. тваринництва			Питома вага у % до всіх затрат на госп. колгоспів		
	1933	1934	1937	1933	1934	1937
1. „Вперед“	8608	12993	22544	5,2	7,1	10,3
2. Ім. Чубаря	9652	8980	19860	10,9	8,9	14,9
3. Ім. Петровського	11869	15592	24678	12,4	16,9	22,3
4. Ім. Будюного	6877	8608	9720	9,1	9,9	9,1
5. Ім. Петровського	6728	8982	37080	4,1	5,0	13,2
6. „Червоний ударник“ . . .	860	464	3108	3,7	1,1	3,9
7. Ім. Шевченка	5305	8093	24060	4,9	5,4	20,0
8. „Зірка“	5486	7264	10413	9,9	13,9	13,9
9. Ім. Леніна	8097	7568	17539	13,9	12,0	21,0
10. „Червоні маяки“	14796	15151	23231	9,4	8,9	11,0

З цих даних видно, що на протязі 1932, 1933 і навіть 1934 року питома вага тваринництва у всіх витратах праці колгоспів хоч і росте, проте дуже не багато. Цілком інший стан буде в 1937 році порівнюючи з 1934 роком. Якщо в 1934 році питома вага тваринництва в усіх затратах праці колгоспів хиталася в межах 1—7—10%, то в 1937 році ця питома вага вже зросте до 11—16 і навіть 29% усіх затрат праці колгоспу. Треба при цьому зважити, що за роки 1934—1937 загальна кількість затрат праці колгоспів значно зросте. Проте, темпи росту затрат праці в тваринництво випередять темпи загального росту затрат праці у все господарство колгоспів.

Ми розглянули можливості і перспективи зростання трудових затрат в основні галузі господарства колгоспів — у їх рільництво й тваринництво. Погляньмо тепер, що ж залишається від загального приросту трудових ресурсів колгоспів за вирахуванням цих додаткових затрат в основні галузі господарства колгоспів. Ось дані в цьому питанні (див. табл. 10).

Ми бачимо, що вже за вирахуванням додаткових затрат праці в рільництво й тваринництво в 1937 році порівнюючи з 1934 роком залишаються значні резерви праці, які відкривають багатющі можливості колгоспам для дальшого розвитку їх господарства. Куди підуть ці резерви праці, як розміститься їх решта від загального при-

Табл. 10

КОЛГОСПИ	Ріст трудових ресурсів (чоловікоднів) у 1937 р. проти 1934 р.	Додаткові вкладення праці		
		В рільництво	В тваринництво	Решта
1. „Вперед“	48682	5917	9551	33214
2. Ім. Чубаря	42819	4200	11480	27139
3. Ім. Петровського	26369	1498	9086	15785
4. Ім. Будьонного	27208	1364	1112	24732
5. Ім. Петровського	103683	1532	28698	73453
6. „Червоний ударник“	47437	6987	2644	37806
7. Ім. Шевченка	75894	8369	15967	51558
8. „Зірка“	26496	2598	3149	20749
9. Ім. Леніна	26508	1309	9971	15228
10. „Червоні малюки“	57078	5750	8080	43248

росту трудових ресурсів у 1937 р.? Він головним чином, піде, як ми побачимо детальніше нижче, на організацію і розвиток підсобних галузей господарства в колгоспах, на будівництво і меліоративні роботи, на підвищення культурно-побутового обслуговування колгоспників і в ряд інших, менш значних щодо розмірів поглинання трудових ресурсів, сфер застосування колгоспної праці.

* * *

Партія завжди боролася й бореться проти спроб перетворення господарства колгоспів на господарство універсально-споживчого типу.

Партія завжди боролася й бореться за високотоварне, високо-рентабельне господарство колгоспів.

— Боротьба за високі, стійкі врожай, за піднесення і високий товарний вихід продуктивного тваринництва — ось головні, вирішальні заходи в цьому напрямку.

Але поруч з цими основними заходами, колгоспи мають надзвичайно великі внутрішні можливості для дальшого підвищення товарності, рентабельності своїх господарств на основі розвитку підсобних галузей як сільськогосподарського, так і несільськогосподарського напрямку. Городництво, садівництво, рибно-ставкове господарство, птахівництво, первинна переробка продукції городництва і садівництва, випалювання цегли, черепичне виробництво, розробка кар'єрів, бондарний промисел і т. інше. Всі ці підсобні галузі при певних капітальних вкладеннях криють у собі величезні можливості:

- а) збільшення товарної продукції колгоспів для задоволення все ростучого попиту широких мас трудящих нашої країни на сільськогосподарську продукцію;
- б) підвищення прибутків колгоспів і колгоспників;
- в) підвищення продуктивного використання ростучих трудових ресурсів колгоспів;
- г) більш широкого і різнобічного задоволення споживчих потреб самих колгоспників;
- д) дальшого зміцнення і розвитку основних галузей господарства колгоспів.

У системі заходів, скерованих на підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів, організація і розвиток підсобних галузей, як сільськогосподарського, так і несільськогосподарського напрямку, займає дуже серйозне місце. Це насамперед

стосується тих багатьох тисяч передових колгоспів, які добившись організаційно-господарського зміцнення, поставили на міцні ноги своє рільництво і вже успішно розв'язують завдання піднесення і розвитку тваринництва.

Завдання підвищення (в 2—3 рази) рівня споживання мас на кінець другої п'ятирічки вимагає дальшого значного росту товарності господарства колгоспів. Заходи, що проводяться тепер партією і урядом для забезпечення високих стійких урожаїв і збільшення товарного виходу тваринництва є, як ми уже говорили, вирішними заходами для дальшого значного підвищення товарності колгоспів. Одним з серйозних заходів у цьому ж напрямку є розвиток підсобних галузей, особливо сільськогосподарського напрямку.

Навіть на даній стадії розвитку підсобних галузей у колгоспах, коли вони, по суті, перебувають у зародковому стані, рівень їх товарності дуже високий. Ось, наприклад, колгосп ім. Будьонного Охтирського району, Харківської області. Колгосп має город в 32 га. Валова продукція городу в 1934 році становила 2092 ц. З них спожито в самому господарстві 1292 ц, а 800 ц. реалізовано на колгоспному ринку. Процент товарності — 38%. Ось колгосп ім. Постішева (Житомирського району, Київської області). Город в 13,5 га цього колгоспу дав у 1934 році 1871 ц валової продукції, з них 261 ц було спожито в самому господарстві, а 1610 продано. Процент товарності — 86%. В колгоспі „Жовтнева перемога“ Кролівецького району, Чернігівської області, товарність городу становить 75%. Навіть з цих окремих ілюстрацій не важко побачити, які великі можливості підвищення товарності колгоспів закладені в підсобних галузях.

Завдяки високій своїй товарності і надзвичайно сприятливій кон'юктурі для збуту продукції, підсобні галузі мають виняткове значення в підвищенні прибутків колгоспів. Уже тепер, при надто слабкому розвитку підсобних галузей, прибутки від них відіграють значну роль в загальній сумі прибутків багатьох колгоспів. Ось, наприклад, колгосп „Заповіт Ільїча“ Волочиського району, Вінницької області. Всього грошових надходжень цей колгосп мав у 1934 р.—160.823 крб., в тому числі від реалізації продукції підсобних галузей — 30.519 крб. або 19%. Ось колгосп „Вперед“ Білопільського району, Харківської області. Всіх грошових надходжень було в цьому колгоспі в 1934 р.— 326,442 крб. З них від підсобних галузей — 40.490 крб. або 12,5%. Ось колгосп „Зірка“ Постішевського району, Донецької області. Всього грошових надходжень було в цьому колгоспі в 1934 році — 99.780 крб., в тому числі від підсобних галузей — 36.540 крб., або понад 35%. Колгосп „Шлях до соціалізму“, П'ятихатського району, Дніпропетровської області. Питома вага підсобних галузей у грошових надходженнях колгоспу — 9%. Колгосп ім. Ворошилова, Запорізького району, Дніпропетровської області. Питома вага підсобних галузей у грошових надходженнях артлі — 12% і т. д.

Навіть, при надто слабкому розвитку підсобних галузей у колгоспах взагалі, і в наведених нами колгоспах зокрема, їх питома вага в грошових надходженнях значна. Слід зазначити, що тепер грошові надходження від підсобних галузей ідуть переважно по лінії городів промислового і напівпромислового типу. Щодо таких підсобних галузей, як садівництво, бджільництво, рибальство і т. п., то їх питома вага в грошових надходженнях покищо мізерна, в зв'язку з надто слабким розвитком цих галузей у колгоспах.

Безперечно і з погляду підвищення товарності колгоспів, і з погляду зростання їх прибутків, підсобні, особливо сільськогосподарські галузі, криють в собі дуже великі можливості.

Подивимось тепер, які можливості підсобних галузей щодо поглинання трудових ресурсів колгоспів. Ось, наприклад, уже згадуваний нами колгосп „Вперед“, Білопільського району, Харківської області з порівнюючи розвиненими підсобними галузями. Всі трудові затрати цього колгоспу дорівнювали в 1934 році 184.091 чоловікоднів, в тому числі: в рілляництво—123.711 чоловікоднів (67%), в продуктивне тваринництво 12.993 чоловікодні (7%), в підсобні галузі 12.210 чоловікоднів (6,9%). Ось другий колгосп ім. Мануїльського, Житомирського району, Київської області. Всі трудові затрати становили в цьому колгоспі 59.515 чоловікоднів. У підсобні галузі затрати праці становили 7.045 чоловікоднів або 11,8%. Ось колгосп „Червоні маяки“ Слав'янського району, Донецької області. Всього затрат праці—169.515 чоловікоднів, в тому числі: в рілляництво 102.759 чоловікоднів (60%), в продуктивне тваринництво—15.151 чоловікоднів (9,3%), садівництво й городництво—14.548 чоловікоднів (9%), в інші підсобні галузі 9.985 чоловікоднів (5,6%).

З наведених даних видно, що підсобні галузі, хоч організація їх почалася, по суті, в останній рік-два, займають уже тепер відносно солідне місце в поглинанні трудових ресурсів багатьох колгоспів.

Нема потреби багато говорити про значення *підсобних галузей*, особливо сільськогосподарського типу, для розвитку і зміцнення *основних галузей* господарства колгоспів. Досить відомо, наприклад, що розвиток рибно-ставкового господарства і насадження плодкових дерев має дуже велике значення для рілляництва, особливо в районах Степу, впливаючи на кліматичні умови, на кількість опадів, на рівномірність в їх розподілі і т. п. Влаштування ставків, засадження лісом балок, включення в систему лісозахисних смуг плодкових дерев, поширення заливних городів і т. п. має винятковий вплив на природно-кліматичні умови того чи іншого району. Або взяти, наприклад, розвиток рибно-ставкового господарства в районах Полісся. Адаже, крім безпосередньо-економічного значення, цей захід регулювання має виключно серйозне значення для водного режиму цих районів, для приведення в культурний стан луків і збільшення тим самим кормових ресурсів. Крім чисто економічного ефекту з погляду прибутків колгоспів, крім своєї ролі в підвищенні товарності колгоспів і трудовикористанні в них, розвиток підсобних галузей є, при правильній організації цієї справи, зняряддям зміцнення основних галузей господарства колгоспів.

Нема також потреби говорити багато про роль і значення продукції сільськогосподарських підсобних галузей для споживання як широких мас міського населення, так і самих колгоспників. Досить сказати, що планом другої п'ятирічки передбачений ріст товарної продукції городини і баштанних культур з 4,19 млн. т. в 1932 р. до 8,7 млн. т. в 1937 р. тобто на 108,1%, а плодів і виноградників на 94,8%. Продукція плодівництва, ягідників, виноградників, яка в дореволуційний час була доступна дуже обмеженому колові населення, являючи собою предмет розкоші, впроваджується тепер у харчовий раціон найширших мас робітників і колгоспників нашої країни. Висока калорійність і вітамінозність, виняткові смакові якості таких продуктів, як ягоди, фрукти, городина, мед,

риба, і т. п. роблять все більш настійним завдання дальшого значного підвищення питомої ваги цих продуктів харчування в харчовому раціоні робітників і колгоспників нашої країни.

Ще на III всеукраїнській партконференції товариш Каганович говорив:

„Центральним бойовим завданням у політичній роботі колективів є — збільшити прибутковисць колективу, збільшити врожайність, швидше зібрати з меп-шими втратами хліб, розвинути в колгоспі підсобне господарство: тваринництво, птахівництво, кролівництво, садівництво, городництво, кустарні промисли цегельні і ін.“¹

Однак, слід констатувати, що підсобні галузі навіть сільськогосподарського напрямку ще дуже слабо розвинені в колгоспах. Досить, наприклад, сказати, що з 718,9 тис. га посівів городини по селянському сектору України в 1934 році на колгоспи припадає 171,3 тис. га, а на односібників і неусуспільнене господарство колгоспників припадає 547,6 тис. га. З 205.673 га плодоносних садів по селянському сектору України на колгоспи в 1934 р. припадало 81.468 га, а на односібників і неусуспільнене господарство колгоспників 124.205 га. Аналогічну або майже таку ж картину ми бачимо й по інших підсобних галузях сільськогосподарського напрямку.

Ще менш сприятлива картина з розвитком підсобних галузей несільськогосподарського напрямку. Є на Україні певна кількість спеціальних сільських артілей гончарної, бондарної справи, вуглевипалювання, художнього вишивання і т. п. Щодо колгоспів, то в них підсобні підприємства несільськогосподарського типу розвинені дуже недостатньо, а там, де вони є, вони, як правило, обслуговують потреби самого колгоспу і колгоспників. Найбільше поширені: млини (вітряні і водяні), маслобойні, просорувки і крупорувки, подекуди невеликі цегельні, кам'яноломні і гашення вапна. Дуже слабо розвинені найпростіші підсобні підприємства по переробленню сільськогосподарської продукції (квашення, соління, виготовлення томатів, сушіння овочів і т. п.).

Тимчасом можливості організації нових і розвитку існуючих підсобних галузей у колгоспах України виняткові. Про можливості по лінії збуту тут нема чого багато говорити: дальший ріст споживання має означати безперервний ріст попиту на продукцію підсобних галузей сільськогосподарського напрямку. Тут треба зважити і на таку дуже істотну деталь, як значний ріст несільськогосподарського населення в сільських місцевостях. Організація ряду нових районних центрів, у зв'язку з розкрупненням деяких районів України, ріст числа робітників в МТС, ріст числа працівників сільських культурно-побутових установ — все це створює пайсприятливіші перспективи для місцевого збуту продукції підсобних сільськогосподарських галузей взагалі і особливо тих з них, продукція яких мало транспортабельна (ягідники, кісточкові породи фруктів і т. п.).

Коли ж говорити про природні, ґрунтово-кліматичні можливості для розвитку підсобних галузей у колгоспах України і можливості забезпечення їх необхідною робочою силою, то вони покищо використані в мізерній мірі. На Україні є сотні й тисячі колгоспів, які при буквально мізерних капіталовкладеннях могли б в найближчий рік розгорнути ряд підсобних галузей. Наведемо кілька прикладів. Ось, наприклад, колгосп ім. Дімітрова, Апостолівського району Дніпро-

¹ Л. Каганович, завдання українських більшовиків у роботі на селі, стор. 18—19, Партвидав „Пролетар“, 1932 р.

петровської області. В цьому колгоспі є ставок на площі в 8 га, який тепер занедбаний. Для того, щоб цей ставок очистити і організувати культурне рибне господарство, необхідно виїняти землю на площі в 3 га, на глибині приблизно 1 м. Інакше кажучи, для цього потрібна затрата певної кількості праці. Тимчасом в цьому колгоспі незайнятої робочої сили було навіть в найбільш напружений період в 1934 році у рільництві — 43 працездатних з 289 чол.

Ось колгосп „Червоний Перекоп“, Роздільнянського району, Одеської області. В колгоспі є коло 10 га непридатної землі, на якій цілком можна провести насадження садків. При невеликих капіталовкладеннях колгосп міг би легко організувати товарний сад.

Або ось Кам'янський район, Київської області. Грунтово-кліматичні умови цього району дуже сприятливі для розвитку як садівництва, так і ягідників. Загальна площа садів і ягідників могла б бути доведена за орієнтовними підрахунками в цьому районі приблизно до 2000 га. Район має свій плодовий розсадник. Тимчасом плодосне садівництво цього району становить тепер лише 200 га. Організація і розвиток підсобних сільськогосподарських галузей в колгоспах упряється дуже часто навіть не в капіталовкладення, а в недостатню ініціативу, щоб серйозно взятися за ці галузі.

Аналогічний стан ми маємо і щодо розвитку підсобних галузей несільськогосподарського напрямку в колгоспах. І тут є багаті можливості. Досить, наприклад, назвати такі підсобні промисли, що ґрунтуються на місцевій природній сировині, як виробництво цегли, черепиці, гончарного посуду, яке має сировинну базу майже скрізь на Україні, або виробництво тари з лози і рогози, що має великі сировинні можливості по Дніпру і його притоках, або виробництво дрібного сільськогосподарського інвентаря і речей домашнього вжитку з дерева, що має великі сировинні можливості в районах Полісся, Лісостепу і т. п. Проте і тут багаті можливості залишаються невикористаними.

Деякі райони України за останні рік-два виявили велику ініціативу щодо розвитку підсобних несільськогосподарських галузей у колгоспах. Ось, наприклад, П'ятихатський район, Дніпропетровської області. Ще тільки в 1932 році цегельня на дві печі була лише в одному колгоспі, а в 1933 році цегельні були вже в 4 колгоспах, в 1934 р. цегельні з 7 печами були в 6 колгоспах району. Продуктивність цих печей досягла 610 тис. штук цегли. В одному колгоспі цього району в 1934 році організовано виробництво цементної черепиці. В одному колгоспі організовано виробництво каоліну продуктивністю в 400 тонн. В 3 колгоспах організовано гончарне виробництво. Продукція всіх цих виробництв іде на задоволення потреб самих колгоспів, а також збувається як в районі, так і за межами його. Широке розгортання всіх цих несільськогосподарських підсобних колгоспів намічене і на найближчі роки.

Такі можливості розвитку підсобних галузей сільськогосподарського і несільськогосподарського напрямку в колгоспах. Такі окремі факти, що характеризують стан з використанням цих можливостей.

Якими основними лініями може піти розвиток підсобних сільськогосподарських і несільськогосподарських галузей у колгоспах України? Для колгоспів України основу виробництва становить рільництво, переважно зернового напрямку, пов'язане в тій, або іншій мірі з тваринництвом (переважно в формі розведення великої рогатої худоби і свиней). Звідси випливає, що питання про місце під-

собних галузей в системі колгоспного виробництва, про напрямки і темпи їх розвитку, мусить розв'язуватися в безпосередньому і найщільнішому зв'язку з завданням і перспективою розвитку цих основних, провідних галузей колгоспного виробництва.

Розвиток підсобних галузей сільськогосподарського типу в колгоспах України може піти головним чином по лінії:

а) інтенсивних галузей рослинництва (садівництво, городництво, ягідники, хмільництво і т. п.);

б) дрібного тваринництва (розведення курей, водяної птиці, бджільництво, кролівництво і т. п.);

в) рибпо-ставкового господарства.

Розвиток підсобних несільськогосподарських галузей у колгоспах України може піти головним чином по лінії:

а) видобутку і оброблення корисних копалин (ламання каменю, цегла, випалювання вапна, видобування торфу, гончарне виробництво);

б) початкового перероблення сільськогосподарської продукції (соління, квашення, сушіння фруктів, варіння повидла, томатів, млини, маслобойні і т. п.);

в) деревооброблення (бондарний промисел, щепний промисел, лозоплетіння);

г) організації підприємств для обслуговування виробничих потреб колгоспів і матеріально-побутових потреб колгоспників (ковальсько-слюсарні, столярні, шевські, швацькі майстерні, крупорушки і т. п.).

Ми вважаємо за необхідне особливо відзначити значення розвитку першої і другої групи підсобних несільськогосподарських галузей у колгоспах. Дальше організаційно-господарське зміцнення колгоспів, все більше розгортання в них господарського, житлового і шляхового будівництва відкриває великі можливості і перспективи для розвитку підсобних галузей першої групи (добування і оброблення корисних копалин). Ріст попиту на місцеві будівні матеріали, транспортні утруднення з перевезенням цегли, черепиці, широко розгортаваний тепер рух в багатьох колгоспах за заміну солом'яного даху черепичним — все це означає, що такі виробництва, як цегельне, як вироблення гончарної і цементної черепиці, мають дуже великі можливості широкого поширення і розвитку в колгоспах. Організація широкої сітки невеликих цегельно-черепичних підприємств у колгоспах як для задоволення в першу чергу і головним чином їх власних потреб у будівних матеріалах, так і для збуту в районі і за його межами, стає тепер актуальним завданням. Значне розширення сітки кар'єрів на базі господарства колгоспів також стає важливішим завданням для забезпечення того широкого розгортання шляхового будівництва, яке вже тепер має місце в ряді районів України і з кожним роком все більше поширюватиметься.

Щодо організації початкового перероблення сільськогосподарської продукції в колгоспах, то вона має виняткове значення для дальшого розвитку в колгоспах таких підсобних сільськогосподарських галузей, як садівництво і городництво. Тепер багато колгоспів, де ці галузі більш або менше розвинені, реалізують свою продукцію далеко не повністю. Частина продукції, особливо садків, а почасти й городів нерідко навіть зовсім гине, особливо у високоврожайні роки, через неможливість своєчасного транспортування і збуту її. Виходом з становища є початкове перероблення частини продукції садків і городів на місці, в колгоспах (соління, квашення, сушіння, варіння повидла, томатів і т. д.).

Такі в найзагальніших рисах основні напрямки, якими може піти розвиток підсобних галузей сільськогосподарського і несільськогосподарського напрямку в колгоспах України.

Перейдемо до перспектив розвитку підсобних галузей сільськогосподарського і несільськогосподарського напрямку в розглядуваних нами колгоспах, до перспектив „зав'язування“ в них трудових ресурсів.

Почнемо з перспектив розвитку основних підсобних сільськогосподарських галузей у колгоспах. Ось порівняльні дані 1934 року (фактичні) і 1937 року (проекування) (див. табл. 11).

З цих даних видно, що всі розглядувані нами колгоспи вже в 1934 році мали городи, причому окремі з них досить значні. 1937 рік не дасть особливо великого приросту площ городів порівнюючи з 1934 роком. Проте, валова продукція городів зросте дуже набагато, по окремих колгоспах навіть в 2—3 рази. Значний ріст валової продукції городів до 1937 року, при порівнюючі незначному прирості площі під городами, пояснюється переходом від переважно споживчого ведення і призначення цих городів до переважно товарного, що викличе значні зміни в співвідношенні культур і в їх наборі на площах під городами. Наприклад, колгосп ім. Будьонного передбачає подвоїти в своєму городі площу під такими культурами, як рання капуста і баклажани, або колгосп ім. Петровського, Волочиського району який передбачає збільшити площу під баклажанами в своєму городі з півгектара до 6 га у 1937 році, а капусту з 2 га до 8 га. В напрямку підвищення валової продукції городів діятиме також і те, що в значній частині розглядуваних нами колгоспів передбачається закладення нового і розширення існуючого парникового господарства.

Садівництво, як видно з наведених даних, зовсім не розвинене тепер у цих колгоспах. Цифри 11 га в колгоспах ім. Будьонного та ім. Петровського, Волочиського району, а також 5 га в колгоспі ім. Леніна — це покажчики зовсім не плодоносних садків, а молодих насаджень, до того ж за останній рік-два. Покажчики валової продукції садівництва в 1934 році також говорять про те, що ми покищо маємо надто слабкий розвиток садівництва в колгоспах. На 1937 р. усі без винятку розглядувані нами колгоспи передбачають закласти садп. Проте, валова продукція цих садів, як видно з наведених даних, за винятком колгоспу ім. Петровського, Кам'янського району, буде на низькому рівні, а в ряді колгоспів її ще взагалі не буде. Це пояснюється тим, що на 1937 рік новонасажені сади не зможуть ще плодоносити.

Звертає на себе увагу в наведеній таблиці те, що бджільництво тепер, хоч воно і є майже в усіх колгоспах, дає дуже низьку продукцію. Це насамперед і головним чином пояснюється рівнем культури бджільництва. На 1937 рік передбачають розширити своє бджільництво в колгоспів і один колгосп передбачає організувати в себе цю галузь вперше. Продукція бджільництва дуже зросте на 1937 рік і стане значним елементом у прибутках колгоспів. Це станеться на основі збільшення числа бджолосімей, переходу від примітивних дуплянок до рамочних вуликів, на основі підвищення продуктивності бджільництва.

Ягідники, як видно з наведеної таблиці, не прищепилися ще в 1934 році в жодному з розглядуваних нами колгоспів. Низька транспартабельність ягідництва, при відсутності перероблення на місці,

Табл. 11.

Колгоспи	Городи		Сади		Ягідники		Бджільництво		Рибальство		Валова продукція (в карбованцях)									
											Городи		Сади		Ягідники		Бджільництво		Рибальство	
	1934 га	1937	1934	1937	1934	1937	1934	1937 (семей)	1934	1937	1934	1937	1934	1937	1934	1937	1934	1937	1934	1937
1. „Вперед“	34	43	—	60	—	—	120	200	—	2	42764	108000	—	—	—	—	2103	5500	—	—
2. Ім. Чубаря	11	40	—	40	—	—	107	190	2	2	17395	24900	—	—	—	—	1651	900	—	9000
3. Ім. Петровського	5	44	4	35	—	—	73	150	1	2	8564	68000	—	—	—	—	3090	15500	1890	15000
4. Ім. Будьонного	32	32	11	51	—	15	40	80	—	—	14537	39230	283	300	—	15000	137	1620	—	—
5. Ім. Петровського	11	40	19	45	—	—	78	200	—	2	54757	102400	31293	51350	—	—	3189	13400	—	5600
6. „Червоний Ударник“	9,5	9,5	2	12	—	10	—	15	—	—	3502	14380	—	4800	—	10000	—	360	—	—
7. Ім. Шевченка	13	20	4	28	—	10	110	150	—	—	18382	27585	1135	4000	—	12000	3949	7200	—	—
8. „Зірка“	25	51	15	15	—	—	59	190	—	—	56130	80000	—	—	—	—	2200	20000	—	—
9. Ім. Леніна	5	21	5	26	—	—	—	—	—	1	15993	30586	932	6000	—	—	—	—	—	—
10. „Червоні маяки“	40	40	—	150	—	10	290	500	—	—	111052	172320	—	—	—	30000	7653	15140	—	—

пояснює, чому ці колгоспи дуже стримано ставляться до розвитку в своєму господарстві цієї підсобної галузі. Тільки з колгоспи передбачають закласти ягідники, в основному клубнику й смородину, при чому валова продукція ягідництва в цих колгоспах уже на 1937 рік буде досить значною, як в абсолютних цифрах, так і щодо своєї питомої ваги в прибутках цих колгоспів.

Рибальство тепер є тільки в одному з розглядуваних нами колгоспів і валова продукція його мізерна. Треба застерегти, що влаштувати ставки передбачають не 3 колгоспи, як зазначено в наведеній таблиці, а 7 колгоспів. Але справа в тому, що 4 з цих 7 колгоспів проектують влаштувати у себе ставки на кінець 1937 р. і ясно, що валової продукції в 1937 році вони ще не одержать. Щодо 3 останніх колгоспів, то висока валова продукція рибальства в двох з них пояснюється знов таки тим, що влаштування ставок у цих колгоспах передбачене на 1936—37 р.

Ось такий тепер рівень розвитку підсобних сільськогосподарських галузей в розглядуваних нами колгоспах, ось такі можливості і перспективи їх розвитку на кінець 1937 року.

Які перспективи „зав'язування“ праці в підсобні сільськогосподарські галузі в цих колгоспах?

Ось дані в цьому питанні:

Табл. 12.

Колгоспи	Роки	Всього затрат праці в підсобн. галуз. с. г. напрямку	В т. ч.		Питома вага підсобн. с. г. галуз. в заг. затрат. праці
			Городництво	Садівництво	
1. „Вперед“	1934	7842	6846	—	4,3
	1937	17010	11200	4210	7,6
2. Ім. Чубаря	1934	3693	2933	—	3,7
	1937	11180	6780	2600	8,4
3. Ім. Петровського . .	1934	2443	1909	334	2,6
	1937	10283	6608	1307	9,2
4. Ім. Будьонного . . .	1934	4026	3550	—	4,7
	1937	12080	6110	1070	1,11
5. Ім. Петровського . .	1934	10653	6577	3484	5,7
	1937	17334	8837	3517	6,2
6. „Черволий ударник“	1934	1103	929	174	2,8
	1937	6563	3410	485	7,7
7. Ім. Шевченка	1934	5019	4443	—	3,3
	1937	11382	5022	2460	5,1
8. „Зірка“	1934	4784	4462	—	9,0
	1937	13167	11762	927	17,5
9. Ім. Леніна	1934	1376	942	434	2,1
	1937	3688	3006	682	4,4
10. „Червоні маяки“ . .	1934	9361	7521	—	5,5
	1937	15903	8098	2705	7,6

З цих даних видно, що загальна сума затрат праці в підсобні галузі сільськогосподарського напрямку значно зростає в цих колгоспах в 1937 році порівнюючи з 1934 роком, що обумовлено тим зростанням питомої ваги цих галузей у господарстві колгоспів, яке ми показали вище. Ці перспективи затрат праці в підсобні сільськогосподарські галузі обумовлені їх особливостями щодо трудомісткості і перспективами їх розвитку в розглядуваних колгоспах. В наведеній таблиці звертає на себе увагу те, що на 1937 рік питома вага цих галузей в трудовикористанні колгоспів буде досить значна — в багато раз більша, ніж ця питома вага була в 1934 році.

Покажемо нарешті роль і питому вагу додаткових, порівнюючи з 1934 роком, затрат праці в підсобні сільськогосподарські галузі в загальному прирості трудових ресурсів цих колгоспів на 1937 рік проти 1934 року.

Табл. 13.

Колгосп	Загальний приріст трудових ресурсів 1937 р. проти 1934 р.	Поглинуто додатково в с. г. підс. галузях	
		абсол.	%
1. „Вперед“	48682	9168	18,8
2. Ім. Чубаря	42819	7547	17,6
3. Ім. Петровського	26369	7640	29,7
4. Ім. Будьонного	27208	8054	29,6
5. Ім. Петровського	103683	6681	6,4
6. „Червоний ударник“	47437	5460	11,5
7. Ім. Шевченка	75894	6963	8,4
8. „Зірка“	26496	8383	31,5
9. Ім. Леніна	26508	2312	8,7
10. „Червоні маяки“	57078	6541	11,5

Ми бачимо, що в 1937 році додаткові затрати праці в підсобні галузі можуть досягти 10—15 і навіть 30% усього приросту трудових ресурсів колгоспів.

Яка роль і місце зростання затрат праці в підсобні несільськогосподарські галузі в загальній сумі приросту трудових ресурсів колгоспів на 1937 рік?

Табл. 14.

Колгосп	Загальний приріст трудових ресурсів 1937 р. проти 1934 р.	Поглинуто додатково-підсобними несільськогосподарськими галузями	
		абсол.	%
1. „Вперед“	48682	13410	27,5
2. Ім. Чубаря	42819	4665	10,8
3. Ім. Петровського	26369	2868	10,9
4. Ім. Будьонного	27208	6528	23,9
5. Ім. Петровського	103683	39290	37,8
6. „Червон. ударник“	47437	16960	35,7
7. Ім. Шевченка	75894	28889	38,0
8. „Зірка“	26496	2491	9,4
9. Ім. Леніна	26508	872	3,2
10. „Червоні маяки“	57078	25639	45,0

З цих даних видно, що підсобні несільськогосподарські галузі можуть поглинути від 10% до 20-30% загального приросту трудових ресурсів у 1937 році проти 1934 року. Такі можливості і перспективи розвитку підсобних галузей сільськогосподарського і несільськогосподарського напрямку в розглядуваних нами колгоспах. Такі можливості і перспективи поглинання зростаючих трудових ресурсів колгоспів цими підсобними галузями.

* * *

Перейдемо до можливостей і перспектив поглинання праці в зв'язку з перспективою розгортання меліоративних робіт, господарського, шляхового і житлового будівництва в колгоспах. Тут треба виходити:

а) з місця меліоративних робіт (осушення, обводнення, будівництва ставків, насадження полезахисних смуг, обліснення пісків та ярів і т. п.) у боротьбі за поліпшення природно-кліматичних умов рослинництва, в боротьбі за високі, стійкі врожаї;

б) з ролі меліоративних робіт у боротьбі за збільшення орної площі в Поліссі і північних районах Лісостепу;

в) з значення меліоративних робіт у Поліссі та північних районах Лісостепу для збільшення площі природних сіножатей, для значного поширення кормової бази тваринництва;

г) з ролі меліоративних робіт у розвитку поливного городництва в районах Степу;

д) з значення меліоративних робіт у районах Полісся для поліпшення умов проведення тракторних робіт (ліквідація так званих „блюдець“, осушення заболочених ділянок всередині масивів і т. п.).

Щодо перспектив підвищення трудовикористання в наслідок розгортання будівництва в колгоспах, то треба виходити з таких основних положень:

а) загальний ріст господарства колгоспів, ріст урожайності і особливо розвиток тваринництва вимагає вже тепер і ще в більшій мірі вимагатиме в найближчі роки розгортання будівництва скотних дворів, зерносовищ, комор та іншого господарського будівництва:

б) найближчі роки будуть роками дальшого значного зростання культурно-добутових умов життя колгоспників, з чим зв'язане будівництво ясел, лазень, родилень, клубів, шкіл, кіно і т. п.);

в) ріст валової і товарної продукції колгоспів, дальше розширення виробничих і торгових форм зв'язку між селом і містом викличе дальше значне розширення вантажообороту, як між селом і містом, так і всередині самих районів. Ріст вантажообороту, збільшення автотранспорту на селі вимагають розгортання значно більших, ніж досі, масштабів шляхового будівництва.

Ось ті основні загальні положення, з яких треба виходити при визначенні перспектив підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів в наслідок розгортання меліоративних робіт і будівництва в колгоспах.

Потреба в розгортанні, як меліоративних робіт, так і робіт по будівництву, особливо шляховому, на Україні винятково гостра.

Потенціальний обсяг меліоративних робіт і робіт по будівництву в колгоспах колосальний. Проте, проектуючи затрати праці окремих колгоспів на меліоративні роботи і будівництво, ми не можемо підходити до цього питання тільки з вищенаведених нами загальних положень, або тільки з потенціального обсягу цих робіт на Україні. Ми разом з першим і одночасно з другим повинні враховувати, поперше, місцеві, (кожного даного колгоспу) ліміти, а саме: його тяглозабезпеченість, загальний баланс праці у нього, необхідність забезпечення робочою силою і в першу чергу основних галузей його господарства, наявність місцевих матеріалів для проведення цих робіт і т. п. Подруге, ми повинні зважити на одну особливість, спільну як для меліоративних робіт, так і робіт по будівництву,

яка полягає в тому, що ці роботи мають тривалий період виробництва, протягом якого вони вимагають нових і нових вкладень праці і грошових вкладень, а ефект вони починають давати лише через ряд років.

А це значить, що проектування подібних робіт по окремих колгоспах вимагає суворого обліку і ретельного зважування реальних можливостей вкладень праці в ці роботи без негативного впливу цих вкладень на масу валової і товарної продукції колгоспів і на розподіл прибутків (у натурі і грошми) серед колгоспників. *Інакше кажучи, мова йде про погодження темпів розгортання цих робіт з реальними можливостями кожного даного колгоспу в розумінні затрат праці і коштів на проведення цих робіт.*

Надалі при визначенні можливостей і перспектив підвищення продуктивного використання трудових ресурсів розглядуваних нами колгоспів, в наслідок розгортання меліоративних робіт і будівництва, ми виходимо: з ролі і значення цих робіт для дальшого піднесення господарства колгоспів; з потенціального обсягу цих робіт; з реальних виробничих можливостей кожного даного колгоспу; з необхідності встановлення правильного співвідношення між нагромадженням і розподілом; з встановлення правильного співвідношення між роботами, що дають безпосередній ефект після закінчення сільськогосподарського року, і роботами з тривалим періодом виробництва і амортизації.

Які можливості і перспективи поглинання праці будівництвом і меліоративними роботами в 1937 р. по цих колгоспах? Ось ці можливості:

Табл. 15.

Колгосп	Загальний приріст трудових ресурсів 1937 р. проти 1934р.	Буде поглинуто будівництвом і меліоратією.	
		Абсолют.	%/о
1. „Вперед“	48682	4288	8,8
2. Ім. Чубаря	42819	13739	32,0
3. Ім. Петровського	26369	50001	18,9
4. Ім. Будьонного	27208	10361	38,0
5. Ім. Петровського	103683	26460	25,5
6. „Черв. ударник“	47487	12420	26,1
7. Ім. Шевченка	75894	12237	16,1
8. „Зірка“	26496	6750	25,4
9. Ім. Лепіна	26508	9797	36,9
10. „Червоні маяки“	57078	6424	11,3

Ось такі перспективи підвищення на 1937 р. продуктивного використання трудових ресурсів розглядуваних нами колгоспів шляхом розгортання будівництва і меліоративних робіт в них.

Перейдемо, нарешті, до перспектив зростання трудових затрат на культурно-побутове обслуговування колгоспів.

Примірний статут сільськогосподарської артілі, розроблений і прийнятий II всесоюзним з'їздом колгоспників-ударників, зазначає:

„Правління і всі члени артілі зобов'язуються... підвищувати культурний рівень членів артілі, впроваджувати газети, книги, радіо, кіно, утворювати клуби, бібліотеки і читальні, заводити лазні, перукарні, устатковувати світлі і чисті вулиці, обсаджувати їх різними, особливо плодовими, деревами, сприяти колгоспникам у помпшенні і прикрашенні їх житла“.

1935-37 рр. будуть роками значного розгортання будівництва установ культурно-побутового обслуговування колгоспників, роками розгортання на всю широчінь боротьби за піднесення культури колгоспного села. Подивимось, які перспективи зростання затрат праці на культурно-побутове обслуговування колгоспників.

Табл. 16.

Колгоспи	Затрати праці на культ. поб. обсл. колг.		Піст.	Питома вага затрат на культ. побут. потреби в заг. затрат. праці в 1937 г.	Пит. вага до заг. затрат праці на культ. побут. обсл. колгоспників в 1937 р. проти 1934 р.
	1934 р.	1937 р.			
1. „Вперед“	5544	9546	4002	4,3	8,2
2. Ім. Чубаря	2944	3860	916	2,9	1,9
3. Ім. Петровського	2898	4464	1566	4,0	5,9
4. Ім. Будьолного	6655	6956	301	6,5	1,1
5. Ім. Петровського	5460	9900	4440	3,5	4,2
6. „Черв. ударник“	130	2310	2440	2,9	5,1
7. Ім. Шевченко	886	5360	4474	2,4	5,9
8. „Зірка“	476	3700	3224	4,9	2,1
9. Ім. Леніна	1502	4702	3200	5,7	12,1
10. „Червоні маяк“	6525	11925	5400	5,6	9,5

Таким чином, по більшості розглядуваних нами колгоспів затрати праці на культурно-побутове обслуговування зростуть порівнюючи з 1934 роком, а в деяких колгоспах навіть набагато. Питома вага цих затрат (сюди, зрозуміло, не ввійшли затрати праці на *будівництво* культурно-побутових установ, а лише на їх *обслуговування*) в загальних затратах праці колгоспів 1937 року, буде не дуже велика, що пояснюється, як загальними розмірами затрат праці колгоспів у 1937 р., так і особливостями цієї сфери використання колгоспної праці (порівнюючи незначна кількість обслуговуючого персоналу, що потрібний для установ культурно-побутового обслуговування сільського типу). Однак, відіграючи незначну роль в загальних затратах праці колгоспів у 1937 році, ця сфера використання колгоспної праці поглине по ряду колгоспів досить значну частину приросту трудових ресурсів, який (приріст) відбудеться за період 1934—1937 рр.

* * *

Ми розглянули можливості і перспективи поглинення в 1937 р. приросту трудових затрат колгоспів основними і підсобними галузями їх господарства, розгортанням меліоративних робіт, шляхового будівництва і посиленням культурно-побутового обслуговування колгоспами своїх колгоспників.

З наведених даних видно, що:

а) рілляництво в 1937 р. вже не поглине повністю не тільки всього приросту трудових ресурсів, як це ще було в багатьох колгоспах в 1932—34 р., але навіть не поглине додатково всієї економії праці, яка відбудеться в наслідок зростання охоплення механізацією.

б) значна частина економії праці від механізації абсолютно звільниться з рілляництва і пересунеться в інші галузі господарства і сфери використання колгоспної праці;

в) тваринництво не тільки поглине всю решту за винятком поглиненої знов рілляництвом економії праці від зростання охоплення

механізацією, але також поглине значну частину приросту трудових ресурсів колгоспів у наслідок підвищення використання робочої сили та зростання її запасів у колгоспах;

г) решта приросту трудових ресурсів колгоспів, за вирахуванням додаткових затрат у рільництво й тваринництво, розміститься в підсобних галузях, у будівництві, в установах культурно-побутового обслуговування колгоспників та інших сферах використання колгоспної праці.

Розгортання господарства колгоспів, організація нових і розширення існуючих підсобних галузей у колгоспах, ріст будівництва і меліоративних робіт, ріст затрат праці на культурно-побутове обслуговування колгоспників і т. д. все це змінить співвідношення між галузями господарства колгоспів у загальних затратах праці.

Це співвідношення між галузями господарства колгоспів у їх загальних затратах праці буде в 1937 р., по вивчених нами колгоспах, в такому вигляді (табл. № 17).

З цих даних видно, що:

а) Рільництво в загальних затратах праці не тільки знизить свою питому вагу, але і в абсолютному виразі зменшаться затрати праці в рільництво. Ми вже не раз говорили і ще раз повторюємо, що ця перспектива абсолютного зменшення затрат праці в рільництво в 1937 р. буде наслідком як зростання охоплення механізацією його виробничих процесів, так і підвищення норм виробітку та зросту їх виконання колгоспниками.

б) На кінець 1937 року затрати праці в тваринництво значно зростуть. Щодо питомої ваги тваринництва в загальних затратах праці колгоспів, то воно за окремим винятком також зросте, а по деяких колгоспах в значному розмірі.

в) Затрати праці в підсобні галузі, на меліоративні роботи, пляхове будівництво і культурно-побутове обслуговування значно зростуть, як і зросте питома вага затрат праці в ці галузі господарства і на ці роботи в загальних затратах праці колгоспів.

Розгортання господарства колгоспів на основі розвитку в них ряду нових галузей означатиме ріст трудомісткості господарства колгоспів в цілому. Перспектива зниження затрат праці в рільництво, яку ми вище відзначили і пояснили, перекриється в багато разів зростанням затрат праці в тваринництво та інші сфери застосування колгоспної праці. Трудомісткість господарства колгоспів у 1937 р. характеризуватиметься такими порівняльними даними: (табл. 18).

Перспектива зростання трудомісткості господарства колгоспів у ці роки, інакше кажучи, ріст споживання робочої сили всередині господарства колгоспів зовсім не означає, що припиниться зовсім виділення колгоспами частини своєї робочої сили поза їх господарством. Ріст трудомісткості господарства колгоспів, ріст затрат праці всередині їх господарства буде супроводитися і сполучатися з абсолютним звільненням робочої сили з колгоспів у державний сектор нашого народного господарства. Процес перерозподілу трудових ресурсів країни між селом і містом не припиниться і колгоспне село матиме всі можливості задовольнити ті вимоги, які поставить до нього державний сектор нашого господарства щодо постачання потрібної йому додаткової робочої сили з села.

Перейдемо тепер до розгляду питання про те, що дають наведені нами перспективи підвищення трудовикористання всередині господарства колгоспів для підвищення завантаження робочої сили, для

Колгосп	Рокп	Рільництво		Продукт тваринництва		Підсобні с.г. галузі		Підсобні несільгосп. галузі		Будівництво і меліорація		Кульг. побутове обслуговування		Інші		Разом	
		Абс.	%/о	Абс.	%/о	Абс.	%/о	Абс.	%/о	Абс.	%/о	Абс.	%/о	Абс.	%/о	Абс.	%/о
1. „Вперед“	1934	122451	66,5	12998	7,5	7842	4,3	6318	3,4	20894	11,3	5544	3,1	9050	4,9	184091	100
	1937	117090	52,5	22544	10,1	17010	7,6	19723	8,9	25182	11,3	9546	4,3	12000	5,4	221495	100
2. Ім. Чубаря	1934	71509	74,0	8380	8,7	3683	3,7	4593	4,7	2070	1,2	2944	3,2	4029	4,2	96588	100
	1937	69169	52,0	19860	14,9	11180	8,4	9258	6,9	15800	11,8	3860	2,9	4740	3,6	132867	100
3. Ім. Петровського	1934	55235	60,0	15592	16,9	2443	2,6	4715	5,1	6432	6,9	2898	3,2	5097	5,5	92237	100
	1937	43748	40,4	24678	22,1	10283	9,2	7583	6,5	11433	10,3	4464	4,0	4272	3,8	110621	100
4. Ім. Будьонного	1934	58378	66,8	8608	9,9	4026	4,7	3419	3,9	3989	4,5	6655	7,6	2928	3,4	87527	100
	1937	53203	49,5	9720	9,0	12080	11,1	9947	9,2	14350	13,2	6956	6,45	2640	2,45	107996	100
5. Ім. Петровського	1934	137566	73,8	8392	4,5	10653	5,7	11320	6,1	3450	1,8	5460	2,9	9971	5,3	186249	100
	1937	129548	46,3	37080	13,3	17334	6,2	50610	18,0	29910	10,6	9900	3,5	7200	2,6	280382	100
6. „Червоний Ударник“	1934	33627	86,6	464	1,2	1103	2,8	854	1,1	994	2,5	130	0,5	1658	4,6	38830	100
	1937	392641	46,4	3108	3,7	6563	7,7	17814	10,9	13414	15,7	2440	2,9	2592	3,1	84917	100
7. Ім. Шевченка	1934	110205	73,5	8093	5,4	5019	3,3	12541	8,3	8503	5,6	886	0,6	5301	3,6	149972	100
	1937	111643	51,0	24060	11,0	11382	5,1	41430	18,9	20740	9,4	5360	2,4	5040	2,3	218935	100
8. „Зірка“	1934	31328	60,4	7264	14,0	4784	9,0	4692	9,0	1743	3,0	476	0,6	2039	4,0	52064	100
	1937	30291	41,0	10413	13,9	13167	17,5	7183	9,5	8493	11,3	3700	4,9	2156	2,9	74925	100
9. Ім. Леніна	1934	41991	66,5	7568	12,0	1376	2,1	2575	4,1	3700	5,8	1502	2,4	4409	7,1	63121	100
	1937	36656	44,2	17539	21,2	3688	4,4	3447	4,1	13497	16,2	4702	5,7	3456	4,6	82985	100
10. „Червоні маяки“	1934	109786	64,6	15151	8,9	9361	5,5	13052	7,7	14211	8,4	6525	3,8	3269	1,9	169515	100
	1937	100204	47,4	23231	11,0	15903	7,5	38691	18,3	20635	9,8	11925	5,6	2592	1,2	211261	100

Табл. 18.

Колгоспи		Затрати праці на все господарство колгоспу				Ріст у %/о	
		1932	1933	1934	1937	1937 до 1932	1937 до 1934
1. „Вперед“	Затрати чол. днів	124305	164850	184091	221495	186	123
	Чол. днів на 1 га площі	77,4	86,1	83,2	93,4	120	112
2. Ім. Чубаря	Затрати чол. днів	89387	88774	96588	132867	149	137
	Чол. днів на 1 га площі	62,2	53,0	54,3	74,0	119	137
3. Ім. Петровського	Затрати чол. днів	77781	91448	92237	110621	142	119
	Чол. днів на 1 га площі	68,2	79,0	73,1	86,0	126	118
4. Ім. Будьонного	Затрати чол. днів	60581	75940	87527	107996	178	123
	Чол. днів на 1 га площі	73,0	80,7	85,7	97,1	133	133
5. Ім. Петровського	Затрати чол. днів	131588	162566	186249	280382	213	150
	Чол. днів на 1 га площі	46,2	56,0	60,3	86,5	188	142
6. „Червоний ударник“	Затрати чол. днів	19624	23409	38830	84917	430	219
	Чол. днів на 1 га площі	49,0	54,0	72,1	130,0	267	180
7. Ім. Шевченка	Затрати чол. днів	86482	110177	149972	218935	253	146
	Чол. днів на 1 га площі	61,3	71,2	86,8	114,7	188	132
8. „Зірка“	Затрати чол. днів	50430	55313	52064	74925	148	144
	Чол. днів на 1 га площі	35,5	46,9	33,6	47,0	130	140
9. Ім. Леніна	Затрати чол. днів	51188	59611	63121	82985	160	131
	Чол. днів на 1 га площі	25,1	24,0	31,0	40,9	164	132
10. „Червоні маляк“	Затрати чол. днів	149747	156845	169515	211261	140	124
	Чол. днів на 1 га площі	61,5	55,5	56,0	70,0	115	125

наближення її до типу *безперервної діючої сили* суспільного виробничого процесу. Порівняємо для цього річну кількість днів роботи на одного працездатного у всьому господарстві протягом 1932, 1934 р.р. і з перспективою в цьому відношенні на 1937 р. (див. табл. 19).

Ми бачимо, що 1937 рік дасть ріст річної кількості днів роботи на одного працездатного від 21 до 100%. Перспективи завантаженості робочої сили протягом року по окремих колгоспах в 1937 р. дуже значні. У всякому разі 210—215 днів роботи на рік, можливі для ряду розглядуваних нами колгоспів, говорять про значне наближення за період 1934—37 р. до типу *безперервної діючої* робочої сили в колгоспах.

Табл. 19.

К о л г о с п и	Днів роботи на рік на одного працездатного			Ріст у % до 1932 р.	
	1932	1934	1937	1934	1937
1. „Вперед“	112	172	210	153	187
2. Ім. Чубаря	114	146	206	128	180
3. Ім. Петровського	116	175	210	151	181
4. Ім. Будьонного	175	178	211	102	121
5. Ім. Петровського	77	142	215	184	279
6. „Черв. Ударник“	74	98	200	132	270
7. Ім. Шевченка	107	128	195	118	182
8. „Зірка“	109	125	207	114	189
9. Ім. Леніна	162	166	200	102	124
10. „Червоні маяки“	168	174	206	103	123

Який буде вплив перспектив зростання охоплення механізацією сільськогосподарських робіт, зростання продуктивності колгоспної праці, намічуваних перспектив зростання трудовикористання в цих колгоспах на подолання сезонної нерівномірності в трудовикористанні?

Ось перспектива співвідношення затрат праці за окремі місяці (по декадах максимальної напруженості) до середньомісячних затрат за рік в 1937 році порівнюючи з 1934 роком. В наведеній нижче таблиці за 100 взята середньорічна потреба в праці за місяць і до неї нарахована потреба в праці окремих місяців (по потребі в праці найбільш напруженої декади цього місяця). Картина буде така:

Табл. 20.

К о л г о с п и	Рок	Відхилення від середньорічної в максим. декади місяців						В середньо-му за рік
		Кві-тень	Тра-вень	Чер-вень	Лп-пень	Сер-пень	Вересень	
1. „Вперед“	1937	133	148	138	136	134	143	100
	1934	79	121	127	115	115	97	100
2. Ім. Чубаря	1937	133	144	149	145	138	129	100
	1934	118	171	150	189	185	125	100
3. Ім. Петровського	1937	130	153	139	144	126	143	100
	1934	95	138	151	191	130	182	100
4. Ім. Будьонного	1937	123	139	136	129	130	134	100
	1934	113	160	145	154	137	126	100
5. Ім. Петровського	1937	103	131	126	131	122	127	100
	1934	160	171	131	185	149	160	100
6. „Черв. ударник“	1937	100	123	130	125	126	115	100
	1934	77	139	165	177	147	238	100
7. Ім. Шевченка	1937	114	139	143	142	138	136	100
	1934	96	94	129	166	150	146	100
8. „Зірка“	1937	122	146	146	155	146	111	100
	1934	93	102	135	164	153	117	100
9. Ім. Леніна	1937	120	133	134	146	144	133	100
	1934	86	115	149	171	151	142	100
10. „Червоні маяки“	1937	121	118	139	146	146	121	100
	1934	99	142	139	180	151	137	100

З наведених даних цілком чітко видна перспектива зрізання „пік“ в 1937 році проти 1934 року. Це ніяк не значить, що на 1937 рік „пік“ уже не буде зовсім. Ми далі графічно покажемо, як виглядатиме розподіл трудових затрат протягом року і в цих графіках виступи, і навіть значні, ще матимуть місце. Проте, порівнюючи з 1934 роком, ріст охоплення механізацією особливо трудомістких робіт, а також ріст продуктивності праці колгоспників дадуть пом'якшення „пік“ на 1937 рік.

Одночасно з зрізанням „пік“ в ці роки відбуватиметься заповнення сезонних провалів, що також буде діяти в напрямку вирівнювання графіка використання колгоспної праці, подолання сезонності в трудовикористанні. В напрямку заповнення сезонних провалів особливо будуть діяти ті заходи, які запроєктовані в частині розвитку підсобних галузей у колгоспах і розширення сфер застосування колгоспної праці.

Подивимось перспективу поглинання праці на 1937 рік найменш завантаженим зимовим періодом. Наведемо порівняльні дані затрат праці в зимовий період в 1934 і 1937 році в абсолютних цифрах і в процентному відношенні до річних затрат праці в ці роки.

Табл. 21.

КОЛГОСПИ	Затрати чоловікоднів за зимовий період		Затрати праці за зимовий період у % до річн. затр.	
	1934	1937	1934	1937
1. „Вперед“	32069	48037	17,4	21,7
2. Ім. Чубаря	18407	29148	19,0	21,9
3. Ім. Петровського	20725	29595	22,4	26,7
4. Ім. Вудьопного	23751	29406	27,1	27,2
5. Ім. Петровського	30469	80079	16,4	28,6
6. „Черв. ударник“	6817	33599	17,5	39,6
7. Ім. Шевченка	33182	69541	22,1	31,7
8. „Зірка“	11538	18302	22,2	24,4
9. Ім. Леніна	12250	17292	19,4	20,8
10. „Червоні малюк“	50607	70648	29,8	33,5

Цілком очевидно, що в 1937 році зимовий період буде значно більше завантажений, ніж в 1934 році. Звертає на себе увагу також і те, що питома вага затрат праці в зимовий період в загальній сумі затрат праці колгоспами також трохи збільшиться в 1937 році проти 1934 року. Якщо ця питома вага в цифровому виразі не так уже велика, то треба ж зважити на той величезний ріст загальної маси трудових затрат, що відбудеться на 1937 рік, порівнюючи з 1934 роком.

Ще наочніше процес вирівнювання сезонності помітний при графічному зображенні трудовикористання. Покажемо це хоча б на двох колгоспах.

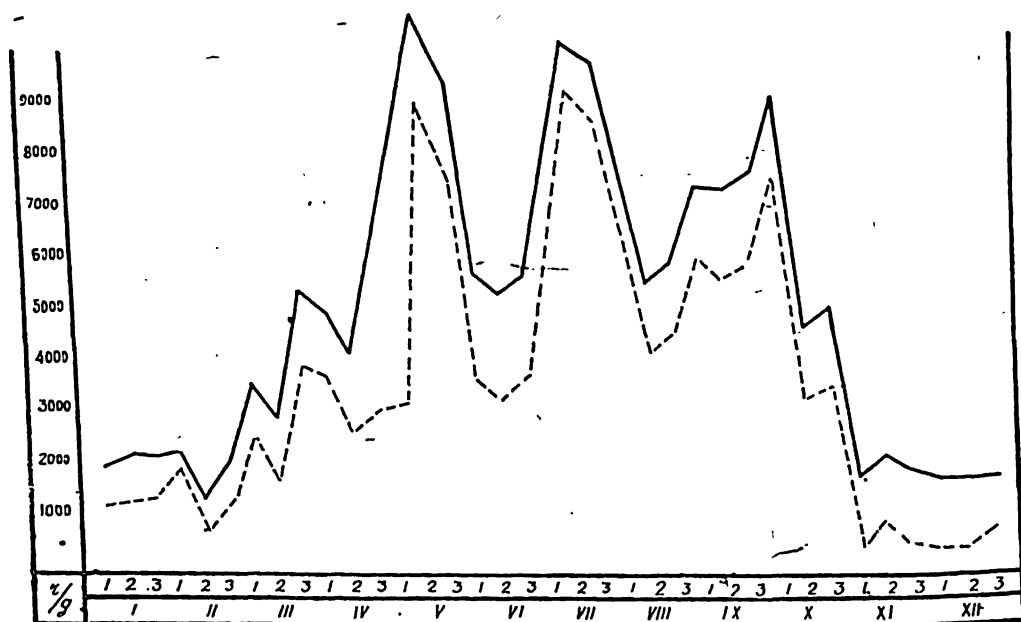
Ось, наприклад, графік затрат праці в рільництві і усьому господарстві колгоспу ім. Петровського, Кам'янського району, Київської області. Це дуже великий колгосп бурякового напрямку (площа буряків 430 га).

Слід відзначити, що вже в 1934 році цей колгосп ішов у рядах передовиків щодо агротехніки буряків і їх врожайності (180 ц. з га). Охоплення механізацією сільськогосподарських робіт становило в 1934 р. в цьому колгоспі, переводячи на м'яку оранку, — 3.903 га, в тому числі

обробіток буряків 1.200 га (механізмами на кінному тяглі). Тваринництво відносно слабо розвинене і поглинуло в 1934 р. лише 4,5% всіх затрат праці. Слід також відзначити, що підсобні галузі в цьому колгоспі покищо слабо розвинені. Ось графік праці по цьому колгоспу в 1934 р:

Колгосп ім. Петровського Кам'янського району

— все колгоспне виробництво 1934 р.
 - - - - - рільництво 1934 р.

Графік 1.

Ми бачимо, що графік затрат праці колгоспу ім. Петровського в 1934 р. дуже різкий, з великими підйомами і глибокими спадами. Головні з підйоми („піки“) в цьому графіку відповідають: періодові міжрядкового обробітку буряків, збиранню зернових і збиранню буряків. Найбільш різкі спади відповідають сезонним типам між цими періодами. Зимовий період у цьому колгоспі показує мізерну питому вагу в затратах праці. Звертає на себе увагу те, що крива затрат праці по всьому господарству в цьому колгоспі точно повторює криву затрат по рільництву. Це найкращий показчик того, що нині господарство колгоспу ім. Петровського в основному вичерпується його рільництвом.

Погляньмо тепер, як виглядатиме графік затрат праці в цьому колгоспі в 1937 році при умові здійснення тієї перспективи розвитку його господарства і затрат праці в ньому, яку ми вище наводили. Ось як виглядатиме цей графік (див. граф. 2)

Саме зіставлення кривих затрат праці в 1937 році і в 1934 р. показує, які корінні зміни стануться в трудовикористанні у цьому колгоспі. Графік затрат праці 1937 року буде незмірно рівніший, ніж в 1934 році. Сезонні провали будуть значно заповнені, нема тих різких підйомів, які були характерні для 1934 року, і навіть зимовий

період показує значне підвищення поглинання праці. Зіставлення кривої затрат праці 1937 року і 1934 року наочно показує процес подолання сезонності у використанні трудових ресурсів колгоспів, процес перетворення робочої сили колгоспів у *безперервно-діючу силу* суспільного виробничого процесу.

Чим буде досягнута ця корінна зміна графіка затрат праці в 1937 р. проти 1934 року? Про це не важко зробити висновок, поглянувши на перспективний графік затрат праці в 1937 р. у рільництво і в усе господарство колгоспу ім. Петровського (див. граф. 3).

Про що говорить цей графік? Він, поперше, говорить про те, що, не зважаючи на ріст охоплення механізацією сільськогосподарських робіт в цьому колгоспі і в тому числі таких трудомістких процесів, як прополовання і збирання буряків та зернових, все таки графік затрат праці по рільництву не відзначатиметься рівністю навіть і в 1937 році, хоч „пік“, які ми бачили в графіку затрат праці в рільництві в 1934 році, значно зрізані.

Це ще раз підтверджує висловлену нами вище думку, що саме зрізання „пік“ шляхом механізації не може нам дати, принаймні в найближчі 2-3 роки, значного помякшення сезонності у використанні трудових ресурсів колгоспів.

Дійсно, чим пояснюється, що, не зважаючи на такий значний ріст механізації, який запроєктовано по колгоспу ім. Петровського, в графіку затрат праці в рільництві на 1937 р. матиме місце ще значна амплітуда хитань затрат праці протягом періоду польових робіт? Це пояснюється дальшим, порівнюючи з 1934 роком, скороченням строків проведення сільськогосподарських робіт, введенням нових додаткових агротехнічних прийомів і операцій (додаткове розпушування, кращий передпосівний обробіток і т. д.), ростом обсягу робіт у зв'язку з значним ростом обсягу валової продукції всього рільництва і особливо валового збору буряків.

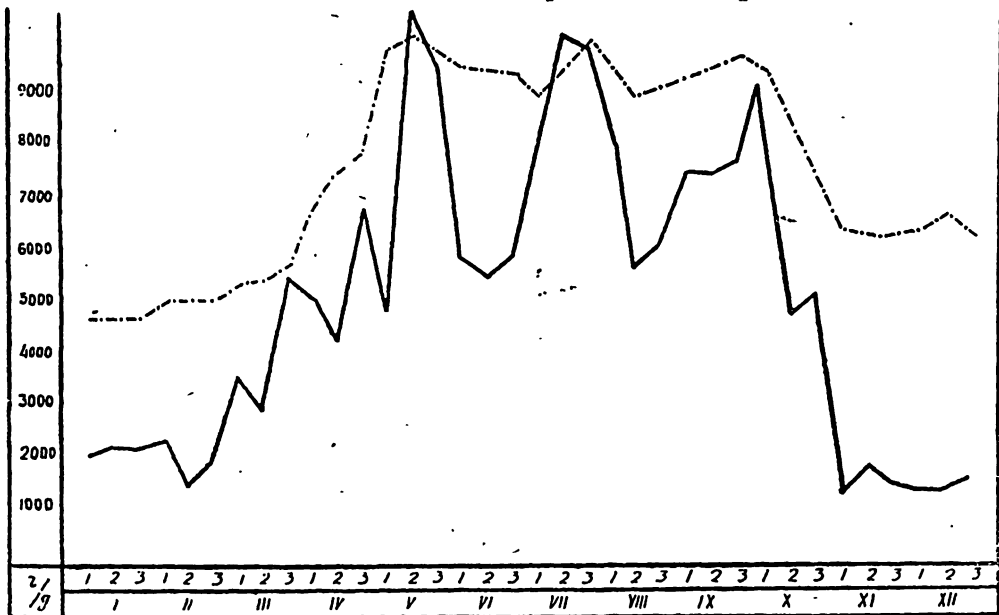
Таким чином, хоч деяке і дуже значне зрізання „пік“ і стається в рільництві, проте не воно, чи у всякому разі не воно тільки визначить вирівнювання графіка затрат праці. Поруч і одночасно з зрізанням „пік“ тут впливатиме той розвиток тваринництва, підсобних галузей і інших сфер застосування колгоспної праці, який відбудеться в цьому колгоспі на 1937 рік. Сполучення зрізання „пік“ на основі механізації з заповненням сезонних провалів на основі зміни і розширення структури господарства дасть те вирівнювання графіка затрат праці в цьому колгоспі, яке матиме місце на 1937 рік.

Ось ще колгосп ім. Леніна, розглядуваний нами вище, колгосп зернового напрямку. Більш або менш розвинене в ньому вже тепер тваринництво. Підсобні галузі розвинені в ньому слабо. Охоплення механізацією становило по цьому колгоспу в 1934 році 1.243 га (переводячи на м'яку оранку) при площі орної землі в 2.000 га, причому збирання було вже в 1934 році механізоване на площі в 150 га. Як виглядає графік затрат праці в цьому колгоспі в 1934 році? (див. граф. 4).

Ми бачимо, що і в цьому колгоспі графік по господарству суттю повторює криву затрат праці в рільництві. Це говорить про те, що в колгоспі ім. Леніна найбільшу питому вагу в господарстві має рільництво, по суті визначаючи собою розподіл затрат праці протягом року по всьому господарству колгоспу. Звертає на себе увагу, що найвищий підйом в цьому графіку припадає у відміну від графіка

Колгосп ім. Петровського Кам'яньського району

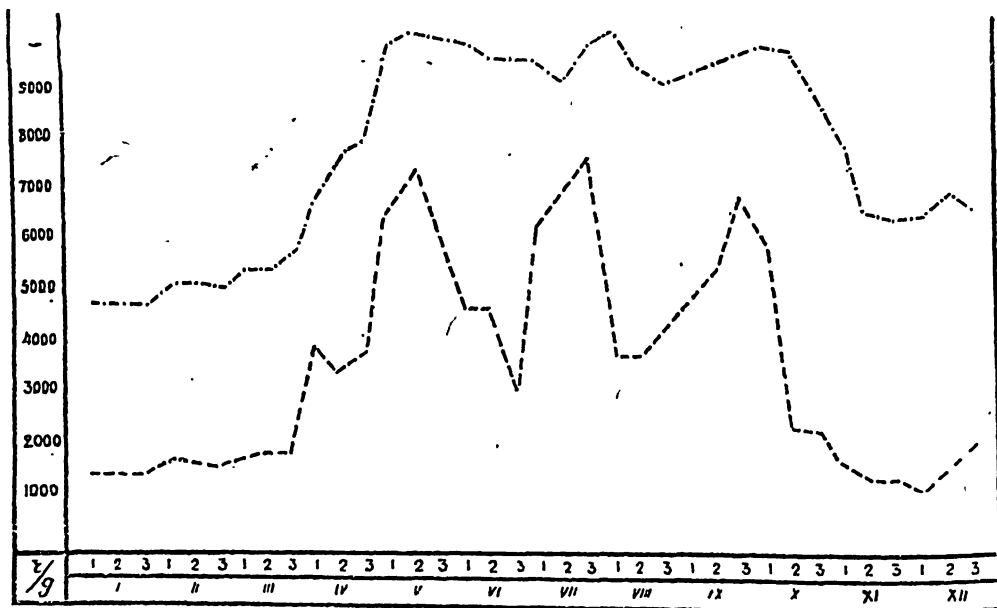
— все колгоспне виробництво 1934 р.
 різництво 1934 р.

Графік 2.

Колгосп ім. Петровського Кам'яньського району

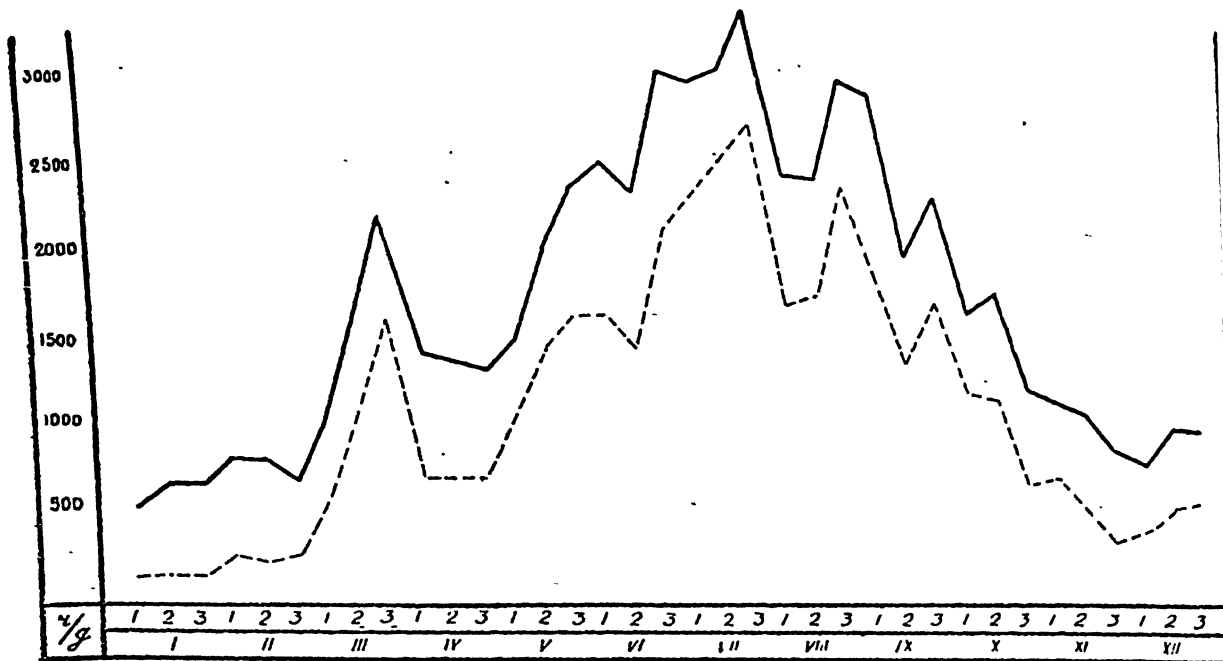
----- все колгоспне виробництво 1934 р.
 різництво 1934 р.

Графік 3.

Колгосп ім. Леніна Запорізького району

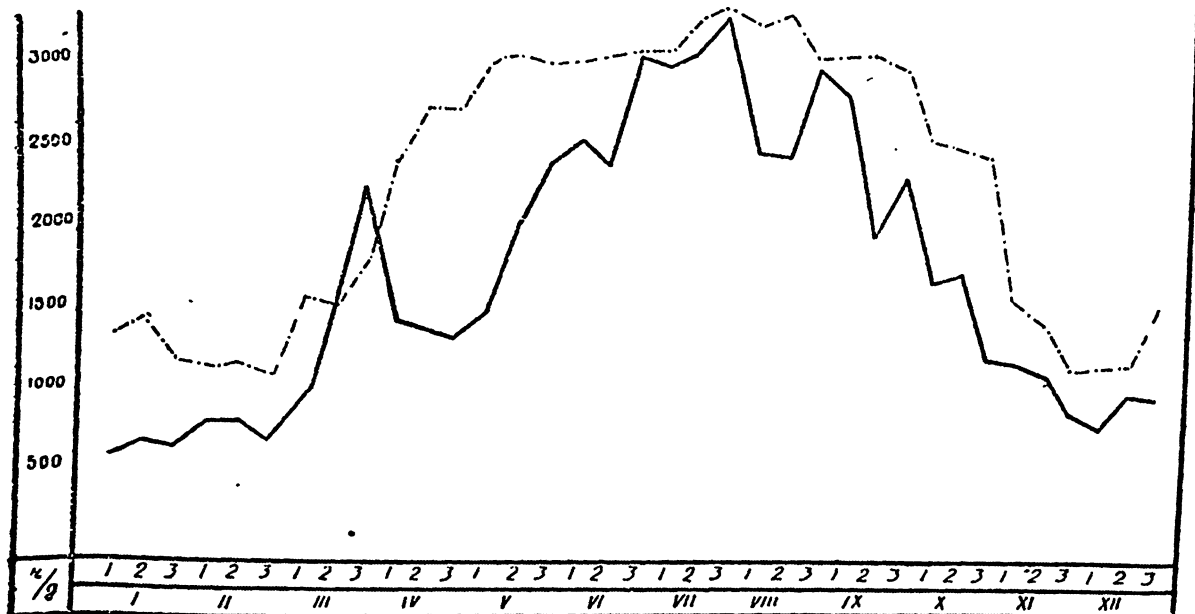
— все колгоспне виробництво 1934 р.
 рільництво 1934 р.

Графік 4.

Колгосп ім. Леніна Запорізького району

— все колгоспне виробництво 1934 р.
 все колгоспне виробництво 1934 р.

Графік 5.

по попередньому колгоспу бурякового напрямку, на період збирання і молотби зернових. Все це ще раз говорить про всю насущність і гостроту завдання механізації цих робіт. Одночасно з головним підйомом („пікою“) в період збирання і обмолоту ми бачимо також ряд інших підйомів, що відбивають напруження у використанні праці в період прополювання і збирання пізніх культур.

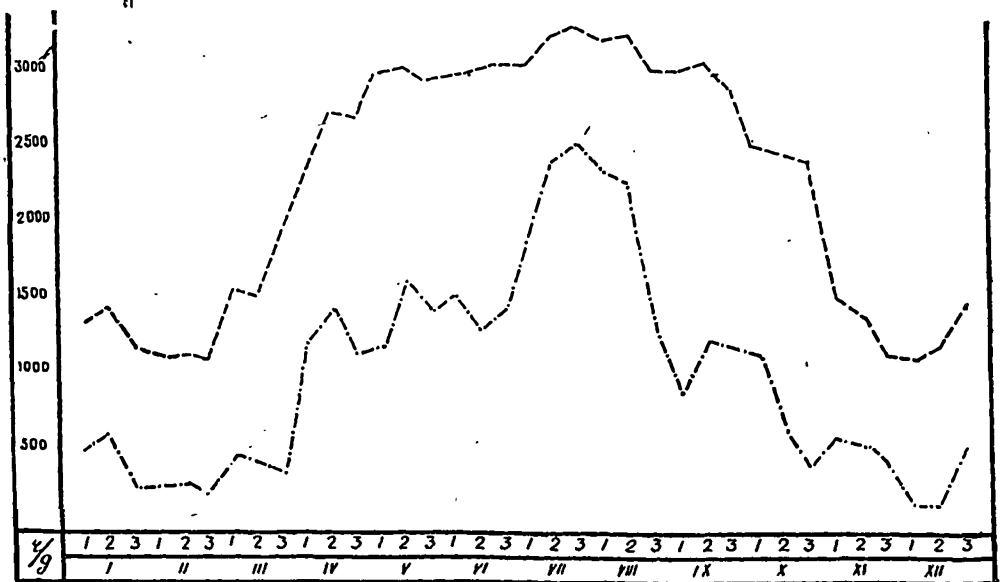
Як виглядатиме графік затрат праці по цьому колгоспу в 1937 році в світлі тих можливостей і перспектив розвитку його господарства, які ми вище розглядали? (див. граф. 5).

В цьому перспективному графіку 1937 року ми бачимо, поперше, майже повне зникнення найбільшого підйому („піки“) в період збирання і обмолоту. Він буде зрізаний значним ростом охоплення механізацією цих робіт. Зменшаться і інші підйоми, які припадали на період прополювання і збирання пізніх культур.

Чим це буде досягнуто? Про це говорить порівняння перспективного графіка затрат праці в 1937 році по господарству колгоспа в цілому з перспективним же графіком по його рільництву (див. граф. 6).

Колгосп ім. Леніна Запорізького району

----- все колгоспне виробництво 1937 р.
 рільництво 1937 р.

Графік 6.

Ми показали на двох колгоспах різних смуг України вплив і відбиток намічуваних перспектив розвитку цих колгоспів на трудовикористанні в них. Ми бачимо, що для наведених графіків за 1934 рік характерні значні сезонні провали, різкі підйоми і напруження („піки“) в трудовикористанні, майже повна тиша в початкових і кінцевих частинах графіків, тобто в зимовий період. Нема потреби доводити що трудовикористання в 1937 році, як воно уявляється з наведених графіків, буде значно рівніше, ніж в 1934 році, і якісно інше, більш

високе. Трудовикористання в 1937 році дасть значне просування вперед по лінії подолання сезонності трудовикористання в сільському господарстві. Тим самим ми значно посунемося вперед по шляху перетворення робочої сили колгоспів на *безперервно-діючу силу* суспільно-виробничого процесу.

Однак, як видно з наведених графіків, проблема подолання сезонності трудовикористання в сільському господарстві на 1937 рік повністю не розв'яжеться. Залишиться, поперше, ще значно невикористаним зимовий період. Збережуться ще певні сезонні прогалини. В окремих колгоспах буде ще більше напруження в окремі відрізки періоду польових робіт.

Дальше впровадження механізації в сільське господарство, охоплення механізацією все нових і нових виробничих процесів, як у рільництві, так і в інших галузях господарства, дальший розвиток тваринництва, підсобних галузей, розгортання будівництва, меліоративних робіт і дальший перерозподіл трудових ресурсів нашого суспільства між селом і містом — остаточно зведе нанівець цю віковічну особливість сільськогосподарського виробництва.

* * *

Ми показали перспективи можливості підвищення продуктивного використання ростучих трудових ресурсів колгоспів. Ми вважаємо за необхідне ще раз застеретти, що ці можливості і перспективи по 10-ти вивчених нами колгоспах ні в якій мірі не претендують на загальноприйнятність, але вони разом з тим приблизно показують, де лежать шляхи й можливості дальшого підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів.

Можливості і перспективи підвищення трудовикористання в колгоспах, показані нами, відбивають загальні перспективи дальшого розвитку колгоспного будівництва в другій п'ятирічці.

Період між 1934 і 1937 р.р. принесе ряд якісно нових моментів, як у розвитку й структурі самого господарства колгоспів, так і у використанні трудових ресурсів колгоспів. Це якісно нове полягає в темпах дальшого розбігу колгоспного будівництва, в подоланні нинішньої вузькості господарства колгоспів і значному розсуванні його, в переході колгоспів до здійснення ряду робіт, що виходять за межі даного сільськогосподарського сезону, в розширенні культурно-побутового обслуговування колгоспників. Наведені нами перспективи росту валової і товарної продукції рільництва і тваринництва колгоспів на 1937 рік, перспективи розвитку підсобних галузей у колгоспах, проектоване розгортання будівництва, меліоративних робіт, культурно-побутового обслуговування колгоспників — усе це показує нам колгоспи в 1937 році, як могутні, механізовані, багатосторонні (але зовсім не універсально-споживчі), інтенсивні, високопродуктивні, високотоварні господарства.

Найбільш знаменне в перспективах трудовикористання на 1937 г. полягає в значному наближенні до перетворення робочої сили колгоспів у *безперервно-діючу* силу суспільного виробничого процесу. 220—230 днів роботи в 1937 році проти 120-130 днів роботи в 1932 році — це таке велике зрушення, значення якого важко переоцінити. Подолання сезонності використання робочої сили в сільському господарстві, цілком неприступне капіталістичному, а тим більш дрібно-товарному, одноосібному сільському господарству, стає фактом

завдяки переходові до усупільненого сільського господарства, завдяки могутньому ростові і розквітові колгоспів. Все це відкриває величезні можливості дальшої активізації суспільної праці, що закладені в колгоспній системі.

Значний ріст трудомісткості господарства колгоспів, ріст споживання колгоспних трудових ресурсів всередині самих колгоспів зовсім не означає припинення абсолютного звільнення робочої сили з колгоспів. Ріст трудових ресурсів колгоспів в наслідок економії праці від росту охоплення механізацією, росту запасів робочої сили колгоспів, росту використання робочої сили колгоспів, підвищення норм виробітку та росту їх виконання, буде перекривати ту додаткову кількість праці, яка потрібна буде колгоспам у зв'язку з їх розвитком та розширенням їх господарства. Механізація робіт найбільш напружених періодів рілляництва цілком забезпечує зрізання „пік“ і зменшення тим самим верхньої лінії (за рік) потреби колгоспів у праці — все це забезпечує цілком реальні засновки і умови для абсолютного звільнення частини ростучої робочої сили колгоспів і переходу її (цієї частини) в державний сектор нашого народного господарства, на основі організованого набору радгоспами і промисловими підприємствами. Перспективи абсолютного звільнення робочої сили з колгоспів у 1937 році, наведені в цій роботі, показують, що колгоспний сектор нашого господарства цілком спроможний, незважаючи на ріст трудомісткості самих колгоспів, забезпечити державному секторові нашого господарства потрібну йому додаткову робочу силу в тій мірі, в якій він її повинен одержати з сільськогосподарського населення.

Ось такі основні риси процесу вирівнювання сезонності використання робочої сили колгоспів, перетворення її в безперервную силу суспільного виробничого процесу, звільнення праці з одних галузей колгоспів і її пересування в інші галузі господарства всередині самих колгоспів, а також пересування частини робочої сили колгоспів поза колгоспи, в порядку перерозподілу трудових ресурсів нашого суспільства між селом і містом

Цілком очевидно, що цей процес не може відбуватися самопливом. Його треба організувати. Ми повинні бачити цю перспективу, своєчасно, активно втручатися в хід виробничого процесу в колгоспах, поступово цю перспективу здійснювати. Якщо в 1934 році, захоплені майже цілком завданням зміцнення рілляництва колгоспів, ліквідацією наслідків прориву в сільському господарстві України 1931-32 рр., ми не могли приділити особливої уваги тому фактові, що в ріллянцтві колгоспів осідає більша кількість праці, ніж йому потрібно, — то тепер це завдання стає з усією гостротою. Бо дальше розсування і зміцнення господарства колгоспів залежить насамперед від правильного розподілу трудових ресурсів колгоспів правильного розставлення їх робочої сили — цієї головної, за вказівками основоположників марксизму, продуктивної сили в людському суспільстві взагалі, в соціалістичному суспільстві особливо.

Основні наші завдання в боротьбі за здійснення перспектив підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів полягають ось в чому:

а) своєчасне регулювання вказаних процесів, зокрема в регулюванні напрямку, характеру і темпів дальшого розсування господарства колгоспів;

б) боротьба з усякими захопленнями при організації нових галу-

зей господарства і сфер застосування колгоспної праці, що можуть вдарити по рентабельності цих галузей, по правильному співвідношенню між нагромадженням і розподілом в колгоспах;

в) організація підготовки кадрів для новоорганізованих галузей господарства колгоспів і сфер застосування колгоспної праці, а також для тих галузей, які з некультурно-споживчих повинні перетворитися в культурно-товарні галузі;

г) боротьба з спробами підмінити, надаючи господарству колгоспів універсально-споживчий характер, настанову на багатостороннє високотоварне господарство колгоспів;

д) забезпечення розвитку нових, особливо підсобних, галузей господарства колгоспів шляхом організації відповідних розсадників насінницьких господарств і т. п.;

е) допомога колгоспам державними кредитами в цих їх починах;

ж) своєчасне і правильне об'єднання та організація зусиль колгоспів при здійсненні шляхового будівництва, меліоративних робіт і т.п.;

з) дальше поліпшення практики набору робочої сили в колгоспах для підприємств державного сектору нашого господарства.

Такі в найбільш загальних і основних рисах ті завдання, що стоять перед нами в боротьбі за здійснення вищезазначених перспектив підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів.

Здійснення цих завдань є однією з умов дальшого розвитку колгоспів, перетворення їх в більшовицькі, а колгоспників в заможних, повного здійснення вказівки XVII з'їзду партії про те, що із здійсненням другого п'ятирічного плану „своєю суспільною формою сільське господарство стає однотипним з промисловістю, сільсько-господарська праця перетворюється в різновид праці індустріальної, потужно зростають транспортні зв'язки між містом і селом, значно зближуються темпи росту виробництва промисловості і сільського господарства, зближуються рівні матеріального добробуту і культури трудящих міста й села“.¹

На прохання автора вносяться такі виправлення до 1-ї частини статті вміщеної в журналі „Під Марксо-Ленінським прапором“ № 1 за 1935 рік.

1) Сторінка 79, 5 абзац треба читати так:

„Отже, зменшення трудомісткості вже існуючих в колгоспах галузей господарства й сільськогосподарських робіт, кількісно буде перекривати собою ту додаткову кількість праці, яка буде потрібна колгоспу для дальшого розвитку його господарства і колгоспне село цілком зможе забезпечити державному сектору нашого народного господарства потрібну йому додаткову робочу силу, на основі організованого її набору підприємствами промисловості і радгоспами“.

2) Сторінка 99, 10-й рядок знизу, виключити слова — „тим самим“.

¹ „Резолюції XVII з'їзду ВКП(б)“, Партвидав, 1934 р., стор. 22.

Про деякі питання теорії пізнання

„Матеріалізм і емпіріокритицизм“ Леніна присвячений в основному розробці теорії пізнання діалектичного матеріалізму. В роки реакції питання теорії пізнання стали в центрі уваги нашої партії в галузі філософії.

Ідейний зміст марксизму багатий і різносторонній. Тому — казав Ленін —

„... нічого немає дивного в тому, що в Росії як і в інших країнах, різні історичні періоди висувають особливо вперед то одну, то другу сторону марксизму“¹.

Так, Ленін показує, що в Німеччині до 1848 року особливо висувалося філософське формування марксизму, в 1848 р. — політичні ідеї марксизму, в 50 — 60 рр. — економічне вчення Маркса. В Росії до революції особливо висувалося застосування економічного вчення Маркса, під час революції — марксистська політика, тактика, після революції — питання марксистської філософії. Це не значить, що ті чи інші сторони марксизму можна ігнорувати, або не розробляти. Об'єктивний хід розвитку революційного руху висуває вперед саме певні сторони марксизму, в зв'язку з головним у марксизмі: „...з'ясування всесвітньо-історичної ролі пролетаріату, як будівника соціалістичного суспільства“².

Головне в марксизмі — вчення про диктатуру пролетаріату. Ясна річ, що в різні періоди боротьби пролетаріату ті чи інші сторони, що обґрунтовують і розкривають зміст цього головного й основного, висуваються, як вирішні ланка на даному етапі.

Після революції 1905 р. в Росії висувалася саме теорія пізнання марксизму і зокрема істотне питання діалектичного матеріалізму про збіжність теорії пізнання, логіки і діалектики.

Висування цього питання теорії пізнання мало значення не тільки для нашої партії в Росії, але й всесвітньо-історичне значення для всього пролетарського руху.

В своїй статті — „Історичні судьби вчення Карла Маркса“ Ленін показав, що період розвитку пролетарського руху у всій Європі після Паризької Комуні характеризувався переможним рухом марксизму і його проникненням в широкі пролетарські маси. В цей час боротьба ворогів марксизму мала не відкриті, а замасковані форми. Виникає ревізіонізм — теоретичний вплив опортунізму. Ревізії піддається насамперед філософська основа вчення Маркса. Обмежуючи марксизм тільки матеріалістичним розумінням історії, ревізіоністи висунули вчення про те, що марксизм не має своєї теорії пізнання.

¹ Ленін, твори, т. XV, стор. 88.

² В. І. Ленін, „Маркс, Енгельс, марксизм“, вид. IV, стор. 72.

Струве в Росії виступав з пропозицією „доповнити“, „підправити“ марксизм теорією пізнання Канта. В тому ж дусі виступали Бернштейн та інші ревізіоністи. Треба відзначити, що в цей час видатні-представники II Інтернаціоналу, як Каутський і Плеханов, створювали умови, що допомагали розгорнути в цьому напрямку ревізію філософських основ марксизму. Ще в 90 роках Каутський писав Плеханову, що на його думку можливе поєднання марксизму з першою-ліпшою філософською теорією, зокрема з кантіанством, проти чого Плеханов ніяк не заперечував. Коли він і не припускав цього поєднання, то й особливого гріха. очевидно, в ньому не вбачав.

Ревізіонізм відокремлював теоретично-пізнавальні питання від марксизму, зберігаючи за марксизмом тільки значення історичного вчення про суспільство. Теорія пізнання протиставлялася марксистській філософії, як вчення, що не входить до марксизму.

Умови класової боротьби в Росії, що підготовляли висунування питань теорії пізнання, були такі: триріччя від 1905 р. до 1907 р' висунуло на перший план питання марксистської тактики. В роки реакції, коли намітилися певні симптоми, що говорили про кризу марксизму, коли буржуазна інтелігенція піддалася тиску реакції, говорила про зміну віх і почала захоплюватися антигромадськими вченнями, містицизмом і т. д., боротьба за основи марксизму стала на порядок денний. Маси, які повстали підчас революції, піднесли величезні проблеми, повинні були самі в цей період зробити „переоцінку всіх цінностей“, тобто працювати над основними проблемами марксизму, переварити азбуку марксизму, теорію марксизму.

„Мільйони,— говорить Ленін,— одразу розбуджені від тривалого сну, одразу поставлені перед важливішими проблемами, не могли втриматися довго на цій висоті, не могли обійтися без перерв, без повернення до елементарних питань, без нової підготовки, яка б допомогла „переварити“ небачено багаті уроки й дати можливість масі незрівняно ширшій знову піти вперед, уже далеко твердіше, свідоміше, впевніше, витриманіше“¹.

Цей період характеризується глибокими розходженнями, хитаннями, кризою всередині марксизму. Ідеалістичне вчення Маха і Авенаріуса, яке об'єктивно було провідником реакції, було перенесено на російський ґрунт для боротьби з марксизмом меншовицькими теоретиками, а також Богдановим і Базаровим.

Ревізії піддавалися насамперед носеологічні основи марксизму. Виплили на поверхню різні форми фідейзму і богобудівництва. І перед більшовицькою партією, керованою Леніним, стояло завдання — дати відсіч цим хитанням, вести рішучу боротьбу за самі основи марксизму, висунути ці основи марксизму, тобто дати можливість теорії „узагальнити“ досвід революції, дати можливість масам, яким кинули підчас революції сотні тисяч марксистських книжок, „переварити“ те, що дало життя і теорія. Ленін говорив, що ця боротьба має тим більш важливе значення, що буржуазна преса намагалася у цей час перевернути смисл того, що відбувалося, прагнучи, таким чином, підсилити хитання всередині марксизму. В інтересах цього нового аналізу потрібна була підсилена творча робота.

„Поточний момент“ в Росії такий,— писав Ленін,— що теоретична робота марксизму, її заглиблення й поширення диктується не настроєм тих чи інших осіб, не захопленням окремих груп і навіть не тільки зовнішніми політичними умовами, які засудили багатьох на усунення від „практики“,— а всім об'єк-

¹ Ленін, твори, т. XV, стор. 73.

тивним станом речей країни. Коли маси переварюють повний і небачено-багатий досвід безпосередньо-революційної боротьби, тоді теоретична боротьба за революційний світогляд, тобто за революційний марксизм, стає лозунгом дня¹.

Теоретичне переварювання досвіду революції одночасно й розвивало марксизм, збагачувало його, давало дальшу конкретизацію філософії марксизму. На це вказував Ленін, цього не розумів Плеханов. Для того, щоб переварити весь цей досвід, щоб розібратися в ньому, робітничий клас мусів звернутися не тільки до підсумків політичної і економічної боротьби в Росії — робітничий клас повинен був звернутися до підсумків міжнародної боротьби пролетаріату, до підсумків розвитку науки у всьому капіталістичному світі, зокрема до питань, що висувалися й вимагали свого розв'язання в галузі природознавства.

Ленін, аналізуючи кризу природознавства і причини цієї кризи в „Матеріалізмі й емпіріокритицизмі“, викрив тісний зв'язок відходу частини природодослідників в бік ідеалізму з махізмом. Ленін показав, що криза в природознавстві викликана новими величезними відкриттями в науці, пов'язана з розвитком природознавства.

Енгельс вказував у свій час, що матеріалізм постійно розвивається й змінює свою форму в зв'язку з крупнішими явищами в галузі природознавства і суспільних наук. Боротьба проти махізму означала не тільки захист самих основ марксизму від будьякої ревізії, але й боротьбу за нову, вищу форму матеріалізму. Ленін вказував на нерозуміння Плехановим зв'язку боротьби марксизму проти махізму з новою революцією в природознавстві, характеризував ставлення Плеханова до цієї боротьби, як знуцання над духом діалектичного матеріалізму.

Роки реакції були роками переварювання багатих уроків. Тому висувалися такі, ніби навіть далекі від безпосередньої політики, питання, як питання природознавства.

„В передових течіях руської думки, — говорив Ленін, — немає такої великої філософської традиції, яка пов'язана у французів з енциклопедистами XVIII віку, у німців — з епохою класичної філософії від Канта й до Гегеля і Фейєрбаха. Тому філософська „разборка“ саме для передового класу Росії була необхідна, і немає нічого дивного в тому, що ця спізнала „разборка“ настала після того, як цей передовий клас цілком дозрів підчас недавніх великих подій для своєї самостійної історичної ролі. Ця філософська „разборка“ підготовлялася давно і в інших країнах світу остільки, оскільки, наприклад, нова фізика поставила ряд нових питань, з якими повинен був „порозумітися“ діалектичний матеріалізм. В цьому відношенні „наше“ (за виразом Потресова) філософське сперечання має не тільки відоме, тобто руське, значення. Європа дала матеріал для „освіжіння“ філософської думки, а відстала Росія підчас примушеної тиші 1908—1910 рр. особливо „жадібно“ кинулася на цей матеріал“².

Яке безпосереднє відношення мали питання теорії пізнання до політики?

Критикуючи Леніна й більшовиків за їх боротьбу за партію, Потресов протиставляв Ленінові Енгельса. Ось, — говорив Потресов, — коли Енгельс писав „Анти-Дюрінг“, то кожна абстрактна проблема, здавалася найабстрактніші тези, мали на ділі живе конкретне значення для руху німецького робітничого класу. Ленін, викривляючи цю спрощенську теорію Потресова, писав:

¹ Ленін, твори, т. XII, стор. 393.

² Ленін, твори, т. XV, стор. 88—89.

„...найабстрактніші тези (Енгельса проти Дюрінга) мали на ділі живе конкретне значення для руху німецького робітничого класу“. Найабстрактніші тези Енгельса мали те значення, що пояснювали ідеологам робітничого класу, в чому помилковість відступів від матеріалізму до позитивізму й ідеалізму. Ось, коли б ви дали такий, тобто філософський скільки небудь визначений виклад поглядів Енгельса, замість гучних, але порожніх фраз, про „глибоку борозну“, „живе конкретне значення найабстрактніших тез“, то ви одразу побачили б, що посилення на сперечання Енгельса з Дюрінгом говорить *проти вас*¹.

Ленін в своїй книзі „Матеріалізм і емпіріокритицизм“ висуває питання особливо абстрактні: чи збігається теорія пізнання з діалектикою, відносно наше пізнання чи абсолютне, яке співвідношення між відносним і абсолютним, чи визначати причинність, як функціональний зв'язок, або інакше,— всі ці питання безпосереднього конкретного політичного значення може й не мають, але філософський розгляд цих питань пояснює робітничому класу, в чому помилковість відступів від марксизму до ідеалізму й позитивізму. На всі ці питання треба було дати відповідь, причому відповідь в нових умовах боротьби робітничого класу в міжнародному й російському масштабі.

Питання про те, що теорія пізнання марксизму збігається з діалектикою і логікою, що іншої особливої логіки, іншої особливої теорії пізнання марксизм не потребує, це питання, будучи абстрактним саме по собі мало політичне значення і повинно було висунутися після революції 1905 р., бо воно було по тих ворогах, які намагалися, під виглядом „доповнення“, „покращання“ і „поглиблення“ марксизму ревізувати самі основи його, як це робили в роки реакції махісти. Плеханов завдав багато нищівних ударів махізму, але суті боротьби з махістами він не розумів.

Проте, не досить зупинитися лише на політичних умовах висування питань теорії пізнання, головним чином, питання про збіжність теорії пізнання, логіки й діалектики; не досить сказати про політичне значення і смисл цього висування. Необхідно також викрити і загально-теоретичне значення цього питання.

Відокремлення, протиставлення теорії пізнання марксизмові, перетворення марксизму тільки в учення про суспільство,— теоретично визначало насамперед узаконення відокремлення пізнання від дійсності, відрив пізнання від дійсності. Говорити про людське пізнання, дати теорію пізнання поза самим переможним рухом людського знання вперед, поза історичною практикою, означає відривати пізнання від дійсності; це й буде той відрив, який захищав і проводив у своїй філософії Кант. Адже Кант, говорячи про непізнанність світу речей, про повну принципіальну протилежність зовнішнього світу людській свідомості, вважав, що наука про пізнання є наука про обмежене незмінними властивостями людське мислення, яке можна вивчати безвідносно до зовнішнього світу. Теорією пізнання Канта намагався підмінити Марксову філософію ревізіонізм. В радянських умовах це робила деборінська школа. Не випадково, що деборінська школа, яка в основному базувалася на ідеалізмі Гегеля, позбавленому діалектичного змісту,— в питаннях відношення теорії пізнання до діалектики стала на точку зору кантіанства, тобто на точку зору протиставлення теорії пізнання діалектиці.

Підручник ВУАМЛІН'у,² випущений контрреволюційним блоком

¹ Ленін, твори, т. XV, стор. 86—87.

² Діалектичний матеріалізм, част. I, Партвидав, „Пролетар“ 1932 р.

троцькістських недобитків і націоналістів, проводив нишком той же погляд. В розділі про матеріалістичну діалектику, як філософську науку, питання теорії пізнання й практики перенесені в суб'єктивну діалектику, ототожені з суб'єктивною діалектикою й тим самим протиставлені діалектиці в цілому.

Дійсно, коли теорія пізнання являє одну частину матеріалістичної діалектики, то, очевидно, вона має особливий предмет для свого вивчення—пізнання як таке. Тобто, знову таки маємо ту ж кантіанську постановку питання, тільки в замаскованій формі.

Учення марксизму про збіжність теорії пізнання й діалектики визначає єдність теорії і практики. В „Питаннях лєнінізму“ товариш Сталін вказує, як на основне в методі лєнінізму, на єдність теорії і практики. І не випадково, що саме в боротьбі проти II Інтернаціоналу Лєнін висунув питання про єдність теорії і практики. Вчення марксизму про пізнання, як про відбиття людиною зовнішнього світу, показало неспроможність твердження формальної логіки про незалежність від зовнішнього світу й навіть від змісту самого мислення форм і законів мислення. Формальна логіка зображала ці закони, як властиві виключно мисленню. Пізнання, як відбиття, обумовлене розвитком людської практики, ступенню опанування людиною законів природи і суспільства. Освоюючи матеріальний світ специфічно можливим для нього способом, мислення піддає ідеальній переробці разом із змістом зовнішнього світу і його закони. Таким чином закони мислення являють собою ідеальний вираз, відбиття аналог законів зовнішнього світу. Отже вчення про пізнання і його закони не можна відокремити від цілої історії людського пізнання, від цілої сукупності нескінченно різноманітного змісту людського пізнання, який безперервно розвивається. Мислення освоює закони руху світу в історичному розвитку самого мислення. Історія пізнання показує, що мислення підпорядковується тим же законам розвитку, що й зовнішній світ. В домарксівській філософії логіка, як учення про форми думки, теорія пізнання, як учення про незмінні властивості мислення, і матефізика, як учення про потойбічну сутність речей, являли три різні галузі в філософії.

Маркс і Енгельс покінчили з усією колишньою філософією, зберігши, як досягнення людської думки, позитивний зміст формальної логіки і діалектики. Діалектичний матеріалізм зробив своїм вихідним твердженням визнання зовнішнього світу і відбиття його в свідомості, показав збіжність по суті теорії пізнання й логіки з діалектикою, як загальною теорією розвитку зовнішнього світу й людського пізнання.

Марксистська філософія викрила матеріальну виробничу основу єдності мислення й буття на підставі буття і його законів. Учення про пізнання і розкриває закони змісту цієї єдності. Кожний новий крок, кожне нове відкриття в науці розкриває не тільки сутність речей, розкриває не тільки нові сторони речей, але тим самим розкриває й збагачує наше знання про сутність самого пізнання.

Не можна говорити про пізнання, не вивчаючи всієї історії людського знання, історії науки й техніки. Не даремно Лєнін вказував, що продовження справи Маркса полягає в діалектичній, логічній обробці історії людської думки, історії техніки.

Лєнін у всіх своїх визначеннях діалектики спеціально відзначав цей бік марксистської філософії.

„... діалектика, — писав Ленін в 1913 р., — в розумінні Маркса, у згоді також з Гегелем, включає в собі те, що нині звать теорією пізнання, гносеологією, яка повинна розглядати свій предмет таксамо історично, вивчаючи її узагальнюючи походження й розвиток пізнання, перехід від незнання до пізнання“.¹

В статті — „Три джерела“ він писав:

„Головне з цих надбань — *діалектика*, тобто вчення про розвиток в його найповнішому, глибокому і вільному від односторонності вигляді, вчення про відносність людського знання, що дає нам відбиття матерії, яка вічно розвивається“.²

Таким чином скрізь Ленін викривав тотожність теорії пізнання і діалектики.

Сутність збіжності теорії пізнання, логіки й діалектики вже було сформульовано, визначено в своїй принципіально закінченій формі Марксом і Енгельсом в „Німецькій ідеології“. Там вони писали про філософію, що вона є „сукупність найбільш загальних наслідків, що абстрагуються з розгляду історичного розвитку людей“.³

Це визначення дано Марксом і Енгельсом в протипології всій колишній філософії, що намагалася стати наукою над науками, дати вичерпне, закінчене абсолютне пізнання дійсності. Філософія, як підсумок історичного розгляду людського розвитку, стала вченням про мислення в його історичному розвитку.

Таким чином основою логіки є людська історія, зокрема історія думки. В цьому й полягає найголовніше, основне, за що ми повинні захопитися, щоб зрозуміти сутність цієї теоретично-пізнавальної проблеми збіжності.

Гегель, створюючи свою „Науку логіки“, обґрунтовував її історією філософії. У Гегеля історія була виразом логіки. Логіку він розглядав, як основу, сутність дійсності, сутність світу; історію ж, як відблиск, як вираз цієї сутності. Філософія Гегеля, поставлена на голову, зуміла намацати діалектику єдності теоретичного й історичного.

В „Капіталі“ Маркс дав логіку капіталу і передбачав закінчити „Капітал“ історичним викладом теорії додаткової вартості, як історичної основи його вчення. В своїй книзі „До критики політичної економії“ Маркс після кожного теоретичного розділу дає історичний виклад даної теоретичної проблеми.

Таксамо підходить і Ленін до цього питання. „Матеріалізм і емпіріокритицизм“ є не тільки теоретичний, але й разом з тим історичний твір. Ленін розкриває теоретичні питання в світлі історичної боротьби пролетаріату за революцію проти ворожих течій. Він спеціально включає в свою книгу історію сучасного природознавства, старанно викладаючи його розвиток по різних країнах.

До питань теорії пізнання, розроблених в „Матеріалізмі й емпіріокритицизмі“, Ленін знову й знову повертається, критично вивчаючи твори Гегеля. Його філософські зошити ставлять ці питання ще різкіше, з ще більшою закінченістю визначень. Ми розглянемо „Матеріалізм і емпіріокритицизм“ в зв'язку з Ленінськими конспектами.

Які ж вихідні передумови теорії пізнання діалектичного матеріалізму?

В основі теорії пізнання лежить визнання зовнішнього світу і відбиття його в нашій свідомості. Людський досвід показує погод-

¹ В. І. Ленін, „Маркс, Енгельс, марксизм“, вид. IV, 1934 р. стор. 18.

² Там же, стор. 67

³ К. Маркс і Ф. Енгельс, твори, т. IV, стор. 17.

женість, збіжність, відповідність у висновках людського мислення і самої дійсності.

Вникає питання—звідки ця збіжність, де лежить її основа? Коли марксизм бере за вихідне визнання зовнішнього світу й пізнання, як відбиття, то цим розв'язується питання про те, що джерело збіжності людської думки в дійсності лежить у зовнішньому світі.

Аксельрод обвинувачувала Леніна в смертельному гріху, що, мовляв, він, висуваючи теорію відбиття, подвоює світ: з одного боку світ, а з другого боку—пізнання. Вона не розуміла й не могла зрозуміти, що тут питання було про сутність марксистської теорії пізнання. Дійсно, надзвичайно важливим, вирішним є питання, яким чином суб'єктивне людське мислення (бо мислення є суб'єктивний процес) може стати об'єктивним відбиттям дійсності, як зміст об'єктивного світу може стати змістом суб'єктивної свідомості. Це важливе питання могло бути розв'язане лише в світлі марксистсько-ленінської теорії пізнання.

Відомо, що Ленін знаходить у Гегеля вчення про збіжність логіки, теорії пізнання й діалектики. На чому базується Гегель для того, щоб твердити збіжність цих трьох, що були раніш відокремлені, наук. Гегель все вістря своєї ідеалістичної критики скерував проти дуалізму Канта. Він вказав, що у Канта вчення про пізнання, як про щось окреме, самостійне, незалежне від речей, приводить в глухий кут, до внутрішньої глибокої порочної суперечності.

Кант учив про річ в собі, говорив, що існує річ, яка ні до чого не відноситься. Вона навіть не може бути предметом пізнання. Звідси випливає безглуздість теорії Канта про річ в собі: коли річ ні до чого не відноситься, включаючи і нашу свідомість, то про цю річ нема чого говорити. Учення Канта про річ у собі внутрішньо суперечне, воно знищує себе. З погляду об'єктивного ідеалізму Гегеля наше суб'єктивне пізнання має те загальне з об'єктивним світом, що в основі об'єктивного світу, в основі речей лежить рух думок, рух ідей, як об'єктивної сутності речей. Коли існує рух у світі, то він існує не в самому світі, не в самій природі, а в ідеї закладеній в них, як їх сутності. Звідси збіжність наших суб'єктивних думок з об'єктивною основою або з об'єктивною сутністю речей.

В такому разі,—вчив Гегель,—колишня логіка і теорія пізнання повинні бути перетворені. Тепер логіка й теорія пізнання, як наука про мислення, повинні вже включати в об'єкт свого вивчення не тільки суб'єктивне мислення, але й об'єктивні речі, як вираз об'єктивних думок. Думки, які можуть бути названі об'єктивними думками, стають предметом логіки. Звідси,—говорив він,—логіка вже стає не тільки наукою про людське мислення, але й наукою про речі.

Вчення Гегеля про збіжність теорії пізнання, логіки й діалектики розв'язує питання про збіжність виключно на ґрунті ідеалізму, бо збіжність відбувається на основі тотожності речей і думок. Гегель поставив це питання історично, але розв'язав його метафізично. Якщо в основі речей лежить ідея, то відмінність думки від речей тільки позирна. Кінець-кінцем вони повинні збігтися цілком, остаточно, бо думка, як суб'єктивна думка, збігається з думкою ж, як основою речей.

Таким чином Гегель приходив до метафізичного розв'язання питання.

Ленін вважає за необхідне викрити сутність збіжності логіки теорії пізнання і діалектики в світлі історичного розвитку матерії і мислення.

„Логіка є вчення про пізнання, — говорить Ленін. — Є теорія пізнання. Пізнання є відбиття людиною природи. Але це не просте, не безпосереднє, не ціле відбиття, а процес ряду абстракцій, формулювання, утворення понять, законів, etc, які поняття, закони etc. (мислення, наука - „логічна ідея“) і *озонлюють* умовно, приблизно універсальну закономірність природи, що вічно рухається й розвивається. Тут, дійсно, об'єктивно три члени: 1) природа; 2) пізнання людини, — мозок людини (як вищий продукт тієї ж природи) і 3) форма відбиття природи в пізнанні людини, ця форма і є поняття, закони, категорії“ etc.¹

Людське пізнання, як продукт зовнішнього світу, відрізняється від зовнішнього світу формою, збігаючись з ним змістом. Форма понять, форма законів передає об'єктивний зміст речей. Форма суб'єктивна, зміст об'єктивний.

Як об'єктивний зміст світу може стати змістом суб'єктивної форми, тобто думки? Це важливе питання поклало межу між старою філософією і новою, марксистською. Коротко можна сформулювати це питання так: людське пізнання суб'єктивне в своїй відокремленості від дійсності, суб'єктивне в своєму закінченому, даному вигляді. Людське пізнання об'єктивно відбиває дійсність в процесі, в русі, в розвитку і аж тут і виникає питання: як об'єктивний зміст світу може стати змістом мислення в цьому процесі? як думка може рухатися? де лежить джерело цього руху?

Розв'язання цього питання поклало межу між старою і новою філософією. Вперше в філософію включений був момент не філософського порядку. Вперше філософія вийшла за межі самої філософії. До неї була включена практика. З погляду всієї історії філософії це — „невідповідність“, „незаконність“: в теорію увірвалася зовнішня дійсність, філософія вийшла за свої власні межі для того, щоб знайти власний критерій.

В історії філософії аж до Фейєрбаха критерій пізнання знаходили в самому ж пізнанні. Ось в цьому й полягала історична обмеженість старої філософії.

Маркс і Енгельс показали залежність думок від дійсності, що пізнання відбиває дійсність, саме виникаючи з неї. Думка відбиває дійсність у процесі. „Істина є процес“, — говорить Гегель. Основа цього процесу — людська практика — поєднує думку і дійсність, перетворює об'єктивний зміст світу в ідеальний зміст думок. Звернемося до деяких сторін пізнання. Визначаючи відчуття Ленін писав: „Відчуття... є перетворення енергії зовнішнього подразнення в факт свідомості“.²

Енергія зовнішнього подразнення може перетворитися у факт свідомості в процесі людської практики; коли ми самі пов'язуємо речі, тоді ці зв'язки речей і відбиваються в нашій свідомості.

Так всі питання пізнання розв'язуються Леніним на історичному ґрунті, історизм уже заключений в залежності свідомості від матерії. Свідомість виникла історично з матерії.

Свідомість є перетворення змісту зовнішнього світу і зміст нашого пізнання, або, як говорить Маркс, „є перероблене матеріальне“. Це історичний процес. Одночасно це процес перетворення самих речей, речей в собі на речі для інших, зокрема на речі для нас; це перетворення речей в собі на речі для нас здійснюється також в людській практиці.

Ленін, спеціально працюючи над планом „Логіки Гегеля“, по-

¹ IX лєнінський збірник, ГІЗ, 1929 р., стор. 203.

² Ленін, твори т. XII, стор. 41.

казав раціональний зміст цього плану: буття, сутність, поняття. Коли відійти від усього містичного, всього ідеалістичного змісту „Логіки“, то ми можемо бачити в цих категоріях історичні шаблі людського пізнання. Пізнання рухається від буття—від якісно різноманітного, нескінченно-мальовничого, багатого на звуки, фарби і тони світу—до його загальних основ, де за виразом Гегеля, шум світу стихає, але де розкриваються глибокі істотні зв'язки речей.

В „Матеріалізмі і емпіріокритицизмі“ Ленін показав розгорнутий шлях діалектичного пізнання. Багато спільного розкривається при розгляді питання про етапи пізнання між „Логікою“ Гегеля і книгою Леніна.

Результатом цього руху пізнання є поняття, як підсумок.

„Спочатку *життя* враження,— пише Ленін,— потім виділяється *щось*,— потім розвиваються поняття *якості* (визначення речі або явища) і *кількості*. Потім вивчення і міркування скеровують думку до пізнання тотожності — різниці — основи — сутності проти явища, причинності etc. Всі ці моменти (кроки, шаблі, процеси) пізнання скеровуються від суб'єкта до об'єкта, перевіряючись практикою і приходячи через цю перевірку до істини (— абсолютної ідеї)“¹.

В 16-ти елементах діалектики Ленін знову відзначає істотні етапи процесу пізнання. Він пише, що пізнання є

„10) нескінченний процес розкриття *нових* сторін, відносин etc.

11) нескінченний процес заглиблення пізнання людиною речі, явищ, процесів і т. д., від явищ до сутності і від менш глибокої до глибшої сутності.

12) від співіснування до каузальності і від однієї форми зв'язку і взаємозалежності до другої більш глибокої, більш загальної“².

За схемою „Матеріалізму і емпіріокритицизму“ ясно видно, що побудова книги Леніна підтверджує вказівки ленінських конспектів. В першому розділі своєї книги Ленін розкриває сутність буття, як матеріального, незалежного від людської свідомості світу, від якого залежить і з якого виникло людське мислення. Вся якісна різноманітність цього світу, все пізнання цього світу дано людині в його відчуттях.

„Якість і відчуття (Empfindung) одне й те ж говорить Фейєрбах. Самим першим і найвідомішим для нас є відчуття, а в ньому немінуча і *якість*...“³

Відміна ленінського вчення про буття від логіки Гегеля полягає в тому, що Гегель, як ідеаліст, розглядає буття, як несправжнє у відношенні сутності. Розкриваючи всю софістику махізму, викриваючи всі спроби махізму перетворити реальний світ, існуючий незалежно від людської свідомості, на фікцію, Ленін використовує всі дані природничих і суспільних наук для того, щоб показати й довести первинність природи і її всеохоплюючий характер. Тому Ленін особливо докладно зупиняється і на значенні відчуття для пізнання об'єктивного світу.

„Фрідріх Енгельс... говорить в своїх творах про речі і про їх явні зображення,— говорить Лейбніц,— або відображення... причому, само собою ясно, що ці явні зображення виникають не інакше, як з відчуттів“⁴.

У Гегеля перше посилення його теорії пізнання полягало у визнанні чистої думки, як вихідного моменту. Ленін підкреслює, що

¹ XII Ленінський збірник, ГІЗ, 1930 р., стор. 291.

² IX Ленінський збірник, ГІЗ, 1929 р., стор. 277.

³ XII Ленінський збірник, стор. 291.

⁴ Ленін, твори т. XIII, стор. 33.

перше посилення теорії пізнання безперечно полягає в тому, що єдине джерело наших знань — відчуття виникають в процесі практичної зміни світу людиною. Відчуття — це те джерело, що передає нам, робить змістом нашої свідомості багатство зовнішнього світу. У відчуттях розкривається зв'язок людини і природи. Відчуття, — говорить Ленін, — „є дійсно безпосередній зв'язок свідомості з зовнішнім світом“¹. Будтя, як ступінь пізнання, як категорія теорії пізнання у Леніна є вияв розв'язаного людським мисленням основного філософського питання, що чому передує — чи природа мисленню, чи мислення природі.

Природа існувала до людини. Мислення є вторинне, воно є функція мозку. Немає принципіального провалля в переході від матерії до свідомості, бо відчуття є одна з властивостей матерії, що рухається, і виникає в розвитку матеріального світу. Взагалі матерія має здібність створювати відчуття, здібність відбиття, „...у ясно вираженій формі відчуття пов'язане тільки з вищими формами матерії (органічна матерія)“.²

В другому розділі своєї книги Ленін переходить до наступного шабля людського пізнання, що відбиває істотні внутрішні зв'язки буття. Таким чином розв'язується другий бік основного питання філософії, а саме, питання про відношення думок до світу, про пізнавність речей. Зовсім не випадково, що в цьому розділі Ленін використовує термін Канта „рід в собі“. Будтя є, звичайно, рід в собі остільки, оскільки ми його розглядаємо, як існуюче незалежно від людської свідомості. В дійсності рід в собі є одночасно і рід для інших, є перехід однієї речі, однієї сторони буття в іншу. Три важливих гносеологічних твердження розкривають зміст матеріалістичного вчення про перетворення сутності в явище, про їх взаємозалежність і зв'язки.

„1. Існують речі незалежно від нашої свідомості, незалежно від нашого відчуття, поза нами, бо безперечно, що алізарни існував вчора в кам'яновугільному дьогті і також безперечно, що ми вчора нічого не знали про не існування, ніяких відчужень від цього алізарну не одержували.“

2. Рішуче ніякої принципіальної різниці між явищем і рідчю в собі немає і бути не може. Відмінність є просто між тим, що пізнане і тим, що ще не пізнане, а філософські вигадання щодо особливих границь між тм і іншим, з приводу того, що рід в собі знаходиться „по той бік“ явищ (Кант), або що можливо і треба відмежуватися якоюсь філософською перегородкою від питання про непізнаний ще в тій або іншій частині, але існуючий поза нами світ (Юм), — все це дурниця Schuller, виверт, вигадка.

3. В теорії пізнання, як і у всіх інших галузях науки, треба міркувати діалектично, тобто не узявши готовим і незмінним наше пізнання, а розібрати, як із *незнання* стає *знання*, як неповне, неточне знання стає більш повним і більш точним.

Коли ви стали на погляд розвитку людського пізнання з незнання, ви побачите, що мільйони прикладів, таких же простих, як відкриття алізарну в кам'яновугільному дьогті, мільйони спостережень не тільки з історії науки і техніки, але з повсякденного життя всіх і кожного показують людині перетворення „речей в собі“ на „речі для нас“...³

У Гегеля в його логіці, у вченні про сутність твердиться, що з сутності немає розвитку, а є тільки відношення її сторін, взаємозалежність цих сторін. Цим характеризується містицизм у вченні Гегеля про сутність. Ленін дає вчення про сутність в тісній залеж-

¹ Ленін, твори, т. XIII. стор. 41.

² Там же стор. 37.

³ Там же стор. 84.

ності від людської практики; перетворення речі в собі на річ для нас можливе тільки в людській практиці. В людській практиці дана основа розвитку і проникнення людського пізнання в сутність світу. В людській практиці розкривається розвиток самого зовнішнього світу. Пізнання охоплює зв'язки природи тільки в розвитку природи. В цьому полягає сутність теорії пізнання. Про це говорить і сам Ленін, цитуючи Гегеля:

„Буття є безпосереднє. Через те, що пізнання хоче пізнати істину того, що таке буття в собі і для себе, то пізнання не зупиняється (NB) на безпосередньому і його визначеннях, але проникає (NB) через (NB) них з припущенні, що за (курсив Гегеля) ним буттям є ще щось інше, ніж саме буття“...¹

Цей шлях проходить пізнання, як відбиття історичного розвитку людської практики. Відношення людського пізнання до практики має своєю формою розв'язання відношення волі до необхідності. Цим пояснюється, що в теорії пізнання діалектичного матеріалізму Ленін розглядає, як важливий момент, проблему волі і необхідності.

„Коли б махісти, — пише Ленін, — вдумалися, вони не могли б не помітити цілковитої тотожності міркувань Енгельса про пізнаність об'єктивної природи речей і про перетворення „речі в собі“ на „річ для нас“, з одного боку, і його міркування про сліпу, непізнану необхідність — з другого. Розвиток свідомості у кожного окремого людського індивіда і розвиток колективних знань всього людства на кожному кроці показує нам перетворення непізнаної „речі в собі“ в пізнану „річ для нас“, перетворення сліпої, непізнаної необхідності, „необхідності в собі“, в пізнану „необхідність для нас“.²

В процесі перетворення „речі в собі“ на „річ для нас“, перетворення „необхідності в собі“ на „необхідність для нас“ відбувається стрибок від теорії до практики“.

„Ні один з тих учених (і дурних) професорів філософії, за якими йдуть наші махісти, — писав Ленін, — ніколи не дозволяє собі подібних, ганебних для представника „чистої науки“, стрибків. У них одне діло теорія пізнання, в якій треба якнебудь хитріше словесно зробити „дефініції“ і зовсім інше діло практика. У Енгельса вся жива людська практика вливається в саму теорію пізнання, даючи об'єктивний критерій істини: поки ми не знаємо закону природи, він, існуючи і діючи поза нашим пізнанням, робить нас рабами „сліпої необхідності“. Раз ми пізнали цей закон, що діє (як тисячі разів повторював Маркс) незалежно від нашої волі і від нашої свідомості, — ми господарі природи. Панування над природою, що виявляє себе в практиці людства, є результатом об'єктивно-вірного відбиття в голові людини явищ і процесів природи, є доказ того, що це відбиття (в межах того, що показує нам практика) є об'єктивна, абсолютна, вічна істина“.³

Третій ступінь логіки — є вчення про поняття. Поняття виникає на основі історичного розвитку людської свідомості. Проблема поняття є проблема об'єктивної істини. Так, Ленін розглядає поняття матерії, як об'єктивної істини.

„Питання про те, прийняти чи відкинути поняття матерії є питання про довіря людині до свідчень його органів почуттів, питання про джерело нашого пізнання... Вважати наші відчуття образами зовнішнього світу — визнавати об'єктивну істину — стояти на точці зору матеріалістичної теорії пізнання, — це одне й теж“.⁴

Шлях людського пізнання від відчуття до вищого поняття є шлях об'єктивної істини, шлях суперечного ходу руху людського

¹ ІХ Ленінський збірник, стор. 87.

² Ленін, твори, т. XIII, стор., 155.

³ Там же, стор. 156.

⁴ Там же, стор. 106.

мислення, що відбиває істотні суперечності людської практики і об'єктивної природи. Ця суперечність і дана в ученні марксизму про абсолютну і відносну істину. Для діалектичного матеріалізму об'єктивна істина є суперечна єдність відносної і абсолютної істини. Для діалектичного матеріалізму не існує неперехідної межі між відотною і абсолютною істиною.

„З погляду сучасного матеріалізму, — говорить Ленін, — тобто марксизму історично умовні межі наближення наших знань до об'єктивної, абсолютної істини, але *безумовно* існування цієї істини, *безумовно* те, що ми наближаємося до неї. Історично умовні контури картини, але *безумовно* те, що ця картина зображає об'єктивно існуючу модель. Історично умовне те, коли й за яких умов ми просупулися в своєму пізнанні сутності речей до відкриття аліазяну в кам'яноугільному дьогті, або до відкриття електронів в атомі, але *безумовно* те, що кожне таке відкриття є крок вперед „безумовно-об'єктивного пізнання“. Одним словом, історично умовна всяка ідеологія, але *безумовно* те, що всякій науковій ідеології (на відміну, наприклад, від релігійної) відповідає об'єктивна істина, абсолютна природа. Ви скажете: це розпізнавання відносної і абсолютної істини не певне. Я відповім вам: воно якраз настільки „непевне“, щоб пошкодити перетворенню науки в догму в поганому розумінні цього слова, в щось мертво, застигле, заковане, але воно в той же час якраз настільки „певне“, щоб відмежуватися найрішучіше і безповоротно від фідейзму і від агностицизму, від філософського ідеалізму і від софістики наслідувачів Юма і Канта“¹

Учення Гегеля про поняття має своєю основою метафізичне уявлення про абсолютну ідею, як про остаточну збіжність об'єкта і суб'єкта. Метафізику і мистичку Гегеля спростовує і відкидає вчення діалектичного матеріалізму про єдність абсолютної і відносної істини, як суті всякого наукового поняття.

В „Матеріалізм і емпіріокритицизм“ Ленін розглянув, крім понять матерії, також і ряд категорій мислення, що відбивають зв'язки дійсності. Причинність є таке уявлення цих зв'язків дійсності, яке трохи спрощує їх, тільки приблизно відбиваючи, штучно ізолюючи ті або інші сторони єдиного всесвітнього зв'язку. Різні етапи розуміння закону причинності відбиваються в різних формулюваннях цього закону. Вони вказують, якого ступеню точності досяг наш опис причинних зв'язків. Так вони можуть бути виражені при певних відомих умовах також математично певним функціональним співвідношенням. Найбільш глибокий вираз каузальності є взаємодія. Суперечність відносної і абсолютної істини викривається у вченні про простір і час.

„В світі немає нічого, крім матерії, що рухається і матерія, що рухається не може рухатися інакше, як у просторі і в часі, — говорить Ленін. — Людські уявлення про простір і час відносні, але з цих відносних уявлень складається абсолютна істина, ці відносні уявлення, розвиваючись, ідуть по лінії абсолютної істини, наближаються до неї“.²

Найяскравіше ця суперечність викривається в питанні про єдність світу. Єдність світу дана в матеріальності світу і вона доводиться тривалим розвитком людства і його мислення.

Вчення про єдність абсолютної і відносної істини, як істотної суперечності всякого мислення, викриває, таким чином, найглибше діалектичний характер мислення. Воно є те застосування діалектики до теорії відбиття, про яке писав Ленін.³ Ця суперечність є відбиття суперечностей зовнішньої дійсності.

¹ Ленін, твори, т. XIII, стор. 111.

² Там же, стор. 144.

³ Див. Ленін, твори, т. XIII, „До питання про діалектику“.

„... так звана суб'єктивна діалектика, діалектичне мислення, є тільки відбиття пануючого у всій природі руху шляхом протилежностей, які і обумовлюють життя природи своїми постійними суперечностями і своїм кінцевим переходом одна в одну, або у вищі форми.— Писав Енгельс в „Діалектиці природи“.¹

Суперечність є суть самого руху матеріального світу, вона є суть всіх закономірностей, всіх зв'язків матеріального світу. Суперечність викривається і як суть мислення, яке рухається в цих суперечностях і в цьому русі відбиває зовнішній світ. Викриваючи релятивізм махістів, як певну форму метафізичного мислення, Ленін в „Матеріалізмі і емпіріокритицизмі“ показує суперечність, як суть діалектичного мислення, діалектичного розуміння природи. Ця суперечність виявляється в основному в питанні теорій пізнання, в питанні про відношення мислення до буття, воно виявляється в перетворенні речі в собі на річ для нас, воно виявляється в єдності абсолютної і відносної істини, воно виявляється у відношенні теорії і практики, причинності і необхідності, простору і часу, волі і необхідності. Як рухаюча сила людського мислення, суперечність показана Леніним в аналізі революції природознавства і зв'язаній з цією революцією кризі. Блискуче показаний Леніним цей суперечливий рух природознавства, як відбиття класової боротьби в суспільстві. Таким чином, Ленін спеціальним аналізом історії сучасного природознавства показує, як воно пов'язане з розвитком суперечностей практичної дійсності. Тому дуже характерно, що Ленін розглядає загальні проблеми практики, як тему матеріалістичного розуміння історії у висновку своєї книги.

Пізнання, як відбиття, може бути зрозуміле тільки як відбиття суспільного буття.

„Свідомість взагалі відбиває буття,— це загальне твердження всього матеріалізму. Не бачити його прямого і нерозривного зв'язку з твердженням історичного матеріалізму: суспільна свідомість відбиває суспільне буття— неможливо.“²

Тому неминуче в людській свідомості, як у відбитті, і розкривається боротьба партій. У філософії ця боротьба виявляється насамперед у боротьбі між матеріалізмом і ідеалізмом, як закономірність її розвитку. Геніальність Маркса і Енгельса Ленін бачив в тому, що вони в боротьбі проти ідеалізму рухали вперед один основний напрям філософії— діалектичний матеріалізм, показуючи, як треба проводити матеріалізм у природі і особливо в галузі суспільних наук. Саме в боротьбі внутрішніх суперечностей діалектичного мислення і викривається найхарактерніше те, що Ленін сформулював у фрагментах про діалектику: „...всьому пізнанню людини взагалі властива діалектика“³

Цю діалектику узагальнює, звільняє від всякої історичної випадковості теорія пізнання діалектичного матеріалізму.

В цій постановці викривається весь творчий характер марксистської філософії, її глибока науковість і революційність.

„Непереможна принадна сила, що приваблює до цієї теорії соціалістів всіх країн, в тому й полягає, що вона поєднує сувору й вищу науковість (будучи останнім словом суспільної науки) з революційністю і поєднує не випадково не тому тільки, що засновник доктрини особисто поєднував в собі якості вченого і революціонера, а поєднує в самій теорії внутрішньо і нероз-

¹ К. Маркс и Ф. Енгельс, творч., т. XIV, стр. 433.

² Ленін, творч., т. XIII, стр. 264.

³ Там же, стор. 303.

ривно. Справді, завданням теорії, метою науки — прямо ставиться тут сприяння класові пригнічених в його економічній боротьбі, яка дійсно відбувається. *Ми не говоримо світові: перестань боротися — вся твоя боротьба дрібниці. Ми тільки даємо йому справжній лозунг боротьби*¹.

Це пряме завдання науки — дати справжній лозунг боротьби — Ленін показав в своїй книзі „Матеріалізм і емпіріокритицизм“.

Таким чином найабстрактніші проблеми теорії пізнання виявилися тісно пов'язаними з невідкладними завданнями боротьби пролетаріату за диктатуру.

Проблеми вивчення історії української літератури

На Всесоюзному з'їзді радянських письменників Олексій Максимович Горький широко поставив питання про спільну, консолідовану роботу літератур братніх народів СРСР. Розквіт соціалістичної за змістом і національної за формою культури, на основі загального піднесення в країні соціалістичного будівництва, культурно-політичної активності мас, проінятих духом пролетарського інтернаціоналізму, ставить перед нами завдання боротьби за ще більше поглиблення зв'язку української літератури і культури з російською, білоруською, єврейською, грузинською. Це поглиблення зв'язку має йти не тільки по лінії більш щільного контакту в роботі радянських письменників, але й шляхом широкого ознайомлення трудящих з культурою минулого всіх народів СРСР, звільнених пролетарською революцією від колоніального гніту царської „тюрми народів“. Зокрема, ми говоримо про українську культуру. Трудящі маси Радянської України повинні знати своє минуле життя, повинні знати, як жили й боролися всі пригноблені народи колишньої царської Росії. Звідси випливає важливе, дуже актуальне завдання — скласти правильний, більшовицький курс історії української літератури.

Українські націоналісти робили жалюгідні спроби „вченими“ теревенями про мазепинське „барокко“, про культуру козацької старшини, що жиріла потом і кров'ю мільйонів пограбованого селянства, заслонити очі трудящих мас від правдивого, дійсно наукового, глибокого вивчення української культури минулого. Величезну усну творчість трудящого народу, та й творчість тих митців, письменників, композиторів, художників, які справді були виразниками його інтересів, — або цинічно замовчувалось або піддавалось нечужаній фальсифікації.

Радянське літературознавство на Україні, під проводом партії, провело чималу роботу щодо викриття шкідницької роботи націоналістів на культурному фронті, зокрема, в галузі історії української літератури. Але не завжди радянські літературознавці стояли на потрібній височині тих завдань, що їх ставила й ставить перед ними партія. Так, борючись з націоналістами, наші літературознавці малу увагу приділяли систематичному марксистсько-ленінському вивченню історії української літератури. Часто критика націоналістичних праць не була органічно зв'язана з правильною науковою оцінкою літературних фактів. З другого боку, ми мали й таких „запопадливих“ літературознавців, які, б'ючи націоналістичне літературознавство, знецінювали й той об'єкт, через який іде боротьба.

На Всеукраїнському з'їзді радянських письменників товариш Попов М. М., говорячи про необхідність посиленої боротьби за підвищення

художнього рівня української радянської літератури, чітко й ясно поставив питання про боротьбу за більшовицьку оцінку української класичної літератури, як частини культурної спадщини взагалі.

„З цим перозривно зв'язана, — говорить товариш Попов, — пролетарська більшовицька оцінка минулого нашої спадщини української класичної літератури, більшовицька відсіч спробам націоналістичної оцінки цього минулого, спробам, які ведуть до протиставлення сучасної української літератури сучасній руській літературі і літературі інших народів СРСР. Ці бо спроби об'єктивно спрямовані на відрив України від Радянського Союзу, на перетворення її на колонію польського або німецького фашизму.

Зрозуміла річ, що водночас треба з усією рішучістю бити по лівацьких головотеських спробах звести налівець нашу класичну спадщину і навіть залічити її до табору контрреволюційного. Такі „лівацькі“ головотеські настанови під виглядом стопроцентної революційності тільки пліють воду на млині українського націоналізму. Нам зараз, як ніколи, потрібна марксистськи втримана історія української літератури“¹.

На широкому матеріалі з історії літератури товариші Косіор і Постишев у своїх промовах на другому пленумі СРПУ, що відбувся в квітні поточного року, висунули ряд дуже важливих питань щодо створення наукової історії української літератури. Ці питання треба покласти в основу всієї роботи літературознавців-марксистів.

Буржуазне літературознавство безсиле створити наукову історію літератури. Її створити може тільки пролетарське літературознавство, озброєне наукою Маркса — Енгельса — Леніна — Сталіна. Тільки за умов соціалістичного будівництва, за умов диктатури пролетаріату вперше складаються єдино можливі обставини для проведення повної переоцінки всієї культурної спадщини минулого, для критичного освоєння всього найціннішого, що створило людство. Буржуазне літературознавство не може бути науково об'єктивним і послідовним і за об'єктивістським забралом воно завжди приховує своє безсилля, свою неспроможність справді науково розкрити суть історичного процесу. Марксистсько-ленінське ж літературознавство, залишаючись завжди партійним, у своїй партійності несе найвищу міру наукової об'єктивності. І це тому, що марксистсько-ленінське літературознавство твориться пролетаріатом, єдиним до кінця революційним класом, що в своїй боротьбі за соціалізм несе знищення експлуаторському суспільству.

Зокрема, українське буржуазно-націоналістичне літературознавство завжди йшло по лінії спотворення історії української літератури. Будучи ідеологічною зброєю української націоналістичної буржуазії, поміщицтва та глутайства, воно на різних етапах, в різних обставинах класової боротьби було вірним „науковим“ принципам свого класу. Кілька фактів. Як складав свою „Історію українського письменства“ Єфремов? Керуючись фальшивою ідеєю про єдионаціональний потік української літератури, який, мовляв, „перервала“ пролетарська революція, але який контрреволюційний СВУ мріяв сточити, Єфремов розглядав усіх письменників від Котляревського до наших днів включно з погляду їх так званої „національної свідомості“. Коли письменник виступав як націоналіст-шовініст, хоч у розвиткові літератури він і не мав якогось значення (приміром, Ол. Кониський), а в своїх політичних переконаннях був монархіст (П. Куліш, Ол. Стороженко), Єфремов навмисно роздував його історичне значення і свідомо перебільшував його роль у розвитку української літератури.

¹ М. М. Попов, промова на I Всеукр. з'їзді радянських письменників. Дивись видання „Радянська література“, 1934 р., стор. 16 — 17.

І навпаки, коли письменник виступав, як одвертий ворог шовінізму і в творчості своїй висував, як основне завдання — боротьбу за звільнення трудящих мас спід ярма поміщиків і капіталістів, такого письменника Єфремов або перекичував, або замовчував. Усім відомо, що робили націоналісти, в тому числі і Єфремов, з Шевченком. Не менш спотворена й творчість Франка, Лесі Українки, Грабовського, Коцюбинського. Монографії Єфремова про творчість Нечуя-Левицького, П. Мирного, Франка, Карпенка-Карого (Тобілевича), Коцюбинського являють собою зразки нечуваної цинічної брехні, де вигадка править за основний доказ, зброю „наукового“ обґрунтування. Але не тільки Єфремов клав українських письменників на Прокрустове ложе своєї націоналістичної програми. Робили це і його „опоненти“ з „молодих“, такі літературознавці, як Дорошківич, Зеров, Драй-Хмара, Музичка, Шамрай. Коли Дорошківич перетворював українську літературу на героїчну епопею „національно-свідомої“ інтелігенції, коли над його „підручником“ витав незмінний образ „добраго генія“ українських письменників — Михайла Драгоманова, то Зеров робив теж саме діло, але іншими засобами.

Та робота, яку зараз веде науково-дослідний Інститут Шевченка над академічним виданням творів геніального поета революційної демократії, має величезне культурно-політичне значення. Про те, з яким інтересом чекає наша радянська громадськість більшовицької, справді наукової оцінки класичної літератури, свідчить виключна увага до академічного видання і тому творів Шевченка, яке безперечно є величезним досягненням українського радянського літературознавства. Про це, зокрема, свідчить та лють, з якою зустріли перші кроки роботи над академічним виданням петлюрівські емігранти за кордоном. Незабаром має вийти II том поезій, а також дві книги VII тому, де буде подано репродукції всіх малярських творів Шевченка. Це робота величезної політичної ваги.

Але цієї роботи замало. Нам треба поглибити й поширити роботу над складанням марксистсько-ленінської історії української літератури, в якій було б дано правильну, більшовицьку оцінку творчості всіх найбільших майстрів художнього слова дожовтневого періоду. Остаточний розгром шкідницької роботи націоналістів у галузі історії української літератури мусить бути закінчений складанням курсу історії української літератури, з одного боку, і з другого — академічним виданням повної збірки творів або вибраних творів таких майстрів художнього слова, як Марко-Вовчок, П. Мирний, І. Франко, Л. Українка, М. Коцюбинський і інші.

Літературна комісія УАМЛІН, як центр літературознавства на Україні, вже приступила до роботи над складанням історії української літератури дожовтневого періоду. Для цього згуртовано кращі літературознавчі сили. До цієї ж таки роботи притягнуто кращих спеціалістів, які працювали, чи зараз працюють над окремими питаннями історії літератури. Майбутній курс з історії української літератури має бути не тільки підручником для нашої вищої школи у вузькому розумінні цього слова, але й книгою придатною для масового поширення, для ознайомлення широких мас з історією української літератури, як на Україні, так і в цілому СРСР. Звідси колосальна відповідальність наукового колективу Літературної комісії перед радянською суспільністю за якість своєї роботи.

Але це не значить, що складання історії літератури — справа вузького кола людей. Це справа всієї партійної і радянської гро-

мадськості, це справа також Спілки радянських письменників України, яка досі цією справою не цікавилась.

Літературна комісія УАМЛІН повинна організувати навколо цієї справи громадську думку, сконтактувати свою роботу з Інститутом історії УАМЛІН, систематично інформувати літературну громадськість про хід роботи над історією української літератури. Для цього треба мобілізувати нашу пресу, а головне — цією справою повинна зайнятися „Літературна газета“.

Складання курсу історії української літератури ставить зараз перед марксистсько-ленінським літературознавством цілий ряд дуже важливих проблем, без правильного розв'язання яких неможливо буде дати потрібних узагальнень щодо творчості кожного окремо взятого письменника.

Перше питання — це питання періодизації. Буржуазно-націоналістичні курси історії української літератури (Єфремова, Грушевського, Дорошкевича, Зерова, Шамрая), правда в різних варіаціях, проте завжди так інтерпретували літературний процес на Україні, як це вигідно було українським націоналістам у їхній контрреволюційній боротьбі за відрив України від СРСР. Усіх письменників в цих курсах підганялося, як уже було сказано, під ранжир „національної ідеї“, хоч би навіть письменник в свій час і був запеклим противником українського шовінізму. Такий „історик“ літератури, створюючи по своєму образу і подобию образ письменника, ставив його на вигаданий історичний фон, пускаючи масовому читачеві націоналістичну пилюку в очі, замість наукового освітлення тих конкретних історичних обставин, в яких виріс даний письменник. Так, наприклад, націоналісти дуже старанно викреслювали з історії України робітничий рух, а коли говорили про нього, то намагалися знецінювати його роль в розгортанні боротьби всіх трудящих проти капіталістичного рабства, або намагалися протиставити робітничий рух на Україні робітничому рухові в Росії й тим самим розбити єдиний фронт робітничого класу Росії і України в його боротьбі і проти „рідної“ і проти „чужої“ буржуазії. Націоналісти також намагалися за всяку ціну очорнити в очах трудящих мас російську революційну демократію середини ХІХ ст. на чолі з Чернишевським, намагалися замовчати про органічні зв'язки з нею політичної діяльності і творчої роботи такого прямого виразника її надхненника селянської революції, як Шевченко. Націоналісти замовчували про єдиний фронт поміщицької літератури української, російської, польської, про фронт, спрямований проти революційної демократії для кривавої розправ з селянською революцією, яка називалася в 50-60 рр. ХІХ ст. Націоналісти старанно фальсифікували усю творчість народних мас пригнобленого поміщиками селянства і в розробці українського фольклору висували ідеалізований козацько-старшинський епос. В історії української літератури епохи першої революції націоналісти намагалися вершиною літератури зробити Винниченка, а Коцюбинського відсунути на задній план. Ідеалізувалися дрібнобуржуазні українські націоналістичні партії: УСДРП, УПСР — правих і „лівих“ так званих боротьбистів, які вели до розколу єдиного фронту робітничого класу, зраджували інтереси експлуатованих мас України в угоду поміщикам і капіталістам. Націоналісти старанно замазували той факт, що творчість Коцюбинського в її найкращих зразках, таких як „Фата Моргана“, „Коні не винні“, „Сміх“, „Він іде“, „Інтермеццо“, „В дорозі“ і ін. — викликана загальним піднесенням робітничого руху і

руху революційно-демократичного селянства в революції 1905 року. Творчість же Винниченка була плодом реакції, що вставала проти революції, *творчість Винниченка оформляла настрої зради інтересів трудящих мас*, настрої, з якими в епоху реакції носилася українська націоналістична інтелігенція. Коцюбинський вороже ставився до цієї інтелігенції, висміявши її в образі адвоката Чубинського („Сміх“). Коцюбинський прислухався до голосу буревісника революції, до голосу Олексія Максимовича Горького. І націоналісти за всяку ціну намагалися замовчати плідотворчий вплив Горького на Коцюбинського і на все здорове, революційне в українській літературі епохи розкладу буржуазної літератури, розкладу, репрезентованого творчістю Винниченка, Олесея, Чупринки, Пачовського, Яцкова, Лепкого і інш.

Націоналістичні курси історії української літератури висували в свій час цілий ряд „соціологічних“ схем історії літератури. Історія „нової української літератури“ починалася, як правило, з Котляревського. Але мотивування саме такого початку зводилося до формування знаменитої „національної свідомості“. Котляревський, мовляв, перший „свідомо“ почав писати народною українською мовою, перший став носителем цієї ж такп „національної свідомості“ і т. ін.

Майбутній курс історії української літератури повинен викрити буржуазно-націоналістичну суть цієї концепції і показати дійсні, основані на фактах історії, причини — чому від Котляревського треба починати літературу XIX сторіччя. Котляревський стояв на грані двох сторіч і творчість його відбивала нові пропеси класової боротьби, зумовлені початком розкладу феодално-кріпацької системи. Коли конкретно-історично підійти до творчості Котляревського і всієї його плеяди, то виявиться вся фальш націоналістичної легенди про „батьківство“ його в українській літературі.

Дворянсько-поміщицька література з кінця XVIII ст. і до першої третини XIX ст. висунула цілий ряд письменників, творчість яких не становила одного цілого, а несла в собі суперечності, що були, звичайно, відбиттям класових суперечностей в кріпосницькій країні, яка разом з тим була й колонією царської Росії. Ці суперечності загострилися в 40—50 роках, поставивши самодержавно-кріпосницьку Росію під загрозу революційного вибуху.

В українській літературі з'явився Шевченко, як прямий виразник селянської революції. Він шукає зв'язків з російськими революційними демократами і знаходить їх, ставши під прапор Чернишевського, Добролюбова, Курочкіна, Некрасова і ін. Утворюється єдиний революційно-демократичний фронт, який починає свою історичну боротьбу проти союзу кріпосників мракобісів-церковників з лібералами. Ясно, що курс історії літератури повинен неодмінно відбити ці процеси в аналізі явищ літературного життя на різних етапах класової боротьби. Звідси й випливає потреба дати таку періодизацію курсу, в якій не було б мудрувань про абстрактно взяті поняття суспільно-економічних формацій, а було б конкретно розкриття процесу. Отже, літературу початку XVIII ст. і аж до 40 рр. XIX ст. треба відрізнати від літератури 40—60 рр., що є зовсім новим історичним етапом. Також і після 60—80 рр., з 90 рр. XIX ст. починається новий етап (епоха імперіалізму), який поширюється й на перші півтора десятиріччя XX сторіччя. Все це треба взяти до уваги, працюючи над питанням періодизації курсу історії української літератури.

Отже питання періодизації і визначення етапів розвитку української літератури XIX ст. у зв'язку з загальним культурним проце-

сом на Україні, з політичною історією України має величезне значення в роботі над складанням курсу історії літератури. Підручники В. Коряка довго приймалися в нас, як радянські, поки партія не вказала літературознавцям на потребу піддати ці підручники суворій критиці. „Конспект“ і „Нариси“ Коряка відбивають якраз вплив буржуазно-націоналістичної історіографії, несучи в собі цілий ряд націоналістичних і троцькістських настанов, що вилилися в антеле-нінську систему поглядів на історію розвитку української літератури XIX ст., про що вже не раз згадувалося на сторінках нашої преси.

Націоналістичне літературознавство користувалося і методами вульгарного соціологізму в розробці питань історії української літератури. За фальшивою соціологією, яка витісняла конкретні факти живої історії, йшли різні „стильові структури“, „бічні стилі“, „манери“, за якими йшли відірвані від справжнього літературного життя літературні напрямки, школи (див. книги Шамрая, Музички, Зерова). Коряк не дуже далеко відійшов від цих позицій.

Ухвала ЦК ВКП(б) про викладання історії завдала нищівного удару по буржуазному вульгаризаторству, поставила цілий ряд питань методологічного порядку й перед істориками літератури.

Наукове розкриття літературного процесу, розв'язання цілого ряду пекучих історико-літературних проблем, про які була мова вище, дасть можливість правильно, глибоко оцінити творчість кожного письменника зокрема, знайти належне йому місце в історії літератури. Треба дати більшовицьку, дійсно наукову оцінку творчості таких поміщицьких письменників, як Котляревський, Квітка-Основ'яненко і інших. Правильний історичний підхід до їх творчості допоможе нам знайти в ній і цінні естетичні елементи, про які нашому читачеві треба знати.

Також треба звернути увагу і на багатьох менш видатних письменників 40—70 рр. XIX сторіччя, яким націоналістичне літературознавство давало огульну оцінку. До цієї групи письменників треба підійти диференційовано, щоб знайти в ній демократичні елементи, які були на тодішній, так би мовити, „літературній периферії“.

Але, головну увагу, звичайно, треба звернути на основні постаті в українській літературі XIX ст.— Шевченко, Марко-Вовчок, Франко, Мирний, Л.-Українка, Коцюбинський і ін.

Українські націоналісти в боротьбі проти революційного демократа Шевченка, в центр українського культурного життя середини XIX ст. ставили монархіста Куліша. Марксистсько-ленінське літературознавство з успіхом довело уже, що не Куліш, а Шевченко стояв у центрі культурного життя України середини XIX ст.; як виразник сподівань мільйонів закріпаченого селянства.

Треба показати позитивне значення „Народних оповідань“ Марко-Вовчок в епоху назрівання аграрної революції в Росії, про що вже писав і Добролюбов, і що націоналісти подавали в кривому дзеркалі. Дорошкевич, приміром, назвав Марко-Вовчок зрадницею „української справи“, в зв'язку з відходом її до руської літератури. Дорошкевич намагався подати справу так, що піби в творчості Марко-Вовчок боролися дві мовні стихії—українська й руська. І письменниця впала, мовляв, жертвою російської стихії.

„Вона згоріла в багатті „общеруссизма“ і впала жертвою ідейного розброду серед інтелігенції і неорганізованості українського культурного життя“.
(Див. статтю до IV тому творів Марко-Вовчок, ДВУ, 1928 р.).

Курс повинен викрити націоналістичну суть цієї легенди. З другого боку постає питання про висвітлення постаті Куліша. Проблема Куліша ще зовсім не розроблена, а Куліш був і досі є ідолом націонал-фашистів. Відомо ж, як Хвильовий, Шумський і К^о, підносили Куліша, протиставляючи його Шевченкові, який, на їхню думку, був „гальмом“ в політичному і культурному розвитку України. Піднесення імені Куліша націоналістами, ототожнення його з так званою „Червоною Європою“— не випадкове. Курс історії української літератури повинен з'ясувати історичне місце Куліша, але не з тим, щоб взагалі „зняти“ його з сторінок історії української літератури, а з тим, щоб показати і літературну майстерність Куліша, і його літературно-політичні позиції.

З проблемою Куліша органічно зв'язані і інші питання. Так, наприклад, надзвичайно важливе питання про розуміння фольклору у Куліша і в Шевченка, питання про оцінку Куліша сучасниками, зокрема Шевченком (в 40—50 рр.) і Франком (в 80—90 рр.). Дуже показовий той факт, що саме Шевченко і Франко рішуче виступили проти Куліша і виставляли його, як свого політичного противника.

Тепер особливої ваги набуває питання вивчення реалізму в українській літературі ХІХ ст., питання про виникнення й розвиток монументального реалістичного роману на Україні. Сюди входить творчість таких прозаїків, як Нечуй-Левицький, Свидницький, П. Мирний, Білик.

Справді наукове вивчення реалізму в українській літературі допоможе нам правильно підійти до розв'язання цілого ряду важливих, особливо заплутаних буржуазно-націоналістичним літературознавством, питань. А саме:

- 1) треба покласти край ототожнюванню творчості Нечуя-Левицького і П. Мирного;
- 2) треба остаточно розвінчати націоналістичну легенду про Драгоманова, як „попередника“ марксизму на Україні;
- 3) треба ясно й чітко з'ясувати, яке ж значення мав театр Тобілевича в розвитку українського буржуазного театру;
- 4) треба на фактах показати, чому націоналісти замовчують Грабовського і т. д.

Основою розробки всіх цих питань мусять бути такі класичні роботи Леніна, як „Что такое“ „друзья народа“, „Экономическое содержание народничества“, „Развитие капитализма в России“ і ін. Саме вчення Леніна про два шляхи розвитку капіталізму в Росії, ленінська критика народництва, ленінська оцінка Драгоманова і взагалі буржуазного лібералізму, ленінська теорія імперіалізму— мають виключне значення в роботі над історією української літератури.

Візьмемо, наприклад, Грабовського. Націоналістичне літературознавство замовчувало його, а висувало Б. Гринченка. Чому? Та тому, що Грабовський проводив революційно-демократичну лінію в літературі, тому що Грабовський був політичним „злочинцем“ царської Росії, тому що Грабовський йшов від Шевченка й Чернишевського, тому що Грабовський йшов від марксизму. Навіть, коли взяти перекладні твори Грабовського, то й тут він дуже різко протистоїть Кулішеві, Славінському, Самійленкові, Гринченкові і ін. Грабовський вибирає для перекладів кращі поезії Верса, Гейне, Фрейліграта, Вєрта, Гуда і ін., шукає творів з революційним змістом. На творчості Нечуя-Левицького, зокрема на його естетичних концепціях, можна дуже яскраво показати, як українська буржуазія протиста-

вляла українську культуру культурі російській. Нечуй-Левицький в своїй статті „Сьогочасні літературні прямування“ говорив про непотрібність великоруської літератури для України. Адже нікому іншому, як саме Нечуй-Левицькому належить буржуазна формула культури: „Культура національна формою й національна змістом“. Аджеж ніхто інший, як саме Нечуй-Левицький в своїй полеміці з Пипінім розгорнув агітацію, скеровану на відрив української культури від культури руської (див. „Українство на літературних позовах з Московщиною“). Все це факти історії, але вони ще живі в „аргументації“ націоналістів. Саме ця сторона спадщини Нечуя-Левицького зумовила такий незвичайний піетет націоналістів до письменника. Знову ж таки ми повинні робити акцент на цих питаннях не тому, що взагалі треба Нечуя-Левицького знецінювати. Значення його в розвитку українського буржуазного роману велике. І про це треба говорити, визначивши місце даного письменника в історії літератури.

Теж саме й з драматургією Кропивницького й Тобілевича. Є люди настроєні дуже „ліво“. Доречі сказати тут націоналістична контрреволюція не раз підсилала своїх агентів у радянську літературу з тим, щоб „лівою“ фразою робити своє діло. Далеко за прикладом не треба йти. Візьмемо „ковбоїв“ українських „футурпрерій“—Гео Шкурупія. Адже він не раз виступав надзвичайно „ліво“ в питаннях національно-культурного будівництва, сам будучи в той же час прихованим фашистом. Так деякі „ліваки“ робили спроби викинути взагалі з культурної спадщини творчість Кропивницького й Тобілевича. Насправді ж драматургія Тобілевича мала велике значення в розвитку українського буржуазного театру останньої чверті XIX до сторіччя. На Україні театр Тобілевича відіграв функцію аналогічну театру Островського в Росії. І про це не можна забувати.

Правильної більшовицької оцінки чекає така видатна письменниця, як Леся Українка, на творчості якої фашист Донцов ось уже на протязі кількох років робить спробу базувати (хоч і безуспішно) свою теорію фашистського волюнтаризму.

Але особливу увагу мусить притягти така складна постать, як Іван Франко. Громадсько-політичний діяч і вчений, історик і теоретик літератури, економіст і талановитий поет, видатний прозаїк і драматург—Іван Франко користався *особливою* „увагою“ націоналістів. І характерне те, що націоналісти намагалися взяти Франка, так би мовити, з лобового удару. Коли вони старанно замовчували Коцюбинського, як революціонера, демократичного письменника, то про Франка, як „соціаліста“ найбільше напсували паперу. Останні критичні нариси про „Суспільно-політичні погляди Івана Франка“ видані в 1932 р. „Рухом“ під редакцією націоналістів—Березинського і Йосипа. Написані невідомо ким, ці нариси саме так і ставлять питання про Франка, як соціаліста.

Читаємо:

„Тому теж маючи на увазі вищезгадане, мусимо признати соціалізм Франка, як на тодішній час, марксистським, типовим, що так скажемо, для марксистів, соціал-демократів 70 років, дарма що для наших часів він не повний; непослідовний, та має в собі деякі помилкові погляди в основних, принципових питаннях“ (стор. 60).

Чому націоналісти облюбували „соціалізм“ і „марксизм“ Франка? Тому, що цей „соціалізм“ далекий від наукового соціалізму Маркса—Енгельса, до якого, як відомо, Франко не міг піднятися в силу багатьох причин. Марксистсько-ленінське літературознавство повинно

дати правильну оцінку всієї франківської спадщини, повинно ясно й чітко охарактеризувати його еволюцію від пропаганди революційної боротьби до заперечення її на позиціях буржуазного радикалізму і лібералізму, від реалізму до імпресіонізму й романтики в художній творчості, від матеріалізму до ідеалізму в естетиці. Все найкраще в його творчості, де подано різні з своїм правдивістю картини зубоженого, пограбованого поміщиками села, картини з життя ремісників і робітників, загнаних хижацьким капіталом в умови звірячої експлуатації („Бориславські оповідання“, „Боа-констриктор“, „Борислав сміється“ і ін.), повинно стати власністю нашого масового читача. Ми повинні також розбити націоналістичну брехню про те, що Драгоманівський вплив на Франка ніби був впливом виключно позитивним. Навпаки, саме вплив Драгоманова спричинився до того, що Франко почав сходити на позиції буржуазного радикалізму й лібералізму.

На основі вивчення творчості класиків української літератури, новий курс історії української літератури повинен високо піднести питання художньої майстерності. Треба забезпечити, щоб цей новий курс був курсом історії *літератури*, а не історії взагалі, щоб на ньому наш масовий радянський читач, наша молодь навчилися розуміти художній твір, щоб на основі вивчення творчого досвіду кращих майстрів минулого ще більше міцнішала, набирала нової сили наша молода радянська література.

Л. СИЗОНОВ.

Про шкідництво контрреволюційного блоку троцькістів і націоналістів на теоретичному фронті радянського будівництва і права.

Країна рад, керована лєнінською партією на чолі з товаришем Сталіним, домоглася у всіх ділянках соціалістичного будівництва всесвітньо-історичних перемог. Розгром капіталістичних елементів, неподільне панування соціалістичного сектору у всьому народному господарстві, остаточна перемога колгоспного ладу—все це незмірно зміцнило, як внутрішнє, так і зовнішнє становище Радянського Союзу.

Цих успіхів робітничий клас і всі трудящі маси Радянського Союзу домоглися в жорсткій класовій боротьбі. Ленінська партія, громлячи контрреволюційних троцькістів, націоналістів, викриваючи їх шкідницьку діяльність, вказувала, що класові вороги і їх агентура блокуються між собою на спільній платформі боротьби проти диктатури пролетаріату, проти партії і її керівництва.

ЦК КП(б)У на чолі з товаришами Косіором і Постишевим ще на листопадовому пленумі звернув особливу увагу партійної організації України на нову тактику націоналістів, троцькістів і інших контрреволюціонерів, що блокуються між собою в боротьбі проти партії і радянської влади.

Товариш Постишев вказував, що рештки контрреволюційного троцькізму блокуються тепер на Україні, як з українськими націоналістами, так і з руськими великодержавниками, а на XII з'їзді КП(б)У, характеризуючи антирадянські, опортуністичні угруповання, він говорив:

„Ріст озлобленості, озвіріння загнаньх, але недобитих решток класового ворога передавались і їх агентурі всередині партії. Особлива ненависть до керівництва партії і особисто до товариша Сталіна, прялі заклики до скинення керівництва партії будьякими методами аж до терору,— така є одна з характерних рис опортуністичних груп цього періоду і їх діяльності“¹.

На XIII Всеукраїнському з'їзді Рад товариш Постишев говорив:

„Ворог тепер тонше маскує свою роботу, він перейшов до терору, і тепер в один шерг впрівнявся фронт фашистів з троцькістами, зіпов'євцями, з націонал-ухильниками. Нічим вони тепер один від одного не різняться в їх осканєнілій зневапєті проти робітників і колгоспників нашої країни, проти будівництва соціалізму“².

¹ П. Постишев, „Статті і промови“, Партвидав ЦК КП(б)У 1935 р., стор. 35, курсив наш — К. С.

² XIII Всеукраїнський з'їзд рад. Доповіді, промови і ухвали, Партвидав ЦК КП(б)У, 1935 р. стор. 39.

Подонки антирадянського зінов'євського угруповання, керівники і учасники його скотилися до табору фашизму і перейшли до білогвардійсько-бандитських методів у боротьбі проти радянської влади, партії і її керівників, віднявши у партії і робітничого класу прекрасного більшовика і керівника товариша Кірова.

Вирок військової колегії Найвищого Суду в справі подонків контрреволюційного тропькізму, що зробили це злочинське вбивство, вирок у справі контрреволюціонерів Зінов'єва, Каменєва і інших зрадників соціалістичної батьківщини є удар не тільки по білогвардійським терористам, але й по всій світовій контрреволюції. Цей вирок показує, що караюча рука пролетарської диктатури нещадно буде розправлятися з усіма і всілякими підступами класового ворога.

Троцькісти і націоналісти, спільно з імперіалістами, прагнуть скинути радянську владу, відірвати Україну від Радянського Союзу і перетворити її в колонію польського і німецького імперіалізму, бачачи в цьому ключ до ліквідації СРСР, засіб знищення більшовизму. Ця контрреволюційна боротьба проти радянської влади прикривається звичайно націоналістичним прапором — гаслами „незалежності“, „соборності“, „самостійності“ України. Метою контрреволюції є утворення буржуазної держави. Це в однаковій мірі характерно як щодо України, так і інших національних республік і областей Радянського Союзу.

Колишній колчаковський міністр Головачев, який живе в Харбіні, вимагає відриву Далекого сходу від СРСР і утворення Сибірської незалежної буржуазної української держави. Видаючи плани японського імперіалізму, цей наймит капіталізму говорить: „Проблема Сибіру тепер повинна бути розв'язана в дусі боротьби за її державну самостійність“¹.

Націоналістичні контрреволюційні організації в Таджикистані не тільки провокували і організовували еміграцію до Афганістана, але і ставили своїм завданням утворити кадри басмацтва, щоб в момент антирадянської війни повалити радянську владу і утворити буржуазну таджицьку державу, тісно зв'язану з великими імперіалістичними державами.

Татарські націоналісти в Криму в спілці з імперіалістами, одержуючи підтримку від другого інтернаціоналу, борються проти радянської влади за відрив Радянського Криму від СРСР і перетворення його в колонію імперіалістів. Викриті в 1932 — 1933 р.р. в Криму два націоналістичні контрреволюційні угруповання під назвами „Селянський Ітифак“ і „Таємне товариство“ ставили своїм завданням — утворення кримського ханства-буржуазного кримського національного уряду.

Білоруські націоналісти, будучи в тісному зв'язку з польськими імперіалістами, спираючись на куркульські і інші антирадянські елементи, ведуть боротьбу за відрив радянської Білорусі від СРСР і за утворення „незалежного“ буржуазно-поміщицького Білоруського уряду під протекторатом Польщі.

Такі ж цілі переслідує і націоналістична контрреволюція на Україні. На Україні націоналісти і тропькісти проникали не тільки на ділянки соціалістичного будівництва (промисловість, сільське

¹ Цитовано за збірником „Знищити український націоналізм на теоретичному фронті“, Партвидав, ЦК КП(б)У, 1934 р. Стор. 5.

господарство, транспорт) і в державний апарат (наприклад, Наркомюст, Наркомзем УСРР), але й на науковий фронт; зокрема вони проводили велику шкідницьку роботу на теоретичному фронті радянського будівництва і права.

До Науково-дослідного інституту радянського будівництва і права на Україні (Харків) продізали і деякий час в ньому господарювали контрреволюціонери-націоналісти і троцькісти — Лозинський, Романюк, Демчук і інші.

Тут, прикриваючись машкарою науки, як і на інших ділянках, вони розробляли план збройної боротьби проти радянської влади, партії і її керівників, пов'язуючи реалізацію цих планів з початком контрреволюційної війни проти СРСР.

Контрреволюційний блок націоналістів і троцькістів на теоретичному фронті радянського будівництва і права, як у своїй викладавській роботі, так і в літературі, що видавалася, протягував антирадянську платформу боротьби проти диктатури пролетаріату, проти ленінської партії.

Тоді в 1933 році ще не викрите націоналістично-троцькістське керівництво інституту (Трублавич, Жагелев, Мураховський і інш.) заявляло, що одночасна боротьба проти українського націоналізму і троцькізму ніби змазує гостроту боротьби проти націоналізму. Троцькісти на правовому фронті, базикаючи „про змазування боротьби“ проти націоналістів при умові одночасного викриття разом з ними і троцькістів, робили тільки вигляд, що ведуть боротьбу проти націоналістів, справді ж блокувалися з ними, а також фінансували націоналістів, видаючи їм гроші ще тоді, коли ці агенти іноземної контррозвідки були заарештовані органами радянської влади.

* * *

Питання про диктатуру пролетаріату є головне в марксизмі-ленінізмі. У всій боротьбі Маркса — Енгельса — Леніна — Сталіна, у програмі і історії ленінської партії — питання про диктатуру пролетаріату є головне, основне.

На це головне в марксизмі-ленінізмі і в першу чергу озброїлися шкідники з Інституту радянського будівництва і права. Один з учасників цього блоку троцькістів і націоналістів Жагелев твердить, що Маркс до висновку про необхідність диктатури пролетаріату, про необхідність руйнування буржуазної державної машини ніби прийшов вперше тільки в 1871 році, урахувавши досвід Паризької Комуні. Тут троцькіст Жагелев своєрідно переспівує погляд соціал-фашистів, які таксамо заявляють, що Маркс слово „диктатура пролетаріату“ ніби „випадково“ „кинув“ тільки один раз у „Критиці Готської програми“. Треба тільки нагадати, що подібно до Жагелева, і Юринець, Левік, Вінокур і ряд інших авторів-націоналістів і троцькістів старанно перекручували марксизм-ленінізм, ігноруючи, що вчення про диктатуру пролетаріату є головне в марксизмі-ленінізмі.

Праці Маркса-Енгельса-Леніна-Сталіна яскраво показують нам весь шлях розвитку марксистсько-ленінського учення про диктатуру пролетаріату і одночасно викривають наклепницькі твердження вождів другого інтернаціоналу про те, що Маркс ніби „випадково“ „кинув“ слово диктатура пролетаріату“.

Всі праці Маркса, як ті, що відносяться до 1847—1848 р.р., наприклад — „Злидні філософії“, „Комуністичний маніфест“, так і пізніші —

„18-е Брюмера“, „Громадянська війна у Франції“, „Критика готської програми“ і інші провизані ідеєю диктатури пролетаріату.

Виступаючи проти Маркса-Енгельса, як основоположників учення про диктатуру пролетаріату, націоналісти і троцькісти також заперечують і ленінський етап в розв'язковій вченні про диктатуру пролетаріату.

Товариш Сталін, показуючи, як Ленін далі розвивав марксизм, говорить, що, поперше, Ленін відкрив радянську владу, як державну форму диктатури пролетаріату, подруге, розкрив дужки в формулі „диктатура пролетаріату“ під кутом зору проблеми про спілників пролетаріату, потрете, визначив диктатуру пролетаріату, як вищий тип демократії в класовому суспільстві.

Але ж блок троцькістів і націоналістів заперечує ленінський етап у розвитку вчення Маркса-Енгельса про диктатуру пролетаріату. Так, згадалий вище Жагелев вважає, що Марксове вчення про диктатуру пролетаріату тільки перекладене партією Леніна на мову практичних революційних дій¹.

Цей контрреволюційний наклеп тільки переживує розгромлений партією наклеп контрреволюціонера Зінов'єва, який твердив, що... „в ділянці теорії диктатури пролетаріату — Ленін одержав від Маркса далеко більше „готового“, ніж в інших ділянках“²... „що радянська форма диктатури пролетаріату не відкрита Леніном, а тільки ніби пояснена Леніном“.

Так контрреволюціонери намагаються протягнути троцькістську контрабанду, вже давно викриту і розгромлену партією під керівництвом товариша Сталіна.

Блок троцькістів і націоналістів, заперечуючи диктатуру пролетаріату, зображає її, як панування двох класів: пролетаріату і селянства. Троцькіст Фалькевич³ і націоналіст Трублявич, як і націонал-опортуніст Скрипник, заявляють, що диктатура пролетаріату це є панування, керівництво двох класів — пролетаріату і селянства (в тому числі і заможного)⁴.

Маркс — Енгельс — Ленін — Сталін вчать, що диктатура пролетаріату є єдиновладдя пролетаріату, що диктатура пролетаріату є необмежене законом, і що спирається на насильство, панування пролетаріату над буржуазією, яке користується співчуттям і підтримкою трудящих і експлуатованих мас. На VII-му пленумі Вкконкому Комуністичного Інтернаціоналу товариш Сталін говорив, що

„...диктатура пролетаріату є панування однією класу, класу пролетарів. В умовах союзу пролетаріату і селянства це єдиновладство пролетаріату виражається в тому, що керівною силою в цьому союзі є пролетаріат, його партія, яка не ділить і не може ділити керівництво державним життям з іншою силою або з іншою партією“⁵.

Визначення диктатури пролетаріату, як панування двох класів, що його давав контрреволюціонер Зінов'єв, веде логічно до ідеї утворення другої партії. Товариш Сталін на сьомому пленумі Виконкому Комуністичного Інтернаціоналу підкреслював, що

¹ Журнал „Молодий Комувар“ 1933, № 5—6, стор. 50.

² Зінов'єв, „Ленінізм“, вид. 1926 р., ст. 187.

³ Див. брошуру Фалькевича і Житловського — „Селянство і місцеві органи влади“, видання 1925 р., стор. 5.

⁴ Скрипник, „Статті і промови“ т. 2., стор. 117, вид. 1931 р.

⁵ І. Сталін, „Ще раз про соціал-демократичний ухил в нашій партії“, 1927 р., стор. 100.

„...при зінов'євському розумінні диктатури пролетаріату ми повинні були мати керівництво двох партій, відповідно до двох класів, що стоять біля „жерма державного життя“¹.

Антирадянську троцькістсько-зінов'євську тезу, що намагається виправдати ідею утворення другої партії, виправдати антирадянську діяльність різних контрреволюційних груп і в першу чергу контрреволюційного троцькізму, використали і проводили націоналісти і троцькісти в своїй боротьбі проти партії і радянської влади.

Ставлячи своїм завданням повалення радянської влади і реставрацію диктатури капіталістів і поміщиків, українські націоналісти використали, як троцькістську антирадянську тезу про ніби переродження радянської влади, так і бухарінську опортуністичну настанову про те, що пролетаріат повинен бути ніби принципіально ворожим державі робітничого класу.

Троцькісти і націоналісти в боротьбі проти партії і радянської влади всіляко перекручували роль і значення партії в революції, в системі диктатури пролетаріату, в соціалістичному будівництві. Так, наприклад, академік Маліповський з комісії звичаєвого права ВУАН, аналізуючи матеріали обслідуваних сіл Курської, Київської і Уральської губерній (1926 р.) проводить думку, що партія на селі ніби не цікавиться життям трудящих, не керує господарством,² що виникнення та існування комуністичної партії ніби не передбачене ніякими юридичними законодавчими актами. Він говорить, що резолюції XII та XIII з'їздів партії про роботу на селі

„... складені в декларативній формі, мають обов'язковий юридичний характер. Тому питання про склад, організацію та діяльність партії належать до права, саме до звичаєвого права, бо законодавства про партію покищо немає. В обслідуваннях сіл зазначаються факти щодо партійного звичаєвого права“³.

Проводячи наклепницьку думку про те, що партія ніби не керує господарським будівництвом села, ігнорує потреби трудящих, що партія випнула і ніби існує без законодавчої на те підстави, націоналісти тим самим сприяли антирадянським куркульським елементам в їх боротьбі проти партії і радянської влади.

Не випадково фашист Лозинський висував лозунг „радянська влада без комуністів“. Класовий ворог бачить в чому сила і міць пролетарської держави. Ця сила полягає в тому, що комуністична партія в СРСР є вождь і організатор всього соціалістичного будівництва, центральна керівна сила всієї системи диктатури пролетаріату. Ось чому націоналістична контрреволюція, ставлячи своїм завданням повалення диктатури пролетаріату, намагається завдати удару головній силі диктатури пролетаріату — комуністичній партії. Але це не нове. Цей контрреволюційний лозунг „ради без комуністів“, „диктатура пролетаріату без комуністів“ висував ще Мілюков, його висувають у своїй контрреволюційній діяльності українські фашисти і їм подібні кати трудящих мас СРСР, скеровуючи удар насамперед проти партії, як центральної керуючої сили всієї системи диктатури пролетаріату.

Ставлячи своїм основним завданням повалення радянської влади, перетворення радянської України в колонію німецького і польського

¹ *Д. Сталін*, „Ще раз про соціал-демократичний ухил в нашій партії, ГІЗ, 1927 р., стор. 100.

² Дпв. ст. Маліповського, вміщену в Працях Комісії звичаєвого права ВУАН вип. III., вид. 1928 р., стор. 206.

³ Праці комісії звичаєвого права ВУАН 1928 р. вип. III, стор. 202.

фашизму, захищаючи і пропагуючи контрреволюційну троцькістську теорію неможливості побудови соціалізму в нашій країні, націоналістичні лозунги „незалежності“, „соборності“, теорію „безбуржуазності“ нації, націоналісти і троцькісти всіляко чинять опір знищенню капіталістичних елементів у СРСР. Антирадянську теорію „безбуржуазності“ нації, скеровану проти ліквідації класів, захищають і протягують не тільки українські націоналісти, її захищають і націоналісти інших республік Радянського Союзу. Заперечуючи наявність у своїй нації буржуазії, націоналісти намагаються відвернути від неї удари пролетарської диктатури. Так, наприклад, білоруський націоналіст Ігнатівський В. у своїй книзі „Історія Білорусі“ пише: „Білорусія саме не знає куркуля — глита російського типу, що як навік обплутував усе село борговими зобов'язаннями“ (стор. 233).

Татарські націоналісти в Криму також протягують теорію безбуржуазності татарської нації. Називаючи політику ліквідації куркульства, як класу, на базі суцільної колективізації „Московською політикою“, вони говорили: „куркулів з татар немає, куркулі тільки з нащадків і руських бувають; виселення татар-куркулів є московська політика для знищення татарської національності“.¹

Заперечуючи існування „своїї“, „національної“ буржуазії, націоналісти маскують класову боротьбу буржуазії проти диктатури пролетаріату, борються проти політики ліквідації куркульства, як класу, на основі суцільної колективізації. Не випадково тому, що антирадянська діяльність троцькістів і націоналістів особливо пошквалилася саме в період, коли партія перейшла до ліквідації куркульства як класу, на базі суцільної колективізації.

Борючись проти політики ліквідації куркульства як класу, на основі суцільної колективізації, націоналісти і троцькісти всіляко ідеалізували, вихваляли куркульське господарство і боролися за його збереження.

Наприклад, в статтях окремих робітників комісії звичаєвого права ВУАН (Крістер, Малиновський, Воблий В.) всіляко ідеалізувалося поміщицьке господарство і дискредитувалися радгоспи, колгоспи. Радгоспи зображувалися у вигляді утратних, нерентабельних підприємств, що здають ніби землю селянам, як здавав поміщик, з половиною, а „...стосунки поміж радгоспами і селянством, надто незможним, гостро ворожі“.²

Намагаючись дискредитувати радгоспи, Малиновський сумує за поміщицьким господарством, що розвивалося на звірячій експлуатації трудящих мас. Він пише:

„На Північному Кавказі в горах поблизу станції Ново-Свободної була монастирська маєтність (більше як 1500 десятин), що давала щороку прибутку від 20 до 35.000 крб. Нині там радгосп Кубчерсільгосптресту жодних прибутків не дає“³.

При старому керівництві УАМЛІН націоналісти і троцькісти з метою дискредитації колгоспів і ідеалізації куркульського господарства в своїх „наукових дослідженнях“, „наукових експедиціях“, які надсилали до спеціально підібраних відсталих і засмічених кол-

¹ Доповідь тов. Самедінова на III-й сімферопольській міській партійній конференції, див. газ. „Красный Крым“, за II/I, 15/1 і 22/I 34 р.

² Стаття Малиновського, „Революційне радянське звичаєве право“, збірник ВУАН, вип III, вид. 1928 р. ст. 172.

³ Там же, стор. 172.

госпів, у висновках малювали куркуля „кращим“ виробничником, „громадським діячем“.

Не чим іншим, як модифікацією цих буржуазних настанов, скерованих проти ліквідації куркульства як класу, на основі судильної колективізації, є теорія „оборони“ націонал-опортуніста Скрипника, який запевняв, що пролетаріат в перехідний період не наступає на капіталістичні елементи, а ніби тільки захищається. В своїй брошурі (що вийшла в 1924 році) „Кримінальна політика радянської влади“ Скрипник писав:

„Пападає буржуазія — радянська влада захищається. Владуща меншість весь час наступає, радянська влада, як влада трудящої більшості, — захищається“ (стор. 22).

Цілком відповідно до цієї настанови Скрипника і Пригов завдання радянської держави щодо „класу капіталістів“ зводять тільки до того, щоб тримати цей клас у необхідній „слухняності“ і „покорі“.¹

Ленінська політика соціалістичного наступу на капіталістичні елементи, скерована до ліквідації експлуататорів, замінюється націоналістами і троцькістами ворожою теорією „оборони“.

В написаній Трублаєвичем, Жагелевим і Цареградським статті „Диктатура пролетаріату і революційна законність у другій п'ятилітці“, що вміщена в журналі „Радянська Україна“ № 4 за 1933 р., автори формально вказавши мимохідь на п'ять форм класової боротьби, дані Леніном у його конспекті брошури „Про диктатуру пролетаріату“, ігнорують другу („громадянська війна“) і четверту форми класової боротьби („використання буржуазних спеціалістів“).

Вони зводять класову боротьбу в період диктатури пролетаріату лише до трьох форм, тим самим свідомо перекидаючи весь ленінський аналіз класової боротьби в перехідний період.

Троцькіст Жагелев, говорячи про націоналістичну агітацію,² як про одну з важливіших форм класової боротьби на Україні, замовчує факт проникнення класового ворога з метою шкідництва у промисловість, сільське господарство, транспорт, товарооборот, державний апарат, на науковий фронт.

Націоналіст Трублаєвич П. в своїй статті „Учення марксизму-ленінізму про диктатуру пролетаріату“, написаній в 1933 році,³ старанно обходив питання класової боротьби на Україні і націоналістичну контрреволюцію, хоч процеси СВУ, „Українського національного центру“ і інші в цей час уже показали наявність дуже гострої класової боротьби на Україні.

Виступи націоналістів і троцькістів проти ленінського учення про класову боротьбу в перехідний період тісно пов'язані з перекиданням ними суті диктатури пролетаріату.

Маркс, Енгельс, Ленін і Сталін розробили чітке вчення про диктатуру пролетаріату, про єдність трьох сторін диктатури пролетаріату. Товариш Сталін дав відоме класичне визначення суті диктатури пролетаріату.

Диктатура пролетаріату є: 1) необмежене законом наслідство у відношенні до буржуазії і поміщиків, 2) керівництво пролетаріату у відношенні до селянства, 3) будівництво соціалізму у відношенні до всього суспільства. Ні одна з цих

¹ Пригов, „Наука про право і державу“, вид. 1930, ст. 54, див. також „Конституція УСРР в питаннях і відповідях“ вид. 1930 р., стор. 1—2.

² Жагелев, „Сільради в боротьбі за більшовицькі колгоспи“, вид. 1933 р., стор.

³ Див. збірник „До п'ятидесятиріччя смерті К. Маркса“, вид. ВУАМЛІІІ, 19

трьох сторін диктатури не може бути виключена без шкоди перевернути поняття диктатури пролетаріату. Тільки всі ці сторони, взяті разом, дають нам повне і закінчене поняття диктатури пролетаріату“¹

Українські націоналісти (Лозинський, Романюк) і троцькісти, намагаючись вихолостити суть диктатури пролетаріату, зводять її тільки до насильства. Зведення ними суті диктатури пролетаріату тільки до насильства нерозривно пов'язане з контрреволюційною теорією троцькізму про неможливість побудови соціалізму в одній країні, з троцькістською теорією „перманентної“ революції.

Не випадково Жагелев в оцінці причин, що привели до проривів на Україні в 1931 і 1932 рр., репресіям надає вирішне місце.

Товариш Постишев, аналізуючи причини проривів, підкреслював, що КП(б)У в ці роки припускала помилки.

„...все більше підмінила справді більшовицький наступ на куркульсько-капіталістичні елементи методами голого адміністрування, командування, голої репресії“.²

Відомо, що класові вороги, як Сірко, Скарбек, Річицький, прикриваючись партійним квитком, при виїздах на райони, при проведенні хлібозаготівель і інших кампаній, застосовували нечувані репресії проти колгоспників, проти трудящих одноосібників. Наприклад, член контрреволюційної української військової організації (УВО) — Річицький, як розказував на XII з'їзді КП(б)У товариш Постишев,

„Прийшовши на хлібозаготівлі, він став застосовувати нечувані репресії спеціально для того, щоб підбурити колгоспників проти колгоспного будівництва і радянської влади“³

Не випадково і Жагелев за вирішну причину проривів 1931—1932 рр. на Україні вважав *недостатню* застосування заходів придушення з боку пролетарської держави, запевняючи: „що гостріших форм набуває класова боротьба, то сильніше і дійовіше має бути революційне насильство, примушування, репресії“...⁴

Таке пояснення прориву на Україні Жагелевим є продовження захисту ним класового ворога, виправдання його методів шкідництва, провокації, тих методів, які практикували проти трудящих Річицькі Сірко, Скарбеки і подібні до них кати трудящих УСРР, розглядаючи пролетаріат і трудяще селянство, як непримиренних ворогів.

Ленін і Сталін вчать, що союз пролетаріату з трудящим селянством є вищий принцип диктатури пролетаріату. Ленінізм при цьому виходить з того, що 1) керівництво, гегемонія в цьому союзі належить пролетаріатові, організованому в пануючий клас, що 2) цей союз базується на боротьбі проти капіталістичних елементів міста і села, що 3) цей союз здійснюється в країні переможного пролетаріату, в радянській державі, в якій неподільне керівництво належить комуністичній партії.

Троцькісти ж і націоналісти на Україні в своїх шкідницьких підручниках (з політекономії, теорії радянської економіки і інш.) скрізь протягують думку про ніби існуючий антагонізм між пролетаріатом і трудящим селянством.

Контрреволюціонер Чичкевич в цілковитій згоді з троцькістом

¹ *Й. Сталін*, „Питання ленінізму“, вид. IX, 1932 р. Партвидав ЦК ВКП(б), стор. 164.

² *П. Постишев*, „Статті і промови“, Партвидав, вид. 1934 р., стор. 64.

³ *П. Постишев*, „Статті і промови“, Партвидав ЦК КП(б)У, 1934 р., стор. 70.

⁴ Журнал „Молодий Комунар“ № 5—6, 1933, стор. 53—54.

Преображенським вважає, що в СРСР існують „колонії“ і „метрополії“, що існує антагонізм між містом і селом¹.

Саченко-Сакун — робітник Комісії звичаєвого права ВУАН, проводячи думку, що селяни недоброзичливо ставляться до робітників, приходять до антирадянського висновку, що взагалі „...радянська влада тільки робітників захищає, дарма що вони, селяни, повинні сплачувати податок та інше“².

Теорія націонал-опортуніста Скрипника про систематичні „поступки“ з боку пролетаріата селянству також тісно змикається з настановами, що говорять про ніби ворожість трудящого селянства щодо радянської влади. Скрипник говорить, що програма нашої партії

„... є програма великих поступок, які робітничий клас повинен дати селянству, щоб завоювати це селянство. Є римська поговорка: „Дай, щоб ти дав“. Наша національна програма саме і є така“³.

Така характеристика нашої програми, як „програми великих поступок“, що означає заперечення спільності корінних інтересів робітничого класу і трудящих мас селянства, є антипартійна наклепницька характеристика більшовицької програми.

Наша партія на чолі з таваришем Сталіним, послідовно здійснюючи ленінську політику щодо селянства, в боротьбі з класовими ворогами і їх агентурою добилаєт всесвітньо-історичних перемог.

Розгром капіталістичних елементів міста і села, неподільне панування соціалістичного сектору в народному господарстві, остаточна перемога колгоспного ладу все це незмірно зміцнило Радянський Союз, зміцнило і піднесло на новий вищий щабель союз робітничого класу з трудящим селянством.

Товариш Сталін на XVII з'їзді партії, вказуючи, що основні маси селянства остаточно й безповоротно стали під прапор соціалізму, говорить:

„Хай базикають есеро-меншовицькі і буржуазно-троцькістські кумушки, що селянство по природі контрреволюційне, що воно покликане відновити в СРСР капіталізм, що воно не може бути союзником робітничого класу в справі побудови соціалізму, що в СРСР неможливо побудувати соціалізм. Факти говорять, що ці панове зводять наклеп і на СРСР і на радянське селянство“⁴.

Перекручуючи вчення про диктатуру пролетаріату, про союз пролетаріату з трудящим селянством, націоналісти і троцькісти виступають проти ленінського учення про радянську державу, всіляко ідеалізуючи, захищаючи буржуазну державу. Яскравим прикладом ідеалізації, захисту буржуазної держави є націоналіст Трублаєвич Н., який намагається довести, що держава взагалі, а отже і буржуазна держава, ніби репрезентує загальні інтереси. „Репрезентуючи загальний інтерес — пише Трублаєвич, — держава стосується до громадянина як ціле, як загальне до частини; відношення ж громадянина до держави, як відношення окремої особи до загального, до держави як до цілого“...⁵

Націоналіст Трублаєвич, намагаючись зобразити диктатуру буржуазії представником спільних інтересів, переспівує соціал-демо-

¹ Див. підручник „Теорія радянської економіки“, вид. 1933 р. II т., стор. 328.

² Див. Праці Комісії ВУАН по звичаєвому праву, вид. 1928 р. вип. III, стор. 293.

³ Стенографічний звіт 2-го Всеукр. з'їзду робітників юстиції, Бюлетень № 9, стор. 19.

⁴ *Й. Сталін*, „Питання ленінізму“, вид. 10, Партвидав ЦК КП(б)У 1935 р. стор. 481.

⁵ *Трублаєвич Н.*, „До питання про взаємини держави і права“, 1930 р., стор. 70.

кратичну теорію „чистої демократії“, що є в руках буржуазії одним з засобів приховання, маскування експлуаторської суті буржуазної диктатури. Якщо націоналіст Юринець вважає, що „капіталізм має в собі можливість соціалізму.“¹, то тов. Пригов в брошурі „Наука про право і державу“ (1930 р.), обходячи найбільш глибокі, корінні суперечності імперіалізму, обходячи лєнінський закон нерівномірного розвитку капіталізму, вважає, що „...капіталізм є одночасно первісним джерелом організації світового соціалістичного господарства, розвитку якого заважає національна роз'єднаність капіталістичного суспільства“ (стор. 36).

Ворожість цих настанов, взятих з арсеналу соціал-фашистів, і скерованих до ідеалізації і захисту капіталістичного ладу, сама по собі очевидна.

В писаннях українських націоналістів (Лозинський, Романюк, Гірчак і інші) ця ідеалізація буржуазної держави знаходить яскравий вияв у ідеалізації Центральної Ради і українських буржуазних партій.

Так фашист Лозинський в книзі „Міжнародне право“, виданій в 1931 році, вважає Центральну Раду провідником національного руху. Тимчасовий уряд і контрреволюційну Центральну Раду він розглядає як супротивників, що між собою „не дійшли до збройного конфлікту тільки тому, що Жовтнева революція скинула тимчасовий уряд“ (стор. 66).

Націоналіст Трублявич фашистську організацію Західної України (УВО) також вважає супротивником польських окупантів, проти яких УВО ніби „починає терористичні акти“².

Явно контрреволюційну фашистську організацію української буржуазії (УВО), яка спільно з польським імперіалізмом придушує трудящих, організовує інтервенцію проти Радянського Союзу, Трублявич П. зображує „захисником“ інтересів трудящих.

Рубач захищає антирадянський лозунг „соборності“ України, вважаючи, що Центральна Рада ніби „революційними методами боролася з російською буржуазією за виконання національних завдань“.

Справді ж, як відзначав товариш С. В. Косіор на листопадовому пленумі ЦК КП(б)У (1933 р.), — всі націоналістичні уряди, включаючи і українську Центральну Раду, боролися за відновлення і зміцнення влади буржуазії, намагаючись утворити свою експлуаторську державу³.

„Боротьба окраїнних „урядів“ — говорить товариш Сталін в статті „Жовтєвий переворот і національне питання“ (1918 р.) — була і лишається боротьбою буржуазної контрреволюції проти соціалізму. Національний прапор пристібується до справи тільки для обману має, як популярний прапор, зручний для прикриття контрреволюційних замислів національної буржуазії“⁴.

Справді ж українські буржуазні партії, українські соціал-демократи, есери, партії, що входили до Центральної Ради, боролися проти визволення трудящих. Комуністична партія була єдиною партією, яка керувала робітничим класом і селянством України в боротьбі за Жовтень, в боротьбі за диктатуру пролетаріату.

¹ Див. підручник „Діалектичний матеріалізм“ ч. I, вид. 1932 р., розділ „Матеріалістична діалектика як філософська наука“.

² Див. передмову Трублявича П. до брошури Зямнього „Саботажники визвольного руху“, вид. 1928 року.

³ Див. доповідь товариша Косіора на листопад. пленумі ЦК КП(б)У 1933 р. стор. 24.

⁴ *И. Сталін*, збірник „Марксизм і національно-колоніальне питання“, Партиздав, 1934 р. стор. 52.

„Тільки наша партія, — говорять товариш Косіор, — повела робітничий клас і селянство України на боротьбу за повне національне визволення трудящих України і при братерській допомозі руського робітничого класу цього звільнення добилася“¹.

Ідеалізуючи й захищаючи буржуазну державу, буржуазно-демократичну республіку, всіляко протягуючи антирадянські теорії про „термідор“, про переродження радянської держави, про „далеко непролетарський“ характер нашої держави, націоналісти і троцькісти одночасно насаджували контрреволюційні гнізда² в радянському державному апараті: в Нарком'юсті, Наркомосі, в Наркомземі УСРР, УАМЛІН'і і інших.

Переспівом ворожої теорії про ніби „далеко непролетарський характер“ нашої держави—є теорія „правної“ держави, висунута Мазуренком і Малицьким на Україні. Проф. Малицький намагається довести, що у нас в СРСР існують поліційні заходи, що наша держава надає „нормам поліційного характеру значення правил“, а саме проведення поліційних заходів здійснюється під контролем радянського закону.

„Таким чином, — говорить Малицький, —радянська республіка проводить правний режим, якому ніскільки і ніде в світі не заперечує проведення *поліційних заходів* попередження протиправних фактів, причому ці *поліційні заходи* провадяться в рамках і під контролем закону, і, отже, радянська республіка є держава правна“³.

Товариш Каганович Л. М., в свій час, (в своїй доповіді в Комуністичній Академії „XII років будівництва радянської держави і боротьба з опортунізмом“, вміщеній в журналі „Радянська держава“ № 1 за 1930 р.) викривав теорійку „правної“ держави, яку захищав професор Малицький, викривши її ворожу марксизму-ленінізму суть, підкресливши, що Жовтнева соціалістична революція, зруйнувавши буржуазну державну машину, утворила пролетарську державу, новий вищий тип держави всесвітньо-історичного значення, прямо протилежний буржуазній державі.

Прикладом троцькістського наклепу на радянський державний апарат є також і брошура Є. Манюрина і Г. Шахара під назвою „Що таке бюрократизм“, видана в 1929 році, в якій говориться, що „паперової тяганини і самодурства у нас нерідко ніяк не менше, ніж у капіталістичних країнах“ (стор. 5).

В цій брошурі радянський державний апарат по своїй природі і завданням зображується бюрократичним „... і чим більше на нього іде грошей, тим гірше він обслуговує трудящих“ (стор. 7.)

Замовчуючи боротьбу, яку наша партія на чолі з товаришем Сталінім веде і веде проти троцькізму щодо питання про державний апарат, троцькіст Шахар і Манюрин заявляють, що „... у праці нашого радянського апарату ми не можемо показати хоч трохи значне число радянських, господарчих, професійних (і навіть партійних) установ, які б працювали точно, швидко, акуратно, без найменшої тяганини і без найнезначніших ознак бюрократизму (Є. Манюрин і Г. Шахар „Що таке бюрократизм“ стор. 10).

Шахар і Манюрин, оголосивши радянський державний апарат суцільно бюрократичним, відкрито протягуючи троцькістський на-

¹ С. Косіор. Доповідь на листопадовому пленумі ЦК КП(б)У, Партвидав ЦК КП(б)У, 1933 р. стор. 29.

² Див. резолюцію листопадового пленуму ЦК КП(б)У 1933 р. на доповідь товариша Косіора.

³ Малицький, „Радянська конституція“, вид. IV, 1928 р., стор. 75, курсив наш—К. С.

клеп на наш апарат, як апарат ніби відірваний від мас і чужий масам, визначали бюрократизм, як „... порядок ведення справ, коли державний апарат відірваний від мас, і коли держава зовсім не звертає уваги на потреби трудящих...“ (Є. Манюриц і Г. Шахар, „Що таке бюрократизм“ стор. 4).

По цій же лінії зображення радянської держави, як відірваної від широких мас, ідуть і статті окремих робітників Комісії звичаєвого права ВУАН, в яких ми також бачимо спробу довести, що трудящі СРСР ніби не цікавляться суспільним життям, роботою державного апарату і що вони пасивні до виборів Рад.

Ім не подобається те, що у нас самі трудячі і їх організації під керівництвом партії висувають кандидатів до Рад, їм не подобається, що в СРСР немає боротьби різних груп під час перевиборів.

В. Воблий в статті „Жовтневий район на Сумщині“ пише, що „рядовий селянин мало цікавиться громадською справою і пасивно ставиться до виборів. Немає жвавості, немає боротьби груп“¹.

Перекручуючи ленінське вчення про радянську державу, націоналісти і троцькісти намагаються дискредитувати радянську конституцію.

В зображенні націоналістів радянська конституція нічим не відрізняється від конституції капіталістичних країн. Так фашист Романюк заперечує відміну радянської федерації від буржуазної, протягує контрреволюційний наклеп, тезу про ніби „колоніальне“ становище УСРР, а фашист Лозинський оголошує УСРР „колонією Москви“ бо, поперше, вона входить до складу Союзу РСР, подруге тому, що комуністична партія керує всією системою диктатури пролетаріату².

Націонал-опортуніст Скрипник, який зустрічав все всесоюзне в багнети і виступав проти заходів партії і уряду, скерованих до будівництва і зміцнення Союзу РСР, допомагав тим самим українським націоналістам.

Так, наприклад, коли на порядок денний V з'їзду рад було поставлено питання про затвердження конституції РСФСР і УСРР, Скрипник виступив проти цього, заявивши:

„Пропозиція, щоб до Союзу РСР перейшло затвердження конституцій союзних республік, робить вихідним пунктом для цих конституцій не волю даної союзної республіки, а волю всього Союзу. Такий свого роду державний переворот нічим і ні в найменшій мірі не виправдується“³.

Виходячи з націоналістичних позицій, Фалькевич в своїй брошурі „Радянський державний устрій“ (вид. 1931 р.) по-націоналістичному тлумачить взаємини між Союзною Радою і Радою Національностей ЦВК СРСР, протиставляючи одне одному (див. стор. 107). Таке ж протиставлення Радянського Союзу до окремих, що входять до його складу, національних державних одиниць проводить і другий автор — Александренко.

В своїй роботі „Автономні республіки і автономні області в Союзі РСР“ (вид. 1928 р.) він проводить думку, що виникнення національно-автономних одиниць (автономні республіки і області) в СРСР відбувається ніби без ініціативи і участі трудящих мас даної одиниці, а порядком однобічного урядового законодавчого акту.

Протягуючи цю великодержавницьку настанову, Александренко

¹ Збірник праць Комісії звичаєвого права ВУАН, 1928 р. вип. III, стор. 265.

² Лозинський, „З новим роком 1924“, стор. 7.

³ П. Постишев, „Статті і промови“, 1935 р. стор. 310.

в цій книзі пише, що процес утворення автономних республік „... відбувається в формі одностороннього законодавчого акту, що виходить від вищих органів влади незалежної (Союзної) республіки...“ (стор. 21). Ці явно ворожі марксизму-ленінізму настанови націоналістів і троцькістів давним-давно викриті і розгромлені.

Радянський Союз є велике братерство народів, що будують соціалізм. Він — єдина в світі держава, що забезпечує дійсне знищення національного гніту. Він — єдиний в світі зразок співдружності народів, що максимально забезпечує інтереси кожного народу зокрема.

Товариш Сталін в бесіді з першою американською делегацією в 1927 році особливо яскраво характеризував суть Союзу РСР, суть політики радянської влади щодо національного питання. Він говорив:

„У нас, в СРСР, навпаки, знищені всі ці атрибути національної нерівності і національного гніту. У нас усі нації рівноправні і суверенні, бо національні і державні привілеї великоруської нації, що раніш панувала, знищені. Ідеться, звичайно, не про декларацію щодо рівності національностей. Декларації про національну рівність є немало у всяких буржуазних і соціал-демократичних партій. Яка ціна декларацій, коли вони не проводяться в життя? Ідеться про те, щоб знищити ті класи, які є носителями, творцями і провідниками національного гноблення. Такими класами були у нас поміщики, капіталісти. Ми повалили ці класи і тим самим знищили можливість національного гніту. І саме тому, що ми повалили ці класи, у нас стала можливою дійсна національна рівність. Це й називається у нас здійсненням ідеї самовизначення національностей, аж до відокремлення. Саме тому, що ми здійснили самовизначення національностей, саме тому нам удалося витратити взаємне недовіря трудящих мас різні національностей СРСР і об'єднати національностей на засадах добровільності в одну союзню державу. Існуючий нині Союз Радянських Соціалістичних Республік є результатом нашої національної політики і впливом добровільного федерування національностей СРСР в одну союзню державу“¹.

Виступаючи проти ленінського вчення про радянську державу, радянську конституцію, націоналісти і троцькісти ідеалізують, захищають буржуазне право, заперечуючи принципіальну відміну радянського права від буржуазного права, протягуючи антирадянську „теорію“ національного українського звичаєвого права, ворожому, протилежному ленінському вченню про радянське право. Яскравим прикладом щодо цього є праці окремих робітників Комісії ВУАН в ділянці звичаєвого права, про яких ми вже згадували.

Про подібних „дослідників“ і про їх друковані праці в УАН товариш Постишев говорив ще на листопадовому пленумі ЦК КП(б)У в 1933 році:

„Дуже багато петлюрівців спділо в ВУАН (Всеукраїнська Академія Наук), та й тепер звідти ще не все вичищено. Там видаються дуже товсті збірники, журнали, книги. На жаль, у нас рідко заглядають у всі ці праці ВУАН. І даремно: там можна знайти дуже багато одверто шовіністичної пропаганди“².

Товариш Постишев у цьому виступі підкреслював, що в збірниках УАН (наприклад по кафедрі історії української культури) націоналісти проводили ту думку, що Україна в культурному відношенні з давних давен є „куточком Європи“ і розвиток українського містечтва повинен бути часткою загальноєвропейського процесу розвитку.

В ряді статей робітників комісії звичаєвого права ВУАН — Крістера, Язловського, Малиновського, Воблого В., Лозинського і інших, під прапором „розробки“ звичаєвого права, проводилися ворожі пролетаріатові настанови.

¹ *Й. Сталін*, „Плання Ленінізму“, видання Х, Партвидав ЦК КП(б)У, 1934 р., стор. 165 курсив наш — К. С.

² *П. Постишев*, „Статті і промови“, Партвидав ЦК КП(б)У, 1935р. стор. 311 — 312.

Так академік Малиновський в статті „Право і революція“, ідеалізуючи дореволюційний устрій, старшинсько-поміщицькі, судові порядки другої половини XVIII сторіччя, рекомендує джерела радянського права шукати в минулому, а роль Жовтневої соціалістичної революції 1917 року в цьому відношенні зводить *тільки до виявлення* правових норм і правосвідомості, що раніш існували.

В статті „Революційне радянське звичаєве право“ Малиновський в повній відповідності з вищезгаданим заявляє, що після жовтневого перевороту 1917 року робота законодавця „...обмежується самим збиранням, формулюванням та затвердженням норм звичаєвого права. Наші декрети радянської влади за перших років революції та навіть кодекси, являють собою не що інше, як формулювання та затвердження звичаєвого права. Ось наприклад Карний кодекс“¹.

Далі, намагаючись дискредитувати радгоспи, намагаючись подати їх у вигляді нерентабельних, шкідливих для держави підприємств, Малиновський заможну куркульську частину селянства зображує основою радянського устрою².

На фронті *радянського господарського права* фашистами і їх агентами використувалася буржуазна теорія Дюгі. Під впливом цієї теорії соціальних функцій були і такі автори, як Семенова і інші. В їх роботах також поширювалася настанова, що наша економіка, не є державний капіталізм.

Так Семенова в брошурі „Нариси трудового права“ (1925 р.) в дусі троцькістсько-зінов'євської платформи розглядала нашу економіку, як державний капіталізм.

Заперечуючи роль диктатури пролетаріату і роль партії в будівництві соціалізму, Семенова „в умовах державного капіталізму“ бачить тільки дві сили: державний капіталізм, що прагне видавлювати додаткову вартість з робітників, і профспілки, які захищають робітників від державного капіталізму (див. стор. 8—9). Цю ж антирадянську настанову ще яскравіше виявив в своїй брошурі „Система права перехідного періоду“, виданій 1925 року, націоналіст Мазуренко.

„Державний капітал — говорить він — є фундаментом, на якому в радянській державі трудящі будують своє нове господарство і під гегемонією якого знаходяться всі інші господарства дрібних товаровиробників — селян, кустарів, окремих капіталістів і інше.“ (Стор. 23, курсив автора).

Заперечуючи будівництво соціалізму в нашій країні, наявність послідовно соціалістичних підприємств, Мазуренко протягує троцькістську настанову про те, що у нас в економіці ніби є два регулятори.

Ця ворожа настанова протягується також в роботах Жагелєва і Семенової при оцінці ними радянського господарського права, радянського цивільного кодексу, радянських грошей і радянської торгівлі.

Націоналіст Крижановський¹, який „працював“ на ділянці *земельно-колгоспного права*, вважає, що наші колгоспи ведуть своє „походження“ від 70-х років минулого сторіччя, а законодавство про них від „Начал гражданских уложений“ царського уряду 1903 року, а також із законодавства Тимчасового уряду і контрреволюційної Центральної Ради.

¹ Праці комісії ВУАН, 1928 р., № 17 вип. III, стор. 117.

² Праці комісії ВУАН, 1928 г., № 17, вип. III, стор. 19—20.

³ Див. рецензію про нього в журналі № 1 „Під марксо-ленінським прапором“ за 1934 рік.

А в „Коментарях земельного кодексу“, написаних Гершоном і Кельманом, за редакцією Мазуренка Ю., заперечується пролетарська націоналізація землі в Жовтні 1917 року. Так, наприклад, Гершонон вважає, що „закон від 5-го Лютого 1920 р. закінчив перший етап революції — боротьбу з монархією і середньовіччям за буржуазно-демократичний устрій в земельних відносинах“ (стор. 9).

Характерно, що і троцькіст Винокур вважає, що націоналізація землі була проведена не в Жовтні, а значно пізніше, заявляючи, що декрет Раднаркому РСФРР про землю (від 26 Жовтня 1917 року) „... був певною переходною формою до націоналізації землі, яку можна було здійснити тільки пізніше...“¹

Жовтнева соціалістична революція здійснила фактичну націоналізацію землі, скасувавши приватну власність на землю.

„Приватна власність на землю в Росії, — говорить Ленін, — з 26/X 1917 року, тобто з першого дня пролетарської, соціалістичної революції, скасована“².

Це непорушне Ленінське твердження і намагаються атакувати троцькісти і націоналісти.

На ділянці *радянського кримінального права* також протягувалися націоналістичні і троцькістські настанови.

Там „працювала“ ціла плеяда буржуазних професорів (Паше-Озерський, Чельцов - Бєбутов, Люблінський, Неміровський і інші), „наукова“ продукція яких ще й досі в пресі по-більшовицькому не розкритикована. На цій ділянці стоять перед нами особливо великі завдання.

Бєрдичевський, вважаючи буржуазний державний устрій Європи і Америки за передовий, твердить, що перед Радянським Союзом ніби стоїть завдання їх догнати і випередити не тільки в техніко-економічному відношенні, але й *політичному, культурному і правному*.

„Догнати і випередити — говорить Бєрдичевський — передові капіталістично розвинені країни... треба розуміти не тільки в розумінні утворення могутньої соціалістичної „базис“, тобто економіки, але й відповідної їй *„набудови ідеологічної, культурної і правової“*“³.

Бєрдичевський, знаючи, що соціалістична Жовтнева революція утворила новий тип держави, цілком протилежний буржуазній державі, що радянське право, придушуючи опір експлуататорів, захищає інтереси трудящих, що радянське право підтримується і оберігається державою пролетарської диктатури і є могутня зброя зміцнення цієї держави, протягує не тільки настанови, що означають захист капіталізму, але і антирадянський наклеп на державний устрій СРСР. В статтях за 1929—1930 р.р. він пише, що пролетаріат — пануючий клас в СРСР — є біопсихічно неповноцінний, що в радянських умовах серед пролетаріату є „значно більший відсоток, ніж серед буржуазних елементів, осіб, з погляду біопсихічного дослідження, неповноцінних“⁴.

Ці і подібні до них, антирадянські, що повторюють фашистський наклеп, „теорійки“ треба викрити і розгромити до кінця.

Пролетаріат — найпередовіший клас, він є могильник буржуазного суспільства і будівник безкласового комуністичного суспільства.

¹ „Теорія радянської економіки“, вид. 1932 р., стор. 111.

² Ленін, твори, т. XXIII, стор. 402.

³ „Вістник радянської юстиції“, 1930 р., № 9, стор. 240.

⁴ „Вістник радянської юстиції“, № 16, 1930 р., стор. 458.

Досвід Радянського Союзу, наші досягнення в соціалістичному будівництві показують, на що здібний пролетаріат, організований і пануючий клас, який керує своєю державою. В країні Рад на всіх ділянках соціалістичного будівництва з пролетарського середовища народилися і народжуються сотні тисяч талантів, керівників господарського, державного і культурного будівництва.

В питаннях кримінального права в перекручення марксизму — лєнінізму також в роботах Цареградського. Так у статтях, що відносяться до 1930 року, Цареградський протягує антирадянську теорію відмирання права в реконструктивний період.

„Розвиток соціалістичного сектору сільського господарства і реконструкція всього народного господарства — пише Цареградський — неминуче призводять до реконструкції правової надбудови і до відмирання права взагалі“¹.

В роботах тов. Канарського, що працював разом з буржуазною професурою (Паше-Озерським і іншими), і редагував їх книги, писав до них свої передмови, також в окремі перекручення марксизму-лєнінізму в питаннях радянської держави і кримінального права. Так, в передмові до книги Паше-Озерського „Поправно-трудоий кодекс“ (1928 р.) Канарський існування злочинів розглядає поза зв'язком з класовою боротьбою. „Зла воля“ — говорить Канарський — виявляється злочинцем не для того, щоб її виявити, не в угоду іншим, а тому що на що волю тиснуть зовнішні сили. *Ці сили лежать в економічних умовах, в чисто природній обставині, що примушує кожну людину добувати собі засоби до існування*“².

Тут тов. Канарський, намагаючись пояснити злочинність чисто природними обставинами, боротьбою за існування, тим самим об'єктивно приховує класового ворога і його шкідницьку діяльність, скеровану проти радянського устрою.

Націоналісти і троцькісти, протягуючи на теоретичному правному фронті антирадянську теорію послаблення, відмирання держави на сучасному етапі, всіляко перекручуючи лєнінське вчення про диктатуру пролетаріату, проводили контрреволюційну роботу, скеровану до повалення радянської влади.

Про те, що на перехідний період від капіталізму до комунізму пролетаріату необхідна сильна і могутня диктатура пролетаріату, класики марксизму говорили неодноразово. Товариш Сталін на січневому пленумі ЦК ВКП(б) (1933 р.), на XVI партійному з'їзді, привертаючи увагу трудящих до питання про необхідність дальшого зміцнення диктатури пролетаріату, підкреслював, що побудова безкласового соціалістичного суспільства зусиллями всіх трудящих буде проходити

„... шляхом посилення органів диктатури пролетаріату, шляхом розгортання класової боротьби, шляхом знищення класів, шляхом ліквідації решток капіталістичних класів в боях з ворогами як внутрішніми, так і зовнішніми“³.

Товариш Сталін говорив, що причіників контрреволюційної теорії згасання класової боротьби і відмирання держави необхідно викривати, як ворогів СРСР, як ворогів соціалістичної батьківщини. Товариш Сталін у боротьбі проти правих опортуністів (Бухарін) підкреслював також, що:

¹ Журнал „Вістник радянської юстиції УСРР“, № 9, 1930 р, стор. 260.

² Н. Н. Паше-Озерський, „Поправно-трудоий кодекс УСРР“, 1928 р., стор. 4.

³ І. Сталін, „Питання Лєнінізму“, стор. 494, вид. X.

... між теорією Бухаріна про вростання куркуля в соціалізм і між теорією Леніна про диктатуру, як про запеклу класову боротьбу... нема і не може бути нічого спільного¹.

Контрреволюціонер Зінов'єв, розглядаючи пролетарську диктатуру, як: „правну“ державу, говорячи про череростання „гострої смуги“ диктатури пролетаріату в другу смугу (після введення непу), де

„... розуміється (в цій другій смугі — К. С.) форми здійснення пролетарської диктатури в нашій країні повинні будуть змінюватися і пом'якшуватися з року в рік“².

Зінов'єв протягує антирадянську теорію згасання класової боротьби і відмирання держави.

На Україні, на нараді марксистів-державників в 1933 р. антирадянська теорія негайного або близького відмирання держави і права не одержала відповідної більшовицької критики, а проте, на цій нараді націоналіст Сіяк „встановлював“ цілу систему черговості відмирання права, говорячи, що

„Спочатку відмирає певна конкретна економіка, що становить зміст права. В зв'язку з цим відмирає форма цієї економіки... і це є певна послідовність відмирання права. Потім право відмирає, як норма, і, нарешті, як правна ідеологія“³.

Уже в 1933 році Жагелєв, жонглюючи поняттями „відмирання“, „зміцнення“ кінець-кінцем протягував теорію, що наша радянська держава ніби відмирає, „... але саме відмирання проходить через ряд етапів, зв'язаних і обумовлених станом класової боротьби“⁴.

На Україні на теоретичному фронті радянського будівництва і права багатьма вперто поширювалася ворожа теорія можливості ліквідації сільських рад в районах суцільної колективізації. Пропагуючи цю антирадянську теорію відмирання держави, вже на даному етапі, націоналісти і троцькісти переслідували одну основну мету — підризу диктатури пролетаріату і повалення радянської влади, а окремі комуністи (т.т. Пригов, Содін) не розгледіли по-більшовицьки цю тактику блоку троцькістів і націоналістів в даному питанні. Зокрема, тов. Пригов заявив, що в умовах суцільної колективізації, коли на селі є правління колгоспів, існування сільських рад, як органів диктатури пролетаріату, проблематичне, бо їх „функції вбирають в себе правління, що стоять на чолі колективів“⁵.

На нараді марксистів-державників доповідач по питанню „Про стан на теоретичному правному фронті УСРР“ тов. Содін, не тільки не викрив цих і інших антирадянських теорій і їх носителів, але й сам фактично став на захист теорії поступового відмирання держави і права, твердячи, що відмирання держави і права почалося ще з моменту Жовтня 1917 року.

„А що з правом? — питає тов. Содін — Та те саме, тобто відмирає правний фетишизм, відмирають окремі моменти правної форми, відмирає правний універсалізм, відмирають суперечності між правом та економікою, а з другого боку, збільшується революційна роль нашого права, значення револю-

¹ Й. Сталін, „Питання Ленінізму“, видання X, стор. 220.

² Зінов'єв, „Ленінізм“, стор. 210.

³ Перша українська нарада марксистів-робітників радянського будівництва держав і права, видання 1932 р. стор. 79.

⁴ Днев. журнал „Молодий Комунар“ № 5—6 за 1933 рік, стор. 55.

⁵ Перша українська нарада марксистів-робітників радянського будівництва держави і права, видання 1932 року, стор. 32.

ційної законності тощо. Отже, діалектика є не тільки в процесі відмирання держави, але й у процесі відмирання правової форми, хоча ви цього й не бачите¹.

* * *

Пролетарська диктатура придушувала і надалі буде придушувати будьякий опір класових ворогів, контрреволюційних троцькістів, зінов'свців, націоналістів.

Пролетаріатові потрібна сильна і могутня диктатура пролетаріату для того, щоб знищити класи і побудувати комуністичне суспільство.

Деякі товариші, — говорить товариш Сталін, — зрозуміли тезу про знищення класів, створення безкласового суспільства і відмирання держави, як виправдання лінощів і благодушності, виправдання контрреволюційної теорії згасання класової боротьби і ослаблення державної влади. Нічого й казати, що такі люди не можуть мати нічого спільного з нашою партією. Це переродженці, або дворушники, яких треба гнати геть з партії.

Знищення класів досягається не шляхом згасання класової боротьби, а шляхом її посилення. Відмирання держави прийде не через ослаблення державної влади, а через її максимальне посилення, необхідне для того, щоб добити рештки умираючих класів і організувати оборону проти капіталістичного оточення, яке далеко ще не знищене і не скоро ще буде знищене².

Зміцнюючи військову міць Радянського Союзу, утворюючи і зміцнюючи соціалістичні форми господарства, зміцнюючи і далі нашу партію, ради, профспілки, комсомол, державний апарат, розгортаючи і далі пролетарську демократію, ми цим шляхом зміцнюємо радянську державу.

Необхідно ще більше піднести більшовицьку пильність і викорчувати рештки троцькістів і націоналістів на фронті теорії права і держави, розглядаючи боротьбу проти троцькістів, націоналістів і інших контрреволюціонерів, як складову частину творчої наукової розробки проблем соціалістичного будівництва, проблем зміцнення диктатури пролетаріату.

Про підготовку курсу історії України

Постанова ЦК КП(б)У

На підставі постанови РНК Союзу РСР і ЦК ВКП(б) від 16 травня 1934 року про викладання історії і дальших вказівок ЦК ВКП(б), ЦК КП(б)У ухвалює:

1. Підготувати до 1 грудня 1935 року курс історії України для вищих навчальних закладів.

2. Створити при УАМЛІН'і авторську бригаду істориків у складі т.т. *Войтинського, Трегубенка, Абрамова, Гуристримби, Кіллерога* (за сполученням з роботою в УАН і редакції „*Більшовик України*“), *Гребенкіна, Скубицького, Гуслистого*; групу істориків, що працюють над *дзсерелами* і розробкою окремих проблем історії України, в складі тт. *Чеботарева* (за сполученням з роботою в ІЧП), *Фріда* (за сполученням з роботою в комісії по історії громадянської війни), *Рахманінова* (за сполученням з роботою в київському Історичному музеї), *Премислера, Іосіпенка* (за сполученням з роботою в ІЧП), *Лукаценка* (за сполученням з роботою в харківській обласній сільгоспшколі), *Терезанської* (за сполученням з роботою в інституті історії партії), *Тимошенка* (за сполученням з роботою в харківському Історичному музеї), *Сенченка О.* (за сполученням з роботою в ЦАУ), *Мезсберга* (за сполученням з роботою у КДУ).

Усіх перелічених товаришів до 1 листопада 1935 року цілком переключити на роботу по історії України із звільненням від усіх інших робіт, не передбачених ухвалою ЦК КП(б)У.

Увільнити т. *Премислера* від роботи в ЦАУ і т. *Гуслистого* від роботи в інституті Шевченка з передачею до УАМЛІН'у для роботи по історії України.

3. Керівництво всією роботою по складанню курсу історії України покласти на т.т. *М. М. Попова, Дзєніса* і *Войтинського*, для чого увільнити т. *Войтинського* від роботи інструктора відділу керівних парторганів ЦК.

4. Зобов'язати президію УАМЛІН організувати групу з складу істориків, залучуваних до роботи над курсом історії України для підвищення кваліфікації і обговорення питань, що виникають у ході роботи над підручником.

5. Зобов'язати президію УАМЛІН залучити для добору матеріалів і проробки окремих тем у семінарі найбільш кваліфікованих безпартійних старих спеціалістів по питаннях історії України.

6. Запропонувати директорові інституту червоної професури не менше 75 проц. складу слухачів історичного відділу інституту переключити на спеціалізацію по історії України і КП(б)У.

ЦК КП(б)У.

Про підготовку курсу історії української літератури

Постанова ЦК КП(б)У

ЦК КП(б)У *ухвалює*:

1. Підготувати до 1/І 1936 р. I том курсу історії української літератури (що охоплює дожовтневий період) для вищих навчальних закладів.

2. Створити для цього при УАМЛІН'і авторський колектив літературознавців у складі таких т. т.: Хвилі, Кулика, Щупака, Шабльовського, Колесника, Йосипчука, Кагановича, Білецького, Костенка, Гайового, Юрченка, Смілянського. Звільнити авторів підручника від усієї роботи, не передбаченої ухвалами ЦК КП(б)У.

3. Доручити президії УАМЛІН притягти до роботи над матеріалами для підготовки курсу історії української літератури, а також для систематичного обговорення окремих питань курсу кращих спеціалістів в галузі українського літературознавства.

4. Керівництво всією роботою по складанню курсу української літератури покласти на тт. М. М. Попова, О. Дзеніса, Сенченка, О. Щупака, А. Хвилю.

5. Доручити президії УАМЛІН у процесі підготовки курсу історії української літератури виготовити серію науково-дослідчих робіт про окремих письменників.

6. Зобов'язати президію УАМЛІН забезпечити авторський колектив систематичною кваліфікованою консультацією з питань історії і філософії.

7. Зобов'язати правління СРПУ організувати систематичну участь письменників в обговоренні всіх питань, зв'язаних з висвітленням творчості письменників дожовтневого періоду.

ЦК КП(б)У

П. ПАСІЧНИК.

Документ контрреволюційного блоку націоналістів і троцькістів в питаннях колгоспного будівництва

Статистична робота „Соціальний склад, організація праці і наслідки господарювання колгоспів у 1930 році“. Видання Т-ва Аграрників-марксистів на Україні і оргкомітету Українського Інституту марксизму - лєнізму, Українського Науково-дослідного інституту організації соціалістичного сільськогосподарського виробництва і сільськогосподарської економіки і Інституту соціалістичної реконструкції сільського господарства при ВУАН. Під редакцією Боднара І. М. і Сліпанського А. М. Вид. „Держсільгоспвидав“ 1932 р.

Як відомо, на Україні націоналісти в своїй контрреволюційній діяльності зблокувалися з уламками контрреволюційного троцькізму на спільній платформі відриву України від СРСР, повалення диктатури пролетаріату і відновлення влади поміщиків і капіталістів.

Контрреволюційний блок націоналістів і троцькістів здійснювався, зокрема, в їх спільній розробці і виданні шкідливих антирадянських підручників для ВИШ'ів і технікумів, а також і інших літературних робіт, в яких протягувалася контрреволюційна платформа блоку.

Праця, що її рецензуємо, є одна з „праць“ блоку націоналістів і троцькістів. Виконання цієї праці, починаючи з організації вибірного обслідування 60 колгоспів в різних районах України і кінчаючи розробкою матеріалів, провадилося блоком з метою: 1) „довести“ неправильність політики партії — політики наступу соціалізму по всьому фронту, політики ліквідації куркульства, як класу, на основі суцільної колективізації, довести „неспроможність“ колгоспного ладу; 2) протягнути теорію контрреволюційного троцькізму про неможливість побудови соціалізму в нашій країні; 3) „обгрунтувати“ контрреволюційну націоналістичну „теорію“ про „революційність“ українського куркуля і ворожу партії махрову правоопортуністичну „теорію“ про ширне вросання куркуля в соціалізм; 4) налагодити зв'язки з рештками куркульства на селі і куркульськими елементами, що пролізли в колгоспи, з метою використати ці зв'язки в своїй дальшій контрреволюційній роботі; 5) оббрехати політику партії на селі, оббрехати наші колгоспи і колгоспників.

Цій основній меті була підпорядкована вся організаційна робота: розробка програми дослідження, комплектування керівних кадрів для експедиційної роботи, вибір об'єктів для дослідження і т. д.

Експедиційними бригадами керували націоналісти (Чугай, Чиженко і інші), троцькісти (Ландесман, Гуревич), праві опортуністи (Лозовий) і гнилі ліберальствующі елементи. Склад бригад був підбраний керівництвом Інституту економіки УІМЛ (контрреволюціонером-троцькістом Наумовим; з Інституту соціалістичної організації сільськогосподарської економіки — контрреволюціонерами Сліпанським, Боднаром і з Інституту Соцреконструкції сільського господарства при ВУАН — націоналістом Сидоряком) із числа контрреволюціонерів (Чичкевич і інші.), антирадянськи настроєних аспірантів і інших націоналістичних, троцькістських і ліберальствующих елементів. Останні були використані, як зброя в руках контрреволюційного блоку націоналістів і троцькістів.

Другий дуже важливий організаційний момент роботи експедиції — це добір відповідних об'єктів для дослідження. Контрреволюціонери Сліпанський, Боднар і Нау-

мов, виходячи з поставленої ними мети, спеціально добрали для обслідування найвідсталіші і найбільш засмічені куркульськими елементами колгоспи (степу, лісостепу і Полісся України). Так, наприклад, з матеріалів книги, що її рецензуємо, видно, що група колгоспників, яка сплачувала податок до вступу в колгосп в експертному порядку і з процентною надбавкою (ця група є безумовно куркульська і заможна група), складала в обслідуваних колгоспах, комунах, артілях, СОЗ'ах на 1-е жовтня 1929 року 9,3% господарств і 12,7% населення (стор. 9). Зокрема, в артілях зернового напрямку ця група, в зображенні авторів, складала 11%, а в артілях бурякового напрямку — 19% від загальної кількості господарств.

На 1 жовтня 1930 року в обслідуваних комунах зернового напрямку за даними книги, що її рецензуємо, було 9% експертників і оподаткованих з процентною надбавкою (стор. 22), а в артілях всіх виробничих напрямків — 7,5%, зокрема, в артілях бурякового напрямку 5,7%. Але крім цього автори внесли спеціальну графу „нез'ясованих“ (до якої податкової групи відносилися колгоспники до вступу в колгосп). Так, наприклад, по артілях бурякового напрямку на 1-е жовтня 1930 року 58% всіх колгоспників автори віднесли до спеціальної графи „нез'ясованих“ (стор. 23). Немає ніякого сумніву в тому, що в числі цих 58% „нез'ясованих“ була частина куркульських елементів.

Якщо порівняти таблицю № 3 (стор. 46) „Населення всього села“ і таблиці № 4 і 6 (стор. 8—22) „Населення колгоспів“, то в освітленні самих же авторів виходить, що в селах, де розташовані обслідувані колгоспи, було на 1.X 1930 року господарств експертників і тих, що сплачували податок з процентною надбавкою, — 5,9%, а в колгоспах — 7,1%. Це порівняння зайвий раз підтверджує те, що блок націоналістів і троцькістів свідомо вибрав для обслідування колгоспи найбільш засмічені класово-ворожими куркульськими елементами. Відомо з вказівок товариша Сталіна, що до розгортання колгоспного будівництва на селі було в середньому 4—5% куркульських, 8—10% заможних, 45—50% середняцьких і 35% бідняцьких господарств. У процесі здійснення політики суцільної колективізації і ліквідації на її основі куркульта, як класу, відбулися корінні зміни на селі. Товариш Сталін на I-му Всесоюзному з'їзді колгоспників-ударників, даючи характеристику розшаруванню на селі до розгортання колгоспного будівництва, сказав:

„Значить, щонайменше — 35% усіх селянських дворів становили бідняки, змушені нести ярмо куркульської кабали. Я вже не говорю про маломісні верстви середняків, що становили більше половини середняцького селянства, які мало чим відрізнялися щодо свого становища від бідняків і були в прямій залежності від куркулів.

Розгорнувши колгоспне будівництво, ми добилися того, що знищили цю колотнечу і несправедливість, розбили куркульську кабалу, всю цю масу бідняків залучили в колгоспи, дали їм там забезпечене існування і підняли їх до рівня середняків, що можуть користуватися колгоспною землею, пільгами на користь колгоспів, тракторами, сільськогосподарськими машинами“¹.

А в даній книзі малюється цілком інша картина. В ній твердиться ніби в 1931 році на Україні було колективізовано куркульських і заможних господарств 55%. Щоб зрозуміти всю контрреволюційність тверджень авторів, досить порівняти процеси розшарувань на селі до розгортання колгоспного будівництва (до 1928—1929 р., коли ми мали 4,5% куркульських господарств і 8—10% заможних) з змінами, що відбулися після дворічної боротьби пролетаріату і бідняцько-середняцьких мас села, під керівництвом партії, за суцільну колективізацію і ліквідацію куркульта, як класу. Адже автори цієї книги твердять, що в колгоспах ніби існує і поглиблюється соціальна диференціація і що, отже, колгоспний лад не знищує „колотнечі“ і „несправедливості“, не розбиває куркульської кабали і ніяких принципових змін на селі не вносить, що колгоспний лад не може переробити дрібновласницької тенденції селянства і т. д.

Нічого доводити, що поділ колгоспників на різні соціальні групи ворожий марксизму-ленінізму, що визнання диференціації в колгоспах і неможливості, в умовах диктатури пролетаріату, перетворення селянства в колгоспні на свідомих робітників, безкласового соціалістичного суспільства, виходить з контрреволюційної троцькістської концепції про неможливість побудови соціалізму в нашій країні.

Контрреволюційний блок націоналістів і троцькістів в даній роботі виступає активним захисником куркульта проти політики партії, скерованої на ліквідаційного, як класу. Щоб замаскувати підривну роботу куркульських елементів, які пролізли в колгоспи, і відвести удари пролетарської диктатури проти куркулів, автори зображують куркульські елементи „ідеально-чесними“, „відданими“ колгоспному будівництву, „передовими трудівниками“. Відомо, що класики марксизму Ленін і Сталін характеризують куркуля, як найлютішого ворога диктатури пролетаріату і соціалістичного будівництва.

¹ Сталін, „Питання ленінізму“, стор. 452, вид. X.

„Куркулі,— писав Ленін,— найбільш звірські, найбільш грубі, найбільш дикі експлуататори, які не раз відновлювали в історії інших країн владу поміщиків, царів, попів, капіталістів. Куркулів більше, ніж поміщиків і капіталістів. Але все ж куркулі — меншість у народі... Ці кровопивці нажилися на народній нужді під час війни, вони згромадили тисячі і сотні тисяч грошей, підвищуючи ціни на хліб та інші продукти. Ці павуки жиріли коштом розорених війною селян, коштом голодних робітників. Ці п'явки пили кров трудящих, багатіючи тим більше, чим більше голодував робітник у містах і на фабриках. Ці вампіри підбирали і підбирають собі до рук поміщицькі землі, вони знов і знов закабальють бідних селян“¹.

Товариш Сталін, відповідаючи колгоспникам на питання — як бути з куркулем, сказав, що:

„Терпіти далі цих павуків і кровопивців ні для чого. Терпіти далі цих павуків і кровопивців, які підпалювали колгоспи, убивають колгоспних діячів і намагаються зірвати сівбу,— значить йти проти інтересів робітників і селян. Тому політика ліквідації куркульства, як класу, повинна проводитися з усією тією наполегливістю і послідовністю, на яку тільки здатні більшовики“².

Відомо, що особливо уперто боровся проти колективізації український куркуль, який пройшов велику школу боротьби проти радянської влади. З початку колективізації куркулі підпалювали колгоспи, тероризували активістів колгоспного будівництва і відданих революції колгоспників-бідняків і середняків, а після успішного здійснення політики колективізації змінили тільки форми і методи боротьби проти диктатури пролетаріату, діючи „тихою сапою“.

Куркульські елементи, вибиті з своєї колії, пролазили до колгоспів, як вороги радянської влади, як вороги нових соціалістичних форм господарства. Вони організували саботаж виконання колгоспами своїх зобов'язань перед пролетарською державою і саботаж планових завдань держави; куркульські елементи організували масове грабування соціалістичної колгоспної власності. А націоналісти і троцькісти зображують їх, як „чесних трудівників до кінця відданих“ соціалістичному будівництву. За їх твердженням, куркуль в колгоспах „найретельніший“ колгоспник, що „чесно“ працює і витрачає більше праці, ніж колишні наймити, бідняки і середняки. Наприклад, на стор. 22 і 120—125 даної книги шкідники наводять таку таблицю, що характеризує співвідношення соціальних груп в колгоспах за витратами праці у колгоспному виробництві.

Таблиця № 1.

Соціальні групи	Витрати праці			
	В артілях зернових		В артілях бурякових	
	Співвідн. груп у %/о	Витрати праці в колгоспах у %/о	Співвідн. груп у %/о	Витрати праці в колгоспах у %/о
1. Наймити і звільнені від оподаткування	30,8	21,8	17	22,8
2. Оподатковані нормативно	57,7	56,1	18	47,5
3. Оподатковані з % надбавкою і експертники	7,8	11,1	6,2	29,6

За цими, спеціально підтасованими націоналістами і троцькістами даними, виходить, що куркульська і заможна група в артілях як зернового, так і бурякового напрямку вклала відносно більше праці, ніж бідняки і середняки. Виходить, що в артілях бурякового напрямку куркульська і заможна група вклала праці на 6,8% більше колишніх наймитів, не зважаючи на те, що їх питома вага по кількості господарств була в 2,7 рази менше, а по кількості їдоків в 2,1 рази менше. Таким чином, фальсифікуючи факти, контрреволюціонери штовхають до висновку, що куркулі в колгоспах працюють більше і краще, ніж колишні наймити і бідняки. Для обґрунтування цієї контрреволюційної тези автори наводять також спеціально сконструйовану ними таблицю авансування і розподілу прибутків в колгоспах в розрізі соціальних груп. Таблиці дані такі: № 24 „Видача авансів членам колгоспу“ (стор. 128), № 40 „Участь

¹ Ленін, твори, т. XXIII, стор. 206—207.

² Сталін, „Питання лєнінізму“, вид. X, стор. 293.

членів колгоспу в розподілі наслідків господарювання" (стор. 414) і № 37 — „Наслідки господарювання членів колгоспу до 1930 р." (стор. 514). Всі матеріали для заповнення цих таблиць спеціально підібрані так, щоб „довести", що куркуль у результаті своєї „відданої" праці в колгоспі цілком „заслужено", на основі соціалістичного принципу розподілу за працею одержував більше, ніж колишні наймити, бідняки і середняки, як у формі авансів, так і при остаточному розподілі прибутку в колгоспах. Так, наприклад, за цим матеріалом, в артілях бурякового напрямку одержали в формі авансу на одне господарство:

1. Експертники і ті, що сплачували податок з %/о надбавкою до вступу в колгосп 170 крб.
2. Середняки 156 „
3. Наймити і бідняки 104 „

Для цієї ж мети і таким же методом побудовані таблиці „розподілу підсумків господарювання в колгоспах". Якщо зіставити дані в таблицях про участь в розподілі куркульських та заможних господарств і господарств наймитів, то виходить, що співвідношення в розподілі підсумків господарювання в обслідуваних колгоспах було на користь куркуля (стор. 414 — 417).

Таблиця № 2.

Соціальні групи	Господарств в колгоспі в %/о	Частина в розподілі в %/о
1. Наймити	9,6	7,4
2. Куркульська і заможна група	7,1	10,8

Питома вага колишніх наймитів, як бачимо з цих матеріалів, більша в колгоспі проти куркульських і заможних господарств, в розподілі ж прибутків вони одержують на 3,4% менше. Таке становище автори пояснюють знов таки „кращою", „відданою" роботою куркульських елементів в колгоспах і ніби поганою роботою наймитів. Такі ж контрреволюційні настанови протягуються в таблиці № 37 „Наслідки господарювання членів колгоспу 1930 р." (стор. 514).

Таблиця № 3.

Група господарств	Одержано на 1 господарство центн. пшениці від інд. госп. і від колгоспу	В тому числі від колгоспу	Жита на одне господарство від колгоспу	Інших зернов. та бобов. від колгоспу	Всєї продукції в перев. на гроші і грошей на господарство
1. Бідняки і звільнені від податку	7,0	5,8	3,5	4,1	243 крб.
2. Оподатковані за нормами	12,2	9,5	3,7	5,2	400 „
3. Оподатк. з %/о надбавкою в експертному порядку	18,3	12,8	4,2	7	530 „

Тут, як і в інших місцях книги, контрреволюціонери націоналісти і троцькісти виступають на захист куркульства, зображаючи куркуля „мирно" і „віддано" працюючим разом з бідняком на зміцнення колгоспного ладу.

Тимчасом відомо, що В. І. Ленін, вважаючи куркулів найлютішими ворогами радянської влади, вказував, що „куркуля можна легко помирити з поміщиком, царем, попом, навіть, коли вони посварилися, але з робітничим класом ніколи".

Хіба не ясно, що куркулі, пролізаючи до колгоспів на посади рахівників, загоспів, комірників, всіма засобами розвалювали трудову дисципліну, гальмували підвищення продуктивності праці, боролися проти соціалістичних методів праці — соцзмагання і ударництва, проти покращання якості роботи, підвищення врожайності і т. інш.

Далі націоналісти і троцькісти зображують куркульські елементи, як передових „борців“ за виконання кількісних і якісних показників колгоспного виробництва. Так, наприклад, в таблиці № 18 (стор. 476) наведені матеріали по колгоспах зернового напрямку, якими автори намагаються показати „добре“ ставлення куркульських елементів до труддисципліни, до організації праці і „високу“ якість їх роботи.

Таблиця № 4.

1. Соціальні групи	Кільк. госп. з відомими даними	З них ставляться до труддисципліни			Якість роботи чл. колгоспу			Чи задоволені організацією праці в колгоспі			
		Добре	Задовільно	Погано	Кільк. госп. з відом. даними	З них дають роботу		Кільк. г-в з відом. даними	Задоволені	Не задоволені	
						Добре	Задовільно				
1. Бідняки і звільнені від оподаткування . . .	38	16	18	4	38	15	20	3	39	33	6
2. Оподатковані за нормами	78	36	36	6	78	37	37	4	70	53	17
3. Оподатковані з % надбавкою і експертники . . .	15	7	7	1	15	8	6	1	16	14	2
	131	59	61	11	131	60	63	8	125	100	25

За цими підсумованими даними виходить, що 50% куркульських і заможних господарств в колгоспі ставляться до труддисципліни „добре“ і тільки одне з 15 господарств зривало трудову дисципліну. В той же час з колишніх наймитів і бідняків тільки 42% господарств показують добру труддисципліну і 10% погану, а по групах колишніх середняків, за цими даними, тільки 46% добре ставляться до труддисципліни і 8% погану.

Більше того. Націоналісти і троцькісти зображують в спеціальній таблиці № 18 (стор. 476—477) куркульські елементи в ролі кращих ударників і застрільників соціалістичного змагання.

Таблиця № 5.

Податкові групи	Участь членів колгоспів в 1930 р. в соцзмаганні						Участь членів колгоспів в ударних бригадах					
	В обробітку ріллі			У збиральних роботах			В обробітку ріллі			У збиральних роботах		
	Кількість господ.	Чоловіків	Жінок	Кількість господ.	Чоловіків	Жінок	Кількість господ.	Чоловіків	Жінок	Кількість господ.	Чоловіків	Жінок
1. Бідняки та звільнені від оподатк.	2	1	1	8	6	3	5	3	3	6	4	2
2. Оподатковані за нормами	9	7	6	14	13	12	6	5	4	15	16	11
3. Оподатковані з % надбавкою і в експертному порядку	2	3	2	2	2	3	1	13	—	5	8	8
	13	11	9	24	21	18	12	21	7	26	28	21

За цими даними виходить, що в соцзмаганні за кращий обробіток ріллі з 2-х господарств куркульської і заможної групи брали участь 5 чоловік, тоді як з 2-х господарств колишніх бідняків — тільки 2 чоловіки. Підчас збиральних робіт: з 5 господарств куркульської і заможної групи ніби були ударниками 16 чоловік, а з 6-ти бідняцьких господарств ударників було 6 чоловік; з 15 господарств середняків по-ударному працювали 27 чоловік. Таким чином, націоналісти і троцькісти зробили куркуля ударником колгоспного виробництва.

Чи треба особливо доводити, що куркуль не тільки ніколи не підтримував трудового ентузіазму трудящих мас, що виявляється в соцзмаганні і ударництві, а, навпаки, — завжди виступав проти соцзмагання і ударництва і всіляко зривав його.

Куркульські елементи, пролазячи до колгоспів, розваливали труддисципліну, проводили підривну роботу в організації праці і колгоспного виробництва. Можна навести безліч фактів з класової боротьби з куркулем, який, пролізши до колгоспу, скеровував свої дії на зрив сівби, на зрив більшовицької боротьби колгоспників за стійкий і високий урожай взагалі.

В період збирання куркульські елементи знищували засіви на корені, розкрадали хліб з колгоспних ланів і т. д. Про підривну роботу куркульських елементів добре відомо всім, тому тут немає потреби докладніше зупинятися на цьому питанні.

В спеціальній таблиці куркульські елементи зображуються, як активніші учасники виробничих нарад, різних гуртків, стінгазет і т. д.

Таблиця № 6

Податкові групи	Скільки членів колгоспу брали участь				Скільки членів колгоспу відвідували культурні місця									
	Виробничих нарад		В стінгазеті		В гуртках									
					Культ. освіті!		Теоатіа-хем.		Клуби		Бібліотеки		Читальні	
	чол.	жін.	чол.	жін.	чол.	жін.	чол.	жін.	чол.	жін.	чол.	жін.	чол.	жін.
1. Наймити і звільнені від податку . .	15	3	3	2	8	2	8	1	35	20	24	10	13	6
2. Оподатковані за нормами	41	6	17	3	18	4	17	3	66	31	55	28	46	19
3. Оподатковані з % надбавкою і в експертному порядку .	8	2	7	2	4	2	8	—	19	17	16	9	15	9
	64	11	27	7	30	8	23	4	120	68	95	47	74	34

При розгляді наведених в даній таблиці матеріалів насамперед впадає в очі висока „активність“ куркульської і заможної групи в громадській роботі. Питома вага колишньої наймитсько-бідняцької групи в артілях зернового напрямку — 30,8% по господарствах і 22% їдоків, а куркульсько-заможної групи 7,8% по господарствах і 10% їдоків. В стінгазеті з куркульської і заможної групи в освітленні авторів беруть участь 9 чоловік, а по колишній групі наймитів і бідняків — тільки 5 чоловік. У виробничих нарадах беруть участь 10 чоловік з куркульської і заможної групи, а з господарств колишніх наймитів і бідняків тільки 18 чоловік. З цих же даних видно, що у відвідуванні клубів, бібліотек і читальень куркульські елементи, в освітленні націоналістів і троцькістів, також посідали домінуюче місце. Зайво доводити, що в громадській роботі колгоспів йшли і йдуть попереду чесні колгоспники — колишні бідняки і середняки, які чесно працюють під проводом партійної і комсомольської організації, ентузіасти і ударники колгоспних ланів, і що куркульські елементи всіма засобами зривали громадську роботу в колгоспах, псували, шкодили і на цій важливішій ділянці колгоспного будівництва.

Всім відомо, що великої шкоди завдали свого часу куркульські елементи тваринництву. Куркулі не тільки знищували худобу, що була в їх руках, і схияляли середняків і бідняків до знищення худоби в період розгортання колгоспного будівництва, але й, пролазячи до колгоспних тваринницьких ферм і стаєнь, куркульські елементи проводили шкідливу роботу щодо знищення колгоспної худоби. Куркульські елементи в колгоспах отруювали коней мишаком, паризькою зеленню, нівечили коней і волів, знищували молодняк великої рогатої худоби, овець свиней

і інше. Відомо, що особливо широке шкідництво — знищення худоби провадили в період 1930-1931 р.р. націоналістичні і куркульські елементи на Україні. А в даній роботі зображуються куркулі знову таки, як передові борці за розвиток соціалістичного тваринництва. Так, на сторінках 456 — 457 вказується, що куркульська і заможна група ніби усупільнила в колгоспі всю свою тяглову силу і значну частину продуктивного скоту, тоді як бідняцько-середняцькі господарства не усупільнили ніби всієї тягової сили і частини великої рогатої худоби. В освітленні шкідників виходить, що куркулі, вперто „борючись“ за „розвиток“ тваринництва, виростили протягом 1930 р. 15 голів молодняка великої рогатої худоби, овець і кіз — 2, свиней — 1, і крім того, купили корів — 2, молодняка — 2 і свиней — 12 голів. Чи не ясно, що такою фальсифікацією матеріалів націоналісти і троцькісти намагалися приховати активну шкідницьку діяльність куркульських елементів в ділянці тваринництва і цим послабити пильність до класового ворога, що проліз до колгоспів, щоб підірвати їх зсередни.

В матеріалах обслідування колгоспів показано (стор. 450), що колишні куркульські і заможні господарства ніби зовсім не користуються громадським харчуванням ні в одному з обслідуваних колгоспів. Справді ж куркульські елементи для того, щоб гальмувати виконання плану хлібозаготівель і підірвати господарську міць колгоспів, завжди добивалися виділення на громадське харчування, зокрема на організацію їдалень, великих фондів і використання їх за їдоцько-зрівняльним принципом.

Товариш Сталін у своїй доповіді про роботу на селі, говорячи про класового ворога — куркулів і підкуркульників, що пролізли до колгоспу комірниками, завгоспами, рахівниками, секретарями і інше, вказав, що:

„Вони (тобто, куркульські елементи — П. П.) ніколи не скажуть — „геть хлібозаготівлі“. Вони „за“ хлібозаготівлі. Вони „тільки“ пускаються в демагогію і вимагають, щоб колгосп утворив фонд для тваринництва втриє більший розмірами, ніж це потрібно для діла, щоб колгосп утворив страховий фонд втриє більше розмірами, ніж це потрібно для діла, щоб колгосп видав на громадське харчування від 6 до 10 фунтів хліба на день на працівника і т. д. Зрозуміло, що після таких „фондів“ і видач на громадське харчування, після такої шахрайської демагогії господарська міць колгоспу мусить бути підірвана і для хлібозаготівель не лишається місця“¹.

* * *

Далі шкідники намагаються зобразити чесних колгоспників ворогами соціалістичного будівництва. Так, наприклад, автори твердять, що колгоспники — завзяті захисники свого індивідуального господарства і ніби розглядають колгоспне господарство, як „чуже“, „нав'язане“ їм підприємство. З цією метою контрреволюціонери — націоналісти і троцькісти ввели спеціальну графу „Робота в своєму господарстві“ (тобто індивідуальному), протиставляючи неусупільнену частину господарства колгоспника колгоспному виробництву. Шкідники твердять, що в 48 колгоспах (з 55) колгоспники не виходять на роботу (таблиця № 17, стор. 68—69), причому основні причини невиходів на роботу це — незацікавленість в колгоспному виробництві і... „відсутність харчування, одягу і взуття“, у колгоспників. За „підрахунками“ авторів в 1930 році до 20% випадків невиходу колгоспників на роботу викликалися ніби відсутністю харчування, одягу і взуття“. З самого переліку основних причин невиходу на роботу колгоспників видно, з яких ворожих нашій партії позицій обслідувалися питання організації праці в колгоспах. Контрреволюційний блок націоналістів і троцькістів разом з фашистською пресою зводить наклеп на політику колективізації, твердячи, що колективізація ніби приносить селянству злидні і голод. Не випадково, звичайно, українські фашисти з еміграції, використали матеріали цієї книги на сторінках своєї преси („Тризуб“), щоб зайвий раз оббрехати колективізацію сільського господарства в СРСР.

Справді, колишні наймити, бідняки під проводом нашої партії піднялися в колгоспах до рівня середняків.

„Ми добилися того, що допомогли мільйонним масам бідняків увійти в колгоспи. Ми добилися того, що, увійшовши в колгоспи і користуючись там кращою землею і кращими знаряддями виробництва, мільйонні маси бідняків піднялися до рівня середняків. Ми добилися того, що мільйонні маси бідняків, які жили раніше надголюдь, стали тепер у колгоспах середняками, стали людьми забезпеченими. Ми добилися того, що підірвали розшарування селян на бідняків і куркулів, розбили куркулів і допомогли біднякам стати господарями своєї праці всередині колгоспів, стати середняками“².

¹ Сталін, „Питання ленінізму“, стор. 444, вид. X.

² Сталін, „Питання ленінізму“, стор. 452, вид. X.

Таким чином, політика колективізації і ліквідація куркуля, як класу, приносить неухильне покращання добробуту колгоспників. Всі колгоспники успішно борються тепер під проводом партії за швидшу реалізацію лозунга вождя партії товариша Сталіна „зробити всі колгоспи більшовицькими і всіх колгоспників заможними“.

Далі націоналісти і троцькісти роздувають куркульський наклеп про уявну недостачу робочої сили в колгоспах, про те, що ніби діти і підлітки до 12 років працювали в колгоспах нарівні з дорослими 10—12 годин на добу (таблиця № 19, стор. 74). Що це явний куркульський наклеп — безперечно. Але цікаве тут також питання про те, як визначали „обслідувачі“ бюджет часу колгоспника. Виявляється, що відомості про бюджет часу записані зі слів рахівників, завгоспів і інших без справжнього вивчення бюджету часу колгоспника. А рахівниками, завгоспами в обслідуваних колгоспах були в більшості випадків куркульські елементи, бо обслідувалися спеціально вибрані, найбільш засмічені класово-ворожими елементами колгоспи.

Справді, завдяки колективізації сільського господарства, підведенню під нього через МТС нової технічної бази і величезним перевагам крупного соціалістичного колгоспного господарства перед дрібним одноосібним, в колгоспах нема і не може бути недостачі в робочій силі. Навпаки, колгоспи в плановому порядку надсилають колгоспників у відходництво на заводи, фабрики, нові будівництва і радгоспи. Відомо також, що для підлітків і дітей в колгоспах організують сади, майданці і т. д., де вони мають всі можливості для свого всебічного розвитку.

* * *

Контрреволюційний блок націоналістів і троцькістів організував обслідування колгоспів цілком ізольовано від МТС, хоч 2/3 обслідуваних колгоспів в той період обслуговувалися МТС. МТС, як форма організації пролетарською державою великого колгоспного виробництва на високій технічній базі, зовсім обійдена. Такий методологічний підхід націоналісти і троцькісти вжили для того, щоб змазати вирішне для сільського господарства значення політики індустріалізації, для того, щоб затушкувати роль диктатури пролетаріату в соціалістичній реконструкції сільського господарства і приховати колосальну допомогу пролетаріату колгоспному селянству.

Пролетарська держава, організуючи МТС — підприємства послідовно соціалістичного типу, підводить під колгоспне виробництво нову передову технічну базу. МТС — важливіша підйома пролетарської диктатури в справі політичного і організаційно-господарського зміцнення колгоспів. Обслідуючи колгоспи ізольовано від МТС, і зображуючи передачу тракторів, що були раніш в колгоспах, МТС, як „відчуження“, автори не тільки не відбивають фактичну озброєність сільського господарства новою технікою, а, навпаки, намагаються „довести“, що енерготехнічна озброєність колгоспів зменшується. Так, наприклад, в книзі доводиться, що ніби в 1930 році в усіх 55 колгоспах разом взятих вибуло з колгоспів молотарок 7 шт., сівалок — 123, жниварок і снопов'язок — 115, сортувалок — 26, культиваторів — 158.

Справді ж технічна озброєність колгоспного виробництва за 1930 р. значно зросла саме завдяки організації МТС. Цілком зрозуміло, що у своєму плані роботи націоналісти і троцькісти не думали показувати вирішну роль МТС. Правда, націоналісти і троцькісти говорять про МТС, але тільки для того, щоб показати „убуток“ тракторів з колгоспів. Так, в таблиці № 36, стор. 278 („сільськогосподарський реманент за 1930 р.“) показано, що з початку 1930 р. в 55 колгоспах було 32 трактори, протягом року прибуло 9, а вибуло 13. З цих 13 тракторів передано до МТС — 10, причому передача тракторів МТС проводиться шкідниками по графі „інші відчуження“. Таким чином передачу тракторів МТС, що сплачує колгоспові фактичну їх вартість, автори кваліфікують, як „відчуження“ від колгоспу. Все це говорить про те, що контрреволюційний блок націоналістів і троцькістів намагався протиставити колгоспи МТС, тобто пролетарській державі, використати колгоспну форму організації, як зброю боротьби проти партії і радянської влади.

Отже, вся організаційна робота, добір кадрів для обслідування колгоспів, вибір об'єктів обслідування і самий добір матеріалу, його обробка були підпорядковані основній цілеспрямованості контрреволюційного блоку націоналістів і троцькістів.

Вся статистична робота „Соціальний склад, організація праці і наслідки господарювання колгоспів в 1930 році“ з початку до кінця являє собою антирадянську платформу блоку націоналістів і троцькістів.

Товариш Сталін на XVII З'їзді ВКП(б) говорив:

„Хай базікають есеро-меншовицькі і буржуазно-троцькістські кумушки, що селянство по природі контрреволюційне, що воно покликане відновити в СРСР капіталізм, що воно не може бути союзником робітничого класу в справі побудови соціалізму, що в СРСР неможливо збудувати соціалізм. Факти говорять, що ці панове зводять наклеп і на СРСР і на радянське селянство. Факти гово-

рять, що наше радянське селянство остаточно відчало від берегів капіталізму і пішло вперед у союзі з робітничим класом — до соціалізму. Факти говорять, що ми вже збудували фундамент соціалістичного суспільства в СРСР і нам лишається тільки увінчати його надбудовами, — справа, безсумнівно, легша, ніж побудова фундаменту соціалістичного суспільства”¹.

КП(б)У під безпосереднім керівництвом ЦК ВКП(б), під керівництвом зміцненого ним ЦК КП(б)У викрила і розгромила контрреволюційний блок націоналістів і уламків контрреволюційного троцькізму і піднесла більшовицьку пильність до решток умираючих класів. Ставка класових ворогів на зрив наших колгоспів зсередини, на перетворення колгоспів в антирадянські форми організації бита. Колгоспний лад переміг остаточно. Колгоспники є надійна і міцна підпора радянської влади, вони під проводом партії підсилюють пильність до решток класового ворога, вимітаючи їх з колгоспів. Під проводом партії пролетаріату широкі трудящі маси успішно будують безкласове соціалістичне суспільство. Опір решток умираючих класів підсилюється, бо „чим капіталізм ближче до смерті, тим оскаженіліший його опір“ (Ленін), бо „чим переможніше будівництво соціалізму в нашій країні, чим ближче звужується база для підривної роботи, тим далі все тісніше блокуються різні антирадянські групи у ворожому таборі“ (Постишев). Тому треба ще більше підвищити більшовицьку пильність до решток класового ворога, до його нової тактики шкідництва у всіх ділянках соціалістичного будівництва, підсилити більшовицьку пильність до опортуністичних, гнилих ліберальствующих елементів, що є рупором і зброєю в руках класового ворога.

Проти шкідництва контрреволюційного блоку рештків українських націоналістів і троцькістів у плануванні праці сільського господарства.

(„Баланс праці в сільському господарстві УСРР на 1931 рік“ за редакцією І. Боднара. Всеукраїнська Академія сільськогосподарчих наук при НКЗ УСРР. Держвидав „Господарство України“, Харків, 1932 рік).

Переможне соціалістичне будівництво в СРСР, здійснюване під керівництвом комуністичної партії, на чолі з великим стратегом пролетарської революції — товаришем Сталіним, не могло не викликати запеклого опору з боку недобитків озвірилого класового ворога і його агентури.

В умовах УСРР особливо активізувалися націоналісти і уламки контрреволюційного троцькізму, що блокувалися на спільній антирадянській платформі відриву УСРР від Радянського Союзу і перетворення її на плацдарм для інтервентів, мріючи про скинення диктатури пролетаріату і зрив соціалістичного будівництва СРСР. Для здійснення своїх контрреволюційних планів антирадянський блок вживав найпідліших форм класової боротьби проти диктатури пролетаріату.

Рецензована книга є одним з документів контрреволюційного блоку українських націоналістів і троцькістів, який свідчить про їх шкідницьку роботу в галузі сільського господарства. В книзі відкидається основне в лєнінізмі — диктатура пролетаріату, якій належить вирішальна роль в соціалістичній перебудові нашої економіки. Так, у розділі: „Методологічні зауваження до балансу праці в сільському господарстві“, написаному контрреволюціонером Боднаром, де говориться про закономірності розвитку нашої радянської економіки, абсолютно замовчується про роль диктатури пролетаріату в соціалістичній перебудові нашої економіки, і протягається таке твердження:

„Народногосподарчий план, як регулятор господарства переходної доби, означає саме підпорядкування стихійних тенденцій, що властиві товаровому господарству, соціалістичному планові.—З цього виходить, що закони вартості, так за переходної доби в цілому, як і на окремих її етапах, не відіграють ролі регулятора народного господарства“ (стор. 12).

З цього твердження Боднара випливає цілковите відкидання диктатури пролетаріату, як основи соціалістичного будівництва. Народногосподарчий план з могутнього знаряддя пролетарської диктатури в боротьбі за побудову соціалізму Боднар перетворив на „об'єктивну“ закономірність розвитку нашої економіки, якій, нібито тільки підкорюються „стихійні тенденції“, властиві товарному господарству. Таким чином, Боднар змальовує соціалістичне будівництво без диктатури пролетаріату, як самопливний стихійний процес. Більш того, Боднар фактично переносить дію закону вартості на радянську економіку, прикриваючи це троцькістське твердження загальними міркуваннями про те, що закон вартості в нашому господарстві не відіграє вирішальної ролі.

Боднар протягає троцькізм також шляхом мнимої „критики“ троцькістської концепції Преображенського.

„З погляду втілення планових засад до господарчого будівництва переходної доби,— пише Боднар,— ми можемо говорити про процес постійного його підсилення протягом переходної доби. Це означає, що в господарстві переходної доби діють не на однакових правах основні закони товарного господарства та соціалістичний план, як це уявляв Преображенський“ (стор. 10).

Тут „критикуються“ троцькістські позиції Преображенського з позицій самого ж контрреволюційного троцькізму. Боднар не відкидає, а в новій, більш завуальованій формі захищає теорію „двох регуляторів“ Преображенського. Якщо Преображенський „основними законами“ розвитку нашої економіки вважав „закон первісного соціалістичного нагромадження і закон вартості“, то Боднар, як основні закони розвитку нашої економіки, висуває закон вартості і соціалістичний план. Як у першому, так і в другому твердженнях цілковито ігнорується і тим самим відкидається диктатура пролетаріату, як основа розвитку радянського господарства. Далі Боднар декілька раз ставить проблему — якому з цих „законів“ належить вирішальна роль в розвитку нашої економіки? І, підсумовуючи „критику“ концепції контрреволюційного троцькізму і правоопортуністичних настанов в питанні про закон руху радянського господарства, Боднар робить такий узагальнюючий висновок:

„Однак, в цих поглядах („поглядах“ троцькістів і правих — І. Б.) є те спільне, що один і другий визнають дію закону товарового господарства за переходової доби, як рівноправну з соціалістичним планом“ (стор. 11).

Таким чином, за Боднаром справа не в тому, що троцькісти і праві відкидають вирішальну роль диктатури пролетаріату в розвитку радянської економіки, а в тому, що вони по-різному оцінюють роль закону вартості. Справді ж розвиток нашої економіки обумовлюється політикою пролетарської диктатури, політикою побудови безкласового соціалістичного суспільства. Вирішальною основою, що визначає принципово новий соціалістичний характер закономірностей нашого розвитку, є диктатура пролетаріату.

„Пролетарська революція, — каже товариш Сталін, — її рух, її розмах, її досягнення набирають плоти і крові лише через диктатуру пролетаріату... Перемогти буржуазію, повалити її владу революція зможе й без диктатури пролетаріату. Але придумати опір буржуазії, зберегти перемогу і рушити далі до остаточної перемоги соціалізму революція вже неспроможна, якщо вона не створить на певному ступені свого розвитку спеціального органу у вигляді диктатури пролетаріату, як своєї основної опори“¹.

Для того, щоб пом'якшити й прикрити контрреволюційну суть троцькізму Боднар кваліфікує троцькістські настанови тільки, як помилкові. Ось що говорить Боднар про троцькістську „теорію“ Преображенського:

„Ці не життєві, надумані схеми втілення планових засад до народногосподарчого будівництва, на перший погляд, начебто відповідають реальним процесам зміцнення планових засад“ (стор. 11).

Кваліфікуючи концепцію троцькізму тільки, як видуману, не життєву, Боднар прикриває її контрреволюційну суть.

Відкидання Боднаром контрреволюційної суті троцькізму яскраво помітне також з такого місця в книзі:

„Як бачимо, збочення троцькістів і правих опортуністів мають однакове коріння — хибну, однобічну оцінку природи дрібного селянського господарства й дрібного селянина“. (стор. 16).

І тут Боднар підмінює характеристику контрреволюційної суті троцькістських настанов оцінкою їх, як тільки „невинних“, „помилкових“. Такою „критикою“ троцькізму Боднар намагався послабити класову пильність для того, щоб легше протягнути троцькістські і шкідливі настанови в теорію і практику соціалістичної перебудови сільського господарства.

Протягання настанов контрреволюційного троцькізму, отожднюючих радянське господарство з капіталістичним, видно і з такого твердження Боднара:

„Успішлення праці, — пише Боднар, — йде в нас лінією так ліквідації капіталістичних елементів, отже, лінією ліквідації товарового буття робітної сили, як і лінією перетворення дрібного товарового, передовсім селянського, господарства на соціалістичне. В першому випадкові ми усуваємо суперечність між суспільним характером праці і приватним присвоєнням, що властива капіталістичній системі виробництва. Цим самим ми змінюємо цілковито ставлення робітника до виробництва. На місце найманого робітника, вчужною власністю якого є товар — робітня сила, виступає соціалістичний продуцент, член робітничого класу, що володіє всіма засобами виробництва“ (стор. 24 — 25, курсив наш — І. Б.)

¹ Й. Сталін, „Питання лєнінізму“, стор. 25.

Таким чином Боднар ще в 1932 році намагається „довести“, що радянському господарству начебто властива основна суперечність капіталізму — суперечність між суспільним характером виробництва і приватною формою привласнення. І тут він намагається довести, що встановлення диктатури пролетаріату з її вирішною роллю в справі соціалістичної переробки нашої економіки не знищило цієї суперечності, а тільки тепер (1932 рік) вона знищується мірою усупільнення праці, і що пролетаріат СРСР начебто ще залишається в тому стані, в якому він був в капіталістичному суспільстві, тобто „найманним робітником, єдиною власністю якого є товар — робоча сила“ (стор. 23).

В іншому місці ототожнення радянського господарства з капіталістичним протягається у формі ототожнення спеціалізації соціалістичного сільського господарства із спеціалізацією сільського господарства за капіталізму. Так, наприклад, інший автор книги Шумило „доводить“, що „... спеціалізація сільського господарства має місце й за капіталізму“ (стор. 177) і в СРСР, і що спеціалізація сільського господарства в СРСР є лише простим продовженням спеціалізації капіталістичного сільського господарства. Цю контрреволюційну настанову Шумило намагається прикрити міркуваннями про деякі особливості спеціалізації сільського господарства в умовах диктатури пролетаріату: Але які ж ці „особливості“?

„Спеціалізація сільського господарства,— пише Шумило,— хоч і має місце за капіталізму, однак вона за нього затримується і не через біологічну природу сільського господарства, а через внутрішні суперечності капіталістичної системи господарства... більш глибокі і більш повний розвиток спеціалізації сільського господарства можливий тільки за соціалістичного ладу“ (стор. 177).

Цим твердженням Шумило підфарбовує капіталістичну систему виробництва і відкидає антагоністичний характер спеціалізації капіталістичного сільського господарства. Адже Шумило знаходить лише один „недолік“ в процесі спеціалізації сільського господарства за капіталізму, який полягає нібито тільки в тому, що спеціалізація в капіталістичному господарстві обмежена.

Особливість спеціалізації соціалістичного сільського господарства, за Шумилом, полягає тільки в тому, що коли спеціалізація сільського господарства за капіталізму обмежується й гальмується, то в соціалістичному господарстві вона не обмежена. Як відомо, така настанова потрібна антирадянському блокові для пропаганди шкідницької настанови про *монокультурну* спеціалізацію сільського господарства СРСР, яку вони намагалися широко використати, як зброю в боротьбі проти диктатури пролетаріату. Справа в тому, що тут Шумило лише невідступно переказує контрреволюційні настанови своїх натхненників — запеклих контрреволюціонерів — Сліп'янского і Білаша, які всюди протягали „теорію“ монокультурної спеціалізації сільського господарства УСРР — „теорію монокультури і монопродукту“. Це видно хоч би з того, що, говорячи про спеціалізацію сільськогосподарських районів УСРР, в цій же книзі Шумило пише так:

„Опис районів наведено зовсім стисло, щоб не повторювати праці, що її видав Інститут. (видав Білаш — І. Б.). Читача, мало обізнаного з цією справою, відсилаємо до неї. Назва роботи „Спеціалізація сільського господарства на Україні“ (стор. 185).“

Укладаючи „Баланс праці в сільському господарстві УСРР“, яким і є рецензована книга, Боднар і К^о абсолютно всі „планові“ розрахунки провадили на підставі виробничих завдань висунутих контрреволюціонерами-шкідниками в проектах районування і спеціалізації сільськогосподарських районів УСРР. А як відомо, цей проект з шкідницькою метою був складений за принципом монокультурного розвитку сільськогосподарських районів. Про це Білаш говорить відверто:

„Також і в сільському господарстві — виробництво району мусить зменшуватися до мінімуму кількості культур, прагнучи як до ідеалу, до монокультури і монопродукту“ („Спеціалізація сільського господарства на Україні“) стор. 10.

Монокультурну спеціалізацію вони намагалися використати для зруйнування виробничих сил сільського господарства, маючи на меті створити сприятливі умови для імперіалістичної інтервенції і для того, щоб спрямувати розвиток сільського господарства УСРР відповідно до вимог капіталістичного Заходу.

Такі ж настанови, що пропагують монокультурну спеціалізацію соціалістичного сільського господарства, протягаються Боднаром, за твердженням якого:

„Вона (спеціалізація сільського господарства — І. Б.) отримувати небувалій розмах в умовах великого соціалістичного господарства. Велике соціалістичне господарство — колгосп і радгосп мусять бути господарством спеціалізованим; протилежно до універсалізму дрібного господарства“ (стор. 32.)

Це ніщо інше, як повне ототожнення Боднаром соціалістичного сільського господарства з сільським господарством за капіталістичної системи виробництва. Спеціалізація соціалістичного сільського господарства, в їх зображенні, за своїм змістом залишається тою ж, що і в капіталістичному господарстві, але отримує лише „небувалі розмах“. Спеціалізація в устах шкідників, — це монокультурна спеціалізація.

Слід звернути при цьому увагу й на те, що, протягаючи контрреволюційну теорію монокультурної спеціалізації соціалістичного сільського господарства, Шумило фальсифікує ленінізм, нахабно робить наклеп на Леніна, а ренегата Каутського ставить в лави передових марксистів. На 175 сторінці рецензованої книги Шумило „доводить“, що заслуга відкриття закономірностей розвитку спеціалізації сільського господарства за капіталізму належить не Марксу і Леніну, а Каутському і що Ленін начебто тільки

„...на дослідах американського, європейського та російського господарства довів цю закономірність ще глибше (тобто закономірність відкрити нібито Каутським — І. Б.), відкривши як саму закономірність, так і причини, що зумовлюють її наявність та затримують розвиток за капіталістичних умов“ (стор. 175).

Отже, ренегат Каутський, цей найзапекліший ворог диктатури пролетаріату, змальований в ролі основоположника марксизму, а Ленін — в ролі скромного наслідувача... Каутського в справі відкриття закономірностей розвитку спеціалізації сільського господарства за капіталізму.

Складаючи шкідницький баланс праці сільського господарства УСРР, націоналісти й троцькісти намагалися спрямувати розвиток народного господарства Радянської України в інтересах капіталістичного Заходу, маючи на меті перетворення УСРР на колонію західноєвропейського капіталізму.

Це видно хоч би з того, що планування витрат праці в сільському господарстві УСРР вони провадили на підставі виробничих вимог проекту районування і спеціалізації сільського господарства, складеного контрреволюціонерами — націоналістами Сліпанським, Білашем і цілком спрямованого до розриву економічних зв'язків України з Радянським Союзом. Так, у розділі „Методологічні зауваження до балансу праці в сільському господарстві“ Боднар пише:

„...ми мусимо йти по лінії поділу України на дрібніші територіальні одиниці. Такий готовий поділ ми знайшли в районах спеціалізації сільського господарства України. За проектом спеціалізації сільського господарства України (тобто за проектом контрреволюціонерів Сліпанського і Білаша—І. Б.) територію її розбивається на вісім районів. Цей поділ прийняли ми і на основі його й складено план витрат праці в сільськогосподарському виробництві“ (стор. 40, курсив наш — І. Б.)

Зміст цього настановлення Боднара, звичайно, не в поділ території України на дрібніші територіальні одиниці для зручності, як це він твердить, здійснення техніки планування праці. Головне тут полягає в тому, що Боднар проектує планування праці в сільському господарстві УСРР на підставі виробничих завдань окремих сільськогосподарських районів, висуnutих в проєкті районування і спеціалізації сільського господарства УСРР Сліпанським — Білашем. Причому, проєктуючи планування праці, він виходить з потреб на живу працю тільки самого сільського господарства УСРР.

„Баланс праці в сільському господарстві УСРР на 1931 рік, — пише Боднар, — треба розглядати, передовсім, як план покриття вимог сільського господарства УСРР на живу працю. Вони виникають із тих виробничих завдань, що їх сільське господарство отримало на 1931-й рік“ (стор. 23).

Отже, плануючи витрати праці в сільському господарстві УСРР, Боднар виходить з потреб на живу працю тільки самого сільського господарства УСРР, свідомо ігноруючи і відкидаючи вимоги на живу працю з боку всього народного господарства СРСР, зокрема вимоги з боку соціалістичної промисловості. В той же час планування праці Боднаром, спрямоване на задоволення вимог на живу працю з боку окремих сільськогосподарських районів, які (вимоги) визначаються характером спеціалізації й районування сільського господарства УСРР, запроєктованих націоналістами — шкідниками. А відомо, що цей проєкт районування і спеціалізації був цілковито спрямований на відрив України від Радянського Союзу і зруйнування продуктивних сил сільського господарства з метою створення умов для інтервенції і реставрації капіталізму.

Так розподілили між собою ролі шкідники-націоналісти, що зблокувалися на спільній антирадянській платформі з троцькістами для виконання своєї контрреволюційної роботи. Окремі особи виконували начебто різні за своїм характером роботи, а фактично всі вони діяли спільно, в одному напрямку. Одні (Білаш і інші) „просектували“ шкідницьку спеціалізацію сільського господарства, інші (Боднар, Шумило й інші) „планували“ працю, відповідно до вимог цієї спеціалізації.

Як складені проекти спеціалізації і районування, баланси праці сільського господарства України орієнтували розвиток сільського господарства України відповідно до інтересів капіталістичного Заходу, видно з характеру „спеціалізації“ 4-го птахівницького району УСРР, запланованого шкідниками.

„4-й район — південно-західна частина Лісостепу, — пише Шумило, — визначено як район птахівничий з перспективою розвитку садівництва. Тут легко створити належну кормову базу (кукурудза і соя дають великі врожаї), тут зручний експорт продуктів птахівництва за кордон“ (стор. 184).

Настанови досить відверті... Головний зміст організації прикордонного птахівницького району — задовольнити вимоги капіталістичного Заходу. Але Шумило тут лише переспівує свого натхненника Білаша, який так мотивував господарчий напрямок розвитку цього району:

„Раніше тут було птахівництво і населення має певні навички, проте це не відіграло особливої ролі... Цей район дуже зручний в розумінні експорту за кордон. Через Польщу в 2—3 дні птиця потрапляє до Німеччини залізницею. До Чорного моря шлях через Одесу“¹.

Чи можна уявити собі більш яскраве виявлення основної настанови антирадянського блоку, який ставив своїм завданням перетворити Радянську Україну на колонію капіталістичного Заходу. Ясно, що Білаш домагався спеціалізації цього району як птахівницького, також і для того, щоб підірвати зернове і бурякове господарство Радянського Союзу і цим створити труднощі, які б полегшили інтервенцію.

По-шкідницькому обгрунтовували націоналісти і троцькісти план витрат праці в сільському господарстві на польовий сезон. Для того, щоб краще протягнути шкідницькі настанови у використанні робочої сили на час польових робіт, Боднар розбив польовий сезон на 8 виробничих періодів:

„1) засів ранніх ярих, 2) засів пізніх ярих, 3) обробіток просапних і парів ранніх, 4) збирання сіна та обробіток парів пізніх, 5) косіння хлібів, 6) збирання кукурудзи, соняшника й молотба та засів озимини, 7) збирання корінняків та коренеплодів, 8) возіння корінняків і оранка на зяб“ (стор. 37).

Кожний виробничий період має певну праценапруженість, відповідно до якої Боднар „планував“ витрати праці в сільському господарстві на той чи інший період. Як він планував, видно з ряду прикладів.

Передусім, Боднар зовсім не „передбачив“ витрат праці на виконання зобов'язань перед державою по хлібоздачі, на прополовання зернових культур, на боротьбу з шкідниками сільськогосподарських культур, в'язання хлібів, скиртування, лущення стерні і інш. Такі важливі роботи, як обробіток парів, Боднар „рекомендував“ як необов'язкові і, зрозуміло, витрата робочої сили на їх виконання не передбачалася планом.

Такими „настановами“ Боднар намагався зірвати ряд найважливіших, зокрема, агротехнічних заходів.

Крім того, плануванням розподілу праці по виробничих періодах Боднар намагався створити розриви у послідовності виконання окремих робіт, що неминуче привело б до великих втрат сільськогосподарської продукції і до зниження її якості. Досить вказати на те, що за планом Боднара, косити хліб треба у п'ятий період, а обмолот починати тільки в шостому періоді, який збігається з сівбою озимих, збиранням кукурудзи і соняшника. Не треба доводити, що розрив між цими роботами призвів би до величезних втрат, а в окремих місцях — до повної загибелі зернових хлібів і до зриву виконання плану хлібоздавання.

Збирання коренеплодів Боднар „запланував“ в сьомому періоді, а возіння їх переніс у восьмий період. І тут Боднар розраховував на те, що викопані коренеплоди, знаходячись у полі і чекаючи возіння, почнуть псуватися.

Крім того, шкідники планували витрати праці в сільськогосподарському виробництві по виробничих періодах таким чином, щоб у ті виробничі періоди, коли провадяться найважливіші сільськогосподарські роботи, від успіху яких залежить підвищення врожайності і зменшення втрат сільськогосподарської продукції, в сільському господарстві залишалася найменша кількість робочих рук. І навпаки, — щоб у ті виробничі періоди, коли в сільському господарстві потрібно найменшу кількість робочих рук, коли сільське господарство в найбільшій мірі може організовано постачати робочою силою соціалістичну промисловість, залишалася б найбільша кількість робочих рук.

¹ „Спеціалізація сільського господарства України“, стор. 29.

В результаті складання планів витрат праці в сільському господарстві по окремих виробничих періодах, шкідники встановили такий чистий резерв робочої сили в сільському господарстві України.

Виробничі періоди	1	2	3	4	5	6	7	8
Чистий резерв робочої сили в % до запасу праці	27,1	37,4	39,9	21,4	37,8	21,2	10,7	49,7

(стор. 99).

Середній процент чистого резерву за цими підрахунками за весь польовий сезон складає 28,6. У розрізі виробничих періодів за „планом“ Боднара найбільш напруженим періодом, для всього сільського господарства України, є період „збирання коріньків і коренеплодів“. Значне напруження припадає також на 1-й і 4-й періоди, тобто періоди сівби ранніх ярових, збирання сіна і обробки пізніх парів.

Тимчасом відомо, що період ранньої сівби (перший період) в сільському господарстві є найменш трудомістким, а період сінозбирання (четвертий період) в порівнянні з такими періодами, як збирання хліба і інше, також вимагає порівнюючи небагато робочої сили. Щож до періоду (сьомого) збирання коріньків і коренеплодів, то ці роботи, хоч і мають велику працenaпруженість в районах культивування цих культур, зокрема в бурякових районах, але все ж ці райони не мають вирішної питомої ваги в трудових витратах усього сільського господарства УСРР.

Найбільш трудомістким є період третій—період обробітку просапних, обробітку парів, пропонування зернових і п'ятий період—косовиця, скиртування і молотьба. Але якраз на ці періоди шкідники свідомо „запланували“ найменшу кількість праці.

Головна мета такого „планування“ праці—зірвати планове забезпечення робітника соціалістичної промисловості, зірвати виконання виробничих завдань в колгоспах.

Прикладом притуплення більшовицької пильності є постанова президії Держплану УСРР від 7/Х-1931 року, надрукована в цій книзі.

В постанові Держплану говориться:

„Визнати, що за даного рівня якості статистичного обліку цілої низки показників виробничих сил сільського господарства (населення, зокрема робітного, знярядь виробництва, продуктивної худоби тощо) метод, що його застосовано до складання балансу праці на польовий сезон 1931 року є правильний. Абсолютні рівні чисел, що виведені в балансі, є лише надто орієнтовні, але основні тенденції у використанні праці в сільському господарстві, що впливають з цифрових обчислень балансу є також правильні“ (стор. 5).

Хіба потрібно доводити, яку сильну зброю дала класовому ворогові президія Держплану УСРР цією постановою.

Українська партійна організація, під безпосереднім керівництвом ЦК КП(б)У і товаришів С. В. Косіора, П. П. Постішева, розгромила націоналістів і троцькістів, які блокувалися на спільній платформі боротьби проти диктатури пролетаріату. Але це не значить, що вже до кінця викорінено всі рештки націоналістичної контрреволюції і контрреволюційного троцькізму. До того часу, поки класовий ворог остаточно не добитий, він ні на хвилину не складе своєї зброї, не зупинить боротьби проти диктатури пролетаріату, а лише, залежно від обставин, буде міняти форми і тактику боротьби. Отже підвищити пильність на всіх ділянках соціалістичного будівництва, зокрема на фронті аграрної теорії, викривати, громити й розгромити до кінця класового ворога і його агентуру—таке наше завдання.

Про академічне видання творів Т. Г. Шевченка

Вихід з друку першого тому повного наукового видання творів Т. Г. Шевченка є величезним досягненням на фронті національно-культурного будівництва Радянської України. Квітуча соціалістична Україна робітників та колгоспників за роки після революції виростає в країну не тільки високої техніки індустрії і сільського господарства, — вона виростає як один із найбільших культурних центрів великого Радянського Союзу. Українські робітники та колгоспники, під прапором лєнінської партії і свого вождя товариша Сталіна, не тільки створили міцну соціалістичну економіку, — вони створили й велику радянську соціалістичну культуру. Серед великого культурного будівництва значне місце посідає вивчення й критичне засвоєння культурної і, в першу чергу, революційно-демократичної спадщини минулих епох. Звідси стає цілком зрозумілим та величезна увага, що приділяється в нашій країні творчості демократа, трибуна селянської революції Т. Г. Шевченка.

Вихід в світ першого тома академічного видання творів Т. Г. Шевченка є великим фактом вшанування пам'яті великого революційного поета і художника.

На протязі всього життя Т. Г. Шевченко і після його смерті, відколи вже минуло понад 70 років, повністю його творчість світу не побачила. Царські жандарми „сатрапи капрала п'яного“ затискали рота тим, хто хоч поспів би вимовити це страшне для них ім'я „богохульника“ й „політичного злочинця“. Українська буржуазія й поміщики, хоч і говорили іноді про Шевченка і бралися за видання його творів, то тільки для того, щоб, сфальсифікувавши його творчість, використати ім'я великого поета, широко відоме серед трудящих мас, для своїх класових цілей, для пропаганди своїх буржуазно-поміщицьких інтересів. Чіпляючись за слабкі сторони творчості Шевченка, особливо за націоналістичну романтику в ранніх творах Шевченка, за ідеалізацію минулого, і з другого боку, замовчуючи основну революційну творчість поета, українські націоналісти старалися зробити з Шевченка свого ідеолога, а себе послідовниками „батька Тараса“. Таку обробку поета-демократа українська буржуазія провадила в тісному контакті з російською царською жандармерією, в контакті з руськими чорносотенцями і лібералами, всіма засобами намагаючись довести, що вони, мовляв, і не думають виступити за рамки „руської державності“.

Лідер українських націоналістів Грушевський в 1914 р. так і заявив: „робити з Шевченка щось таке, чому нема місця в рамках російської державності і російської церкви, з його імені — гасло протесту проти політики уряду, проти нинішнього режиму, проти всього укладу російського життя — се щось недоумне“¹.

Та мало того, що при такому ставленні до Шевченка не були видані повністю його твори. Ті твори, що видавались, завжди підло, по-шахрайському перекручувались. Українські ліберали багато десятиліть фальсифікували й перекручували світлу постать борця „по образу і подобию своєму“.

Тут вони „працювали“ в повному контакті. Хіба не одне й теж робили і руський чорносотенець Демченко, який доводив, що ніби Шевченко освячував своєю творчістю николаївсько-жандармський устрій і церкву, і український чорносотенець — націоналіст Лободовський, який вимагав спалити всі рукописи Шевченка і подати масам творчість останнього в обробці „культурних людей“. Якою повинна бути ця обробка Шевченка „культурними діячами“, — показує сам Лободовський, який віддав анафемі „богохульну“ поему Шевченка „Марія“ і переробив її в свійому чорносотенному дусі, оголосивши сфальсифікований ним текст поеми справжнім текстом Шевченка. Цей факт назавжди залишиться одним з найяскравіших фактів, що доводять всю підлість, нахабність і брехливість ставлення націоналістів до великого народного поета.

¹ „Літературно-науковий вісник“, 1914 р., кн. III.

Націоналісти добре розуміли, що Шевченко протистоїть їм, і, намагаючись зробити з нього свого спільника, вони фальсифікували його творчість. Протягом всього часу націоналісти уперто і активно спотворювали Шевченка, всіляко зменшуючи гостроту його революційної творчості. Ні Мартоси, ні Куліші, ні Доманицькі до революції, ні Єфремови, ні Айзенштоки, Дорошкевичі, Плеваки, Річницькі, Пилипенки в наші часи не хотіли видати повністю творчість Шевченка, по-шкідницькому перешкоджаючи справді науковому вивченню їх. Прикладом може бути запроєктоване ВУАН видання творів Шевченка, яке очолював контрреволюціонер Єфремов. Зазнавши найбрутальніших викривлень і це видання було зірвано. В Західній Україні взявся був видавати Шевченка фашист Б. Лепкий, але далі жалюгідного „підчищення“ це видання не пішло. Українським націоналістам невигідно було показувати трудящим правдиву постать Шевченка з його гострою викриваючою творчістю.

В справі цензурного „догляду“ за виданням Шевченка українські націоналісти пращували не менш від миколаївської жандармської цензури і часто набагато перевершували її своєю реакційною пильністю.

Це стверджують ті видання Шевченка, що вийшли за кордоном. Туди не поширювалися миколаївські цензурні закони, проте видані там твори Шевченка відрізняються хіба тим, що вони ще більше по-націоналістичному спотворені. Приміром, Огоновський вніс до свого видання „Кобзаря“ націоналістичні поезії, що зовсім не належать Шевченкові, як, наприклад „Ще не вмерла Україна“ і інші. Цю ж тактику націоналістичного спотворення продовжували наші класові вороги і після Жовтня, намагаючись використати авторитет Шевченка серед трудящих мас для своєї боротьби проти них.

Ось чому всі видання, які вийшли раніш, не показали справжнього Шевченка, революціонера-демократа, не дали масовому читачеві всього того, що написав Шевченко.

І лише тоді, коли за проводом ленінської партії, розгромлено було контрреволюційний націоналізм, викрито націоналістичний ухил Скрипника та розігнано контрреволюційне кубло у ВУАН, Інституті Шевченка, розширено літературний фронт від націоналістів і троцькістів, лише тоді, коли вивчення спадщини Шевченка було поставлено на більшовицьку основу — стало можливим здійснення повного наукового академічного видання творів Шевченка. В тезах відділу культури і пропаганди ленінізму ЦК КП(б)У (1934 р.) дана оцінка націоналістично-буржуазному шевченкознавству, дана справжня, більшовицька оцінка Шевченка, оцінка, що є тепер основним і потужним науковим знаряддям для дальшого розвитку радянського шевченкознавства.

Академічне видання творів Шевченка становить величезне досягнення на фронті національно-культурного будівництва і перемоги національної політики партії Леніна — Сталіна. Це видання є великим вкладом не лише в шевченкознавство, воно становить вищий етап більшовицького засвоєння літературної спадщини взагалі. Шевченко є великою постаттю в революційній літературі минулого; він перший письменник, що в українській літературі високо підніс революційно-демократичні ідеї в тісному співробітництві з російською революційною демократією, в особі Чернишевського, Добролюбова, Курочкіна та інш. Отже, правильне наукове й глибоке вивчення Шевченка допоможе правильно зрозуміти український літературний процес в половині XIX сторіччя, допоможе правильно його висвітлити.

Вивчення творів Шевченка показує боротьбу демократичної літератури з класово-ворожою, царславною, націоналістичною консервативною літературою XIX сторіччя, показує справжнє місце в літературному процесі поміщицьких письменників — Основ'яненка, Артемовського, а пізніш Куліша і інш., показує повністю ідейну єдність роботи і боротьби Чернишевського, Добролюбова, Щедрина з роботою й боротьбою Шевченка і інших революційних демократів на Україні. Без цього неможливо правильно зрозуміти всієї складності класової боротьби в літературі до Жовтня. Цей зв'язок, цю ідейну єдність з російською революційно-демократичною літературою і глибоку класову диференціацію в самому літературному процесі на Україні тепер потрібно особливо підкреслити, бо українські націоналісти довгі роки обходили й ігнорували ці важливі питання. Зокрема, з цього погляду велике значення має повне наукове академічне видання творів Шевченка, що нині виходить в світ, яке просуне вперед вивчення історії української літератури цього періоду. Це видання в десяти томах творів Шевченка має додаткових два томи наукової біографії поета, що охоплюють всі документи про його життя, мемуари і спогади про нього, які до цього часу приховувались націоналістами.

Все це по-новому покаже не тільки Шевченка, але і майже цілий літературний процес 30—60 років XIX сторіччя. Перший том вийшов в ювілейні дні, незабаром за ним вийде і другий том.

Перший том охоплює період творчості Шевченка з 1838 до 1847 р.р. (до заслання). Крім глибоко пророблених за оригіналами текстів, в цей том вийшла вступна стаття, а також вийшли багаті на факти текстові літературні, історичні примітки і кілька повних варіантів рукописних творів Шевченка.

Основна цінність першого тому полягає в тому, що в ньому правильно, науково

об'єктивно, по-партійному висвітлюється творчість Шевченка до періоду його заслання, творчість, на який найбільш спекулювали класові вороги.

Текст першого тому, вступна стаття, літературні, історичні, текстові примітки з усею ясністю показують, що Шевченко з самого початку, хоч і не завжди послідовно, до кінця свого життя виступає, як селянський революціонер. В ранній творчості поета відбився не малий вплив націоналістичної поміщицької культури і в шуканні виходу з кріпацької дійсності, звертаючись до минулого, він часто не розумів класової боротьби в цьому минулому і ідеалізував його.

Як позитивне у критичній апаратурі треба відзначити її всебічність. Досить широкі примітки, доповнені великим практичним матеріалом, допомагають читачеві найбільш ясно побачити політичну цілеспрямованість творчості Шевченка проти кріпосницького устрою, побачити велику історичну правдивість його творчості. Ці коментарі-примітки, показуючи Шевченка в конкретних історичних умовах його життя і діяльності, розкриваючи його непослідовність з одного боку, з другого боку повніше, глибше і сильніше показують революційність його творчості і силу протеста поета-революціонера-демократа проти існуючого устрою.

Таким чином, коментарі першого тому академічного видання дають бій і націоналістичній ідеалізації Шевченка, і спробам буржуазних націоналістів зробити з Шевченка прообраз самих себе, зробити з нього свого попередника. В цих примітках нема суперечностей і того хаосу, що характерний і, звичайно, природний був для всіх буржуазно-націоналістичних видань. Наукова суворість і більшовицька політична пильність створюють стрункість та чіткість у критичній апаратурі. Суперечності в поетичній творчості Шевченка, як представника селянства і співаця селянської революції з її непослідовними політичними вимогами в конкретній історичній обстанові, розкриті у всіх основних вузлових питаннях „великого“ і „малого“ порядку.

Навіть у таких кращих творах поета, як поема „Сон“, розкриті явні елементи непослідовності, характерні для буржуазного селянського революціонера. Так, наприклад, при розкритті всієї політичної важливості і політичної гостроти, скерованої проти поміщицько-кріпацького устрою, в коментарях—примітках дається одночасно і критика ідеалізації Полуботка з боку Шевченка, розкриваються коріння цієї ідеалізації і конкретні причини. Все це глибоко пов'язане з літературою, політикою і історією першої половини XIX сторіччя. Особливо велике значення мають примітки-текстологічне значення; вони розкривають творчу лабораторію Шевченка, розказують про залізні лещата і хижацтво царської жандармської цензури, показують різноманітні форми фальсифікації творів Шевченка і фальсифікаторів різних відтінків.

Треба відзначити, як хибні в критичній апаратурі, відсутність коментарів, що розглядали б по циклах, по тематичних задумах творчість Шевченка, бо в примітках з приводу тих чи інших конкретних моментів зробити цього не можна.

Зокрема, відчувається відсутність художнього аналізу, розкриття художньо-літературної специфіки. Адаже мало сказати, що творчість Шевченка так глибоко ввійшла в маси і досягла виключної популярності тому, що поет відбивав лозунги революційної боротьби селянства. Це, звичайно, основне, але воно ще не забезпечує того, щоб творчість жила сторіччя і хвилювала читача. І ось тут треба показати високо майстерне художнє оформлення думок-закликів до боротьби за селянську революцію проти поміщиків.

Тільки пролетаріат, керований партією Леніна—Сталіна, по-справжньому цінує і шанує таких великих людей минулої епохи, як Шевченко, будуючи йому пам'ятник в столиці соціалістичної України.

Особливо уваги заслуговують тексти. Лише в цьому виданні тексти, що справді належать Шевченкові, нарешті побачать світ. Широкі пролетарські і колгоспні маси, що люблять і шанують Шевченка, одержують нарешті без перекручень, без спотворень те, що написав сам Шевченко. Величезні рукописи, цінності, автографи, авторизовані копії, багаточисленні чернетки, варіанти творів, які довго приховувались націоналістами і не брались до уваги при виданні творів Шевченка, вперше в цьому виданні побачили світ. Ці документи все більше й більше підкреслюють класову ненависть поета до буржуазії, підкреслюють бажання Шевченка подати якнайгостріше свою поезію. Ось хоч би такі власноручні поправки Шевченка в цензурному виданні „Гайдамаки“. В надрукованому примірнику (що зберігся, як і всі рукописи Шевченка в інституті Шевченка) було: „жито собі сють“, Шевченко виправляє: „Панам житосють“; в тому ж примірнику поеми „Гайдамаки“ слова „Шляхта сказала“ виправлені рукою поета: „панки сказали“. Націоналісти друкували завжди: „По селах плачуть малі діти“, а в оригіналі: „по селах плачуть голі діти“. Замість: „Ходім, брате, у неділю“, вставлялось: „ходім, батьки отамани“. В „Холодному ярі“ замість: „Не зовіте преподобним Миколоу-Нерона“, друкували: „Не зовіте преподобним лютого Нерона“. В цій останній фразі націоналісти викреслювали ненависть поета, скеровану безпосередньо проти царя Миколи I („Микола-Нерон“).

Можна було б без кінця наводити такі факти, освітлені в першому томі академічного видання, але досить і цих прикладів, бо вони найкраще підкреслюють науково-політичне значення цього видання, очищеного від націоналістичного намулу.

Тексти першого тому поновлені. Опубліковано „Тризну“, яка вперше побачила світ поруч з іншими поезіями. Цей твір ігнорували націоналісти тому тільки, що він написаний був російською мовою.

До оновленого тексту додані варіанти творів Шевченка. Ці варіанти відкривають значні можливості для науково-дослідної роботи над окремими питаннями творчості Шевченка. Наприклад, наступний другий том, що незабаром вийде (зараз друкується), матиме більше 217 варіантів.

Звичайно, такого розмаху в публікації матеріалів Шевченка до цього часу не було та, власне, не могло й бути. Така робота можлива тільки в умовах диктатури пролетаріату, бо чим повніше й глибше буде опублікована творчість Шевченка, тим більшого вдару зазнають вороги трудящих.

Видання добре, багато змістовних ілюстрацій, зокрема, особливої уваги заслуговують фото автографів, що є в томі, які ілюструють автентичність текстів, які подаються у виданні, з справжніми текстами-автографами Шевченка, особливо тих місць, які націоналісти замовчували або перекручували. Академічне видання творів Т. Г. Шевченка — великий удар по рештках класового ворога. Ворог буде шалено скавучити, із усіх сил намагатиметься дискредитувати це видання. Але ця злоба наших ворогів лише буде доказом того, що їм дошкуляє наше видання творів Шевченка.

„Вихід в світ першого тому треба відзначити тому не тільки як видатну літературну, але і як велику політичну подію. Не даремно українська контрреволюція за кордоном закричала ще до виходу в світ цього першого тому. Українські більшовики викрили найнідлішу агітацію, яка проводиться за кордоном виродками українського народу в інтересах німецького і польського фашизму. Там зводять наклеп про занепад української культурної роботи на Радянській Україні. Але тільки на високому рівні літературно-дослідної справи і тільки при глибокій любові до класичних пам'яток української літератури могло бути запроєктоване і здійснене видання всього Шевченка“. (Заславський „Победа украинских большевиков“, „Правда“ № 72, 14. III—1935 р.).

На сесії Української Академії Наук, березень — 1935 р.

В комісії по соціально-економічних науках було заслухано доповіді: 1. Академіка Палієнка М. І. — „Політичний устрій капіталістичних країн на шляху до фашизму“.

2. Академіка *Солнцева С. І.* — „Ф. Енгельс і вчення про суспільні класи“.

3. Академіка *Яснопольського Л. П.* — „Метали і енергетичні ресурси СРСР в міжнародному розрізі“.

В обміркуванні цих доповідей взяли активну участь наукові робітники УАМЛІН. В своїх виступах вони торкнулися ряду питань недостатньо або не зовсім правильно висвітлених у доповідях.

Ми подаємо нижче реферати цих виступів.

Виступи на доповідь акад. Палієнка М. І. „Політичний устрій капіталістичних країн на шляху до фашизму“¹.

О. П. ДЗЕНІС

(президент УАМЛІН).

В галузі вчення про державу, поряд з питаннями, пов'язаними з вивченням держави диктатури пролетаріату, найбільш актуальними є питання, пов'язані з розвитком капіталістичних держав, з процесом їхньої фашизації, що там відбувається.

Але перш ніж перейти до питань, пов'язаних з цією темою і зокрема до питань, які були зачеплені в доповіді академіка *Палієнка*, я хотів би у зв'язку з висловлюваннями тут академіка *Левицького* зробити одне зауваження з питання яке, мені здається, є дуже істотним при обміркуванні усіх питань про державу. Академік *Левицький* так тлумачив визначення Лассалем суті конституції, начебто суттю усякої конституції є просте відображення-фотографія фактичного співвідношення сил, „що складають народне господарство“.

Питання про суть конституції є надзвичайно важливим при обміркуванні питання про фашизацію буржуазної держави. Без правильного розуміння суті сучасної буржуазної конституції неможливий справді глибокий науковий аналіз шляхів фашизації буржуазних держав.

Я не згодний з академ. *Левицьким* у розумінні суті конституції, бо воно йде в розріз з усім марксистсько-ленінським розумінням конституції. Та й розуміння конституції самим Лассалем зовсім не ідентичне тому розумінню, яке вклав у нього академік *Левицький*. Лассаль говорив про буржуазні конституції періоду промислового капіталізму і за Лассалем конституція є великою прогресивною силою, якщо вона відповідає співвідношенню класових сил в країні і виявляє це співвідношення сил. За першого періоду розвитку капіталізму, коли буржуазне суспільство в цілому йшло по висхідній кривій, буржуазна держава до певної міри становила прогресивне явище, яке сприяло розвитку продуктивних сил. В конституціях буржуазних держав тоді відбивалося реальне співвідношення класових сил. Але в міру розвитку капіталістичного суспільства і в міру зростання й посилення пролетаріату змінюлося і саме співвідношення класових сил в капіталістичних країнах. Вже боротьба пролетаріату в 30—40 р.р. минулого століття показала зміну цього співвідношення класових сил і зростання нового класу — пролетаріату, ворожого буржуазній державі. Вступ капіталізму в період імперіалізму, монополістичного капіталізму, тобто в період свого загнивання, нерозривно пов'язаний з виключно могутнім зростанням сили пролетаріату і в зв'язку з цим з різким загостренням класової боротьби. Пролетаріат є найголовнішою продуктивною силою, а оскільки ця сила антагоністична капіталістичному спо-

собу виробництва, бо ця сила зацікавлена в знищенні капіталістичного способу виробництва, зростання класових сил пролетаріату різко змінює її співвідношення класових сил всередині імперіалістичних держав. Буржуазна держава у другій смузі розвитку капіталістичного суспільства стає гальмом у розвитку продуктивних сил, з кожним днем все більше перетворюється на реакційну силу, яка затримує розвиток продуктивних сил; ці процеси, характерні для буржуазних держав, знаходять відбиття і в конституціях. З виступом на арену класової боротьби робітничого класу, конституція буржуазної держави вже не відповідає співвідношенню класових сил, а суперечить йому. Чим більше послаблюються сили буржуазії у відношенні до ростучої сили пролетаріату, чим більше зростає опір пролетаріату капіталістичній експлуатації, тим більше буржуазія перетворює свою державу на знаряддя придушення трудящих і перебудовує свою державу відповідно до цього завдання. Це характерно для всього розвитку буржуазних держав і особливо яскраво помітно в період імперіалізму — в період загнивання капіталізму.

Отже, цілком неправильно зводити взагалі суть конституції, як це зробив акад. Левицький, до простої фотографії фактичного співвідношення „сил, що складають народне господарство“. Таке розуміння буде тільки роззброювати пролетаріат, бо воно зовсім не буде пояснювати справжнього ходу розвитку класової боротьби, не буде викривати справжньої ролі держави, як знаряддя насильства в руках пануючого класу, ролі держави в класовій боротьбі. Таке розуміння конституції, що випливає з немарксистського, буржуазного розуміння держави, привело академіка Левицького до цілком фальшивого, неправильного розуміння процесів фашизації буржуазних держав.

Те, що сказав акад. Левицький відносно різноманітності процесу фашизації і відмінності фашистських конституцій в різних країнах, пов'язане з розумінням конституції, як простого відображення фактичного співвідношення класових сил. Тому у викладі акад. Левицького і вийшло, що фашистська держава в Італії ніби є представником усіх груп населення. Викладаючи систему фашистської „корпоративної“ держави, акад. Левицький подав справу таким чином, нібито в корпоративній системі знаходять представництво усі шари населення, тимчасом як усі органи цієї системи є представниками інтересів лише великого капіталу, представником класу капіталістів в цілому і його промислово-фінансової верхівки зокрема.

Акад. Левицький також цілком неправильно твердив, що процес фашизації буржуазних держав нібито пов'язаний з переходом від приватно-капіталістичної системи до державно-політичної. Зіставляючи Сполучені Штати Америки з Італією, акад. Левицький підкреслював, що нібито Рузвельт в Сполучених Штатах „у відмінну від Італії“, не сясував жодної ланки капіталістичної держави, не відкинув жодної спиці з капіталістичної коліснички. Таким чином, за Левицьким виходить, ніби в фашистській Італії все це відбулося. Тут же акад. Левицький підкреслює, що в фашистській Італії нібито порушено „чистоту капіталістичного режиму“ і там; „як і в Німеччині“, нібито переводять господарство на державно-капіталістичні рейки. Таким чином, у акад. Левицького виходить формально послідовна картина, а саме: він твердить, що процес фашизації пов'язаний з переходом від приватно-капіталістичної системи господарства до державно-капіталістичної системи господарства.

Але такий погляд цілком неправильний, не науковий, бо він не відповідає справжньому ходу розвитку капіталістичної системи в цілому і, зокрема, ходу розвитку капіталістичних держав і роззброює пролетаріат в розумінні справжньої ролі фашизму і фашистської держави. Така система поглядів нічого спільного не має з марксистом, чужа йому і веде безпосередньо до виправдання фашизму.

Переходжу до основного питання, яке було предметом доповіді акад. Паленка.

У своїй доповіді, надзвичайно багатій фактичним матеріалом по різних країнах, акад. Паленко намагався проаналізувати процес фашизації буржуазних держав у післявоєнний період. Хоч багато авторів з числа фашистських учених і намагаються всляк довести, що історію фашизму треба шукати задовго до початку світової війни, і шукають початку фашизму ще в давньому світі (доречі і акад. Левицький, що виступав тут, відсилав нас до Аристотеля для внясення суті фашистської держави), для нас є безсумнівним, що процес фашизації буржуазної держави нерозривно пов'язаний із вступом капіталістичної системи в період загальної кризи. Це нерідко дуже яскраво підкреслюється самими представниками фашистської науки. Так, наприклад, самі фашистські псевдо-вчені дуже часто і відверто говорять про цей зв'язок процесу фашизації, про зв'язок так званої кризи парламентаризму із вступом капіталізму в період загальної кризи. Я наведу один приклад. В Італійському фашистському журналі „Problemi del lavoro“ — в 10-му номері за 1933 р. — є стаття під назвою: „Криза парламентаризму“, у якій автор з виключною відвертістю пояснює, чому буржуазія стала на шлях фашизації. Він каже, що світова війна, між іншим, мала два результати — загибель трьох імперій і „ленінську революцію“. Автор каже, що з буржуазного погляду щодо парламентаризму, з усіма його атрибутами — виборністю посад і т. інш. обидві ці події, разом взяті, зводилися до того, що в ста-

ровину називали: „кінець баришам, а збиткам початок“. „Ленінська революція — каже він—(мова йде про пролетарську революцію в Росії—О. Д.) створила для буржуазії неможливі умови для існування“. Далі автор розповідає, що буржуазія у свій час вважала парламентаризм подачкою для робітничого класу, і вважала, що пролетарська партія обмежиться суперечками з парламентської трибуни. „Але прийшов Ленін і відкрив очі буржуазії і пролетаріатові і ефект був подібний до грому в ясний день“.

Таким чином, цей фашист з виключною ясністю і відвертістю визнає, що відмовитися від парламентаризму буржуазії довелося тому, що капіталістична система вступила в загальну кризу, що в Росії відбулася переможна пролетарська революція, була встановлена диктатура пролетаріату, і ця ж перспектива загрожувала і загрожує іншим капіталістичним країнам.

Акад. Палієнко неправильно підійшов до розв'язання питання про шляхи фашизації конституції буржуазних держав, коли не підкорив аналіз наведеного ним конкретного матеріалу певним методологічним настановам і в першу чергу не поставив перед собою питання про те, що таке фашизм і який зв'язок фашизму з буржуазною демократією. Акад. Палієнко обмежився лише описовим підходом. При цьому фашизм і буржуазна демократія в доповіді акад. Палієнко виступають, як два явно антагоністичних явища. Такий погляд нерідко наводився в низці буржуазних журналів, в численних доповідях представників буржуазної науки. Такий погляд проводився зокрема соціал-демократичними теоретиками і політиками, які не сходили з цього буржуазного погляду. Ліберальні буржуа і вожді соціал-демократії зводять фашизм до основи пібито ворожого буржуазній демократії, і звідси завдання фашизму зводять до знищення демократії. Їх логічним висновком і доводом є те, що завданням у боротьбі з фашизмом нібито є захист демократії.

Очевидно, акад. Палієнко вважав можливим обминути ці питання і розгорнути лише конкретний матеріал, але справа в тому, що аналіз фашизації різних буржуазних держав можна зробити справді глибоко науково тільки в тому випадку, коли ми з усією ясністю уточнимо методологічний підхід — станемо на марксистсько-ленінські вихідні позиції. Будь-який інший буржуазний погляд, що проводився і у виступі акад. Левицького і який, звичайно, не може дати справді наукового трактування проблем фашизму і буржуазної демократії.

Усі ліберально-буржуазні напрямки капіталістичної науки і всі соціал-фашистські теоретичні об'єднуються на тлумаченні демократії і фашизму, як непримиренних основ. Тільки марксистсько-ленінське розуміння, неодноразово викладене в рішеннях Комінтерну, вказівках та промовах товариша *Сталіна*, могло забезпечити серйозний, справді науковий аналіз конкретного матеріалу.

Марксист-ленінізм розглядає фашизм і буржуазну демократію, як два методи захисту диктатури буржуазії. Саме тому, що з вступом капіталізму в період своєї загальної кризи буржуазія неспроможна за допомогою парламентаризму, буржуазної демократії, як методу забезпечення стійкості буржуазного ладу, стримувати зріст загрози стійкості капіталістичного ладу, знищити ростучий натиск пролетаріату, ростучу загрозу пролетарської революції, буржуазія вдається до фашизму, як до іншого методу зміцнення диктатури буржуазії. Коли за буржуазної демократії основним засобом зміцнення диктатури буржуазії є обман, сполучуваний з терором, то за фашизму основним засобом зміцнення диктатури буржуазії вже є терор і цей б'єк фашизму, мені здається, в доповіді акад. Палієнко зовсім не був підкреслений. Лише зіставленням цих двох різних методів, які застосовуються тим самим класом капіталістів для зміцнення своєї класової диктатури, можна викрити і науково проаналізувати ту різноманітність змін в державному устрою різних країн, яка, звичайно, свідчить про різноманітність процесу фашизації в різних країнах, але яка все ж пронизана однією тенденцією — заміною одного методу диктатури буржуазії іншим. Ця різноманітність процесу фашизації в різних країнах залежить як від різного співвідношення класових сил в різних країнах, так і від конкретних умов усього політичного розвитку тої чи іншої країни. В різних країнах цей процес має різний характер і зовсім не варто шукати механічного відтворення в кожній країні тих заходів, які застосовані буржуазією в процесі фашизації в одній країні, де буржуазія перейшла від буржуазної демократії до фашизму, як до методу зміцнення диктатури буржуазії, раніше від інших країн. В доповіді варто було б під цим знаком простежити, як у всіх капіталістичних країнах в різній мірі пануючий клас — буржуазія переходить від буржуазної демократії, як методу зміцнення своєї диктатури, до фашизму, як методу зміцнення своєї класової диктатури, і як цей перехід обумовлений ступенем реальної загрози пануванню капіталістів і перспективами боротьби з пролетарською революцією, як він обумовлений реальним співвідношенням класових сил, зокрема, силою опору, що її виявляє пролетаріат. В результаті відсутності такого аналізу у акад. Палієнко виходить простий перелік найрізноманітніших заходів в галузі законодавства: він просто описує усі ті заходи, які зараз провадяться в різних капіталістичних країнах. Нам потрібний конкретний науковий критерій, який допомагає нам аналізувати всю нерівномірність переходу в різних країнах буржуазії

від одного методу до іншого. Тоді ми зрозуміємо, чому в Англії буржуазія поки ще може використовувати буржуазну демократію, як метод зміцнення своєї класової диктатури, але вже починає збивати фашистські організації, як резерв і як допоміжну силу для наступу на робітничий клас. Мені здається, що не відповідає дійсності твердження акад. Паленка, що в Англії фашизму немає тільки тому, що буржуазія боїться запровадити фашизм. Буржуазія переходить до фашизму не просто з прихми, а саме тому, що старий метод буржуазної демократії вже не забезпечує в достатній мірі її інтереси. До того часу поки вона ще може забезпечувати свої класові інтереси за допомогою методу буржуазної демократії, вона не відмовляється від цього методу. Фашизм є дуже гостре знаряддя у класовій боротьбі. З'являючись спробою зміцнення панування буржуазії, фашизм у той же час є показником слабкості буржуазії, ростиючої загрози пануванню буржуазії, як класу. Ось чому, не зважаючи на всю демагогію, фашизм оголює класову боротьбу і неминуче пов'язаний із загостренням класової боротьби. Через це навіть у тих країнах, де буржуазія переходить від буржуазної демократії до фашизму, як до методу зміцнення диктатури, вона продовжує зберігати скільки може клаптики буржуазної демократії в тій мірі, в якій вони не заважають в її боротьбі з робітничим класом. В Німеччині формально рейхстаг збережений. Звичайно, фашистський рейхстаг не є парламентом у тому розумінні, яким є парламент за буржуазної демократії, але характерно, що зберігаючи назву, фашизм все ж зберігає, хоч би й зовнішню, видимість виборів. Фашистські ідеологи твердять, що керувати здібні тільки вищі шари суспільства і все ж німецький фашизм застосовує лише загальне голосування, видимість плебісциту і формальне збереження клаптиків парламентаризму: все це мусить підтримувати Ілюзії демократії в широких масах населення. В Італії, не зважаючи на те, що перехід до фашизму там відбувся вже 13 років тому, все ж ці рештки парламентаризму повністю не відкидаються. Це — блискуче наукове підтвердження того положення марксизму-ленінізму, що буржуазна демократія і фашизм — це *близнята*, а не дві непримиренні антагоністичні основи, і що фашизм сам виріс з буржуазної демократії. Якщо ми хочемо дати глибокий науковий аналіз політичного устрою капіталістичних країн за фашизму, то ми мусимо показати процес зростання фашизму в надрах буржуазної демократії. Тоді ми дійсно дамо наукове узагальнення конкретного процесу розвитку буржуазної держави. Без такого підходу не може бути дійсно наукового аналізу, бо не можна викрити справжніх процесів, які відбуваються в капіталістичному суспільстві, а не викривати ці процеси — значить не озброювати трудящі маси на правильне розуміння завдань нашої країни, завдань світового пролетаріату в цілому, в класовій боротьбі.

На жаль, ми не маємо можливості докладніше зупинитися на цілому ряді інших питань, нерозривно пов'язаних з аналізом політичного устрою капіталістичних країн в період фашизму. В доповіді треба було поставити ще одне дуже важливе питання, а саме — питання про класову природу фашизму. В обговоренні це питання було зачеплене, зокрема, його зачепив у своєму виступі акад. Левницький. З виступу акад. Левницького випливає думка, що фашизм або є одноособною диктатурою, або *репрезентує* усі шари населення в корпоративній системі. Такій погляд зовсім неправильний, не науковий бо не викриває справжньої природи фашизму. З приводу цього питання також було дуже багато найрізноманітніших буржуазних теорій і теорійок, що пропагувалися і до встановлення фашистської диктатури в Німеччині і пропагуються зараз в інших капіталістичних країнах, зокрема соціал-демократам. Досить вказати на те, що такі дуже видатні представники соціал-демократичної теоретичної думки, як Ельберг, Манн, що вивчали фашизм, писали про нього, намагалися доводити, що фашизм є дрібнобуржуазною течією. Манн навіть доводив, що фашизм є одним із напрямків пролетарського руху, і надавав фашизмові характер руху інтелігенції, що пролетарізується.

Буржуазні вчені з католицького центру, наприклад Діркс, доводили, що фашизм є утопічним псевдо-революційним рухом дрібної буржуазії. Питання про класову природу фашизму не є марним і під час обговорення теми доповіді акад. Паленка, який намагається проаналізувати устрій капіталістичних країн за фашизму. Акад. Паленко сам торкнувся цього питання, проводячи думку, що ніби заміна буржуазної демократії фашизмом змінює класовий характер державної влади. На початку доповіді акад. Паленко говорив, що в ряді країн „фашизм уже захопив владу“, а в ряді країн „намагається захопити владу“. Виходить, ніби перехід до фашизму пов'язаний з насильницьким захопленням влади. Це питання є глибоко принциповим. Якщо фашизм розуміти, як лише один з методів зміцнення класом капіталістів своєї диктатури, то питання фашизації буржуазної держави не можна зводити до захоплення влади фашизмом, бо один і той же клас змінює лише методи, які зміцнюють його класову диктатуру. Це питання вже знайшло широке відображення і в науковій літературі. Переважна більшість буржуазних учених, включаючи туди і всіх соціал-демократичних теоретиків, а протязі всього періоду фашизації буржуазних держав, твердило, що нібито боротьба тільки ще попереду, що фашизм мусить захопити владу, і тільки тоді розгорнеться справжня боротьба з фашизмом. Такий погляд про заміну буржуазної де

мократії фашизмом охоче підтримують і ідеологи й керівники фашизму, говорячи про фашистську чи національну революцію.

Коли 13 липня 1932 року Гітлер ішов до Гінденбурга і висунув свою вимогу зняти поліційну охорону, зняти всі військові сили і віддати на 3 дні Берлін у владу штурмовиків, то він мав на увазі реально інсценувати цей процес начебто насильницького захоплення влади під виглядом боротьби проти комуністичного перевороту і під прикриттям ореолу перемоги „повстання комуністів“ змичити фашизм.

Насправді ніякої необхідності насильницького захоплення влади великою буржуазією в буржуазній державі нема. Теоріїки соціал-фашизму, що відвертали на кожному кроці робітничий клас від боротьби з фашизмом розмовами про *тільки це* наступну фашизацію служили справі роззброєння пролетаріату в боротьбі з фашизмом. Цією теорійкою прикривався процес встановлення фашизму, поступового впровадження фашистського методу захисту диктатури буржуазії, поступового зростання фашизму в рамках самої буржуазної демократії.

Акад. Палієнко в своїй доповіді зібрав досить багатий фактичний матеріал, але нам здається, що основне завдання його доповіді було не тільки намагатися формально систематизувати матеріал, але і в першу чергу, дати глибокий аналіз цього матеріалу; треба було науково розібратися в процесі зміни державної машини буржуазії.

На жаль, це не було зроблено. Наше завдання полягає в тому, щоб глибоко науково розробляти ці питання, поклавши в основу наукової роботи метод марксизму-ленінізму. Без цього методу не може бути дійсно наукового аналізу, не може бути дане серйозне, наукове дослідження розвитку капіталістичної держави.

Й. А. ФРЕЙМАН

(Зав. міжнародної секції Ін-ту
Радбудівництва і права
УАМЛІН)

Академік Левицький протиставив капіталізм держкапіталізму; Гітлера і Муссоліні Рузвельту. Це протиставлення становить собою викривлення дійсності. Капіталізм з усіма властивими йому, як певній суспільно-економічній формації, основами класового панування, зберігся однаково в Німеччині, Італії й Америці. Це не виключає, а, в силу нерівномірного розвитку цих країн, передбачає певні відмінності, особливості. Але всі відмінності, особливі характерні риси розвитку, як і процесу фашизації в цих країнах, не змінили капіталістичної природи буржуазної держави. Зростання державно-капіталістичних тенденцій ми маємо у всіх цих і інших капіталістичних країнах. Рівень концентрації і централізації капіталу і ступінь зрощування монополій з державним апаратом буржуазії не однакові в різних країнах. Але у всіх цих країнах зростання державно-капіталістичних тенденцій означає зріст економічної і політичної влади фінансового капіталу, його безпосереднього впливу на державний апарат буржуазії для боротьби з революційним рухом, за знищення авангарду пролетаріату. У всіх цих і інших капіталістичних країнах зростання державно-капіталістичних тенденцій означає й зростання експлуатації робітничого класу і інших трудящих, знищення дрібних виробників, субсидування монополій за рахунок трудящих мас.

Політика Гітлера і Муссоліні нічим по своїй суті не відрізняється від політики Рузвельта. Усі вони забезпечують інтереси фінансового капіталу, використовуючи для цього однакові і відмінні форми й методи, відповідні лише до особливостей кожної країни. Жодного протиставлення Америки, як капіталістичної держави, Італії і Німеччині, як державно-капіталістичним країнам, звичайно, бути не може. Про доповідь акад. Палієнка треба сказати, що в характеристичні процесів фашизації потрібно було показати й перехід до фашистських форм економічної політики, до форм організації громадських робіт. В доповіді акад. Палієнка зовсім випало питання про зв'язок фашизації капіталістичних країн з підготовкою до нової імперіалістичної війни і особливо до антирадянської війни. Фашизація і військова підготовка нерозривно між собою пов'язані. І цю обставину не можна не мати на увазі. Зовсім обминув доповідач акад. Палієнко і питання про фашизацію судового апарату буржуазії, який у всіх капіталістичних країнах пристосовується для судово-терористичної розправи з революційним рухом. Цей судовий апарат, в умовах підготовки до імперіалістичної війни, діє вже як за воєнного стану.

Дуже важливим елементом фашизації є організація так званих громадських робіт в спеціальній формі таборів, як це має місце вже в багатьох капіталістичних країнах. В цих таборах примусових робіт експлуатується праця безробітних за злиденну заробітну плату. Десять тисяч цих безробітних передаються приватним підприємствам, які виконують військові замовлення. Самі табори підпорядковані військовому командуванню, яке організує військову підготовку безробітної молоді і запроваджує для неї найсуворішу військову дисципліну. Це безпосередня підготовка гарматного м'яса для нової імперіалістичної війни.

В доповіді акад. Паленка про фашизм абсолютно нічого не сказано про боротьбу міжнародного пролетаріату під проводом Комінтерну і товариша Сталіна проти фашизму.

К. А. ПОЛЬ

Науковий робітник Ін-ту історії
УАМЛІН

В докладній доповіді акад. Паленка, де було наведено ряд найважливіших рішень Комуністичного Інтернаціоналу з приводу фашизму і велика кількість даних про фактичний стан в окремих фашистських країнах, не була, на жаль, зачеплена дуже важлива тема про зв'язок фашизму з імперіалістичною війною. Тимчасом, саме роль фашизму в підготовці і розв'язуванні імперіалістичної війни, і в першу чергу війни антирадянської, перетворює питання про фашизм на особливо актуальне і потребує докладного вивчення з боку вчених Радянського Союзу; в тому числі і вчених Радянської України.

Буржуазія переходить до відвертої фашистської диктатури тоді, коли капіталістичний устрій в даній країні вже у великій мірі розхитаний і коли наступає величезне загострення усіх внутрішніх і зовнішніх суперечностей. В ряді виступів товариша Сталіна і в рішеннях Комінтерну підкреслюється, що, прийшовши до влади, фашизм сприяє дальшому різкому загостренню усіх цих суперечностей і скажено готує імперіалістичну війну, передусім війну проти СРСР, розраховуючи за допомогою цієї війни знайти вихід з кризи.

Головним організатором і палем антирадянської війни є на сучасному етапі німецький фашизм, причому в центрі його розбійницької програми стоїть завоювання Радянської України. Польський фашизм, який з початку 1934 року фактично є спільником і помічником німецького фашизму в підготовці війни проти СРСР, також ставить своєю метою завоювання і підкорення Радянської України. Свої грабінницькі плани щодо УСРР німецькі і польські фашисти відверто пропагують в своїх газетах, журналах і книгах. Запровадження (16 березня 1935 року) загальної військової повинності в Німеччині є важливим етапом в підготовці війни проти СРСР. Дуже характерно, яку роль відіграють у цій підготовці українські фашисти. Акад. Паленко зовсім обминув питання про український фашизм, що є особливо великою прогалиною для його доповіді.

Українські фашисти виявляють велику активність у зв'язку з запровадженням в Німеччині загальної військової повинності і її посиленою підготовкою до антирадянської війни.

Ми бачимо, що українські фашисти цілком підтримують німецький і польський фашизм у підготовці антирадянської війни, і що вони намагаються, у зв'язку з загостренням міжнародного стану, посилити свою контрреволюційну роботу.

Запровадження загально-військової повинності в Німеччині означає не тільки посилення німецького фашизму, але одночасно і зростання класових суперечностей, який приведе до дальшого, найглибшого загострення класової боротьби в Німеччині. Ми маємо вже перші відомості про боротьбу німецької комуністичної партії проти загальної військової повинності. Навіть у виступах політичних керівників фашистської Німеччини — Геббельса, Бломберга, Лея і інших чувається, як напружене становище в країні і які великі там злидні мас.

Ростучі внутрішні суперечності фашизму, зростання революційної боротьби проти нього так само зовсім цілковито не були освітлені акад. Паленко, і це є великою прогалиною в його доповіді.

Виступи на доповідь акад. Солнцева С. І.—„Ф. Енгельс про суспільні класи“

А. Х. САРАДЖЕВ

(Член Президії, директор
Ін-ту Філософії УАМЛІН)

Я хотів зупинитися на ряді питань, не зачеплених в доповіді акад. Солнцева і мають дуже важливе значення для вивчення поглядів Енгельса на класи і класову боротьбу.

В „Німецькій Ідеології“, яку доповідач тут так докладно виклав, є таке методологічне положення:

„Зображення дійсності,— писали Маркс-Енгельс,— позбавляє самостійну філософію середовища, в якому вона може існувати. В крайньому випадку її може

заступити сукупність найбільш загальних результатів, абстрагованих з розгляду історичного розвитку людей. Абстракції ці самі по собі, відокремлені від реальної історії, нічого не варті¹.

Методологічна суть цього положення полягає в тому, що Маркс і Енгельс розглядають своє філософське вчення, в тому числі і його складову частину — вчення про класову боротьбу, як сукупність найбільш загальних результатів абстрагованих з розгляду історичного розвитку людей. Ці абстракції можна розглядати тільки в тісній сукупності з дійсністю. Через те неправильно, як це робить академік Солнцев, розглядати вчення Енгельса про класи в повному відриві від головного в марксизмі — вчення про диктатуру пролетаріату, у відриві від усієї політичної, літературної, теоретичної діяльності Маркса і Енгельса, Леніна і Сталіна, в повному відриві від революційного руху пролетаріату, якій очолював Ленін і очолює Сталін, поза узагальненням досвіду пролетарської революції, поза досвідом диктатури пролетаріату і своєрідних форм класової боротьби в перехідний період. Марксистське визначення класів мусить давати зображення руху класів і класової боротьби в дійсності.

Не можна розглядати те, що писав Енгельс про класи поза тим, що казали про класову боротьбу Маркс—Ленін—Сталін. Жодного положення марксизму не можна розглядати у відриві від сьогодення, від сьогодення співвідношення класів, від сьогодення форм класової боротьби, інакше сам Енгельс перетворюється на мертвий скелет, а я думаю, що пристрасному борцеві Енгельсові більш усього чужі схеми. Він казав про себе і про Маркса, що їх вчення не догма, а керівництво до дії. Тому я хотів би спробувати деякі питання, що відносяться до вчення про класи, розглянути, виходячи з цих методологічних передумов.

Але перш ніж перейти до викладу питання, я хотів би зробити два маленьких зауваження. Маркс і Енгельс були людьми всеосяжних знань. Питання про різносторонню глибину знань Енгельса — це питання аж ніяк не тільки біографічного характеру, а питання глибокого принципового порядку. Маркс і Енгельс, розробляючи своє вчення, повинні були піддати узагальнюючому критичному розглядові всю спадщину людської думки і людської історії. Через це питання про всеосяжний характер знань стосується не тільки до Маркса і Енгельса, а стосується в рівній мірі до двох інших великих вчителів марксизму — Леніна і Сталіна.

Я на цьому зупиняюся, бо доповідач відзначив, що зараз немає більше таких, всеосяжних пізнання людей. Керувати світовим рухом пролетаріату і керувати пролетарською державою, яка буде безкласове суспільство, не можна, не розвиваючи марксизму-ленінізму, не ґрунтуючи розвитку революційної теорії на базі сукупності знань людської думки.

Я вважаю неправдивим друге положення доповідача, що вчення про класи дане більш розгорнуто у Енгельса, і що, мовляв, у Маркса з цього питання дано менше. Мені здається не науковим є таке штучне відмежування Маркса від Енгельса. Хіба „Капітал“ Маркса не є найбільшим твором, що розкриває, вирішує питання про класи у всій глибині. Також роботу Енгельса „Походження родини, приватної власності і держави“ не можна розглядати поза всією літературною продукцією Маркса і Енгельса.

Після цього короткого вступу я хочу поставити питання, обійдене в доповіді, а саме — питання про класову боротьбу, як історичну закономірність. Марксистська теорія суспільного розвитку тому і наукова, що вона вимагає розглядати суспільні явища, як і природні і саме людське мислення, в їх внутрішньому русі і внутрішньому зв'язку.

У виробництві, як у матеріальній основі людського суспільства, заховані його рушійні джерела, його закономірність. Ця закономірність лежить у суперечності між виробничими силами і виробничими процесами.

Маркс у „Капіталі“ і Енгельс у „Анти-Дюрінгу“ показали, що рушійна сила у виробництві лежить в суперечності між змістом виробництва і формою виробництва — суперечності розвитку.

Що суперечності в середині виробництва є рушійна сила усіх суспільств, це абстрактне визначення закону. На різних етапах ці суперечності різні, зокрема на певному етапі історії суспільства ці суперечності є суперечностями класового порядку. Таким чином, закономірність в розвитку суспільства виявляється саме, як закономірність класової боротьби.

Завдання всякої історичної науки, а філософія також історична наука, полягає в тому, щоб усвідомити цю закономірність і її історичний характер. Вперше в історії людства цей важливий момент усвідомлений марксизмом. Вперше вчення про суспільство стало наукою.

Геніальна заслуга Маркса-Енгельса полягає в тому, що вони викрили суть класової боротьби, як історичні закономірності. Вчення про класову боротьбу дало можливість індивідуальні явища історичної дійсності звести до соціальних.

¹ К. Маркс і Ф. Енгельс, твори т. IV, стор. 7.

Сьогодні багато хто, навіть з малопідготовлених товаришів, можуть розкрити суть і глибину цього визначення. Хто міг би тепер в СРСР сказати, що вбивство сількора на селі є особистий акт помсти, ізольований від класової боротьби. Зрозуміти його можна тільки в світлі вчення марксизму про суспільну формацію. Доповідач обминув це найважливіше питання. Говорячи про класи, слід підійти щільно до питання про суспільно-економічну формацію. Це вчення вперше розкрило суть повторення в історії. Повторення в історії, це не звичайне зовнішнє повторення, а означає повторення внутрішнього зв'язку і тому на місце розрізнення важливого і не важливого було поставлено розрізнення між економічною структурою суспільства, як змістом, і політичною й ідеологічною формою суспільства.

Я хотів би зупинитися на книзі Енгельса „Походження родини, приватної власності і держави“. Величезне теоретичне значення цієї роботи Енгельса полягає в тому, що тут він розглядає історичну закономірність розпадання суспільства на класи, у всій складності розвитку цього закону, розглядає закон в сукупності його умов. Акад. Солнцев заявив, що не обов'язково за рабовласницьким періодом йде феодальний і т. д. Це, правда, звичайно, що формації не становлять апріорної схеми, конструкції, але проте не можна думати, що співвідношення формацій, історичний зв'язок формацій випадковий. Ми знаємо, наприклад, що після перемоги соціалізму в одній країні можливий перехід в ряді країн від докапіталістичних форм безпосередньо до соціалізму.

Енгельс відзначає, що історичну закономірність не можна розглядати поза умовами історичного і кліматичного порядку, географічними умовами, расовими і т. інш. Наприклад, Енгельс відзначає, що розпадання родової громади в Греції, зважаючи на ряд умов, відбувалося у найбільш чистій формі. В Греції первісна родова громада розпадається цілком, а в Римі вона перетворюється на рабовласницьку верхівку. Вплив внутрішніх класових суперечностей Римської імперії на німецьких варварів призвів до того, що на руїнах Риму і родової громади німців виникло феодальне суспільство.

В роботах Маркса-Енгельса про схід показано, що певні кліматичні умови на сході мали свій вплив на збереження старих громад, які лягли в основу азійського феодалізму.

Говорячи про історичну закономірність, не можна обминати питання про переходи. Енгельс каже, що переходи від однієї форми до іншої треба розуміти конкретно.

Я підійду щільно до питання про те, чому вчення про класову боротьбу в історичній закономірності мусило було привести до ідеї про диктатуру пролетаріату. Енгельс умів чітко і ясно висловлювати свою думку. В „Анти-Дюрінгу“ він відзначає, що, наприклад, розпадання родової громади і виникнення класів рабовласницького суспільства було величезним прогресом.

Класову боротьбу в суспільстві Маркс і Енгельс вважали прогресивним етапом, проте історичний розвиток цього питання показав, що на певному щаблі класи перетворюються на перешкоду для розвитку суспільства.

Розгляд історичної тенденції розвитку класової боротьби за капіталізму мусів був привести до того, щоб розглядати диктатуру пролетаріату, як завершення класової боротьби, як етап, який мусить знищити усі класи.

Звідси величезна роль, яка випадає на долю пролетаріату і на його партію — його авангард.

Коли взяті тези доповідача, то вони не торкаються зовсім класової боротьби в СРСР і побудови соціалізму. Вони схематизували і висушили живе вчення марксизму, перетворивши його на об'єктивістську „точку зору“.

М. Є. ШОВКОПЛЯС

(зам. директора Інституту
філософії УАМЛІН).

Вчення про класи, про класову боротьбу й диктатуру пролетаріату складає основу, стрижень марксистської теорії суспільного розвитку. Вчення про диктатуру пролетаріату є головне в марксизмі і матеріалістичному розумінні історії.

Доповідач намагається перетворити вчення про класи в якусь самостійну дисципліну, в окрему науку, незалежну від матеріалістичного розуміння історії.

Таким чином, вчення про класи виривається з матеріалістичного розуміння історії і, тим самим, підірвується наукова основа теорії класів. Доповідач мусив був з самого початку підкреслити матеріалістичний характер марксистської теорії класів і чітко сформулювати основні категорії матеріалістичного розуміння історії і лише тоді поставити проблему класів. Доповідач мусив був докладно розгорнути по змісту розуміння про виробничі сили і виробничі стосунки.

В своїх тезах доповідач правильно ставить питання про те, що Маркс і Енгельс розглядають класи не як щось незмінне, а в їх виникненні, в їх русі і бо-

ротьбі. Проте це правильне саме по собі твердження залишається звичайною і мало-переконливою декларацією, оскільки воно не розгорнуте і докладно науково не аргументоване. Проте для доповідача це твердження є винятково важливим. Воно пов'язане з основним питанням марксистської теорії класів — з питанням про диктатуру пролетаріату про стратегію і тактику класової боротьби.

Розглядаючи класи з погляду їх руху й боротьби, неприпустимо обминати марксистсько-ленінське вчення про стратегію й тактику класової боротьби.

Істотним недоліком і тез і усної доповіді є те, що класи розглядаються поза і окремо від класової боротьби.

Завдання марксистської теорії класів полягає, передусім в тому, щоб дати аналіз суспільних класів і викрити внутрішні глибокі закономірності їх руху, а не просто описати класи. Наука про класи і класову боротьбу може розвиватися й збагачуватися, будучи в найтіснішому і нерозривному зв'язку з реальною, живою конкретною дійсністю. Ось чому законною є наша вимога до доповідача — пов'язати марксистську теорію класів з сучасністю, з практикою соціалістичного будівництва, з практикою знищення і переробки класів в СРСР. Саме марксистська теорія класів своїм характером вимагає її найтіснішого зв'язку з сучасністю, з нашою радянською дійсністю. Марксистсько-ленінська постановка цієї проблеми вимагає пов'язання вчення Маркса-Енгельса про класи з розробкою і дальшим розгортанням цієї ж проблеми в роботах таких великих учнів і продовжувачів справи Маркса і Енгельса, як Ленін і Сталін.

В зв'язку з ученням марксизму-ленінізму про стратегію і тактику класової боротьби пролетаріату, слід було б поставити питання про авангардну роль революційного пролетаріату, питання про авангард в самому робітничому класі, про партію пролетаріату. Без цього не може бути викладене вчення марксизму, зокрема, вчення Енгельса про суспільні класи.

А. З. ЮШМАНОВ

(вчений секретар Ін-ту
Філософії УАМЛІН)

Я вважаю, що найістотнішим недоліком доповіді академіка Солнцева є те твердження, що питання про класи, про класову боротьбу подане однобічно. Коли ми підходимо до проблеми класів і класової боротьби, то ми розглядаємо це питання з погляду всього історичного процесу, з погляду вияснення всієї історії класової боротьби.

Маркс і Енгельс за допомогою матеріалістичної діалектики, на величезному історичному матеріалі дали наукову теорію класів і класової боротьби. Найвеличнішим в ученні Маркса і Енгельса є доведення класової боротьби до визнання диктатури пролетаріату. Це — вирішне істотне питання в марксистському вченні.

У своїй доповіді акад. Солцев цього зовсім не торкнувся. Доведення класової боротьби до визнання диктатури пролетаріату є основним вирішним і в цьому геніальність Маркса і Енгельса.

Рух суспільства Маркс і Енгельс розглядають в процесі боротьби класів, який завершується переходом однієї формації в іншу шляхом насильницької революції.

Остання антагоністична формація — капіталізм створила могутні виробничі сили і тим самим створила матеріальні передумови для знищення класів взагалі. Це треба було показати в доповіді академіку Солцеву. Маркс і Енгельс на основі вивчення суспільно-економічної капіталістичної формації вивели загальний закон розвитку суспільно-економічних формацій. На прикладі капіталістичної формації Маркс і Енгельс показали неминучість доведення класової боротьби до визнання диктатури пролетаріату.

Маркс і Енгельс неодноразово підкреслювали, що в капіталістичному суспільстві єдиним, до кінця революційним класом, є клас пролетаріату, що звільнення пролетаріату є справою рук самого пролетаріату, що тільки пролетаріат, взявши владу до своїх рук, розбивши буржуазну державну машину, може звільнити себе і тим самим створити умови для знищення класів і основ їх існування для знищення всякої експлуатації й переходу до безкласового комуністичного суспільства. Цей перехід, за висловом Енгельса, є стрибком з царства необхідності в царство свободи. Маркс і Енгельс дали могутню зброю в руки пролетаріату. Коли ми підходимо до вчення Енгельса про класи, ми не можемо обминути вчення Леніна і Сталіна. Ми зовсім не зрозуміємо діалектики класової боротьби без вчення Леніна і Сталіна.

В доповіді акад. Солнцева питання класової боротьби зовсім відірвані від сучасності. Ленін в нових умовах, в умовах імперіалізму, створив теорію пролетарської революції, створив вчення про перемогу соціалізму в одній країні. Ленін і Сталін в нових умовах соціалістичного будівництва на величезному матеріалі конкретно показали усі боки диктатури пролетаріату. Як можна зрозуміти в сучасних умовах, в умо-

вах соціалістичного будівництва питання про класи і класову боротьбу без вивчення цього конкретного матеріалу? Ленін і Сталін встановили, що найвищим принципом диктатури пролетаріату є спілка пролетаріату і основних мас селянства. В цьому найголовніше і основне в ученні про диктатуру пролетаріату. Не зрозумівши цього основного твердження, не можна зрозуміти руху до безкласового соціалістичного суспільства. Тези академіка Солнцева у цій частині цілком відірвані від конкретної дійсності.

Виступи на доповідь акад. Яснопольського Л. П.—„Метали і енергетичні ресурси СРСР в міжнародному розрізі“

В. М. СМОЛЬНИЙ

(зав. міжнародної секції агро-економічного І-ту УАМЛІН)

Метали і енерго-ресурси мають величезне значення, як основа розвитку будь-якої промислової країни. Особливо велике їх значення для країни, яка здійснює недавно світі індустріальний розвиток. З цього погляду, мені здається дуже актуальною і дуже цікавою та тема, яку академік Яснопольський обрав для наукової розробки до даної сесії. Особливого інтересу набуває його спроба дослідити метали і енерго-ресурси нашої країни не тільки з погляду її внутрішнього розвитку, але і в міжнародному розрізі. Для нас економістів, зрозуміло, важливе при цьому не тільки формальне зіставлення даних про абсолютний чи відносний розвиток тих чи тих галузей металопромисловості, чи енерго-ресурсів в нашій країні і за її межами. Для нас особливо важливі ті *економічні висновки*, які мусять бути запропоновані країні, на основі аналізу розвитку метало-і енерго-ресурсів в нашій країні в міжнародному розрізі.

Почну з методологічних утруднень, з якими акад. Яснопольський зіткнувся в процесі дослідження. Що мусять лягти в основу зіставлення підсумків розвитку нашої економіки з економікою капіталістичною: чи рівень, чи темп розвитку нашої економіки, чи питома місце, яке остання займає у світовій економіці, чи інші показники? Акад. Яснопольський заявив тут, що йому важко дати остаточне рішення з цього приводу, але що він схильний за основу дослідження взяти зіставлення по рівню і по питомій вазі нашої економіки в світовому господарстві.

Усі ці методологічні утруднення акад. Яснопольського в дуже перебільшені, а варіант їх розв'язання навряд чи задовільний. Простежимо ближче хід міркувань акад. Яснопольського. Проведене ним порівняння рівня добування метало-і енерго-ресурсів в СРСР і в капіталістичному світі викриває, що по ряду метало-і енерго-ресурсів ми ще не наздогнали найбільших капіталістичних країн і США в тому числі, а по деяких ресурсах не доженемо ще і до кінця другої п'ятирічки. Таке порівняння викриває, який великий розрив між першим місцем, яке, по тим чи іншим метало-і енерго-ресурсам, займає капіталістичний світ, і місцем, яке зараз займає СРСР. І тільки. Таке порівняння рівня розвитку нашої економіки з економікою капіталістичною корисне і необхідне. Планомірний і форсований розвиток нашої економіки мусять спиратися на цілком ясне і виразне уявлення про відстань, яка відділяє фактичні розміри нашого виробництва від найвищих розмірів капіталістичного виробництва. Але одного цього, зрозуміло, недостатньо бо, демонструючи наявний стан речей, воно ще не розкриває ні динаміки боротьби між двома системами господарства, ні справжніх шляхів, тенденцій і перспектив економічного розвитку СРСР. Ось чому порівняння рівня економічного розвитку СРСР і капіталістичного світу треба доповнювати порівнянням темпів економічного розвитку обох систем.

Саме порівняння темпів розвитку тільки й розкриває ті принципіальні переваги, які заховує й розвиває в собі наша соціалістична система в порівнянні з капіталістичною. Лише порівняння по темпах розвитку дає нам мобілізуючу впевненість в тому, що який би великий не був розрив між першим місцем, яке по здобуванню і розробці тих чи тих природних ресурсів посідає капіталістичний світ, і наявним місцем, яке СРСР займає по відповідних ресурсах, що цей розрив у більш чи менш близькі терміни буде зліквідований. Саме тому товариш Сталін відзначає, що при вивченні розвитку нашої економіки ми зобов'язані провадити порівняння з капіталістичним світом і по темпах, і по рівню розвитку.

Відзначу ще, що навіть дослідження динаміки росту питомої ваги наших метало-і енерго-ресурсів в світовому балансі, що здається академіку Яснопольському найбільш прийнятним, не може дати переконливих висновків, якщо воно не спирається на аналіз джерел різних темпів економічного розвитку СРСР і капіталістичного світу.

І якщо академік Яснопольський відкидає порівняння темпів розвитку, як метод зіставлення двох економічних систем, то його дослідження не може дати самостійних результатів.

Акад. Яснопольський застерігає, що питання про те, яким із розглянутих методів слід користуватися при вивченні нашої економіки в міжнародному розрізі, ним ще остаточно не вирішене. Погодьтеся, що такого роду застереження здатне навіть, щонайменше сумніви в повноцінності поданого сесії дослідження, оскільки воно спирається на хиткі методологічні основи.

Візьмемо, проте, дослідження у тому вигляді, в якому воно подане даній сесії, і простежимо економічні висновки, що випливають з нього. Концепція акад. Яснопольського в кількох словах така. Він досліджує метало- і енерго-ресурси СРСР в міжнародному розрізі в двох площинах: поперше, природні запаси металів і енерго-ресурсів і, подруге, їх використання. В цьому плані розроблено і подано ним діаграми. Перша група діаграм приводить до висновку, що ми зробили крок вняткового далеко вперед не тільки в порівнянні з відсталого царською Росією, у якій георозвідки залишали чекати багато кращого, не зважаючи на існування на протязі 35—40 років Геологічного комітету, але і в порівнянні з будь-якою капіталістичною країною. 17 років нашого існування і, особливо, останні 10 років показали, як багато зроблено робітничим класом, який дістав ключ до нерозкритих багатств нашої неосяжної країни. Союз зайняв не тільки перше місце в світі по запасах найважливіших природних ресурсів, але залишив далеко позаду себе капіталістичний світ по таких вирішних ресурсах, як залізо, манган, нафта. При цьому треба взяти до уваги, що по окремих копалинах об'єм запасів, розшуканих після революції, виріс у декілька разів проти їх об'єму в дореволюційний період. Так, наприклад, запаси вугілля в дореволюційній Росії, що обраховувалися в 130 мільярдів тонн, вирости тепер до 1120 мільярдів тонн, причому ці величезні запаси розкриті на протязі однієї тільки першої п'ятирічки.

Таким чином, перший висновок з роботи акад. Яснопольського полягає в тому, що, поперше, розшукові роботи провадяться в нашій країні надзвичайно інтенсивно, і що, подруге, в результаті цієї переваги наших метало- і енерго-ресурсів в світовому балансі їх, вже тепер не підлягає жодному сумніву.

Але коли акад. Яснопольський переходить до вивчення ступеня промислового використання цих природних ресурсів, він виявляє величезний розрив між об'ємом природних ресурсів, відкритих георозвідкою, і наявним рівнем їх промислового освоєння. Запаси кам'яного вугілля, наприклад, використовуються лише в межах 1—1,5%. Поряд з цим по окремих видах ресурсів виявляється величезний розрив між масштабом розшукової стадії георозвідок і масштабом більш високих класів георозвідок, які готують промислову експлуатацію тих чи інших природних ресурсів. Не зважаючи на те, що по запасах розшуканої нафти, наприклад, СРСР зайняв перше місце в світі, маючи понад третину усіх світових запасів нафти, об'єм цих запасів, підготованих до промислової експлуатації, надзвичайно низький. Цей об'єм обраховується всього в 40—45 млн. тонн проти 22—25 млн. тонн річної пропускної здатності вже досягнутої нашими нафтопромислами. Ця обставина примушує турбуватися про перспективу розвитку нафтопромисловості.

Висновок ясний: розрив між первинними і більш розвиненими стадіями георозвідкових робіт внятково великий, а по окремих ресурсах загрожує нормальному забезпеченню ростучих запитів промисловості. На чому ж акцентувати перспективу георозвідкових робіт, щоб ліквідувати цей розрив? Це питання, я ми бачили, є провідним у всій поданій сесії роботі. В своїх тезах акад. Яснопольський відповідає на це питання так: „Геологічна розвідка останніх років ішла, головним чином, шляхом *екстенсивного* виявлення наших ресурсів — відкриття все нових і нових їх покладів. Завданням найближчого часу є більш поглиблене їх виявлення, найбільше уточнення вже знайдених ресурсів, переведення їх у вищі по розшуканості категорії і остаточно підготовка до промислової експлуатації“.

Мені здається, що цей висновок треба заперечувати. У всякому разі він прискорений і не може бути прийнятний, як висновок, що дійсно лежить у плані економічного розвитку нашої країни, як всередині, так і поза нею. Якщо ми проаналізуємо цей висновок з погляду нашого внутрішнього розвитку, то він зовсім не підказується співвідношенням між кількістю розшуканих і об'ємом використовуваних ресурсів. Щодо метало- і енерго-господарства, як і щодо будь-якої галузі народного господарства, наша відмінність від капіталістичного світу полягає у тій системі організації народного господарства, яка лежить в основі нашого економічного розвитку. Йдеться про *планову соціалістичну організацію народного господарства*. Чи можемо ми, з цієї точки зору, сказати, що той ступінь геологічної розшуканості наших природних ресурсів, якого ми вже досягли, дозволяє нам, хоч би на мить, заспокоїтися і припинити чи затримати нижчі класи геологічних розшуків, чи, як академік Яснопольський правильно назвав їх, розшуки покладів класу „С“? Ні, тому, що це було б принципіально неправильним і негативно вплинуло б на економічний розвиток нашої країни.

Провадити планове господарство — значить, передусім правильно розміщувати вже викриті природні ресурси. Але для того, щоб така робота набула повноти, ми

потребуємо того, щоб нам відомий був буквально кожний квадратний метр землі. Без цього провадити планове господарство на такій величезній території, яку посідає наш Радянський Союз, надзвичайно важко, щоб не сказати неможливо. Так ось, якщо ми в світлі цього завдання оцінуємо обсяг справді досліджених площ, ми повинні будемо констатувати, що, не зважаючи на величезні успіхи, досягнуті нами в справі георозвідок за останні кілька років, ми перебуваємо в дуже складних умовах. Площа нашого Союзу охоплює 21,3 мільйона кв. кілометрів. На початок першої п'ятирічки геозніманням було охоплено всього 2,5 мільйона квадратних кілометрів, тобто дещо більше 10—11% усієї території Союзу. За останню п'ятирічку обсяг площі охопленої геозніманням доведений до 5,6 мільйонів квадратних кілометрів, чи 25% усієї території нашого Союзу. В порівнянні з усім минулим періодом георозвідок — це, звичайно, гігантський стрибок вперед, демонструючий оскільки сприятливі перспективи розкриваються в країні пролетарської диктатури для дослідження її продуктивних сил. Але цього цілком не досить в порівнянні з потребами і запитаними планомірного ведення соціалістичного господарства.

Становище окремих районів Союзу ще більш складне. Розшуковими роботами викриті величезні поклади поліметалічних руд на Алтаї, на Далекому Сході, в Середній Азії, наприклад, величезне Алмакське родовище мідяних руд, що забезпечує розвиток виробництва світового значення. Але ці райони вивчені ще менше, ніж Союз в цілому. Далекий Схід, наприклад, геологічно вивчений всього лише в межах 7—8% всієї його території.

З цього випливає, що, не зважаючи на виключні зрушення в геороботах за останні 5—7 років, ми все ще по наявному стану георозвідок не володіємо усіма даними, які необхідні для всебічного розміщення продуктивних сил нашої країни. Усі пам'ятають труднощі розв'язання Урало-Кузнецької проблеми. Тоді виникло питання щодо того, у якій мірі дешева уральська руда забезпечується стільки ж дешевим паливом. Стан геологічної розшукованості Урала на той час не дозволяв дати відповідь, яка була дана дещо пізніше, коли було відкрито карагандинське вугілля. Ця проблема привертала увагу не тільки економістів, але й наукових сил і інших спеціальностей на протязі декількох років. Волею партії Урало-Кузнецький комбінат було побудовано ще до відкриття карагандинського вугілля. Коли ж останнє було відкрито, проблема набрала іншого характеру: виявилось, що залізо Магнітної розташовується поблизу з карагандинським вугіллям. Коли б ми мали достатню геологічну розшукованість Казакстану на той час, коли було поставлено Урало-Кузнецьку проблему, — я певний — не було б поламано стільки сил і витрачено стільки енергії, скільки їх поглинули спроби з наукового боку розв'язати проблему Урало-Кузнецького комбінату.

Чи не демонструє це нам, як важливо знати кожний квадратний метр землі для оптимального її швидкого розміщення продуктивних сил нашої країни.

Інший приклад. На Україні в 1935 році передбачається охопити георозвідковими роботами ресурси ряду районів. В районі Кременчуг-Орхове, як відомо, чекають на дослідження величезні поклади залізних руд, що становлять собою продовження Криворізького залізорудного басейну, і своїми розмірами в 1½—2 рази перевищують останній. Далі. Від Донбаса на північний захід до Чернігова і на південний схід до Мангшлакських гір намічується дослідження підземного продовження Донецького крижю. Якщо наявність цього продовження буде встановлена, розміри наявних запасів донецького вугілля збільшаться більше ніж удвічі. Одночасно передбачається прокласти трасу від Донбаса на північ на Кантемирівку і на захід в бік Старобільська. Нарешті, намічуються розшукові роботи по дослідженню покладів нафти від Емби через Грозний на Ромни-Чернівці. При цьому передбачається, що ця смуга залягання нафти продовжується від Ромен на північ і, залягаючи поблизу підземного продовження Донецького крижю, перетинає центр України.

Усі ці райони охоплюються ще тільки розшуковою стадією георозвідок. Але вже тепер для кожного ясно, які величезні перспективи індустріального розвитку України забезпечуються розкриттям цих її природних багатств. В цьому світлі дуже дивно звучить орієнтація академіка Яснопольського на припинення чи хоч би тільки затримання розшукових георозвідкових робіт.

Академік Яснопольський: „Я її не казав про це“.

т. Смольний: „Але про це трактують подані вами тези, які доповіддю не скореговані“.

Цілком неправильно і шкідливо протиставляти одне одному завдання розшукових робіт з завданнями підготовки промислової експлуатації відкритих родовищ. Те, що справді вимагається тепер — це доповнення форсованого розвитку розшукових робіт таким же форсованим переведенням відкритих родовищ з нижчих у більш високі класи геологічної вивченості аж до повної підготовки їх до промислової експлуатації. І тільки. Спроба ж роз'єднати і протиставити ці завдання одне одному стоїть у прямій суперечності з завданням внутрішнього економічного розвитку Союзу.

До таких же висновків приводить і дослідження метало- і енерго-ресурсів СРСР в міжнародному розрізі. В цьому плані нас можуть цікавити кілька проблем. По-

перше, вплив, який виявляє той чи інший стан наших метало- і енерго-ресурсів на стосунки СРСР з капіталістичним світом. Якщо, скажімо, у відношенні кольорових металів ми зуміємо в найближчий період домогтися таких результатів, які збільнять нашу країну від закордонної залежності, то це в корені змінить наявну картину економічних стосунків Союзу з капіталістичним світом по цій лінії. Те ж саме потрібно сказати щодо рідких металів, якими наша країна багата, але вивченість родовищ яких все ще перебуває в зачатковій стадії. З погляду наших економічних стосунків з капіталістичним Заходом важливо було б поставити нашим технікам і технологам соціальне замовлення: паралельно з розвитком нашої кольорової металургії і виробництва рідких металів, вже в найближчий час поставити й розв'язати проблему субститутів кольорових і рідких металів. Крім усього іншого, це значно полегшило б розвиток нашої промисловості, яка відчуває гостру потребу в цих металах.

Далі. Співвідношення сталюї і чавуної промисловості в нашій країні все ще менш сприятливе, ніж у виршних капіталістичних країнах. Багато з останніх мають співвідношення між чавуною і сталюю промисловістю, як і до 1,5.

В 1929 році у США сталюя промисловість давала 175 тис. тонн щодобового витоплення сталі і 125 тис. тонн щодобового витоплення чавуну.

У нас же стан у цій галузі все ще такий, що навіть на 1935 рік сплановане витоплення 12 з половиною мільйонів тонн чавуну і 11,8 мільйонів тонн сталі. Нічого загадкового в цьому явищі немає.

В офіційній літературі, партійній і урядовій пресі воно дістало пояснення. Справа полягає в тому, що в старих промислових країнах, як, наприклад, Америка чи Німеччина, є величезна кількість металічних відходів і лому, які забезпечують широкій розвиток так званого скраппроцесу. Останній і лежить в основі відзначеної переваги сталюого виробництва над чавуниим. Ми є ще дуже молода індустріальна країна; дальший індустріальний розвиток збагатить нас цим додатковим джерелом сировини для сталюї промисловості. Проте це буде через деякий час. Тепер же важливо було б висвітлити ще й інші шляхи досягнення нормального співвідношення між виробництвом чавуну і сталі.

Це реально, і це вже висунуто партією, як практичне завдання перед нашою металургією. Тимчасом, ні ця проблема, ні проблема субститутів кольорових і рідких металів академіком Яснопольським, на жаль, зовсім не зачеплена.

Слідом за людиною, метало- і енерго-ресурси є провідною силою, від якої залежить індустріальний розвиток будь-якої країни. Проте, від характеру соціальної системи залежить ступінь і напрямок розробки і використання цих ресурсів. Немає потреби доводити, що саме зіставлення арифметичних даних про розвиток метало- і енерго-ресурсів у нас і на заході ще не розкриває принципіальних особливостей і переваг СРСР у цій галузі. Академік Яснопольський відзначав у своїй доповіді, що наша система розробок природних ресурсів відрізняється від капіталістичної і є більш раціональною. Це правильно, звичайно, але з цього мусять бути зроблені якінебудь економічні висновки. І саме їх академік Яснопольський, на жаль, не подав. Проте, ці висновки дуже важливі для наукового показу і розкриття того особливого місця, яке Радянський Союз посідає, як носій сучасного економічного прогресу.

Загальновідомо, що сили економічного розвитку СРСР і сили економічного розвитку капіталізму принципіально різні.

Економічний розвиток капіталізму спирається за зростаючу експлуатацію трудящих мас як у метрополії, так і в колоніях. Крім того, в інтересах збереження свого панування метрополія штучно затримує економічний розвиток колоніальних країн. Яскравим прикладом є Англія й Індія. За час світової війни Індія зробила твердий стрибок в галузі її індустріального розвитку; проте, на протязі всього післявоєнного періоду Англія зуміла знову домогтися затримки індустріального розвитку Індії, який загрожував відривом від метрополії цієї величезної англійської колонії. Індія таким чином, як і до війни, залишилася джерелом дешевої сировини і ще більш дешевої робочої сили для метрополії.

Така база економічного розвитку капіталізму повна непримиренних суперечностей і класових антагонізмів, які не тільки послаблюють розвиток суспільних виробничих сил, але й спричиняються до неминучого революційного скинення капіталістичної системи. Проте, в силу самої суті своєї економіки капіталізм інакше розвиватися не може. Злидні мільйонів і економічна відсталість його величезних колоніальних окраїн неминуче утворюють базу й джерело його багатства його економічної сили й панування.

Протилежний процес має місце в СРСР. Розвиток продуктивних сил в країні пролетарської диктатури спирається і має своїм результатом безперервно зростаючий матеріальний добробут трудящих мас, з одного боку, і всебічний економічний розвиток кожної частини, кожного району країни — з іншого. Тільки таким шляхом і можливо будівництво соціалізму, отже, сили економічного розвитку Радянського Союзу мають своїм джерелом безперервний систематичний розвиток продуктивних сил кожної частини країни, перетворення вчора ще промислово неосвоєних районів на розвинені індустріальні центри.

Погляньте на нашу Україну. До революції вона промислово розвивалася на півдні і в центрі. Коли ж простежити минуле Полісся, чи північної частини України, ви зіткнетеся з надзвичайною економічною відсталістю. Немає сумнівів, що ті геологічні дослідження, які пройдуть в Кременчуцько-Орхівському напрямку — по лінії залізничних доріг, в Ромно-Чернігівському напрямку — по лінії нафти, з Донбасу на Кантемирівку — по вугіллю, значно змінять індустріальний і весь економічний вигляд України в цілому. Проте, це стало реальним тільки завдяки соціалістичній системі, про яку побіжно говорив тут академік Яснопольський.

Погодьтеся, що таке освітлення металю- і енерго-ресурсів в нашій країні в міжнародному розрізі справді показало б те особливе місце, яке посідає наш Союз в міжнародному масштабі, як єдиний посій сучасного економічного прогресу, і таке освітлення мобілізувало б наш рух вперед. На жаль, цей бік порівняння наших металю- і енерго-ресурсів в міжнародному розрізі також зовсім не зачеплений дослідженням академіка Яснопольського.

Усі ці питання залишилися поза полем зору академіка Яснопольського через припущену ним істотну методологічну помилку. Якщо у відношенні внутрішнього розвитку нашої країни він, під тиском тривоги, яку завдає йому стан підготовлених до експлуатації нафтозапасів, приходить до висновку про необхідність переключитися з розшукових георозвідкових робіт на освоєння вже розшуканих районів і ресурсів, то при порівнянні СРСР з капіталістичним заходом над дослідженням академіка Яснопольського тяжіє розрив між першим місцем, яке по рівню виробництва займає США, і тим місцем, яке на сьогодні належить нам. Проте, чи можемо ми вважати, що розмах і масштаб економічного розвитку капіталістичного заходу, як би далеко останній у вказаних нами галузях не стояв попереду нас, є якоюсь ідеальною межею для нас? Я вважаю, що така настанова явно неспроможна, бо вона не відбиває основ нашої економіки.

Розвиток капіталістичної економіки має, як неперейдену межу, височинь „Р“. Розробка природних багатств провадиться капіталом лише до того часу і в тій мірі, у якій це виявляється рентабельним за даних умов ринку. Протилежно до цього, із справді наукового дослідження переваг нашої системи народного господарства, в порівнянні з капіталістичною неминує впливає, що наш економічний розвиток практично безмежний. Він безмежний в тому розумінні, що коли б ми дослідили вже ширш усю нашу територію, це ще не значило б, що у нас немає простору для дослідження надр вглиб. Коли б ми дослідили наші надра навіть вглиб, це теж не значило б, що ми стали перед якоюсь межею нашого руху вперед. Навіть надра вже надобути з землі її перетворені на продуктивні сили, в руках соціалістичного суспільства набувають іншого значення, ніж в капіталістичній економіці. Укажемо на хемію. Що означає хемія в руках промислово розвиненої країни? Ніщо інше, як доповнення тих ресурсів, які дає нам природа, тими ресурсами, які одержуються в результаті хемічного перетворення одних видів ресурсів на інші. Хемія виступає, таким чином, як додаткове джерело наших природних багатств.

Величезну роль такого порядку хемія відіграє і в капіталістичних країнах. Наведу Німеччину. Коли на початку світової війни Німеччина була відрізана від португальської і іспанської селітри, як основної сировинної бази виробництва вибухових речовин, їй простягла руку допомоги хемія, яка відкрила засіб штучного добування зв'язаного азоту безпосередньо з повітря. Якого ж виключного значення, як величезне додаткове джерело природних ресурсів, може набути хемія, коли вона знаходиться в руках пролетарської держави.

Отже, все це показує, що коли співвідношення між двома системами досліджувати з правильних методологічних позицій, то воно, безперечно, потребує освітлення більш всебічного, ніж те, яке це співвідношення дістало у поданій нам роботі академіка Яснопольського.

Відзначимо ще, що в галузі порівняння нашої економіки з економікою капіталістичного заходу стикаються три підходи. Перший підхід — це підхід найбільш консервативної частини буржуазних економістів. Їх позиція ясна: вони прагнуть або безпосередньо підкорити нашу економіку законордонному капіталові, або у всякому разі підкорити наш економічний розвиток стихійним законам капіталістичної економіки. Такі спроби в свій час робилися і поза і всередині нашої країни. Зокрема, тут доречі буде нагадати, що такого роду спроби знаходили теоретичне обґрунтування в не так давніх роботах академіка Яснопольського.

Академік Яснопольський: „Дуже багато води сплило з того часу“.

Сюльний: „І Ви хочете сказати, що цей погляд Вами вже дезавуїований. Я готовий думати,— що це так“.

Академік Яснопольський: „Це було давно“.

Сюльний: „Не так уже давно. Я маю на увазі Ваші роботи по металопромисловості в Комісії по металу при Держплані УСРР. А це було всього лише напередодні першої п'ятирічки. До того ж такий погляд ми знаходимо в роботах буржуазних економістів і тепер“.

Більш зріла частина буржуазних економістів, урахуовуючи досвід розвитку двох систем, сьогодні вже була б, мабуть, задоволена, коли б між капіталістичним заходом і СРСР встановилися стосунки, ідентичні з тими, які існують між капіталістичними країнами. Вони через це розглядають економічні стосунки між капіталістичним світом і СРСР з погляду звичайної конкурентної боротьби. Цей погляд, звичайно, також не відбиває справжнього співвідношення між двома системами тому, що вона абстрагується від найістотнішого в наших стосунках з капіталістичним світом.

Нарешті третя позиція, позиція нашої партії, що є єдино привильною позицією, яка дає всебічне і справді наукове освітлення співвідношенню між капіталістичним заходом і нашою країною. З цієї позиції ці стосунки розкриваються, як боротьба двох економічних систем, з яких кожна розвивається на принципіально відмінній основі і в діаметрально протилежному напрямкові. Якщо стати на цю єдино правильну позицію, то всі ті розрізи, які я тут наводив, є цілком необхідними для того, щоб показати метало- й енерго-ресурси в нашій країні в міжнародному розрізі.

А. АБРАМОВ.

Перед початком великої роботи

(Про курс історії України)

Ухвала ЦК КП(б)У про утворення підручника з історії України має виключно важливе політичне значення і розгортає широкую програму роботи на всіх ділянках історичного фронту на Україні. Та велика робота, яка проведена під проводом ЦК КП(б)У на чолі з товаришами Косіором і Постишевим щодо викриття і розгрому шкідництва контрреволюційних троцькістів і націоналістів на всіх ділянках теоретичного фронту і зокрема на його історичній ділянці, повинна бути тепер увічнена великою позитивною роботою, утворенням великого і справді наукового курсу історії України.

Вся наша партія приділяє виключну увагу питанням історичної науки. Під безпосереднім проводом товариша Сталіна історичний фронт приступив до розв'язання таких грандіозних завдань, як утворення „Історії народів СРСР“, „Історії громадянської війни“, „Історії фабрик і заводів“. Серед цих робіт однією з найскладніших є розробка питань історії України, з яких ми не маємо суцільних, закінчених і витриманих, з погляду вимог лєнінської історичної науки, робіт. Наявні праці маститих і незовсім маститих буржуазних вчених з питань історії України вимагають найгострішого критичного підходу.

Соковитий букет великодержавного шовінізму в роботах школи російських великодержавників, які ставили своїм завданням обґрунтувати і виправдати колонізаторську політику самодержавної Росії щодо України і не менш соковитий букет місцевого українського націоналізму у всій українській буржуазній історичній школі — ось що характеризує собою ту „спадщину“, яку залишили корифеї буржуазної історичної науки і їх наслідувачі.

В розробці питань історії України, утворенні рішенням ЦК КП(б)У більшовицький колектив істориків, повинен по-новому підійти до всього нагромадженого величезного конкретно-історичного матеріалу. Вся робота, починаючи з добору і використання джерел (архіви, публікації і т. інш.) аж до завершення підручника повинна бути прослігнута єдиним принципом, єдиною методологічною основою. Метод Маркса-Енгельса-Лєніна-Сталіна повинен пронизати собою всю роботу щодо утворення історії України і тільки керуючись цим методом можливо правильно засвоїти і використати весь той багатющій історичний матеріал, на базі якого потрібно побудувати цей курс.

Вся відповідальність реалізації рішення ЦК КП(б)У покладається насамперед на УАМЛІН і його Інститут історії. Утворення підручника є стрижнем і основою всієї діяльності Інституту історії УАМЛІН на майбутній період. Відповідно до цього Інститут історії перебудовує тепер всю свою роботу, переключаючись майже цілком на роботу над підручником.

При загальному обсязі в 45—50 друкованих аркушів підручник ділиться на 4 основних частини. Перша вступна частина — „Дофеодалний устрій на Україні“ — охоплює період до IX віку. Друга частина — „Феодалізм на Україні“ — охоплює період з кінця IX віку до другої половини XIX віку. Ця частина складається з 3-х розділів, які будуються так:

а) „Період феодальної розпороченості“ — з IX до середини XVI віку;

б) „Період розвитку кріпацтва“ — з середини XVI до кінця XVIII віку;

в) „Розклад феодально-кріпацького устрою“ — з кінця XVIII до середини

XIX віку..

Третя частина підручника — „Капіталістичний період на Україні“ — охоплює період від 60 років минулого сторіччя до 1917 року. Ця частина включає в себе період розвитку промислового капіталізму (1860 — 1890 рр.) і період імперіалізму (кінець 90-х років — 1917 р.), причому в цей період імперіалізму в історію України включається також етап між лютим і жовтнем, етап переростання буржуазно-демократичної революції в соціалістичну і мобілізації більшості робітничого класу для завоювання диктатури пролетаріату.

Остання частина — „Епоха диктатури пролетаріату“ — ділиться на 3 основних розділи. Перший розділ — „Пролетарська революція і громадянська війна“ — охоплює період з жовтня 1917 р. до початку 1921 р.; другий розділ — „Відбудовний період“ — охоплює період з 1921 по 1927 рр. і 3-й розділ — „Період соціалістичної реконструкції і побудова безкласового суспільства“ — охоплює етап з 1928 року до 1935 р.

Цілком зрозуміло, що ця побудова розділів підручника, як і всяка схематизація, має свої певні недоліки, які полягають насамперед в тому, що всередині кожної даної частини, межі між окремими розділами іноді подаються трохи скосцєнілми, тоді як справді воли значно більше умовні, більше рухливі, і всередині кожного окремого періоду дійсність нам часто показує істотні елементи наступного етапу. Зокрема, ми можемо вказати на те, що в основному відбудовний період закінчився вже наприкінці 1925 р., а в підручнику цей період охоплює і 1926-1927 рр., коли повне завершення відбудови народного господарства відбувалося вже поряд з великими реконструктивними зрушеннями, частково навіть на їх основі.

Проте, при побудові підручника навряд чи доцільно виділяти особливий перехідний етап між відбудовним і реконструктивним періодом, і при обміркуванні цього питання авторській колектив поки зупинився на вищезгаданій схемі. В цьому випадку і в деяких інших, недоліки, властиві схематичному поділу, повинні бути в значній мірі виправлені більшою гнучкістю побудови розділів всередині кожного даного розділу і відповідним поділом кожного розділу на окремі параграфи.

Розв'язується і вже практично реалізується цілий ряд організаційних питань, наприклад, добір і залучення необхідного кола наукових співробітників, розбивка авторського колективу по розділах, визначення загального обсягу підручника і окремих його частин і т. д. У зв'язку з цим надзвичайно серйозно стоїть питання про втягнення в роботу над підручником *молодих українських більшовицьких наукових кадрів*, про утворення досить широкого науково-допомічного апарату за молоді, що кваліфікується як історики. Старші курси Інституту червоної професури (історичного відділу), аспірантура історичних факультетів університету — ось хто мусить в першу чергу виділити достатню кількість наукових кадрів, насамперед української більшовицької молоді для науково-допомічної роботи над підручником. Зростаючи і кваліфікуючись на самій роботі, ця молодь повинна буде одержати всі можливості для поглибленої роботи в справі підвищення своєї кваліфікації, як істориків України.

Треба підкреслити, що в цьому відношенні зроблені тільки ще перші кроки. Для повної реалізації поставленого перед нами завдання необхідно, щоб Інститут Історії УАМЛІН і весь авторський колектив міг спертися на потрібну підтримку партійних організацій відповідних учбових закладів. Відомо, що при нинішній недостатці кадрів істориків, кожний аспірант навіть той, що тільки починає кваліфікуватися як історик, знаходиться на пильному обліку і використовується нерідко далеко вище тих можливостей, які є в наявності, виходячи з його кваліфікації. Проте, шкідливо було б підходити до розв'язання питань про виділення частини аспірантури до науково-допомічного апарату для підручника, виключно з погляду власних інтересів. Прикладом правильної постановки даних питань може бути Інститут червоної професури, де директор (тов. Л. Гіттель) і партійний комітет (тов. Яковлев) негайно після ухвали ЦК КП(б)У мобілізували увагу всієї партійної організації і особливо історичного відділу на завдання реалізації цього рішення. В порядку практичних висновків з цієї правильної постановки читання, необхідно групу аспірантури історичного відділу, мінімум п'ять чоловік, звільнити від педагогічної роботи і переключити на науково-допомічну роботу над підручником. Треба також дуже добре подумати про ті форми, в які повинно вилитися залучення всієї аспірантури історичного відділу Інституту червоної професури до розробки окремих питань історії України. Обміркування в колективі Інституту червоної професури окремих проблем, що виникають у процесі роботи над підручником, заслуховування на семінарах доповідей з окремих питань курсу, колективне обміркування всіх, або в крайньому разі основних розділів підручника, в міру закінчення роботи над ними — такі тільки деякі з форм притягнення колективу Інституту червоної професури до роботи над підручником.

Треба також відзначити ініціативу партійного комітету Київського державного університету (секретарь тов. Осадчий), який правильно зрозумів політичне значення ухвали ЦК КП(б)У про підручник з історії України і зумів загострити увагу всього історичного факультету Університету на необхідності включення в цю роботу. Важливо тільки швидше перейти від загальних розмов до практичного виділення кращих, най-

більш підготовлених, найбільш витриманих товаришів з аспірантів-істориків і практично включити їх в науково-допомічну роботу над підручником.

Було б цілком помилковим вважати, що так стоїть питання тільки про аспірантуру Київського державного Університету, Інституту червоної професури і інших учбових закладів Києва, які в територіальному відношенні розташовані поблизу УАМЛІН. В однаковій мірі це стосується до аспірантури і викладачів істориків першого ліпшого вищого учбового закладу України.

На місцях треба розгорнути значну роботу щодо мобілізації архівних і інших матеріалів, для добору і розробки джерел, які треба використати в процесі роботи над курсом історії України. Необхідно притягнути до роботи з історії України також найвидатніших фахівців істориків, що працюють за межами України і насамперед в Московських науково-дослідних Інститутах.

Тепер має бути утворений курс в університетському обсязі. Але разом з цим в процесі роботи над курсом повинна бути проведена мобілізація широкого матеріалу, щоб надалі розгорнути роботу над ще більш кваліфікованим глибоким і всебічним курсом історії України. Паралельно з розробкою курсу історії України для вищих учбових закладів і з мобілізацією матеріалів для цього широкого курсу треба використати наш наявний матеріал, щоб написати ряд окремих робіт і монографій, які будуть одним з підготовчих етапів у роботі над утворенням наукової історії України.

Тому цілком очевидно, які серйозні завдання стоять тепер перед кожним робітником в ділянці історії України. Треба тільки, щоб місцеві партійні організації скрізь зрозуміли ті обов'язки, які покладає на них рішення ЦК КП(б)У і вжили необхідні заходи для того, щоб допомогти УАМЛІН зібрати всі і особливо молоді наукові кадри і втягнути їх в розробку питань історії України.

Не тільки утворення наукової історії України, але і першочергова розробка курсу з історії України для вищих учбових закладів вимагає серйозного підвищення кваліфікації робітників історичного фронту. Тому УАМЛІН і його Інститут історії, відповідно до рішення ЦК КП(б)У, уже вжили ряд практичних заходів для підвищення кваліфікації всього авторського колективу в питаннях історії України. Утворений і почав працювати науковий семінар підвищеного типу, в якому авторський колектив, за допомогою старих фахівців-істориків з питань історії України, буде вивчати поглиблений курс історії України. Робота семінару збережена на строк біля півтора року і обсяг курсу забезпечує поглиблену кваліфікацію учасників семінару. Треба ще вказати на необхідність *тісного кооперування і координування діяльності окремих інститутів УАМЛІН*. Особливо тісно повинна бути пов'язана робота над курсом історії України з розробкою історії української літератури, що провадиться літературною комісією УАМЛІН. Робота з історії України повинна бути також найтісніше пов'язана з роботою Інституту філософії над питанням формування нової людини, з роботою Інституту радянського будівництва і права над питаннями розвитку радянської демократії на сучасному етапі, з роботою економістів над вивченням ряду важливіших проблем нашої господарської практики.

ЦК КП(б)У зобов'язав закінчити підручник до 1-го грудня 1935 року. Ряд проблем, які будуть висунути в підручнику, потрібно винести на обміркування осінньої сесії УАМЛІН. Це значить, що в Президію УАМЛІН підручник треба подати в закінченому виді не пізніше середини вересня. За короткий строк авторський колектив, виділений ЦК КП(б)У, повинен розв'язати велике й складне завдання. Потрібне велике напруження сил, велика чіткість і організованість в роботі для того, щоб успішно, по-більшовицькому це завдання розв'язати. Розв'язання цього завдання є справа всього авторського колективу і всього Інституту історії УАМЛІН.

Редакційна колегія: З. Ашрафян, О. Дзеніс, Л. Гіттель,
Т. Постоловська, А. Сарадзісєв.

Відповідальний редактор О. Дзеніс.

**Здано до друку № 3 журналу
„Під Марксистсько-Ленінським Прапором“**

З М І С Т

I.

Червневий пленум ЦК ВКП(б) (1935 р.).

- Попов М. М.* Треба вивчати історію КП(б)У.
Дзеніс О. Про внесення деяких змін у радянську конституцію.
Сапов І. План товарообороту УСРР на 1935 рік і чергові завдання радянської торгівлі.
Петров А. До питань радянської торгівлі на даному етапі.
Шовкопляс М. Про шкідницьку контрабанду блоку націоналістів і троцькістів у галузі філософії.
Поль К. До 30-річчя повстання панцерника „Потьомкін“.

II.

Критика і бібліографія.

III.

Наукова хроніка.

ПОМІЧЕНІ ПОМИЛКИ В ЖУРНАЛІ № 2

„ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“

сторінка	рядок	надруковано	треба читати
86	21 знизу	математика	метафізика
108	26 зверху	XIX до сторіччя	XIX-го сторіччя
141	34 зверху	Шавченк ознавство	Шевченкознавство
150	3 знизу	історичні	історичної
156	23	ва	на

П А Р Т В И Д А В Ц К К П (б) У

В И Х О Д И Т Ь

ДВОМІСЯЧНИЙ ТЕОРЕТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ

(Орган УАМЛІН)

РЕДКОЛЕГІЯ:**З. Ашрафян,****О. Дзеніс,****Л. Гіттель,****Т. Постоловська,****А. Сараджев.**Відпов. редактор
О. Дзеніс.

Журнал „ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ є бойовий орган марксизму-ленінізму, який провадить боротьбу за генеральну лінію партії, за марксистсько-ленінську теорію, проти всяких ворожих пролетаріатів теорій, проти всякого опортунізму, вульгаризаторства і спрощенства марксистської теорії.

„ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ має завданням глибоку марксистсько-ленінську розробку суспільних наук, методологічних проблем природознавства, теоретичне висвітлення завдань, що їх висуває будівництво соціалізму і міжнародна класова боротьба.

„ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ особливу увагу приділяє теоретичному висвітленню питань соціалістичного будівництва на Україні.

„ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ веде непримиренну боротьбу, як з українським націоналізмом, що є на Україні головною небезпекою, так і з великодержавним шовінізмом, проти всяких перекручень ленінської національної політики. Журнал провадить боротьбу за будівництво соціалістичної своєї змістом і національної формою культури.

„ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ друкує статті, огляди, критику і бібліографію з основних питань марксизму-ленінізму, матеріалістичної діалектики, історичного матеріалізму, історії класової боротьби, революційного руху, критики фашизму і соціал-фашизму, світового господарства і світової політики, теоретичної економіки, теорії радянського господарства, літератури і мистецтва, радянського будівництва і права, природознавства, техніки.

„ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ має завданням систематично висвітлювати розвиток науки як в УСРР і СРСР, так і в капіталістичному світі. Журнал відкликається на наукові події і регулярно висвітлює роботу марксистсько-ленінських наукових закладів (УАМЛІН, Комакадемія, ІЧП і інші марксистсько-ленінські заклади).

„ПІД МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ“ розрахований на широкий партійний актив, наукових працівників, викладачів і слухачів вишів, керівників партійної сітки пропаганди ленінізму.

Підписна ціна
на рік 15 крб.

Ціна окремого номера — 2 крб. 50 коп.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ:

Відділи, магазини і кіоски Партвидаву, уповноважені друку на підприємствах, в установах і інститутах, газетні бюро „Союзпечати“, поштові відділи і листонші.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: Київ, Бульвар Шевченка, 14.

Тел. 29 — 66.